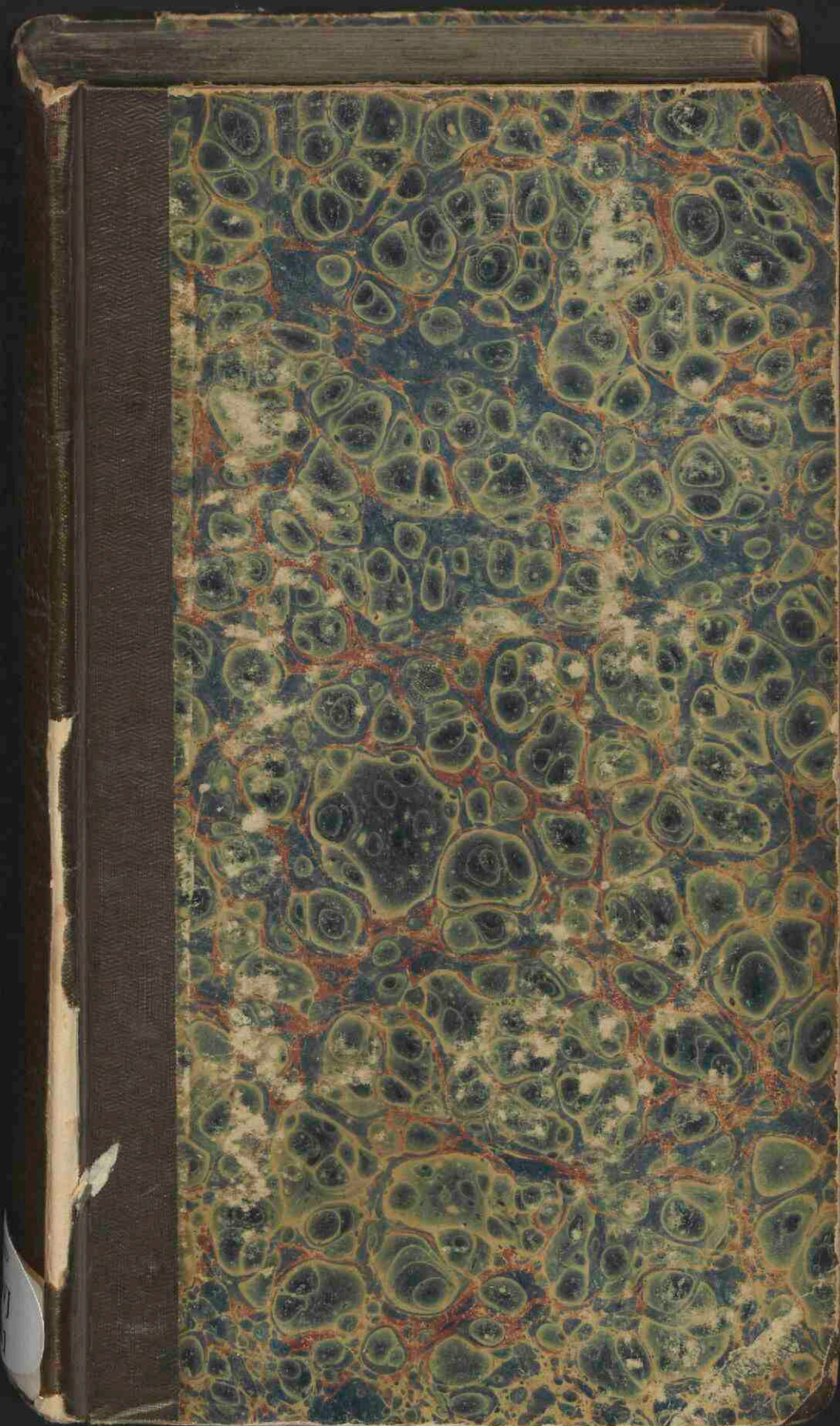

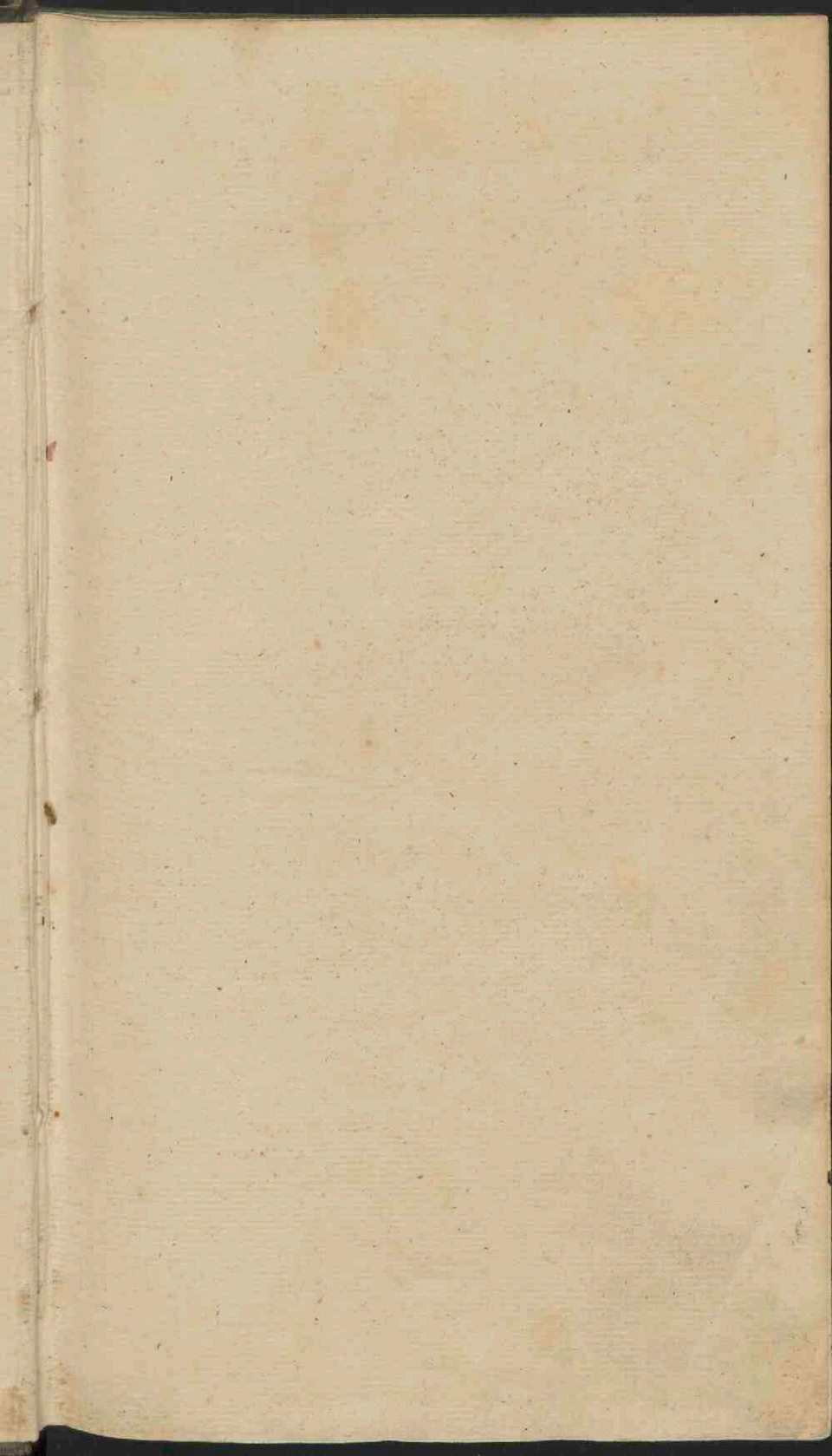

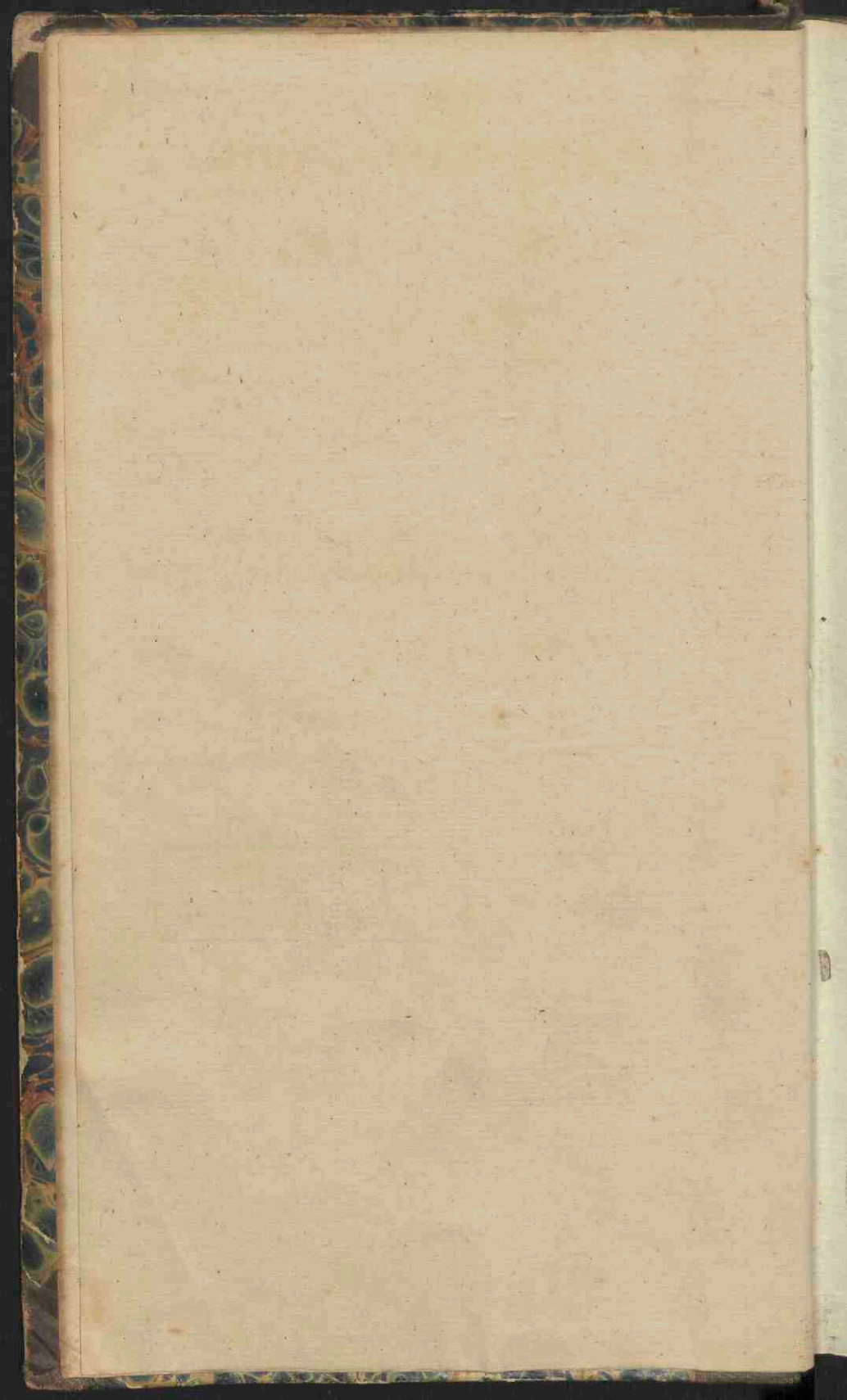
Vee-artsenijkundig magazijn

<https://hdl.handle.net/1874/377627>

UMD 20360

A 316

VEE-ARTSENIJKUNDIG

MAGAZIJN.

DOOR

D. A. NUMAN,

DIRECTEUR VAN 'sRIJKS VEE-ARTSENIJSCHOOL, HOOG-
LEERAAR IN DE PRACTISCHE VEE-ARTSENIJKUNDE
AAN DEZELVE, SECRETARIS DER COMMISSIE VAN
LANDBOUW, TE UTRECHT, EN LID VAN
ONDERSCHIEDENE GELEERDE
GENOOTSCHAPPEN.

~~~~~  
EERSTE DEEL,  
~~~~~

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

2043 9505

 Groningen,

BIJ R. J. SCHIERBEEK.
1827.

BIBLIOTHEEK
VAN HET
PATHOLOGISCH INSTITUUT
DER
VEEARTSENIJKUNDIGE HOOGESCHOOL
UTRECHT.

DES ARTS ET MÉTIERS

1789

D. A. N. M. M.

PROFESSEUR DE MATHÉMATIQUES
ET DE MÉCANIQUE
AU LYCÉE NATIONAL
DES ARTS ET MÉTIERS
PARIS

1789

1789

1789

BIBLIOTHÈQUE
NATIONALE
DES ARTS ET MÉTIERS
1789

Aan den Heere Referendaris,
Inspecteur Generaal, belast met de
waarneming der Administratie voor
de Nationale Nijverheid,

Mr. J. F. NETSCHER.

Loog Edelc Bestrenge Leer!

Van het tydstip, dat de oprig-
ting der Vee-artsenijschool in ons
land, door de gunstige beschikking
van Zyne Majesteit onzen geëerbie-
digden Koning, werd bepaald, is
deze Inrigting het voorwerp Uwer
bestendige zorgen geweest. Onder

DE H. R. N. R. S. C. H. E. R.

Hunne Excellentien, De Heeren
Ministers *ГЛАВН, СЕОВТ* en *УЛН*
ГОЗВЕЕСЕКОУ, tot stand gebracht en
voltooid, is uwe onmiddellijke be-
moeying, by voortdoring, aan de-
zelfde verbonden gebleven, en wy
mogen ons aanvankelyk verheugen
over de welgelukte pogingen, ter ves-
tiging van dit nieuw wetenschappe-
lyk gebouw aangewend. Het voor-
regt, dat Gy my wel hebt willen

verleenen, om uwen naam aan het
hoofd van dit Tydschrift te plaat-
sen, geeft mij het vernieuwd en
hoogst aangenaam bewijs van uwe be-
langstelling in myne bedoelingen, ter
verspreiding en vermeerdering van
Vee-artsenykundige kennis onder onze
landgenooten. Ik vlei my, dat
dezelve zullen worden aangemerkt als
een gering blyk, in hoe ver ik
tracht een nuttig gebruik te maken

van de gelegenheid, waarin ik geplaatst ben, overeenkomstig de verplichting, aan myne gewigtige roeping onafscheidelyk verbonden.

Het zy my dan geoorloofd, HoogEzelle Geestrijke Heer! terwijl ik met gevoel van erkentelykheid voor de veelvuldige diensten, tot dus ver, door U reeds aan den opbouw der Vee-artsenyschool bewezen, U dezen mynen arbeid opdraag,

te gelyk hare verdere belangen aan
uwe begunstiging en veelvermogenden
invloed aan te bevelen, ten einde
deze stichting hoe langs hoe meer
worde in staat gesteld, om aan
derzelyver bestemming geheel te beant-
woorden, en, onder steeds toenemen-
den bloei, zoo veel mogelyk, bevor-
derlyk te zyn aan dien voornamen
tak van volksbestaan, welke in den
landbouw en de vee-teelt gelegen is.

Tevens zy het my vergund
U de verzekering te mogen aanbieden
der uitstekende hoogachting,
waarmede ik de eer heb my te
noemen,

HoogEdele Gestrengte Heer!

U HoogEdel Gestrenges zeer
Geboorzame en Oommoediges
Dienaar,

A. NUMAN.

—♦♦♦—

VOORBERIGT.

De Vee-artsenijkunde is thans, ook in ons vaderland, in de rij der wetenschappen opgenomen, welke, volgens grondige beginselen, worden onderwezen en aangeleerd. — De oprigting der Vee-artsenijschool werd in het jaar 1821 tot stand gebracht, sedert welchen tijd het onderwijs in al de theoretische en practische vakken, tot de geneeskunde der dieren onmiddelijk behorende, of daaraan als noodzakelijke hulpwet-

*

schappen verbonden , geregeld plaats heeft , en reeds hebben zeven en twintig kweekelingen , in het vorige en tegenwoordige jaar , na een loffelijk afgelegd examen , de school verlaten , om als Vee-artsen in de maatschappij optetreden , en hunne verkregene kundigheden , ten dienste van dezelve , in dadelijke uitoefening te brengen. Jaarlijks staat deze aftreding van een grooter of geringer getal te worden gevolgd.

Dan , even als de jonge Geneeskundige , die de Hoogeschool verlaat , zich eerst , door verdere oefening en eigene ervaring , tot eenen practischen Arts moet vormen , zoo moet ook de Vee-arts , die in zijne school eene volledige opleiding heeft verkregen , zich , door de uitbreiding zijner kennis en door de ondervinding , verder volmaken , ten einde op den duur aan zijne werkdadige bestemming geheel te beantwoorden.

Het schoolsch onderwijs trouwens hoofdzakelijk geschikt en ingerigt , om de theoretische en practische grondbeginselen te ontvangen en in aanwending te leeren brengen , — waartoe mede vooral

het *clinisch* onderrigt in de zieke-stallen der Vee-artsenijschool zelve dient, — kan niet gerekend worden van dien aard te zijn, dat de kweekelingen met alles zouden kunnen worden bekend gemaakt, wat tot de Vee-artsenijkunde, in haren geheel omvang, behoort; dat is te zeggen, dat hun mededeeling zoude kunnen worden gedaan van alle bijzondere waarnemingen, beschouwingen, opmerkingen of uitvindingen, tot de inwendige Vee-artsenijkunde, of tot eenige andere tak van dezelve, als de heel-, verlos-, of leefregelkunde in betrekking staande, welke er reeds bestaan, of dagelijks en bij voortdoring geschieden. Hiermede moet evenwel de Vee-arts steeds den voorraad zijner, reeds verkregene, kundigheden meer en meer trachten te verrijken, hetwelk hem tevens in staat zal stellen, zich met de vorderingen der wetenschap bekend te houden.

Daar de wetenschappelijke beoefening der Vee-artsenijkunde bij ons nog van eene jonge dagtekening is, terwijl de Franschen, Duitschers, Deenen, Engelschen, Zwitsers en Italianen ons hierin, sints

meer dan eene halve eeuw, zijn voorgegaan, zoo is het zeker, dat door hen reeds veel is verrigt, hetwelk voor ons belangrijk en als bruikbaar kan worden beschouwd. Het meeste van hetzelfde is, in ons land, weinig of geheel niet bekend, doch verdient gekend te worden, ten einde den voortgang der kunst te bespoedigen, en te zorgen, dat onze achterlijkheid in dezen, zoo veel en zoodra mogelijk, worde opgeheven, en wij zullen kunnen gezegd worden met de overige volken op dezelfde hoogte te staan.

De mededeeling derhalve van zoodanige zaken aan onze landgenooten in hunne taal, voor zoo ver deze voor ons land van toepassing zijn, en eene genoegzame aangelegenheid en bruikbaarheid bezitten, kan daartoe, indien ik wel zie, niet anders dan voordeelig medewerken: te meer, daar de meeste onzer Vee-artsen in al deze vreemde talen niet genoegzaam bedreven zijn, en bovendien het aanschaffen eener uitgebreide verzameling van werken ook, in het algemeen, voor hen te kostbaar mag worden geacht.

Maar, is de kennis der vorderingen, welke dagelijks in de Vee-artsenijkunde worden gemaakt, vooral voor de jeugdige uitoefenaren, volstrekt noodzakelijk, daar deze den onmiddellijksten invloed heeft op hun beroep, en tot uitbreiding, bevestiging, of wijziging hunner kundigheden en deukwijze dienen moet, even zeer acht ik het hun pligt te zijn mede te werken aan de bevordering van het vak, waaraan zij zich hebben toegewijd, en deel te nemen aan de pogingen ter volmaking eener kunst, welke, in hare uitoefening voor de maatschappij van geen gering belang mag worden gerekend.

Om, zoo veel mogelijk, de verspreiding en vermeerdering van Vee-artsenijkundige kennis, in ons land, te bevorderen, en daardoor te meer te beantwoorden aan het eervol vertrouwen, hetwelk, door Z. M. den Koning, in mij is gesteld, door mij het onderwijs in de practische vakken op te dragen, heb ik reeds dadelijk, bij het aangaarden van mijnen post, als Hoogleeraar aan 's Rijks Vee-Artsenijschool, bij mij zelve het plan beraamd, om een tijdschrift te vervaardi-

gen en te doen uitgeven, aan dit oogmerk beantwoordende. Tot dus ver, heeft mij daartoe, van den eenen kant, de tijd ontbroken, en anderdeels heb ik ook geoordeeld, dat het nu, na de aftreding der eerstelingen onzer school, als het geschiktste tijdpunt kon worden beschouwd, om daarmede een begin te maken, daar dit werk hun nu tot een onmiddelijk nut kan verstrekken, en zij tegelijker tijd de gelegenheid vinden, om in hetzelfde hunne eigene waarnemingen ter neder te stellen.

Men denke evenwel niet, dat ik dit geschrift alleen zoude wenschen te doen dienen voor die Vee-artsen, welke aan onze school hunne vorming hebben verkregen. In geenen deele; gelijk mijn oogmerk is, om hetzelfde nuttig te doen zijn in het algemeen, en, in het bijzonder, voor allen, welke in de Vee-Artsenijkunde en hare bevordering eenig belang stellen, of zich met dezelve slechts eenigermate bemoeijen, zoo neem ik de vrijheid het bedoelde werk evenzeer aan hunnen mede-arbeid aantebevelen. Het strekt mij tot genoegen reeds van eenige Vee-artsen

nijkundigen en Geneeskundigen de toezegging te hebben verkregen van hen bijdragen te zullen ontvangen.

Wat de inrigting van dit magazijn betreft, daar hetzelfde voornamelijk eene practische bedoeling heeft, zal hetzelfde ook schier geheel zoodanige zaken bevatten, welke tot de practische vakken behooren, waarvan het onderwijs door mij of onder mijne leiding gegeven wordt. Deze zijn: de Leefregelkunde (*diatetica*), de ziektekunde, (*pathologia*), de genezingsleer (*therapia generalis et specialis*), de Heelkunde en Verloskunde (*chirurgia et ars obstetricia*), de geregte Vee-artsenijkunde en Vee-artsenijkundige policie (*medicina veterinaria forensis et politia veterinaria*), en het Hoefbeslag. Onder deze mogen evenwel meer bepaaldelijk de eigenlijke uitoefenende of werkdadige deelen, als de uit- of inwendige Vee-artsenijkundige practijk, de verloskunde en leefregelkunde, gerekend worden den hoofd-inhoud dezes geschrifts te zullen uitmaken. — Wij zullen, volgens deze opgevatte bepaling, mededeelen:

- I. De waarnemingen, welke aan onze Vee-artsenijschool worden gedaan, voor zoo ver dezelve ons belangrijk genoeg zullen voorkomen.
- II. Zoodanige geschikte oorspronkelijke bijdragen, welke door mij zelven gegeven, of door anderen zullen worden aangeboden, hetzij waarnemingen, of verhandelingen, tot eenige der genoemde onderwerpen betrekking hebbende.
- III. Zoodanige zaken, uit vreemde werken, hetzij tijdschriften of andere, die mij toeschijnen eene wezenlijke practische nuttigheid te bezitten, en bij ons weinig of in het geheel niet bekend zijn.
- IV. Practische of ziektekundige onderwerpen, betrekkelijk de vergelijkende geneeskunde van de dieren en den mensch. Hoewel dit tijdschrift voornamelijk aan de bevordering der Vee-artsenijkunde is

toegewijd, zoo is het evenwel zeker, dat deze met de Geneeskunde van den mensch, in een zeker opzigt, als wetenschap beschouwd, in een onafscheidelijk verband staat, daar beide grootendeels, volgens gelijke beginselen, — hoezeer deze veeltijds in de toepassing mogen verschillen, — worden geleerd. Gelijk de eerste vooral door de laatste wordt toegelicht, zoo ben ik van oordeel, dat gene insgelijks strekken kan, om aan deze ophelderingen te geven; weshalve aan dusdanige vergelijkende beschouwingen, in enkele gevallen, immers zoo veel het bestek des werks, met behoud der ruimte voor Vee-artsenijkundige onderwerpen, zulks toelaat, geene plaatsing zal worden onthouden.

- V. Beoordeelingen van Vee-artsenijkundige werken, welke in de nederduitsche taal in het licht verschijnen, en aankondigingen van geschriften, deze wetenschappen betreffende, die in andere landen zullen uitkomen.

VI. Korte of meer uitvoerige berigten en bekendmakingen van het geen bij ons en elders in het vak der Vee-artsenijkunde voorvalt, hetwelk nuttig of belangrijk kan zijn te vernemen, waar onder dan ook de jaarlijksche aftreding, bevordering en plaatsing der kweekelingen onzer Vee-artsenijschool zullen worden begrepen. — In het algemeen zullen hieronder al dusdanige bijdragen worden opgenomen, welke tot de geschiedenis der wetenschap behooren, en daaraan toelichting en uitbreiding kunnen geven.

Voor zoo ver sommige mededeelingen, welke zich tot ziektekundige voorwerpen, tot werktuigen, enz. bepalen, eene zichtbare voorstelling noodig hebben, ten einde duidelijk te worden begrepen, zullen deze, door bijgevoegde gegraveerde of gesteendrukte afbeeldingen, worden opgehelderd.

Ten aanzien van de schikking der zaken, welke den inhoud van het werk zullen uitma-

ken, acht ik noodig te herinneren, dat niet bepaaldelijk in elk nummer van dit magazijn, omtrent al dezelve, zooals zij in de opgegeven rubrieken voorkomen, zal worden gehandeld: daar deze regeling geheel moet afhangen van den voorraad der verschillende stoffen, welke zich zullen aanbieden, en waarnaar derzelve mededeeling zal moeten worden gewijzigd. Ik wilde met de gedane opgave alleen de strekking des geschrifts aanduiden, en den aard der onderwerpen, welke in hetzelfde zullen worden behandeld.

Ik wensch mij, ten aanzien van den tijd der uitgave, aan geene vaste bepaling te verbinden. Deze zal zich regelen naar de meerdere of mindere ondersteuning, welke ik zal ondervinden, van den tijd, dien ik zelf van mijne veelvuldige werkzaamheden voor deze bemoeijng zal kunnen afzonderen, en van de aanmoediging, welke de Uitgever zoo wel als ik zelf, door den af trek, zullen genieten. Wordt mijn doel bereikt, zoo zullen vooreerst jaarlijks twee deeltjes uitkomen, waarvan de dikte vooraf niet

wel juist kan worden bepaald, maar welke niet ligtelijk beneden zes vellen gewonen letterdruk blijven, noch acht zal te boven gaan. —

Eindelijk moet ik te kennen geven, dat ik, de redactie dezes werks op mij nemende, mij de vrijheid toeëigen, om zoodanige stukken, welke mij de mededeeling niet genoegzaam waardig schijnen, of die voor het doel niet geschikt kunnen worden geacht, hetzij wegens derzelver geringe belangrijkheid, of uit hoofde eener gebrekkige bewerking, ter zijde te leggen. Deze zullen dan, op aanvraag des schrijvers, aan hem terug gezonden worden, terwijl ik voorts het verzoek niet mag terug houden, dat de inzending der stukken ter plaatsing vrachtvrij geschiede. De naamlijst der Inteckenaars op dit werk zal in een der volgende stukken worden medegedeeld.

Voorts acht ik alleen noodig ten aanzien de Redevoering, welke het begin van dit tijdschrift uitmaakt, met een woord te zeggen, dat zij door mij werd opgesteld met het oogmerk, om

daarmede 's Rijks Vee-artsenijschool in te wijden , en mijnen post als Hoogleeraar in het practische vak aan dezelve openlijk te aanvaarden. Ik had hiertoe eene aanleiding gekregen, welke mij tot uitnoodiging moest verstrekken, waaraan ik mij te minder mogt onttrekken, vermits het, naar mijn oordeel, niet dan allezins welvoegelijk kon worden beschouwd, dat eene Inrigting, welke men, reeds lang en algemeen, doch vruchteloos, had gewenscht in ons land te bezitten, en die nu tot stand was gebragt, door eenige openbare plegtigheid wierd ingehuldigd. De redenen, welke belet hebben, dat ik deze taak ten uitvoer heb kunnen brengen, zijn mij steeds onbekend gebleven. Ik heb dus, bij mijne intrede, ter inleiding mijner leerlingen in het beoefenend onderwijs der Vee-artsenijkunde, op den 26 September 1822 (*), van

---

(*) De lessen der *Ontleedkunde* en *Physiologie* waren reeds, op den tienden December van het jaar 1821, door den Hoogleeraar Dr. TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE,

deze Redevoering slechts sommige deelen voorgedragen, zoo gewijzigd, als ik voor hen, die toen mijne hoorders waren, geschikt kon achten. Dezelve verschijnt hier thans in haar geheel, zoo als zij namelijk oorspronkelijk voor het bovengemelde doel was vervaardigd, zijnde er slechts hier en daar eene enkele aanmerking bijgevoegd.

Het geen in dit stuk omtrent de inrigting van het vee artseneijkundig onderwijs wordt voorgedragen, merke men aan als mijne bijzondere gevoelens, welke ik in geene deele wensch te hebben beschouwd, als of ik daarmede aan hen, die hierover misschien anders kunnen denken, eenen regel zoude willen voorschrijven. Ieder heeft natuurlijk zijne eigene wijze van

---

en het onderwijs in de *Natuur- en Scheikundige Wetenschappen* kort naderhand, door den Hoogleeraar J. VOSMAER, begonnen.

zien en oordeelen. Ik offer gaarn mijne denkwijze aan die van anderen op, zoodra men mij een' beteren weg zal hebben aangewezen. Voor het overige gelieve men onder het oog te houden, dat ik hier slechts in korte en weinige hoofdtrekken mijne denkbeelden heb kunnen schetsen omtrent het leerplan der Vee-artsenijkunde, welke voorzeker, in meer dan een opzigt, nadere bepalingen en vooral vele uitbreidingen zouden behoeven, om eenigermate op volledigheid aanspraak te kunnen maken.

Voorts moge men uit deze Redevoering mijne belangstelling en gezindheden kennen, waarmede ik, als de eerste Hoogleeraar der practische Vee-artsenijkunde, in ons Vaderland, deze eervolle roeping, door Z. M. den Koning op mij uitgebracht, heb aanvaard.

Ten einde dan hiervan een openlijk blijk te geven, en opdat er eenig duurzaam gedenkteeken van de oprigting der Vee-artsenijschool zoude blijven bestaan, heb ik besloten dit opstel nu in het licht te doen verschijnen,

om daarmede het *Vee-artsenijkundig Magazijn*
te openen.

A. NUMAN.

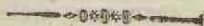
UTRECHT,

den 1 Augustus, 1827.

REDEVOERING

OVER DE

VEE-ARTSENIJKUNDE EN DE INRICHTING VAN
DERZELVER ONDERWIJS, OVEREENKOMSTIG MET
HET BELANG DER MAATSCHAPPIJ; DOOR D^r.
*A. NUMAN, Hoogleeraar in het Practische
Vak der Vee-artsenijkunde aan 's Rijks Vee-
artsenijschool te Utrecht, enz.*

ZEER GEACHTE HOORDERS!

Was het, ten allen tijde, de denkwijze van den verstandigen en onbevooroordeelden, dat de onderscheidene werkzaamheden, welke, door den mensch, overeenkomstig zijnen duizendvoudig gewijzigden aanleg, neigingen en bekwaamheden, ter bevordering der maatschappelijke belangen, worden uitgeoefend, eene hoogere waarde moeten worden gerekend te bezitten, naar mate dezelve aan dit edel doel meer onmiddellijk dienstbaar zijn: het behoort voorzeker mede tot de vereerende kenmerken der verlichte tijden, welke wij beleven, dat deze uitspraak in het volksgevoelen hare waarheid en algemeene bevestiging

vindt. Steeds worden de menschelijke zaken en bedrijven meer en meer uit derzelve ware oogpunten beschouwd, terwijl de schatting, waarin dezelve staan, hoofdzakelijk of wel geheel wordt ontleend van het voordeel, dat zij toebrengen aan de vermeerdering en bevestiging van wezenlijk en duurzaam volksgeluk.

Ik maak van dit gezegde, voor mijn tegenwoordig oogmerk, alleen de toepassing op den Landbouw, een bedrijf, hetwelk, zich gedurig meer verheffende boven alle minachting der onkunde en het vooroordeel, als of hetzelfde slechts ligchaamssterkte zoude vorderen, waarmede althans de man van wetenschap en beschaving weinige punten van aanraking kon hebben, thans in deszelfs voortreffelijke waarde en regten volkomen erkend en geëerbiedigd wordt.

En wie, dien het niet geheel aan kunde en doorzicht faalt, zou niet de hooge aangelegenheden van den Landbouw op derzelve regten prijs weten te stellen, als het middel, dat ons de meest bestendige, algemeene, en onontbeerlijke bronnen van levensbestaan en maatschappelijke welvaart opent, als eene werkzaamheid, welke, wel verre van al hare voordeelen van den gespierden arm te kunnen verwachten, veel eer tevens eene groote mate van kundigheden, ja schier den geheelen omvang der natuurkunde en van andere wetenschappen aan haar bestaan verbindt, en welker geschiedenis

met die der menschheid en der beschaving in het onmiddellijkst verband staat? (a).

Is het de Landbouw, welke der Maatschappij veelvuldige, onmisbare, en duurzame voordeelen oplevert, geen wonder, dat wij de verlichtste Staatslieden en andere mannen van aanzien en invloed, uit een welbegrepen belang, aan deszelfs bevordering en uitbreiding werkzaam zien ja dat, door onzen geëerbiedigden Koning, dadelijk na het aanvaarden zijner Regering, bij de hervorming der Hoogeschole, op het voetspoor van naburige volken, aan het onderwijs in de Landhuishoudkunde eene eervolle plaats werd toegewezen.

Hierdoor erlangen wij het uitstekende voorregt van de veelvuldige zaken, tot den Landbouw in deszelfs geheele uitgestrektheid behorende, maar welke, als alleen door de onderzinking geleerd, zonder geregelden zamenhang bestaan, tot vaste grondbeginselen terug te zien brengen. Door de natuurkunde opgehelderd en verklaard, onder aanwijzing van hare onvolkomenheden en de verbeteringen, waarvoor zij vatbaar zijn, worden dezelve thans, verrijkt met een aantal van nieuwe en belangrijke waarnemingen, zoo hier als in naburige landen genomen, in een' wetenschappelijken vorm, aan de studerende jeugd, tot eigen voordeel, en tevens ter meer algemeene verspreiding voorgedragen.

Dan, bij al deze ijverige, nuttige en onver-

noeide pogingen, aangewend voor de bevordering van den groei en bloei van dezen hoofdtak onzer nationale welvaart, ontbrak er, tot dus ver, iets wèzenlijks aan den Vaderlandschen Landbouw, in zoo ver de veeteelt met denzelven onafscheidelijk verbonden is. — Zij is zulks immers in een tweevoudig opzigt, deels als wiinstgevend voortbrengsel, deels als onontbeerlijk hulpmiddel. Hetzij wij toch overwegen, dat sommige landen, minder voor den graanbouw geschikt, alleen of grootendeels, door de veehoeding, fokkerij en de voordeelen daaraan verbonden, den bezitter zijnen winst moeten opleveren, — hetzij wij het vee beschouwen als hoogst noodzakelijk ter verkrijging der noodige mest-stoffen voor de vruchtbaarmaking der gronden, — hetzij wij ons het last-vee als ten eenemale onmisbaar voorstellen voor derzelve bearbeiding, — in alle betrekkingen vinden wij Landbouw en vee-teelt zoodanig met elkander vereenigd, dat dezelve, als het ware, een en hetzelfde begrip uitmaken, hetwelk, hoewel te zamengesteld, zich naauwelijks laat scheiden.

Uit de wederkeerige betrekkingen dezer aangelegenheden kan als zeer natuurlijk de onmiddelijke invloed worden afgeleid, welke derzelve meer of minder gunstige toestand op elkander hebben moet, zoodat een gezonde vee-staat voor den Landbouw, zal deze geheel voorspoedig zijn, onvoorwaardelijk gevorderd wordt. Of is niet ieder stuk vee, dat door

ziekte of eenig gebrek, in een kwijnenden en onbruikbaren staat geraakt, voor den bezitter, in plaats van hem eenig voordeel aan te brengen, tot schade en last? Is niet ieder dier, dat den eigenaar winst en genoegen geeft, indien het door een' ontijdigen dood sterft, een wezenlijk verlies, waarbij zijn welzijn onmiddelijk lijdt, en in welk nadeel het algemeen belang betrokken wordt, indien zoodanige ongelukken veelvuldig treffen? Of heeft de ondervinding niet meermalen geleerd, hoe zeer deze uitwerkingen zich op de maatschappij en de opbrengsten voor den staat ongunstig deden gevoelen, wanneer de welvaart des landmans, ter oorzake van heerschende of besmettende vee-ziekten, met geheelen of gedeeltelijken ondergang werd bedreigd? Maar wie zal hier met eenige verwachting op een' gelukkigen uitslag werkzaam zijn, ter voorkoming, afwering of vermindering der schade en van den rampspoed? Wie anders dan hij, die, toegerust met de noodige geneeskundige kennis, dezelve weet toetepassen op de ziekten der verschillende dieren? Wie zal zich met eenig zeker nuttig gevolg dienstbaar kunnen betoonen, wanneer de landman zijne hoop op de vermeerdering en aanvulling der kudden verijdeld ziet, doordien het dragtige vee, wegens ongunstige liggingen der jongen bij de moeder-dieren, of door derzelve ongeregeld werkende natuur-krachten, het werk der baring niet kan voltooijen? Voorzeker alleen hij, die, be-

kend met alles, wat tot de dragt, het natuurkundig zamenstel en de werking der geboortedeelen behoort, eene verloskundige hand weet aan het werk te slaan, of, door gepaste middelen, de te hevige, te zwakke, of ongeregelde werking der krachten weet te matigen, op te wekken en te regelen, ten einde, op de doelmatigste wijze, het vee te redden?

Van overlang werd de behoefte eener inrigting tot het verkrijgen der noodige vee-artsenkundige kennis in ons land, op de nadrukkelijkste wijze, gevoeld (*b*), en luide verhief zich alom de billijke klagte van den Landzaat over dit gemis; daar de veehouder, op de meeste plaatsen, zich tot dus ver genoodzaakt ziet, om de behandeling van zijn vee, indien het door ziekte of ongemakken overvallen wordt, aan niet genoegzaam onderrigte, of geheel onkundige lieden, die het wagen hunne hulp te bieden, toe te vertrouwen, of wel deszelfs genezing aan het lot der natuur over te laten.

Dan, was het aan Neerlands cersten Koning, uit neerlandsch bloed gesproten, voorbehouden, om, ook in dezen, de zoo algemeene wenschen zijns volks te kunnen verwezenlijken, hij wilde dezelve niet onbekroond laten. Door Hoogstdeszelfs weldadige zorgen is het, dat wij thans eene Vee-artsenijschool zien tot stand gebracht, welke, naar derzelve voortreffelijken aanleg en voordeelige gelegenheid te oordeelen, de gegronde verwachting doet voe-

den, dat zij, te eeniger tijd, met de aanzienlijkste buitenlandsche inrigtingen van dezen aard zal kunnen wedijveren. Zoo vindt zich dan hierdoor ons volksbestaan wederom door een nieuw steunsel verzekerd, terwijl der wetenschappen een nieuwe tak van beoefening wordt toegevoegd. En was het de Landbouw, welke, uit deszelfs eigen fonds, daartoe de geldmiddelen verstrekke, wij zullen, te zijnen behoeve, niet meer noodig hebben, om de kundigheden ter genezing onzer vee-ziekten, op vreenden bodem te gaan zoeken, daar wij dezelve voortaan, in ons Vaderland, voor deszelfs behoeften, op eene meer geschikte wijze, hopen te vinden.

Zal intusschen, in deze belangrijke zaak, de uitwerking aan het oogmerk beantwoorden; zal geene beschamende teleurstelling de beste pogingen als op den voet volgen, dan behooren wij niet alleen de Vee-artsenijkunde op zich zelve en in haren waren aard te kennen, maar dan moet ook de strekking van derzelfer onderwijs bestendig naar het doel der nuttigheid gerigt zijn, ten einde hetzelfde volkomen worde bereikt.

Het is dus G. H.! dat ik, bij vereerend besluit van Z. M. den Koning, benoemd zijnde tot Hoogleeraar in het practische vak der Vee-artsenijkunde, het niet ongepast heb geoordeeld, om, bij de aanvaarding van dezen mijnen post en ter inleiding mijner leerlingen in de practische lessen dezer wetenschap, te

spreken, over de *Vee-artsenijkunde en de inrigting van derzelver onderwijs, overeenkomstig met het belang der Maatschappij.*

I. Even als de mensch in den ruwen natuurstaat door een geringer aantal en verscheidenheid van ziekten en gebreken overvallen werd, dan waaraan de beschaving denzelven onderhevig maakte, zoo kende ook het dier, in zijnen vrijen staat, slechts weinige ongemakken, en vermoedelijk waren, met uitzondering van eenige inwendige ongesteldheden, sommige huidziekten en uitwendige beledigingen, als het gevolg van onderlingen strijd, de gene, waardoor hetzelfde hoofdzakelijk bedreigd en aangedaan werd.

Het dier, in deszelfs oorspronkelijken wilden staat, slechts de wetten volgende, welke door vrijheid en behoefte worden voorgeschreven, gehoorzaamt de inwendige aandrift, zijn bestaan, verschillende naar geslacht, soort of kunne, op de innigste wijze ingeweven, waardoor het gevoelt, verlangt, onderzoekt en onderscheidt. Het is hierdoor, dat het natuur-dier niet alleen als van zelf geleid wordt tot het voedsel, dat voor deszelfs levensonderhoud geschikt is, maar dit zelfde lichamelijke gevoel doet hetzelfde die middelen en invloeden kennen en vermijden, welke voor deszelfs gezondheid en leven minder geschikt of wel indedaad schadelijk zijn (c).

De eigenlijke geneesregel is dus, zoowel als de leefwet, het dier zelf door de hand des Alvermogens ingeplant. Het werd beschonken met instinct, liefde tot het leven en met de onweersaanbare zucht, om het ongekrenkt te bewaren. Door deze weldadige gesteldheid blijft niet alleen het dier, dat in staat is aan de inspraak van zijn ligchamelijk gevoel te voldoen, van ziekten grootendeels bevrijd: maar het bezit ook daardoor het vermogen, om, door eenige ongesteldheid overvallen wordende, daartegen meestal gepaste geneesmiddelen te vinden (*d*).

De mensch intusschen, zoodra hij als het onmiddelijk gevolg eener allereerste beschaving, met deze zijne behoeften vermeerderd zag, onderwierp, ter betere vervulling van dezelve, die dieren aan zijn gebied, welke hij, tot dat oogmerk, de meest geschikten oordeelde. Hetzij nu zulks geschiedde, doordien het wilde dier ten eenemale, als met geweld en door listig overleg, onder het juk werd gebragt, hetzij de wondervolle betrekking tusschen mensch en dier veeleer grootendeels moet beschouwd worden, als het gevolg eener wederkeerige toenadering, berustende op de behoeften en afhankelijkheid van beiden, en geheel gegrond in de hooge orde der dingen (*e*), zoodra het dier van zijne vrijheid beroofd werd, vond het zich blootgesteld aan de inwerking eener reeks van oorzaken, welke als veeltijds niet strookende met deszelfs aard en behoeften, de voorbeschiktheid en aanleiding tot

velerhande ziekten bij hetzelfde deden geboren worden.

Het huisdier, aan den mensch verbonden, volgde hem naar de meeste streken der bewoonbare aarde. Door deze verspreiding werd het onttrokken aan de gunstige gesteldheid des oords, waar de natuur het oorspronkelijk deed ontstaan, en hetwelk zij, wegens den voordeeligen invloed van lucht, bodem en voedsel, voor deszelfs hoogst volkomene ontwikkeling bestemde. Overgegeven aan de eigendunkelijke behandelingen van den mensch, door het oogmerk van eigen voordeel bestuurd, werd het genoodzaakt naar zijne willekeur, een' te zwaren, ongeschikten en veelvuldigen, ook wel te geringen arbeid te verrigten, te veel, te weinig, ongepast of slecht voeder te nuttigen. Het werd opgesloten in stallen, waarin het somwijlen, bij het gemis van beweging en de veronachtzaming eener behoorlijke zuivering, verplicht werd eene onreine of besmette lucht in te ademen; ja, wat meer is, het dier moest zich geduldig onderwerpen aan verschillende kunstbewerkingen, waardoor het beroofd werd van het vermogen, om zijn geslacht voortteplanten. Zelfs maar al te dikwijls moest het de wreede verminkingen en fatsoeneringen ondergaan, welke de mensch, naar het onderscheiden, niet zelden valsch begrip van schoonheid of vermaakshalve, aan sommige lichaams-deelen in het werk stelde (f).

Hetgeen de beschaving bij den mensch, met

betrekking tot vele lichamelijke veranderingen teweegbragt, kan de temming gezegd worden, in geene mindere mate, op de dieren te hebben uitgewerkt. Welke aanzienlijke voordeelen toch deze, in een huishoudelijk opzigt, hebbe aangebragt, door de veredeling der dieren, zoowel wat betreft hunne natuurkundige deugzaamheid, bruikbaarheid, grootte en schoonheid van gestalte, als de zielsvermogens, of de verbetering van het dieren-verstand, kenbaar aan de verzachting der wilde en woeste geaardheid, aan de uitstekende handelbaarheid van velen, en aan de eigenschap van sommigen, om tot onderscheidene kunsten en bedrijven, op eene verwonderlijke wijze, te kunnen worden geoefend en afgerigt, over het geheel werd, bij dit alles, de bewerktuiging der dieren ongemeen veranderd, en, hoewel niet altijd zigbaar verzwakt, echter voor ziekten en gebreken meer vatbaar gemaakt. En vond de mensch in de beschaving van zijnen redelijken en vrijen geest, de beste hulpmiddelen voor de bewaring der gezondheid en de genezing van ziekten, het dier bleef steeds tot blinde gehoorzaamheid bestemd, en was te minder in staat voor zijn eigen welzijn te zorgen, daar het instinct, zoo waakzaam voor het levensbehoud bij het wilde dier, zoowel in den gezonden als ziekelijken staat, bij het tamme, eene niet geringe verstomping ondergaat, waardoor deze leidsman der natuur zich niet

alleen minder getrouw en werkzaam betoont, maar wiens bevelen ook, in den gedwongen toestand des huisselijken levens, veeltijds, door het dier, niet kunnen worden opgevolgd.

Werden dus, bij opvolging, de Hond, het Schaaap, het Rund, de Ezel, het Varken, het Paard, de Kameel, de Olifant, en zoo vele, als wij uit de klassen der viervoetige dieren en vogelen, als huisdieren, kennen, aan de heerschappij van den mensch onderworpen, wij mogen van deze onderscheidene, moeilijk te bepalen, tijdstippen (*g*), de vermenigvuldiging en ook tevens de eerste kennis van derzelve ziekten vaststellen. Bestond immers, in den vroegsten tijd, de voorname of wel eenige rijkdom des redelijken aardbewoners in de talrijkheid der kudden, het belang meer dan eenige andere bewegreden noopte hem, tegen de ziekten, waardoor zijn vee werd aangedaan, middelen in het werk te stellen, en ziet daar! de Vee-artsnijkunde in hare geboorte.

Niet anders dan eenvoudig en onvolkomen kan dezelve geweest zijn bij de kindschheid van het menschedom. Het geen eene spaarzame ondervinding of het toeval den mensch als nuttig in eigene ongesteldheden mogt geleerd hebben, werd welligt op die der dieren overgebracht; doch de opmerkzame waarneming van de leidingen des dierlijken instincts in onderscheidene ziekten kon de zekerste aanwijzing geven, waardoor men op het spoor geraakte, om aan

dezelve vervolgens, op eene kunstmatige wijze, te hulp te komen. Gelijk de behandeling van de ziekten der menschen eene hoofdbezigheid was der Priesteren, zoo was die der dieren het werk van herders en van hen, die met derzelve verzorging belast waren (*h*).

De geschiedenis raadplegende, leert zij ons, dat de Grieken, die in algemeene beschaving, en wegens hunnen smaak voor paarden, boven andere volken vroegtijdig uitmunteden, ook de eersten zijn geweest, welke zich, met bijzonderen ijver, aan het onderzoek der vee-ziekten toegewijd, en met een bepaald toeleg de Vee-artsenijkunde hebben beoefend. Ofschoon wij het gaarn aan zijne plaats laten, of CHIRON DE CENTAUR juist daarom half als mensch half als paard wordt afgebeeld, dewijl hij met even goed gevolg menschen en dieren zoude genezen hebben, zoo laten evenwel de schriften van XENOPHON, ARISTOTELES (*i*), ABSYRTUS, PELAGONIUS, HIEROCLES, HIPPOCRATES MULO-MEDICUS (*k*) en andere, welke geheel of gedeeltelijk ons zijn overgebleven, geenen twijfel over omtrent het hooge belang, dat zij in de kennis der vee-ziekten stelden, en de vorderingen, welke zij daarin gemaakt hebben.

Van hen werd de Vee-artsenijkunde tot de Romeinen overgebracht, die, hoewel zonder aanmerkelijke verrijking, ons door de schrijvers over hunnen Landbouw, met name COLUMELLA, CATO, GARGILIUS MARTIALIS, PALLADIUS, VARRO (*l*),

VIRGILIUS, doch meer bijzonder door VEGETIUS (*m*) hebben herhaald en nagelaten, hetgeen zij, te dezen opzigte, van de Grieken hadden ontvangen. Het werk des laatstgemelden schrijvers bleef, gedurende verscheidene eeuwen, de eenige vraagbaak, tot welke men, bij voorkomende vee-zickten, de toevlugt gewoon en verpligt was te nemen. Terwijl toch in het tijdvak der midden-eeuwen de aangelegenste wetenschappen, in Europa, voor een groot gedeelte, door domheid en bijgeloof verstikt lagen, hoe zou het ons kunnen bevreedden, dat wij, gedurende hetzelfde, geenen enkelen aantreffen, die zich met de beoefening der Vee-artsenijkunde bezig hield, althans daaraan iets ter verbetering of uitbreiding heeft toegebracht (*n*)? Kan het ons verwonderen, dat wij daaruit, voor haar gebied, niets hebben overgehouden dan eene menigte ondoelmatige handelwijzen, menigvuldige volks-vooroordeelen, het geloof aan hekserij en duivel-bezwingingen, ongerijmde voortbrengselen van het menschelijk brein, dwalingen, aan welker verbetering de verlichting van opvolgende tijden met zoo veel vrucht werkzaam is geweest, doch waarover aan haar, tot op huidigen oogenblik, de volkomene zegepraal niet mag worden toegkend? (*o*).

Met de herleving der algemeene letterkunde en geestbeschaving, zien wij dan oock eerst in de vijftiende en zestiende eeuw eenige belangstelling in het vak der Vee-artsenijkunde op nieuw ontwaken. Hier mogen wij RUELLIUS (*p*)

noemen, die, op last van FRANS DEN EERSTEN, Koning van Frankrijk, de straks gemelde Grieksche schriften in het Latijn vertaalde. VEGETIUS werd in de meeste hedendaagsche talen overgebracht, en door de nieuws uitgevonden boekdrukkunst algemeen verspreid. GESNER (*g*) verzamelde in zijn werk over de geschiedenis der dieren alles, wat de ouden over dit onderwerp hadden nagelaten, onder toevoeging van eigene belangrijke aanmerkingen. RUINI (*r*) bragt in Italië, door zijn arbeid, aan de kennis van het ontleedkundig samenstel des paards groote voordeelen toe, terwijl VALENTIN TRICHTER (*s*), WINTER VON ADLERSFLUGEL (*t*) in *Duitschland*, SNAPE (*u*) in *Engeland*, SOLEYSEL (*v*) in *Frankrijk*, SAUNIER (*w*) en nog later DE LA GUERINNIERE, (*x*) zich, wegens hunne bemoeijingen omtrent de huishoudkunde der dieren en de Vee-artsenijkunde, voordeelig bekend maakten.

Bepaalden zich evenwel de werkzaamheden dezer mannen hoofdzakelijk tot de aangelegenheden van het paard, en werd de ziekte-kennis van hetzelfde nog steeds in verbinding met de Rijd-kunst geleerd, even als waren deze kundigheden ten naauwste aan elkander verwand, (*y*) met de praktische Vee-artsenijkunde bleef het niettemin, in het algemeen, gebrekkig gesteld, daar schier overal de behandeling van het zieke vee aan stalknechten, aan herders of aan villers werd overgelaten.

In de achttiende eeuw mogten eerst het zieke schaap (*z*) en rind de aandacht der Geneeskunde

bepaaldelijk tot zich trekken, waartoe, met betrekking tot het laatste, de runder-pest, toen dezelve in het jaar 1711, uit Azien tot in het Zuidelijk Europa doorbrak, en, binnen korten tijd, tot in Italië, Duitschland, ons Vaderland en Engeland oversloeg, eene noodlottige aanleiding gaf. Gelijk BAMAZZINI (*aa*) en LANCISI (*bb*) deze geduchte ziekte het eerst, in al hare verschijnselen, in Italië waarnamen, zoo werd dezelve vervolgens schier overal, door de beroemdste Genees- en Natuurkundigen, ter harte genomen, die zich met de ijverigste nasporing omtrent de kennis der oorzaken, en van den aard, zoowel als met de uitvinding van genees- en voorbehoedmiddelen tegen deze, zoo verderfelijke, kwaal van het hoornvee onledig hielden.

Gaarn wenschte ik de verdiensten onzer Landgenooten, aangaande de zaak der Vee-artsenijkunde in het algemeen, voordeelig te kunnen doen uitkomen, gelijk ik dezelve, in vele opzigten, naar waarde roemen mag. Of kunnen wij niet eenen PET. NAALDWIJK (*cc*) noemen, wiens werk over het paard en deszelfs ziekten, in de eerste helft der zeventiende eeuw, te voorschijn kwam, en, in zijne soort, niet gering wordt geacht? Zouden wij, in lateren tijd, niet eenen BERKHEV (*dd*) mogen aanvoeren, wiens uitgebreide nuttige arbeid algemeen bekend is? Niet eenen VEIRAC (*ee*), wgens de nasporingen en beschrijving van het ongens der schapen, zijnde eene algemeene ziekte van het inlandsch wolvee? Niet eenen EBERHARD,

(ff) uithoofde zijner verdiensten omtrent de verloskunde van het rundvee, gelijk mede eenen ERISSMANN (gg), in het zamenstellen van geschikte handboeken over dit vak? Maar het zijn bovendien de namen van SWENCKE, NOZEMAN, TAK, KOOL, ALTA, GRASHUIS, ENGELMAN, COOPMANS, VEERMAN, SANDIFORT, VAN DOEVEREN, MUNNIKS, en boven allen VAN CAMPER (hh) en GEERT REINDERS, die ik niet verzwijgen mag, wier arbeid, betrekkelijk de vee-pest, op onderzoek en waarneming gegrond, wij steeds bij den buitenlander, in de geschiedenis dezer ziekte, met lof vermeld vinden, en waardoor zij, in der tijd, aan den algemeenen rampspoed van den vaderlandschen vee-boer, immers zoo veel de verwoestende en besmettelijke aard der ziekte zulks gedoogde, de meest mogelijke verzachting hebben toegebracht.

Strekten zich vooral de pogingen van eenige dezer verdienstelijke mannen mede daar henen, om, door inënting, de doodelijkheid der vee-pest te verminderen, daar toch de ondervinding leerde, dat hierdoor het getal der slagtoffers veel geringer bleef, dan, indien het vee, door de natuurlijke besmetting werd aangedaan, — aan GEERT REINDERS (ii), — geenen anderen komt de eer der uitvinding toe, dat de vee-pest bijna onschadelijk wordt gemaakt, wanneer de inënting aan jonge kalveren van gebeterde koeijen wordt in het werk gesteld, zoo lang als dezelve nog niet in de buitenlucht zijn geweest; eene ontdekking, welke gerekend wordt alleen aan de land-

gewesten Vriesland en Groningen, in tien jaren, een voordeel van niet minder dan twee millioenen guldens te hebben aangebragt (*kk*).

Dat wij ons, G. H.! slechts bij dit enkele voorbeeld bepalen, en wij zullen niet behoeven te vragen, of de Vee-artsnijkunde, onbevooroordeeld beoefend, der landhuishouding eenig voordeel van aanbelang kunne toebrengen! Want, ofschoon de maatregel, om, bij het ontstaan der runder-pest, het indedaad of vermoedelijk besmette vee onmiddelijk te dooden, ten einde haren verderfelijken voortgang te stuiten, een meer krachtadig en voldoende middel in zich bevat, — hetwelk wij reeds in dit gewest, dank zij deszelfs voortreffelijke uitvoering! (*kk*) met den besten uitslag hebben mogen bekroond zien, — zoo verliest hierdoor de inënting, en vooral de ontdekking van GEERT REINDERS, op zich zelve of uit het zuivere oogpunt der kunst beschouwd, niets van hare waarde. Maar ik ga verder. Het was deze zelfde Groninger Landman, die, als lid van het wetgevend ligchaam, den gezegden maatregel, opzigtelijk het dooden van het vee, bij ontstaande runder-pest, voorstelde (*mm*), en waren daaraan eerst het vee-fonds en naderhand het fonds van den Landbouw, hunnen oorsprong verschuldigd, ik maak geene zwaarigheid, om, in dezen, van de eerste oorzaak tot hare gevolgen te besluiten, en alzoo GEERT REINDERS te houden voor den genen, die, op deze wijze, de noodzakelijke voorwaarde tot

het oprigten dezer Vee-artsenijschool heeft daargesteld. Zoo mogt dus hij, dien geboorte en eene bekrompene opvoeding voor het bestier van den ploeg bestemde, door eigene ontwikkeling en onvermoeide zucht tot onderzoek, zich roemvol boven zijnen stand verheffen, en aan de vaderlandsche landhuishouding, in dit, zoo wel als in vele andere opzigten, diensten bewijzen, welke hem de regtnatige hoogachting zijner tijdgenooten en de dankbare erkentenis van het nageslacht hebben waardig gemaakt.

Kon inmiddels, — opdat ik nog eenen enkelen stap terug ga, ten einde den afgebroken draad der geschiedenis weder aan te knoopen — het tijdvak, waarvan wij spraken, aangemerkt worden, als de overgang, waardoor de Vee-artsenijkunde aan hare verdere bearbeiding ter volmaking te geoet werd gevoerd, dit oogmerk werd niet verwezenlijkt, dan door de daarstelling der Vee-artsenij-scholen, waarin de Geneeskunde der dieren, door een geregeld onderwijs, geleerd werd. Terwijl men derzelve noodzakelijkheid reeds lang had bezeft, was het Frankrijk, dat daarvan, in het jaar 1762, door de oprigting eener Vee-artsenijschool te *Lijon*, als mede, kort daarna, te *Alfort* bij *Charenton*, het eerste voorbeeld gaf. Hetzelve werd weldra, door andere landen gevolgd, zoodat thans *Oostenrijk*, *Denemarken*, *Pruissen*, *Engeland*, *Hannover*, *Beijeren*, *Wurtenburg*, *Baden*, *Spanje*, *Rusland*, *Italien*,

Zwitserland en nu ook *Nederland* op zoodanige inrigtingen bogen kunnen.

Hier opent zich de tijdkring, dat de Vee-artsenijkunde in eene gunstiger gedaante te voorschijn treedt, en op den naam van wetenschap aanspraak maken kan (*nn*). Ontbrak haar, tot dus verre, eigene zelfstandigheid, en werd zij, op het hoogst, als een onbeduidend aanhangsel der Geneeskunde beschouwd, terwijl zij, door de beoefenaren der laatste, als hunner bemoeijing schier onwaardig, in geenen deele, algemeen ter harte genomen, maar veeleer, als eene onechte dochter van Apollo, diep versmaad werd, thans mogt dezelve, door de vereeniging van al die middelen en kundigheden tot één en hetzelfde doel, welke haar wezen uitmaken, een zelfstandig bestaan erlangen, en als zoodanig gewettigd, zich de haar toekomende voorregten toeëigenen. Nu in den rei harer meer geachte en beschaafde zustersen optredende, ontleent zij niet alleen het licht van andere wetenschappen tot haar eigen voordeel, maar moet zij tevens dienen, om wederkeerig over deze hare ophelderende stralen te verspreiden (*oo*).

Als zoodanig aanvankelijk gevormd, door een aantal verdienstelijke buitenlandsche mannen, van welke het genoeg zij, eenen *BOURGELAT*, *LA FOSSE*, *WOLSTEIN*, *WALDINGER*, *PESSINA*, *HAYEMANN*, *VIBORG*, *CHABERT*, *FLANDRIN*, *HUZARD*, *COLEMAN*, *BOJANUS*, *VEITH* en anderen te noemen, ontvangen wij de Vee-artsenijkunde, als eene, naauwe-

lijks meer dan bij naam bekende, vreemdeling. — Dat zij welkom in ons midden zij, en vriendschappelijk worde opgenomen! Wat mij betreft, indien ik er eenige zelfsvoldoening over mogt wegdragen, dat ik, niet vervreemd van den smaak, dien ik in de school ontving, boven welke nog de geest van CAMPER zweeft, mij niet vruchteloos aan de beoefening dezer wetenschap heb toegewijd, het strekt mij tot het streelendst genoeg, de vereerende taak te mogen vervullen, om, aan eigene hand, haar thans in dit verblijf opteleiden.

II. Dat wij, G. H.! volgens ons oogmerk, de Vee-artsenijkunde van nader bij beschouwen, ten einde dezelve in haren aard en betrekkingen te leeren kennen.

De bekwaamheid, om de ziekten en gebreken der onderscheidene dieren te kennen, te verhoeden, te genezen, of wel, daar zulks onmogelijk is, zoo veel te verbeteren, dat zij voor eenig landhuishoudelijk oogmerk geschikt blijven, ziet daar! in weinige woorden, het wezen der Vee-artsenijkunde uitgedrukt. Het verkrijgen dezer kundigheden en der geschiktheid tevens, om dezelve, tot het voorgestelde doel, in uitoefening te brengen, is de taak van hem, die zich aan hare beoefening toewijdt. Kort en eenvoudig is voorwaar de inhoud van het vraagstuk, tot welks meest volkomene oplossing deze moet trachten te geraken. Hoe gemakkelijk zich hetzelfde intusschen laat voorstellen, zoo is

evenwel de uitvoering aan niet weinige en gewigtige zwarigheden onderhevig. Niet regtstreeks leidt hier de weg naar het hoofddoel, hetwelk alleen langs moeilijke en veelvuldige omwegen bereikt wordt; niet uit eene enkele, maar uit onderscheidene bronnen moet de Veeartsenijkunde de middelen ontleenen, welke tot haar bestaan en volkomenheid kunnen bijdragen.

Taalkennis, reken-, aardrijks-, geschied-, en teekenkunde moeten, gelijk zij, in het algemeen, voor de beoefening der wetenschappen, in meerdere of mindere mate, onontbeerlijk zijn, en aan dezelve hare voordeelen en sieraden bijzetten, ook ten grondslag der Veeartsenijkunde verstrekken. Deze toch zal zich, in gelijke evenredigheid van uitgebreider voorbereidend onderwijs, aan hare bestemming meer dienstbaar kunnen betoonen. Maar het is vooral de natuurkunde, die, in hare verschillende takken, hier derzelve hulp moet bieden, daar de kennis van dezelve van het hoogste belang is en niet kan ontbeerd worden.

Er bestaat eene bestendige, in veelvuldige schakeringen gewijzigde, opklimming van bewerktuiging bij de voorwerpen des dierenrijks. Van den laagsten trap, daar wij het plantaardig en dierlijk leven, in hetzelfde ligchaam vereenigd, aantreffen, wordt eene steeds toenemende samenstelling en volmaking door de rijen der ongewervelde en gewervelde dieren waargenomen. Het is deze voortgang, welke in den mensch het toppunt bereikt. Het menschelijk ligchaam, als het vol-

maakste aller bewerktuigde wezens, dat wij kennen, vereenigt in zich de meest verschillende dierlijke verrigtingen, op de evenredigste wijze werkzaam, om aan deszelfs bestemming te beantwoorden. In hetzelfde vloeijen de algemeene natuurkrachten, als in één punt te zamen, en stellen, door de schoonste overeenstemming van werking, de schitterendste teruggaatsing, het treffendst beeld der natuur in eene kleine wereld voor. In één woord, wij vinden in den mensch het hoogste doel des aard-schen levens uitgedrukt, en van dit standpunt behoort alle vergelijkende beschouwing tot lagere afdalingen uittegaan. Aan den mensch sluit zich het zoogdier, zoowel met opzigt tot het werktuigelijk zamenstel, als deszelfs verrigtingen onmiddelijk aan, en, naarmate hetzelfde, in dezen, met den eersten eene grootere overeenkomst bezit, verkrijgen ook deszelfs ziekten eene meer bepaalde vorm, eene meerdere gelijkheid aan die van den mensch.

De natuurkunde is, als de noodzakelijkste hulpwetenschap te beschouwen voor de kennis en de Geneeskunde van het menschelijk ligchaam, in hetwelk de algemeene regelen der werktuigkunde, der vochtleiding, der gezigt-kunde, der scheikundige verwandschap, de werking der onweegbare stoffen, des lichts, der warmte-stof, der electriche, galvanische, magnetische vloeistoffen, volgens eigene levenswetten gewijzigd, plaats vinden. Van de hoogst moge-

lijke overeenstemming dezer krachten hangt de gezondheid af: derzelver onderlinge afwijkingen brengen de verschillende ziekten teweeg; en deregeling of terugbrenging van al deze vermogens tot de natuurlijke werkingswijze maakt de genezing uit. Als zoodanig mag de natuurkunde, met regt, op de Vee-artsenijkunde worden overgebracht, en de Geneeskunde, zoowel van het dier als van den mensch, genoemd worden: *eene zamenvatting of liever de toepassing der natuurkundige wetenschappen op het dierlijk lichaam, tot het bepaalde oogmerk, om hetzelve in den staat der gezondheid te kennen, te behouden, of, van denzelften afgeweken zijnde, daartoe, zoo veel mogelijk, terug te brengen.*

Naar aanleiding dezer bepalingen vervalt ook de Vee-artsenijkunde, even als de Geneeskunde, (pp) in onderscheidene leerstukken, als de *ontleedkunde, de physiologie, de ziektekunde, de leefregelkunde, de genezingsleer*, welke, benevens nog andere, zoo vele hoofbestanddeelen van dezelve uitmaken. — De *Delfstofkunde, de Plantkunde, en Dierkunde, de Schei- en Artsenijmengkunde* behooren haar onmiddelijk toe, en vinden op al het overige hare veelvuldige en noodzakelijke toepassingen.

Verkrijgt derhalve de Vee-artsenijkunde hare samenstelling uit voorbereidende, hulp- en hoofdwetenschappen, de voorwerpen, waartoe hare betrekkingen zich uitstrekken, geven aan derzelver bestaan eenen, niet geringen, omvang en eene groote verscheidenheid.

Uitgebreid is haar gebied, in zoo ver zij, zonder nadere bepaling, gezegd kan worden de kennis en de behandeling van de ziekten der dieren in het algemeen te bevatten. Intusschen hoofdzakelijk hare bestemming vindende in de bevordering van landhuishoudelijk voordeel, zijn het meer bijzonder de nuttigste winstgevende huisdieren, welke in ieder land of streek gevonden worden, (99) om wier belang de Vee-artsenijkunde geleerd wordt, en waardoor zij hare bijzondere strekking erlangt. De waarneming en vergelijking evenwel der overige en zelfs der wilde dieren, kunnen, als voordeelig aan de bevordering der wetenschap, geenszins als strijdig met de bemoeijing harer beoefenaren worden geacht.

Het is nochtans juist deze verscheidenheid der dieren, als voorwerpen der Vee-artsenijkunde, welke haren omvang aanmerkelijk vergroot. Moet zij niet hierdoor in menigvuldige en uiteenloopende toepassingen vervallen, het welk eene zeer uitgebreide kennis omtrent al zoodanige dieren, hunne levenswijze, benevens derzelver ziekten en geneeswijzen noodzakelijk maakt? Bezit niet het paard, het rund, hetschaap, het varken, de hond, ja elk ander dier een' bijzonderen aard, eene eigene bewerktuiging, in welke de grond gelegen is der verschillende gestalte, eigenschappen, gewoonten, natuurdriften? En zal hierin niet tevens de oorzaak moeten worden gezocht van den aanleg tot het ontstaan van bijzondere ongesteldheden, aan ieder

geslacht of soort eigen? Werpen wij een enkel blik op eenige onzer voornaamste huisdieren, om ons hiervan te overtuigen.

Het paard, als eenvoudig verterend, grasetend dier, doch hetwelk vooral koorn-voeder bemint, bezit, wegens deszelfs ongemeen prikkelbaar en gevoelig gestel, eene groote geneigdheid tot ontstekingsachtige, koortsige, alsmede tot veelvuldige zenuw-ziekten, gelijk de mondklem, de koller, zinvang, de vallende ziekte en meer andere. Het rund, als herkaauwend vee, bij hetwelk de levenswerkzaamheid meer bijzonder voor de voeding en herstelling is ingerigt, lijdt boven andere, uit hoofde van den meer uitgebreiden en ontwikkelden toestel der verterings-werktuigen, aan ziekten der buiks-ingewanden; bij hetzelfde ontwikkelen zich de runderpest, en de koepok in eigenaardige vormen. Het schaap, mede herkaauwende, kenmerkt zich door teerheid van vezel en algemeene lichaams-zwakheid; het is bovenal aan kwijnende of slepende ongesteldheden onderhevig, bekend onder den naam van *ongans*. Eene bijzondere soort van ingewands-dieren, de *botworm* genaamd, ontstaan bij hetzelfde menigvuldiger dan bij andere dieren, ten gevolge eener verzwakte gesteldheid der verterings-ingewanden, in de lever en galbuizen. De aanwezigheid van den *blaasworm* in de hersenen brengt, bij het schaap, de *draai-ziekte*, in de meest verschillende gedaanten, te voorschijn. Bij het varken, een alles-etend

dier, ondergaan de ziekten, gelijk de keel-ontsteking, een eigen schielijk beloop, voortvloeiende uit deszelfs brandige, en tot hevige ontsteking overhellende, geaardheid, waaraan eene spoedige neiging tot versterf eigen is, terwijl bij het vleesch-etend honden-geslacht, ter oorzaak zijner eigene bewerktuiging, geheel eigene ziekten, als de hondsdolheid en andere, oorspronkelijk geboren worden (*rr*).

Aanmerkelijk is het verschil, ten aanzien der uitwerking, welke de smetstoffen op de ligchamen der dieren uitoefenen. Sommige aanstekende ziekten bepalen zich tot één en hetzelfde dier-soort of geslacht; anderen strekken zich, in denzelfden of eenen gewijzigden vorm, over meerdere uit. Eenige, bij de dieren oorspronkelijk ontstaande smetstoffen, deelen zich aan den mensch mede; andere, welke bij den laatsten worden ontwikkeld, kunnen op verscheidene dieren worden overgebracht, terwijl weinige het eigen dier-soort schijnen te verschoonen, doch met te meerdere verderfelijkeid andere geslachten aandoen (*ss*).

Ik zou te ver buiten mijn bestek worden geleid, indien ik het geen hieromtrent slechts met een woord is aangeduid, breedvoeriger ontvouwen, en uit physiologische of pathologische beginselen nader het verschil wilde trachten te verklaren, dat uit het onderscheid van de bewerktuiging der dieren voor de behandeling van derzelver ziekten voortvloeit. Het weinige, dat

ik, aangaande de Vee-artsenijkunde in het algemeen, heb aangevoerd, moge dan, voor het tegenwoordige, voldoende gerekend worden, om te doen blijken, hoe rijk, hoe veel omvattend deze wetenschap zij, hoe vele kundigheden zich in dezelve vereenigen, en welk eene voortgezette oefening gevorderd wordt, zoo van de zijde des genen, die het onderwijs tot deszelfs uitgestrekte aangelegenheden wenscht interigten, als van hen, die zich hetzelfde te nutte moeten maken.

Verschillende hinderpalen staan intusschen in den weg, welke den spoedigen voortgang der Vee-artsenijkunde tot hoogere volkomenheid noodwendig vertragen. De beschouwing van al de zoodanigen, hetzij deze moeten gezocht worden in den aard der voorwerpen, waartoe de Vee-artsenijkunde behoort, hetzij in zoodanige zaken, welke dezelve van buiten omringen, en op haren voorspoed en luister een ongunstigen invloed hebben, behoort thans evenmin tot mijne taak. Een tweetal hoofdredenen, tot de eerste soort betrekkelijk, wil ik niet onopgemerkt laten.

Eene der voornaamste beletselen, welke de volmaking der Vee-artsenijkunde verhindert, is voorzeker daarin gelegen, dat dezelve niet zoo zeer, als de Geneeskunde, om haar zelve, maar grootendeels ter bevordering van landhuishoudelijk voordeel bestaat. Aan dit doel moet zij beantwoorden, zal zij hare bestemming niet geheel missen. Maar hier uit vloeit van zelf

voort, dat al de middelen en vermogens, waarover zij als kunst gebieden kan, niet altijd kunnen beproefd en aangewend worden, daar zulks met te veel moeite en kosten gepaard gaat. Wat voordeel toch kan er de Vee-man bij hebben, indien de kosten voor de behandeling van deszelfs ziekten aangewend, de geldswaarde der dieren evenaren, of die somwijlen zouden komen te overtreffen, terwijl dan nog niet zelden de uitslag onzeker blijft? Zal hij niet meermaalen wagen eene dubbele schade te belooopen (*tt*)? Indien men al somwijlen aan eenig dier, bijv. aan een kostbaar paard, eene ingebeelde waarde of eenen prijs van verkleefdheid moge hechten, om aan deszelfs behoud onkosten van eenig belang te besteden, in ver de meeste gevallen kan zulks geene plaats vinden, te minder, daar vele gebreken zoodanig vee, dat als spijsge nuttigd wordt, in geenen deele altijd tot voedsel ongeschikt maken. Door hetzelve dus in tijds voor het slachtmes te beschikken, blijft altijd een gedeeltelijk voordeel bewaard, hetwelk anders met dubbele opoffering welligt verloren gaat. Dan, is hierin niet de reden gegrond, dat vele geneeskundige aanwijzingen buiten alle toepassing moeten blijven? Vervalt niet hierdoor de aanwijzing, om dan, wanneer eene volkomene genezing onmogelijk is, het leven, door gepaste middelen, te rekken en in een' meer dragelijken toestand te houden, voor een groot gedeelte of wel doorgaans ge-

heel en al? Schijnen zelfs niet de maatregelen, welke een hooger en algemeen maatschappelijk belang gebiedend maken, zooals het dooden van het vee, door sommige besmettelijke ziektenaangedaan, — hoe zeer deze tot dus ver grootendeels voor ongeneesbaar moeten gehouden worden — te geschieden ten koste van alle beproevende pogingen, om tot derzelver genezing te geraken, of de besmetting op andere wijzen, welke de kunst thans aan de hand geeft, te ontzenuwen, te verdelgen? Maar zal het middel, om in dezen, den strijd tusschen het belang der maatschappij en der kunst, tot een gelijk voordeel voor beiden, te beslechten, altijd tot de vrome wenschen moeten blijven behooren? Wie zal het wagen hierop beslissend te antwoorden? Ik althans wensch geenszins door vooronderstellingen voortuitte loopen, hetgeen alleen de tijd en de mogelijke vorderingen der wetenschap ons, te dezen aanzien, als raadzaam, zullen kunnen ontdekken en aanbevelen.

Eene andere zwaarigheid, welke aan de kennis der vee-ziekten verbonden is, waardoor derzelver genezing niet zelden verijdeld wordt, moet gezocht worden in het gemis der duidelijke bewustheid des diers, omtrent zijnen inwendigen toestand en des spraakvermogens. Hetzelve geeft niet dan door uitwendige verschijnselen den ziekelijken staat te kennen, waarin het verkeert, en het zijn deze alleen, welke ons ter beoordeeling van het verschil, den aard, de hevigheid en het

gevaar der ongesteldheden te dienste staan, zonder dat men dienaangaande, even als bij den zieken mensch, van hetzelfde eenige voorlichting ontvangen, of het dier op ondervraging kan doen antwoorden. Slechts het geen zich onzer zintuigen voorwerpelijik aanbiedt, geeft in dezen eenige zekerheid, terwijl alles wat tot het onderwerpelijik ziekte-gevoel des diers behoort, buiten het bereik van 'smenschen waarnemings-vermogen gelegen is, en niet dan bij wijze van gissing kan worden nagespoord. Veel gaat hierdoor voor de opmerking verloren. De eerste ziekelijke aandoeningen worden, daar het dier zelf deze niet kan openbaren, voorbij gezien; eerst dan worden de ziekte-teekenen veelal duidelijk waargenomen, wanneer er reeds een gevolgelijik lijden plaats heeft, of het juiste tijdstip eener nog mogelijke genezing, wegens het schielijik beloop, aan vele koortsige vee-ziekten eigen, voorbij is. Van hier, dat de begaafdheid en kunst, om opmerkzaam en naauwkeurig gadeteslaan en waartenemen, voor den Vee-arts niet minder dan voor den Kinder-Arts, van een te hooger belang moeten gerekend worden, als den eenigen grondslag uitmakende, waarop zijne handelwijze, zal dezelve steeds met eenen gewenschten uitslag bekroond worden, rusten moet.

Men denke trouwens niet, dat juist, wegens het ontbreken der aanduidingen, door middel des spraakvermogens bij het dier, de Vee-artsenijskunde ten eenemale als eene raadselachtige

wetenschap zou moeten worden beschouwd, waarbij alle handeling op onzekerheid steunen, en door het bloote toeval zou worden bestuurd. Hoe gewigtig de woorden-spraak, welke het dier ontbreekt, voor de kennismeming omtrent de ziekten zijn moge, zoo bezit het daartegen eene vrij duidelijke spraak des instincts, welke het gemis der eerste aanmerkelijk vergoedt. Het dier geeft, in de meeste gevallen, door ongewone houding, beweging, blik en geluiden, de zitplaats der ziekte, derzelver hevigheid, en het daarnaar af te leiden gevaar, met eene genoegzame zekerheid te kennen, om eene bepaalde geneeswijze vast te kunnen stellen. De meeste uitwendige gebreken bieden zich het oog ter beschouwing aan, en kunnen, zoowel bij het dier als bij den mensch, gekend en onderscheiden worden. Eene kenbare werking van het hart en der slagaderen duidt den inwendigengezonden, of den koortsigen, den ontstekingsachtigen toestand, de verhoogde levenswerking des ligchaams aan, zoowel als dien, waarbij verzwakking des levens plaats heeft. Bijzondere verschijnselen kenmerken de aandoeningen, welke het hoofd, als de voornamste zetel van de verrigtingen des zenuw-gestels en der gewaarwordingen, innemen, of welke de borstholte, de hoofdwerktuigen des prikkelbaren levens bevattende, of de buiks-ingewanden, welker werking vooral tot de voeding en herstelling dient, aandoen.

Het instinct, wel is waar, bezit, zoo als wij straks zeiden, bij het tamme dier mindere vol-

komenheid, het is minder werkzaam en aan meerdere dwaling en afwijking onderworpen, dan bij het ongetemde, of wilde natuur-dier. Hetzelve bezit niettemin voor de onderkenning der ziekten en de besturing van derzelve geneeswijzen, bij het eerste, nog altijd eene ongemeen hooge waarde, en kan dus als eene hoofdzaak voor de leer der ziekte-teekenen worden aangemerkt; terwijl dezelfde werking van instinctmatig gevoel, hoewel in de ziektekunde van den mensch geenszins te verachten, bij denzelfden minder algemeen, slauwer en onzekerder wordt waargenomen.

Het dier, in zijne soort, minder individueel verscheiden dan de mensch, leeft tevens eenvoudiger, eenzelviger dan deze. Niet zoo zeer onderhevig aan de zedelijke invloeden der ziel, die, bij den laatsten, schier ieder oogenblik hevige of veranderde werkingen in het ligchaam doen ontstaan, wordt de gezondheid van het dier vooral slechts door natuurkundige oorzaken gestoord. Hierdoor dragen ook deszelfs ziekten het kenmerk van gelijkvormigheid, eenvoudigheid, terwijl dezelve bij den mensch zoo zeer aan onstandvastigheid en veranderlijkheid onderhevig zijn. Dezelfde ongesteldheden komen bij het dier veeltijds onder dezelfde gedaanten voor, of daaromtrent hebben geringere afwijkingen plaats dan bij den mensch. Zelfs bij heerschende vee-ziekten, maakt de gelijkheid in de verschijnselen en het beloop bij alle voor-

werpen, eene vrij algemeene geneeswijze mogelijk, daar integendeel, bij algemeene ziekten der menschen, de behandeling genoegzaam naar het verschillend gestel van elken lijder, onderscheidenlijk behoort gewijzigd te worden.

Maar bovendien maken geene verheelde, verzwaarde of geveinsde ziekten den Vee-arts, gelijk zoo dikwijls met den Geneesheer het geval is, tot eeneu speelbal, waarbij niet zelden het schranderst vernuft in de nasporing wordt teleurgesteld. Met meerdere zekerheid neemt hij de uitwerking zijner behandeling waar, daar eene geregelde aanwending der geneesmiddelen hem hiertoe altijd in staat kan stellen. Noch eigenzinnigheid, vooroordeel, wantrouwen of vooringenomenheid, vrees of afkeer, noch verkeerde aandoening, gelegen in gebrekkige voorstelling, of voortkomende uit een bedriegelijk ziekte-gevoel, noch zelfs eenige opzettelijke misleiding van de zijde der lijders, noch toegevendheid van den Arts aan zwakheid of luim kunnen hem hierin beletten, of behoeven hem terug te houden van eenige handelwijze, zoo hij dezelve anders tot zijn oogmerk nuttig keurt. Integendeel maakt hij zich, als kunstrijger, van zijn voorwerp geheel meester, gebiedt met een onverdeeld gezag over hetzelfde, en overal en altijd ziet, erkent, eerbiedigt en bewondert hij de zuivere werking der eenvoudige, getrouwe en regtvaardige natuur.

III. Ik heb G. H. met weinige hoofdtrekken de Vee-artsenijkunde in hare geschiedenis, aard en betrekkingen doen kennen: het zij mij vergund uwe toegevenheid nog voor eenen korten tijd in te roepen voor de beschouwing van het tweede gedeelte mijns onderwerps, betreffende *de inrigting van het onderwys dezer wetenschap, overeenkomstig met het belang der maatschappij.*

De Vee-artsenijkunde bestaat, zoo als wij reeds gezegd hebben, hoofdzakelijk ten dienste van den Landbouw, daar zij de bevordering van den gezonden vee-staat ten doel heeft. Zal zij hier aan beantwoorden, zoo moet de algemeene verspreiding der kennis, om, in voorkomende gevallen, overal, op de minst kostbare wijze, geschikte hulp te kunnen vinden, ter redding van het zieke vee, voorzeker in de eerste plaats worden aangemerkt te behooren tot de hoofdbedoelingen eener Inrigting, aan deze belangen toegewijd. Zou immers het heilzame oogmerk, om de welvaart des lands te ondersteunen, door eene verbeterde kennis, aangaande de ziekten onzer nuttigste huisdieren, niet op eene gebrekkige wijze worden vervuld, indien, in dezen, aan de algemeenheid werd te kort gedaan, of zoodanige kennis geheel alleen bij enkele personen der maatschappij zoude huisvesten? Bestaat het belang en het groote voordeel der Landhuis-

houding daarin , dat van alle voortbrengselen het meest mogelijke gewin worde getrokken , de kennis en middelen hiertoe dienstig moeten , zoo veel zulks geschieden kan , algemeen en gemakkelijk verkrijgbaar worden gesteld. En is het derhalve van nog meerder belang het vee bij de gezondheid te bewaren , en deszelfs ziekten voortekomen , dan dezelve te genezen , het moet als hoogst nuttig worden beschouwd , dat de landman zelf daartoe het noodig onderrigt ontvange. Voor zoo ver hij dus buiten staat is het openbaar of mondeling onderwijs dezer school bij te wonen , mogen geschikte volks-boeken hem zulks verschaffen. Dezelve zullen hem moeten leeren wat hij omtrent de aankweeking en opvoeding van gezonde en sterke dieren hebbe in acht te nemen , wat voor de bevordering van hunne gezondheid dienstig , wat aan dezelve , op enigerhande wijze , schadelijk zijn kan. Hij moge bovendien weten , wat , bij gewone en ligte ongesteldheden van zijn vee , en vooral van de zulke , welke spoedig ontstaan en eene schielijke hulp vereischen , ter genezing in de eerste plaats behoort te worden aangewend. Hij worde bekend gemaakt met hetgeen bij de verlossingen van zijn onderscheiden huis-vee valt optevolgen , of in het werk te stellen , ook zelfs dan , wanneer daarbij geringe afwijkingen van den gewonen gang der natuur plaats vinden. Inzonderheid wete hij , welke middelen en handgre-

pen als nutteloos en gevaarlijk — hoe zeer algemeen in zwang zijnde, en door onkunde of vooroordeel gehandhaafd wordende — behooren te worden vermijd. Het is hier, G. H.! dat de Landhuishoudkunde met de Vee-artsenijkunde in onmiddellijke aanraking komt, waar derzelver bemoeijingen elkander zusterlijk de hand moeten bieden, en het is van haren wederzijdschen, vereenigden, invloed, dat de maatschappij de heilzaamste vruchten, door een geschikt volks-onderwijs, kan en mag verwachten.

Wordt intusschen hierdoor de aangelegenheid des Landmans, opzigtelijk den welstand van zijn vee, slechts gedeeltelijk, en meerendeels als op eene ontkennende wijze, verzekerd, hij gewigtige ongesteldheden, welke eene meer werkzame geneeswijze, — hetzij dan door kunstmatige handgrepen, of eene, aldus genoemde, inwendige behandeling — vorderen, vindt hij zich genoodzaakt den raad en de hulp in te roepen van meer ervarenen en wel onderrigte lieden, die hij in bekwame Vee-artsen moet zoeken en aantreffen. Om deze, als zoodanig, ten dienste der maatschappij te vormen, dit is het voornaamste en gewigtige doel, dat men zich in de, aan ons opgedragene, taak mag voorstellen. Van hunne geschiktheid, om aan hetzelfde geheel te beantwoorden, hangt de vervulling der verwachtingen van Koning en Volk, en met dezelve de bekrooning onzer pogingen af. — Dan, wie toont ons den weg, dien wij

in dezen te bewandelen hebben? Wie de wijze, waarop het onderwijs moet worden ingerigt, daar het eigen voorbeeld, in ons vaderland, tot dus ver, ontbreekt, en vele vreemde leerwijzen, zoo uiteenloopende als dezelve zijn, niet in allen deele, voor onzen landaard geschikt kunnen worden gerekend? Zullen wij ons trouwens vereenigen met hen, die den Vee-arts tot weinigmeer dan een' werktuigelijken handwerksman willen zien verheven, welke alleen met behulp van te kunnen lezen en schrijven, om aan het geheugen te gemoet te komen, naar eenen vasten regel, of, volgens bepaalde, onveranderlijke voorschriften, zonder gebruik van eigen oordeel, de ziekten der dieren zal leeren behandelen, en die dus van zoodanige verstandelooze leerwijze tevens alle wetenschappelijk aanzien ten eenemale willen hebben verwijderd (*uu*)? Of zullen wij hen volgen, die tot een ander uiterste overhellende, aan de Vee-artsenijkunde eene al te geleerde houding trachten te geven, die derzelver onderwijs schoeijen naar het een of ander heerschend of geliefkoosd stelsel der geneeskunde, ja zelfs hier en daar naar de hoogere gezigtpunten der hedendaagsche natuur-wijsgeerige bespiegeling? Geen hunner levert, indien wij niet dwalen, een geschikt voorbeeld ter navolging voor de vorming onzer Vee-artsen op. Eene voorzigtige keuze behoort ons, vervreemd van alle stelselzucht, op den middenweg te leiden,

ten einde even zeer het verderfelijke eener blinde handelwijze, alleen op gewoonte of slender rustende, als eene al te ver gezochte, spitsvondige, theorie te vermijden, waarbij niet zelden het eenvoudige nuttige en bruikbare verwaarloosd of voorbij gezien wordt. — Bovendien, is het inlandsche vee aan eigene ongesteldheden onderhevig, naar het verschil van luchtgesteldheid, bodem, voedsel, arbeid en andere invloeden, welke niet in alle opzichten, wat derzelve aard en vormen betreft, met de veeziekten van andere landen overeenkomen; en wie ziet niet in, dat hiernaar de wijze van behandeling en dus ook het onderwijs moet gewijzigd worden? Men beschouwe het dan niet, als voortkomende uit het onedele beginsel van zelfverheffing, wanneer ik, in dezen, de wijsheid des Konings roem, die het Vee-artsenijkundig onderwijs aan eigene landgenooten heeft toevertrouwd, ten einde hetzelfde, onder aanwending der voortreffelijke voordeelen, waarin naburige landen ons, sedert meer dan eene halve eeuw, zijn vooruitgegaan, geheel naar de eigene behoeften en belangen onzes lands zoude worden ingerigt.

Ruim is de kring van kundigheden, welke de Vee-artsenijkunde insluit. Eene door en door grondige beoefening van al de vakken, in derzelve geheele uitgebreidheid, zou eene andere voorafgaande vorming, en tevens andere uitzigten vorderen, dan de meesten van hen mede-

brengen, die voor dezelve worden opgeleid. Zoodanige uitgestrekte oefening zou eenen langeren leertijd eischen, dan voor den schoolschen loopbaan in het algemeen is voorgeschreven. Maar kan, en behoeft hier, zoo min als algemeen elders in zaken van wetenschap, aan de hoogste volledigheid, aan eene denkbeeldige volmaaktheid gedacht te worden, wij zullen ons vooral moeten bepalen bij het standpunt, waarop de Veearts zich, als nuttig lid der maatschappij, eenmaal moet geplaatst vinden; en dan komt dezelve, zoo wij wel zien, geheel als de praktisch werkzame man in aanmerking, voor welke bestemming het onderwijs, dat hij ontvangt, ten eenemale moet geschikt zijn. Wel verre derhalve, dat hij behoort te worden ingeleid in de diepste beschouwingen der physiologie of der ziektekunde, moet hij in dezelve worden ingewijd, voor zoo ver zulks het wezenlijkst nut voor zijnen werkkring aan zich verbindt; het overige, hiertoe niet dadelijk strekkende, mag, ja moet van het onderwijs worden uitgesloten. Hij leere dus de verrigtingen der dierlijke huishouding kennen, als de zinnelijke, zichtbare werkingen der onderscheidenlijk bewerktuigde lichaamsdeelen; doch men houde hem niet onledig met bespiegelende gedachten over het eigenlijke wezen, of den laatsten grond des levens, als het beginsel en de naaste oorzaak dezer verschijnselen. Hij ontvang de ziektekunde, hem leerende de afwijkingen der verrigtingen

van den natuurlijken staat, volgens bepaalde, erkende wetten, als de uitwerkingen van bekende en verklaarbare oorzaken, en kenbaar aan vaste teekenen, zonder zich op te houden met onvruchtbare gissingen over het mogelijk bestaan van nog onbekende vermogens, met zijn gesponnen stellingen over de naaste werking der schadelijke invloeden op de dierlijke lichamen. Men make den toekomstigen Veearts bekend met de plantkunde, niet om hem tot een plantkundigen, in de eigenlijke beteekenis des woords, te vormen; maar, om hem van dezen bevalligen tak der natuurlijke geschiedenis dat geen te leeren, hetwelk, voor zijne betrekking, in de werkelijke uitoefening, nuttig en noodzakelijk zijn kan. Hij moet dus de inlandsche kruiden en grassoorten kennen, welke inzonderheid voor het onderscheiden vee tot de beste voeders verstrekken, zoo wel als de planten en gewassen, welke heilzame geneeskrachten voor de bijzondere ziekten der dieren bezitten, die vergiftige eigenschappen hebben, of voor hen, op eenigerhande wijze, nadeelig kunnen zijn. Met een gelijksoortig oogmerk doen men hem de voortbrengselen uit de twee overige natuurrijken kennen. Men bezige de schei- en artsenijsmengkunde, ten einde de bestanddeelen, de krachten der geneesmiddelen en derzelve bereidingswijze aan te toonen, daaruit regelen af te leiden voor de aanwending, en, om gevaarlijke dwalingen in dezelve te verhoeden;

doch men leide hem slechts tot op eene bepaalde hoogte in het eindeloos ruime veld der fijne dierlijke en natuurkundige scheikunde, welke steeds voortgaande ontdekkingen, hoe belangrijk op zich zelve, veeltijds minder onmiddellijk voor de werkdadige uitoefening der Veeartsnijkunde noodzakelijk zijn. Men houde trouwens steeds onder het oog, dat deze wetenschappen hier niet om zich zelve worden aangeleerd, maar hoofdzakelijk, in zoo ver zij als hulpmiddelen voor de beoefenende vakken der wetenschap volstrekt onontbeerlijk zijn, en dienen moeten. De Veearts zij eindelijk de leer der genezing voorgedragen, als eene *empirische* wetenschap, waarvan eene gekuischte ondervinding, op een vergelijkend onderzoek, volgens de wetten des verstands bestuurd, en op eene naauwkeurig herhaalde waarneming gevestigd, den grondslag uitmaken. Wij kennen ondervindelijk in de geneesmiddelen de vermogens, door welke de genezing volbragt wordt, maar zijn slechts, in weinige gevallen, in staat, om met het verstand, eenigermate en als van verre, de wijze na te vorschen en te verklaren, waarop de natuur het eigenlijke werk der genezing verrigt. Dezen weg der onbedriegelijke ondervinding trachte men den Vee-arts te doen volgen, zonder hem, door te veel nuttelooze redeneringen omtrent het *hoe* en *waarom* van denzelfven af te doen dwalen. In één woord, voor den praktischen Vee-arts lieze men, uit de zoo uitgebreide

hoofd-deelen der wetenschap, al het geen voor denzelfven, in deze betrekking, bepaaldelijk en regtstreeks eenige nuttige aanwending hebben kan, en dus met regt het *praktisch-bruikbare* mag genoemd worden. Het spreekt, voor het overige, van zelf, dat het onderwijs stelselmatig moet worden voorgedragen, en dat een geschikt leerstelsel volstrekt noodzakelijk is voor de leiding der denkbeelden, en om de verschillende zaken onder vaste gezigtspunten te doen opvatten. Deze leerwijze moge zich kenmerken door eenvoudigheid, duidelijkheid, geschikt naar de vatbaarheid der leerlingen. Men bedenke, dat den Vee-arts, in den regel, slechts dat geen voegt en nuttig is, hetwelk onder gewone begrippen valt, en tot het algemeene, gezonde, menschen-verstand behoort, terwijl alles wat buiten dezen gezigts-einder gelegen is, en in het rijk der hooge bespiegeling te huis behoort, niet voor zijne sfeer past.

Is het, ten laatste, de Vee-artsenijkunde, welke, als wetenschap, volgens beginselen dient te worden voorgedragen, zij eischt tevens als kunst eene dadelijke oefening. Den gevorderden leerling moet dus eene ruime gelegenheid gegeven worden, om de ziekten en gebreken der dieren zelf gade te slaan, waarbij hij opmerkzaam behoort te worden gemaakt op al dat geen, wat tot derzelve kennis kan strekken, terwijl hij met alles, wat de behandeling belangt, vertrouwd moet worden, of hij neme dezelve, onder leiding

en toezigt, zelf op zich. Hierbij worde hij gewend aan eenvoudigheid en de betrachtning van spaarzaamheid, zoo veel als namelijk de aard en het belang der zaak zulks kunnen gedoogen, en altijd zij het oog gevestigd op het beginsel, dat wij reeds meermalen hebben aangevoerd, dat namelijk de Vee-artsenijkunde, in den landhuishoudelijken zin, behoort te dienen tot vermeerdering van landhuishoudelijk voordeel, en dat zij aan dit oogmerk ondergeschikt moet blijven. Men geve daarom, in de voorschriften, aan inlandsche boven uitheemsche geneesmiddelen, aan min kostbare boven kostbare den voorkeur, en vermijde tevens de zulke, welke eene al te omslagtige bereidingnoodig hebben (zv). Moeten zich voorts de bemoeijingen van den praktischen Vee-arts, inzonderheid van den genen, die den staat in den krijgsdienst zijne hulp zal bieden, tot de uitwendige gebreken, en wel inzonderheid van het Paard bepalen, de leerling oefene zich, tot dat einde, zoo veel mogelijk, in de handdagedige verrigtingen der Heelkunde, in het behandelen van wonden, in het gepast aanleggen van verbanden, in het doen van kunstbewerkingen, het zij met het mes, het brandijzer of ander werktuig, waartoe eene gestage oefening in de ontleedkunde hem de onontbeerlijke kennis der deelen en de noodige handigheid moet verschaffen. En niet minder moet de burgerlijke Vee-arts de handgrepen der kunstmatige verlos-

kunde in de meeste volkomenheid leeren in het werk stellen (*).

(*) Voor dit onderwijs zullen bovenal zoodanige jonge lieden geschikt zijn, die van de jeugd af aan, de gelegenheid gehad hebben, om de leefwijze der dieren op te merken, en dezelve in den gezonden staat gade te slaan. Hij trouwens, die reeds eene ondervindelijke kennis bezit omtrent de opvoeding, den leefregel en de huishouding van gezonde dieren, zal gemakkelijker en spoediger derzelve ongesteldheden leeren kennen, en eene betere aanwending en toepassing weten te maken van hetgeen tot derzelve behandeling en geneeswijze behoort, dan zoodanige kweekelingen, die hiervan verstoken zijn gebleven. Vooral zal den Veearts ook de kennis in de Landhuishouding en omtrent het bedrijf van den Landbouw zelven, in de streek, alwaar hij zijne kunst moet uitoefenen, in meer dan één opzigt, voortreffelijk te stade komen.

Geenszins zal het kunnen worden ontkend, dat, om het onderwijs der Vee-artsenijkunde, bij voortdurende wel te doen gelukken, ten einde men er op den duur het voordeel van zal kunnen trekken, hetwelk er billijkerwijze van mag verwacht worden, het in de eerste plaats vooral aankomt op de voorwerpen, die tot het ontvangen van het onderwijs worden opgenomen. Mogt men altijd, bij de keuze van die kweekelingen, welke voor het fonds van den Landbouw, ten behoeve der onderscheidene Provinciën, worden gezonden, behalve op overige geschiktheden, vooral op vatbaarheid van verstand en een gezond oordeel letten, zonder welke vereischten men nimmer het doel volkomen zal zien bereiken! — Wat toch zal men mogen verwachten van menschen, die, wegens bekrompenheid van

Aldus gewend aan werkzaamheid, opgevoed in oefening en geleid aan de hand der getrouwe ervaring, trede de Vee-arts, met een kracht-vol ligchaam, (*) met opene zinnen en een' onbe-

---

verstandelijke vermogens en gemis van allen aanleg, niet voor het aanleeren van eenige wetenschap geschikt zijn? — Hieruit zullen brave handwerkslieden kunnen groeijen, maar, ten opzichte eener wetenschappelijke opleiding, moge op hen worden toegepast: *dat de kei zich nimmer tot een' diamant laat bewerken.*

(*) Behalve de hoedanigheden, welke den Vee-arts voor zijn beroep geschikt maken, en vooral daarin gelegen zijn, dat hij onbevooroordeeld zij, tevens liefde voor zijne kunst en tot de dieren, eene opmerkzamen waarnemings-geest, een goed verstand en getrouw geheugen bezitte, moet hij gezond, vaardig en sterk van ligchaam zijn, hetwelk bestand is, om de, niet geringe, moeilijkheden doortestaan, aan de uitoefening zijner betrekking noodzakelijk verbonden. — Ook op deze laatste voorwaarde dient, bij de keuze der kweekelingen, met meerdere naauwkeurigheid gelet te worden, dan tot dus ver, in sommige Provincien, geschied is. Ik weet zeer wel, dat de vermogens van den geest geenszins in eene gelijke verhouding staan tot de sterkte en massa des ligchaams; doch het is tevens zeker, dat er bij den Vee-arts eene behoorlijke ontwikkeling des laatsten en der physieke krachten moet bestaan, om dezelve te kunnen aanwenden bij de dieren, welke hij moet behandelen, en die hij, tot dat einde, genoodzaakt is, op eene werktuigelijke wijze, aan zich te onderwerpen; terwijl ook eene ongezonde

nevelden geest, met ijver en belangstelling in zijn beroep, zijnen loopbaan in, toegerust met een' aanmerkelijken schat van bekwaamheden, welke voor zijne betrekking noodig zijn en hem kunnen versieren, en brenge dezelve in werkdadigheid, tot onmiddelijk voordeel der maatschappij, van hare bijzondere burgeren en van zich zelve!

IV. Zoo schetste ik G. H. het onderwijs, door hetwelk de gewone Vee-arts, voor het algemeen belang der maatschappij, dient gevormd te worden. Men denke evenwel niet, dat ik, als met de goudschaal in de hand, bij uitsluiting zoodanige karige uitdeeling van hetzelfde zoude hebben willen toegestaan, welke, in het oog van sommigen, welligt te bekrompen moge schijnen, of dat ik reeds ontijdig het vee-artsenijkundig onderwijs wensch te beperken, terwijl zich te naauwer nood de gelegenheid aanbiedt, om hetzelfde, op den vaderlandschen bodem, te verkrijgen, en hetwelk, gelijk men te regt wil, aan de meeste uitgebreidheid en volledigheid zal behooren te beantwoorden. In geen en deele wilde ik te kennen geven, dat dit onderwijs

---

of zwakke lichamelijke gesteldheid hem ongeschikt maakt, om zware vermoeijenissen, blootstelling aan wind en weder te verduren, welke omstandigheden trouwens van dit beroep onafscheidbaar zijn.

geheel tot de gegevene aanwijzingen zou behooren bepaald te blijven, dat het zich niet tevens boven dezelve tot doeleinden van eene hoogere beteekenis zouden mogen verheffen. Anders is het voorwaar gelegen G. H! met de Vee-artsenijkunde, indien wij dezelve niet alleen terugbrengen tot het oogmerk der volstreckte nuttigheid voor de Landhuishouding, maar haar tevens als belangrijk op zich zelve, of uit het oogpunt der eigene waarde, welke zij als wetenschap bezit, en in betrekking tot de vergelijkende Geneeskunde beschouwen. Als zoodanig beveelt zij zich den echten beminnaar dezer wetenschap van de aangenaamste en vruchtbaarste zijde aan, en hare beoefening kan geenszins worden uitgesloten van de bedoelingen, welke de staat beoogt met het daarstellen eener Vee-artsenijschool, waarbij de leerstoelen door geneeskundigen worden bekleed. Hier verkrijgt de Vee-artsenijkunde eene andere, meer uitgebreide en edele strekking, en haar onderwijs dient uit meer algemeene en hoogere gezigtspunten te worden opgevat, gegrond op eene vollediger kennis in al de takken der voorbereidende, hulp- of hoofd-wetenschappen, welke wij te voren hebben opgenoemd. Alle bekrompenheid moet hier verwijderd, integendeel behoort aan de bearbeiding ruime speling, onbepaalde vrijheid te worden gelaten. Bij eene zoodanige leerwijze mogen gepaste proefnemingen in het werk worden gesteld, omtrent welker uitkomst niet zoo zeer alleen op

het werkelijk voordeel wordt terug gezien, als tevens op de waarneming van het geen de Natuur, geholpen door de kunst, ter herstelling van sommige ziekten der dieren vermag, hoe zeer dan met meerdere kosten en moeite gepaard gaande. Op deze wijze alleen toch kunnen de grenspalen der wetenschap meer en meer worden uitgezet, en kunnen wij tot meerdere volkomenheid naderen. Het is deze weg, die van het hoogste standpunt der vergelijking, — het menschelijk ligchaam — tot de onderscheidene dieren uitgaat, of van deze tot hetzelfde terug moet keeren. Ook aan dit uitgebreider, hooger, onderwijs mag de kweekeling der Vee-artsnijkunde, die voor hetzelfde den geschikten aanleg bezit, wien het niet aan goeden smaak ontbreekt, deel nemen; doch het is bovenal de leerling der Geneeskunde, dien het niet onverschillig zijn mag tot hetzelfde te kunnen toetreden (*ww*). Zijn immers aan het Geneeskundig Toeyoorzigt tevens de zorg en waakzaamheid over heerschende of besmettelijke vee-ziekten aanbevolen, de staat veronderstelt, met regt, in den Geneeskundigen, aan wien deze gewigtige taak eenmaal kan worden toevertrouwd, die mate van vee-artsnijkundige kennis, welke daartoe gevorderd wordt (*).

(*) Voorts mogen ook hier de Geneeskundigen, welke aan 's Lands leger zullen verbonden worden, voor zover zulks de Officieren van Gezondheid, ten dienste der Cavallerie-corpsen, betreft, naar ons oordeel, van het

Dan, ik hoor hier de vraag opperen :
hoe, zal de beoefening van de Geneeskunde der

---

onderwijs in de Vee-artsenijkunde niet verstoken blijven (*ww**). Zijn het trouwens niet deze, aan wie mede het toezicht over de gezondheid en ziekten der Paarden is toevertrouwd, en aan wie zelfs de Paarden-Artsen in eene zekere verantwoordelijkheid staan? En behooren zij derhalve niet even als de laatste eene grondige kennis te bezitten voor deze belangen? Heeft het zelfs wel eene gepaste houding, dat de eerste deze taak uitoefenen, zonder in de leefregelkunde en de ziektekunde der Paarden, en de behandeling van derzelve ongesteldheden eenig geregeld onderwijs te hebben ontvangen, tenzij zij zich hierin zelve mogten hebben geëefend? Men denke vooral niet, dat de menschelijke Geneeskunde zich zoo geheel en onvoorwaardelijk op de dieren laat overbrengen, dat men de Vee-artsenijkunde daarnaar zoude kunnen schoeijen, zoodat zulks een bijzonder onderwijs of eene opzettelijke oefening in dezelve voor hen onnoodig zoude maken. Hoe zeer beide, volgens gelijksoortige beginselen, worden geleerd, zoo verschilt de toepassing van dezelve, in vele opzigten, niet weinig; en hij, die het zieke dier, alleen met inachtneming van het verschil der meerdere of mindere lichaams-grootte of sterkte, zou willen behandelen, naar de aanwijzingen en grondregels, welke de Geneesheer omtrent den menschelijken lijder gewoon is te volgen, zal zich niet zelden aan te leurstellingen zien blootgesteld; ja, hij zal dikwijls geheel andere uitkomsten ondervinden, dan hij verwacht had. Het is daarom niet zonder gegronde redenen, dat men, in latere tijden, getracht heeft, om de Vee-artsenijkunde meer en meer te zuiveren van zoodanige, nog hestaande, verkeerde toepassingen, welke

dieren aan die van den mensch eenig nut kunnen aanbrengen? Zal de laatste edeler, ouder dan gene, en, in den eigenlijken zin, derzelve moeder, de hulp harer, min beschaafde dochter, behoeven ter eigene volmaking? Ik meen hierop bevestigend te mogen antwoorden, daar het juist deze verwantschap is, welke de beide wetenschappen ten naauwste verbindt, en de Vee-artsenijkunde, naar hare toenemende vorderingen, aan de Geneeskunde, zoowel als deze aan gene, dienstbaar kan maken. Wie, die de laatste, volgens haar tegenwoordig standpunt, eenigzins wijsgeerig wenscht te beoefenen, zal haar geheel kunnen ontbeeren? Maken wij ons niet eerst dan een regt en eenigermate volkomen denkbeeld van de Geneeskunde, wanneer hetzelfde niet tot een enkel, ofschoon dan ook tot het volmaaktst bewerktuigde wezen — den mensch — bepaald, maar algemeener, dat is, tot de dieren, en zelfs tot de planten uitgestrekt wordt. De grondwetten der Natuur zijn wel overal dezelfde, doch deze ondergaan veranderingen en wijzigingen naar het verschil der voorwerpen, waarin zij plaats vinden. Hare kennis vordert eene veelzijdige beschouwing

---

uit de Geneeskunde in dezelve zijn overgebracht: waartoe ook het voorstel, door de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen*, te *Haarlem*, sedert eenige jaren, uitgesproken, strekkende is, doch hetwelk, tot dus ver, niet, op eene voldoende wijze, is beantwoord geworden.

in de onderscheidene bewerktuigde lichamen, op dat wij de hoogste volmaaktheid in den mensch kunnen erkennen. Door de natuurwetten, zoowel in den gezonden als ziekelijken staat, bij het dier en de plant gade te slaan, na te vorschen en te vergelijken, verzamelen wij ons den rijksten schat van kundigheden; welke hare schoonste toepassing op de Geneeskunde van den mensch kunnen hebben.

Dat de geschiedenis dezer wetenschap de waarheid mijner uitspraak bevestigte! Was niet de ontleedkunde arm, tot dat eene vergelijkende ontleding der dieren duidelijke opheldering gaf aan vele zaken, welke wij in den mensch slechts met flauwe trekken vinden aangewezen? Hoe arm en bekrompen zou niet de physiologie zijn gebleven, indien niet, door een vergelijkend onderzoek, zelfs van de laagste dieren en der planten, onderscheidene verrigtingen in het helderst licht waren gesteld, welke bij den mensch in het donkere verborgen lagen, of zich slechts in de schemering vertoonden? Ja, heeft, opdat ik mij van de woorden van HALLER bediene, de beoefening der vergelijkende ontleedkunde meer toegebracht tot de kennis der verrigtingen van het menschelijk ligchaam, dan de ontleedkunde van den mensch zelven, eene vlijtige beoefening der vergelijkende ziektekunde zal niet minder zonder wezenlijke nuttigheid kunnen blijven. Zal niet de nasporing der ziekten, welke de mensch met de dieren al of niet gemeen heeft, en der gron-

den, waarin de overeenkomst of het verschil gelegen is, ons de menschelijke ongesteldheden in meer bepaalde of algemeene vormen doen kennen, en zal ons zulks niet tot het regt verstand van sommige derzelve nader kunnen brengen? Kunnen niet doelmatige proefnemingen, en met behoedzaamheid uit dezelve afgeleide gevolgtrekkingen, omtrent de werking veler geneesmiddelen, vergiften, lucht-soorten, smetstoffen, op de lichamen der dieren, ons, tot belangrijke uitkomsten brengen, waarvan de geneeskunde uitstekend nut kan trekken? (xx) Hoe wenschelijk zou het derhalve zijn, dat bij hare beoefenaren de Vee-artsenijskunde eene meerdere bescherming en deeleneming mogt verwerven, opdat, door gemeenschappelijk onderzoek en waarneming, kon worden daargesteld en uitgebreid hetgeen, zonder dezelve, aan onzekerheid en het bloote toeval blijft overgelaten. Dat niet mijn betoog, maar de heerlijke gevolgen uwer voortreffelijke ontdekking, edele JENNER! ons van de hooge waarde eener dusdanige belangstelling overtuigen!

Ja, indien dan ook aan zulke weldadige oogmerken deze Vee-artsenijschool mag toegewijd, en op dezelve onze arbeid gerigt blijven, gezegend zij het oogenblik, dat ons voert in het midden van den schoonsten werkring, binnen welken wij ons in de gelegenheid zullen zien gesteld, om de Natuur, van vele zijden, op het spoor te volgen, derzelve werking in onderscheidene voorwerpen van nabij te bespieden, hare afwijkende verrig-

tingen in de ligchamen der dieren optemerken, na te gaan, en, door vergelijkende beschouwingen met die van den mensch, iets toe te brengen ter bevordering der voortreffelijkste, der heilzaamste wetenschap!

V. Hier zou ik eindigen, G. H.! ware het niet, dat bij deze, voor mij hoogst belangrijke, gelegenheid, het gevoel van plicht mij noopte, om mij nog, in korte bewoordingen, tot sommigen uwer in het bijzonder te wenden.

Vooraf betaamt het, dat ik mij kwijte van de dure verpligting der dankbaarheid jegens Z. M. den Koning, daar het Hoogstdenzelven behaagd heeft aan mij het Hoogleenaar-ambt in de practische Vee-artsenijkunde eervol op te dragen. Dit bewijs van gunst en vertrouwen legt mij de eerbiedigste erkentenis op. Mogt ik slechts aan de, door Z. M. omtrent mij opgevalte, voordeelige gevoelens eenigermate, op eene waardige wijze, beantwoorden. Alleen dit darf ik verzekeren, dat het hiertoe van mijne kant, nimmer aan den besten wil, aan de ijverigste pogingen ontbreken zal.

Getuigen de menigvuldige middelen, welke door Z. M. den Koning, in zoo vele opzigten, ter bevordering van 'slands welzijn worden in het werk gesteld, van Hoogstdeszelfs bijzondere belangstelling in het geluk zijns volks, de zorg voor

het oprigten dezer Vee-artsenijschool geeft daar van op nieuw het sprekendst bewijs.

Indien ik in dezen de tolk mag zijn van de gevoelens mijner Landgenooten, zoo verheugt het mij openlijk te mogen betuigen, dat deze Inrigting met welgevallen aanschouwd, en de vernieuwde pogingen van Z. M. ten algemeenen beste aangewend, op haren regten prijs worden geschat.

Moge dan ook hierdoor de waardering der voorregten, welke wij genieten onder het wijs, verlicht, en gematigd bestuur van hem, die Neerlands onafhankelijkheid op nieuw vestigde, steeds herlevendigd, bevestigd, vermeerderd worden!

Hoog Geleerde Heeren! Hoogstgeachte Ambtgenooten VAN LIDTH DE JEUDE EN VOSMAER! met wie ik thans, door de naauwste banden van gemeenschappelijken arbeid, ben verbonden. Streelt het mijne eerzucht niet weinig, den eersten steen te mogen leggen aan het nieuw wetenschappelijk gebouw der Veeartsenijskunde, ik verblijd mij ten hoogste zulks te mogen doen in vereeniging met twee vaderlandsche mannen, die Utrechts Hoogeschool tot sieraad en roem verstreken. Hebt gij mij aanvankelijk uwe vriendschap geschonken, laat mij dezelve bij voorduring genieten. Ik heb, om aan de begeerte van Z. M. den Koning, en mijne eigene zucht ter bevordering onzer Veeartsenijskundige belangen te voldoen, de betrekkingen van bloedverwandschap en vrienden verlaten, een aangenaam verblijf, een voordeelig beroep

vaarwel gezegd. Dit alles kan mij hier niet worden terug geschonken. Dat ik evenwel dit onwaardeerbaar gemis in uwe toegenegenheid, zoo veel het zijn kan, vergoed vinde! Wilt mij uwen raad, uw verlicht oordeel, door de rijpere ondervinding van den leerstoel bevestigd, niet doen ontberen. Ik stel op dit alles den hoogsten prijs. Van mijnen kant bied ik U mijne ongeveinsde vriendschap, mijne dienstvaardigheid, waar het zijn kan, volgaarn aan.

Waardige Jongelingschap, Eerstelingen dezer school en van onze zorgen! De zucht, die gij toont, om aan deze school, in een nieuw vak, te worden opgeleid, is edel, zij verdient allen lof. Gelijk wij de grondleggers zullen zijn van een onderwijs, tot dus ver, bij ons onbekend, zoo zult gij daarvan de eerste geleiders zijn in de uitoefening, ten dienste der maatschappij. Bijaldien de verwachting omtrent eene nieuwe inrigting veeltijds geregvaardigd wordt naar derzelver eerste voortbrengselen, het uitstekende voorbeeld, dat gij, na voleindigden leertijd, geven moogt, zal den voordeeligen indruk bevestigen, aangaande de bemoeijingen van 's Lands Bestuur met het oprigten dezer Vee-artsenijschool (*). Op u,

---

(*) Wij hebben dezen wensch mogen vervuld zien, daar de dertien kweekelingen, die, op den 27, 28 en 29 Julij 1826, aan het onderzoek zijn onderworpen, met volle ruimte, alle tot Vee-artsen der eerste klasse zijn bevorderd, welke thans reeds, algemeen met het beste gevolg, hunne verkregene bekwaamheden, in onder-

Kweekelingen! houdt dus de maatschappij het oog gevestigd. Dat hare gunstige gevoelens niet worden te leurgesteld! U is het aanbevolen een belangstellend gebruik te maken van het onderwijs, dat u, op de doelmatigste wijze, zal worden aangeboden. Kunt gij, langs dezen weg, alleen de genegenheid uwer Hoogleeraren winnen, en op hunne achting rekenen, gij zult hierdoor tevens dankbaar beantwoorden aan de vaderlijke zorgen, door. Z. M. den Koning, aan uwe kostelooze (*) opleiding besteed. Op deze wijze, na welbesteden tijd, bij onberispelijke zeden, uwen schoolschen loopbaan hebbende volbragt, zult gij, in den werkzamen kring der zamenleving ingelijfd, U Hoogstdezelfs voortdurende zorg voor uw bestaan waardig maken, en gij zult aldus, bij eene geëvenredigde bevordering, naar uwe bijzondere bekwaamheden

---

scheidene oorden onzes vaderlands, in uitoefening brengen.

(*) Er waren, toen de Vee-artsenijschool werd opgericht, alleen zoodanige kweekelingen aanwezig, welke voor rekening van het fonds voor den Landbouw, het onderwijs, de huisvesting en verzorging ontvangen. Reeds spoedig daarna zijn ook verscheidene jonge lieden, voor hunne eigene kosten, aan de Vee-artsenijschool opgenomen. De gunstige ondersteuning, welke aan de Vee-artsen, van wege het Gouvernement, wordt verleend, wanneer zij, na het verlaten der school, tot Vee-artsen der eerste en tweede Klasse zijn bevorderd, geeft het vooruitzicht, dat het getal der laatstgemelden zal toenemen, gelijk hetzelfde aanvankelijk reeds aanmerkelijk is vermeerderd.

en verdiensten, onder de verheffing van uwen stand boven de geringe achting, tot dus ver, daaraan verbonden, de hoogachting uwer medeburgereen en de aangenaamste vruchten uwer vlijt genieten.

Dan, daar het welgelukken van al onze pogingen hier beneden afhankelijk is van de hooge gunst en bescherming van het Opperwezen, zoo betaamt het ons bovenal deze jeugdige inrigting aan het wijs en weldadig bestuur van den Algoden aan te bevelen.

Hij zegene, tot dat einde, den edelen Koning, aan wien deze stichting haar aanwezen verschuldigd is, den verlichten Staatsdienaar, (*) die 's Vorsten wenschen heeft verwezenlijkt, de Hoogleeraaren, benevens hen, die tot deze school in eenige betrekking staan, en welke, door de vervulling van al hunne pligten, aan de bedoelingen der hooge Regering wenschen te beantwoorden, de veelbelovende Jongelingschap, die de vruchten van het onderwijs, hier genoten, aan de maatschappij zal aanbieden!

Hij bekrone alle hooge en nuttige iustellingen, ter bevordering van het heil onzer natuurgelovenden, en van den bloei en den roem onzes Vaderlands!

(*) Zijne Excellentie, de Heer Mr. A. R. FALCK, Minister voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de kolonien, thans Gezant der Nederlanden aan het Hof van Engeland.

AANTEKENINGEN (*).

(a) Men vindt dit breëder betoogd in de Inwijdings-Redevoering van den Hoogleraar J. KORS: *Over het aanbelang van het Academisch Onderwijs in de Nederlandsche Landhuishoudkunde*; Utrecht 1816; alsmede in de Inwijdings-Redevoering van den Hoogleraar J. A. VILKENS: *Over den invloed der Landhuishoudkunde op het bestaan en de welvaart der burgerlijke Maatschappij*; Groningen 1815.

(*) Ik heb deze aantekeningen hier bijgevoegd, deels om de schrijvers te doen kennen, die ik bij het opstellen der voorafgaande Redevoering geraadpleegd en vergeleken heb ter ontwikkeling en staving der beginselen, welke in dezelve worden voorgedragen; deels, om een kort overzicht te geven van de bemoeijingen, welke er, sedert lang, in ons Land, hebben plaats gehad, opzigtelijk de oprigting eener Vee-artsenij-school en de zaak der Vee-artsenijkunde: en, in de derde plaats, ten einde de jonge Vee-artsen bekend te maken met sommige voornamelijk Vee-artsenijkundige schriften, en hun daardoor eenige letterkunde en boekenkennis in hun vak te verschaffen. Ik vlei mij, dat deze mededeelingen, zoo min als het geen ik er omtrent eene en andere zaken, ter meerdere opheldering, heb bijgevoegd, nutteloos of overtollig zullen worden geacht.

(b) Vrijmoedige en welmeenende voorstellingen, om te kunnen dienen ter overweging van een ontwerp ter stichting van eene Vee-artsenijkundige school in ons Gemeenebest, door JOH. LE FRANCO VAN BERKHEY; Haarlem 1804.

Nadat er vervolgens meerdere ernstige vertoogen omtrent de nuttigheid en noodzakelijkheid eener zoodanige inrigting voor ons land, door eenige Commissien van Landbouw, waren gedaan, werd die zaak in opzettelijke overweging genomen, op de vergadering van Afgevaardigden uit de respectieve Commissien van Landbouw, gehouden den 23 April 1806 en volgende dagen, te 's Hage, wanneer, door den Groninger Hoogleeraar W. MUNNIKS, uit naam dor, daartoe benoemde, Commissie, bestaande, behalve dezen, uit de Heeren COCKINGA, VAN RIJS, VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, EN GROEN VAN PRINSTERER, toen Commissaris tot de zaken van de Geneeskundige Staatsregeling, een breedvoerig berigt is uitgebragt, te vinden in het *Magazijn van Vaderlandschen Landbouw* van den Hoogleeraar JAN KOPS, D. III. ,St. II. , blz. 207. Onder de toenmalige en kort daar opvolgende staatkundige omstandigheden des lands, is aan dat ontwerp geen verder gevolg gegeven. Evenmin is een later plan, hetwelk, in 1807, bij het tijdelijk koninklijk gouvernement, in overweging is geweest, om eene Vee-artsenijschool te *Zutphen* te plaatsen, tot stand gekomen. (Zie het genoemde *Magazijn*, D. V. St. I. blz. 58). In het jaar 1798 werd, door de Amsterdamsche Maatschappij ter bevordering van den Landbouw, als prijsvraag uitgeschreven: *het opgeven van een plan, naar hetwelk, in ons land, eene Vee-artsenijschool zoude kunnen worden tot stand gebragt, en waar die school met het meeste nut zou dienen te worden opgerigt, enz.* Deze vraag werd, in het jaar 1799, voldoende beantwoord door den Heer J. A. BENNET, *A. L. M. Phil et Med.*

Doctor, te Leijden, wiens verhandeling met de gouden medaille der gemelde Maatschappij is bekroond. Dezelve is, in 1820, in het licht verschenen, zijnde eene vroegere uitgave, door toevallige en rampspoedige gebeurtenissen, vertraagd geworden. In dezelve vindt men reeds *Utrecht*, om meer dan eene reden, als de geschiktste plaats voor de oprigting eener Vee-artsenij-school voorgesteld.

Bij koninklijk besluit van den 17 September 1808. werd eene Commissie benoemd tot het examineren van Vee-artsen, bestaande uit de Heeren S. J. BRUGMANS, Staatsraad, en Professor aan de Koninklijke Universiteit te *Leijden*, P. J. VANMAANEN, Commissaris voor het Geneeskundige, J. A. BENNET, Lid van het Koninklijk Institut en D. HEILBRON, Chef de Bureau bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken. Aan dezelve werd mede opgedragen het maken van een plan, naar hetwelk in het vervolg dat examen zou worden ingerigt. De Commissie tot het examineren der Vee-artsen, bij koninklijk besluit van den 23 September 1814, nader aangesteld, bestaande uit de Heeren I. J. BRUGMANS, S. A. BENNET, G. SANDIFORT, D. HEILBRON, en C. A. GEISWEYT VAN DER NETTEN, Luitenant Colonel, Instructeur bij de koninklijke Militaire Rijd-School, te Delft, bleef tot het jaar 1822, in die betrekking, werkzaam, en is in 1826 onthouden, zijnde de Leden eervol, door zijne Majesteit den Koning, ontslagen.

(c) I. MUNDIGL, Allgemeine ansichten über die seuchen unsrer Hausthiere, *Munchen*, 1817 blz. 1. en vervolgens.

(d) Indien ter staving hiervan het verhaal omtrent sommige paarden al eenigzins twijfelachtig moge voorkomen, van welke men wil, dat zij, na eene sterke verhitting des ligchaams, de bloedvaten openscheuren, om daaruit eene ontlasting te veroorzaken; waardoor

de mensch het eerste denkbeeld tot het kunstmatig openen der aderen zoude ontvangen hebben, zoo kunnen ons andere voorbeelden daaromtrent volkomen overtuigen. Het dier bijv., dat aan verslijming der buiks-ingewanden lijdt, lekt gaarn zout, of zoekt zilte planten: bij eene zure gesteldheid der verteeringsvochten, slikt het, bij voorkeur, aardachtige zelfstandigheden binnen. Het zoekt, uit eigene beweging, wanneer de werktuigen der spijsvertering verzwakt zijn, hooge plaatsen, specerijachtige, bittere kruiden, loof, knoppen of basten van onderscheidene boomen, terwijl het de lage weiden, die laffe, waterachtige en verslappende planten opleveren, verlaat. Bij ontstekingen der voeten, waarmede eene verhoogde warmte vergezeld gaat, zoekt het vochtige plaatsen, natte leem-aarde, om aan de voeten verkoeling toe te brengen. Het paard versmaadt, bij eene ontstekingachtige gesteldheid des ligchaams, niet zelden den haver, als een te krachtig, te sterk voedend, en daardoor schadelijk voedsel, en nuttigt veeltijds slechts weinig hooi, maar gewoonlijk alleen stroo; doch in ongesteldheden, welke het kenmerk der zwakheid bezitten, betoont het voor den eersten, als opwekkend en versterkend voeder, een' meerderen trek, terwijl het afkeer bezit voor krachtelooze zelfstandigheden. Wien is het onbekend, dat de Hond, als hij zich ongesteld gevoelt, eene zekere grassoort, de *gemeene krop-air* (*dactylis glomerata*) opzoekt en eet, het welk in het geheel niet tot zijn gewoon voedsel behoort? En hoe behoedzaam weet zich het dier, in geval van verwondingen te gedragen, door eenen, voor het ligchaam gepasten, stand of eene geschikte ligging aan te nemen, door aan de wond te lekken, hetwelk een balsem is, en door rust de genezing te bevorderen?

(e) C. I. LORINSER Entwurf einer Encyclopaedie und Methodologie der Thierheilkunde, § 28, Berlin 1820.

(/) I. MUNDIGL, über die Verbreitung u. s. w, und die Ursachen der Ausartung unserer Hausthiere, *München* 1816.

(g) Veel belangrijks treft men hieromtrent aan bij JOH. PETER FRANK, Medicinal-wesen, Th III. s. 4: unterjochung unserer Mitgeschöpfe zu Hausthiere.

(h) Wenn der Priesterstand sich nach und nach der Menschen-artzneykunst bemächtigt hatte, so fand er, bey allen Kenntnissen, die ihm die Eröffnung und der Beschau der Oepferthiere von der innern, so wohl gesunden als kranken Beschaffenheit derselben verschafft haben müsste, keinen, auf ihn wirkenden, Beweggrund, zich auch zur Ausübung der Thierheilkunst, (wenigstens auf eine seinem Stande Ehre bringende Weise) gebrauchen zu lassen, und so gerieth, als die Grossen der Huth ihrer Heerden endlich entsagt und solche gedungenen Menschen überlassen hatten, die Heilung kranker Hausthiere in die Hände gemeiner Schäfer, Kuhhirten, Schmide, Wasenmeister und Mönchen, FRANK, a. p. s. 21.

(i) ARISTOTELES, *historia animalium*.

(k) τῶν ἰππιατρικῶν βιβλία δύο. *Veterinariae medicinae libri duo*, Basil. 1537. 8. K. SPRENGEL *pragmatische Geschichte der Arzneikunde*, Th. 2. s. 235. De schriften van ABSYRTUS, PELAGONIUS, HIEROCLES, en HIPPOCRATES MULOMEDICUS maken een gedeelte uit der verzameling, welke, zoo als men wil, onder de regering van den Griekschen Keizer CONSTANTINUS PORPHYROGENETA werd bjeengebragt. Aan HIPPOCRATES, den Vader der Geneeskunde, wordt insgelijks eene Vee-artsenijkundige Verhandeling toegekend. *Hippocratis Hippiatrica*, in editione VAN LINDEN, *Lugduni Batav.* 1665. Indien de echtheid van dit werk buiten twijfel kon worden gesteld, zoo zou hetzelve denkelyk als het oudste geschrift over de Vee-artsenijkunde moeten worden aangemerkt. C. I. LORINSER,

Entwurf, enz. s. 32, In de Parijsche uitgave der werken van HIPPOCRATES 1679, folio, vol. X., vindt men HIPPOCRATIS et OSANTRI medicorum de equorum medicina. Een handschrift van de werken van ABSYRTUS, PELAGONIUS en HIEROCLES van de negende eeuw, (ABSYRTI, PELAGONII et HIEROCLIS de curandis equorum morbis, lib. II. In membran, Saecul. IX. fol. 391.), dat zich in de kostbare boekverzameling van MEERMAN bevond, werd, in 1824, te 's Gravenhage, op de openbare verkooping, door Engelschen, aangekocht, voor de som van 1050 guldens.

(l) SCRIPTORES REI RUSTICAE VETERES LATINI, e recensione JO. MATTH. GESNERI cum ejusdem praefat. et *Lexico Rustico*, Biponti MDCCCLXXXVII.

(m) VEGETII RENATI, *artis Veterinariae sive Mulo-medicinae libri quatuor*, jam primum typis in lucem editi, Basiliae 1528, 4to, 1537. Dit werk maakt ook een gedeelte uit van de bovengemelde verzameling. Ofschoon hetzelfde den naam draagt van *Mulo-medicina*, zoo wordt daarin nogtans niet alleen gehandeld over de ziekten van muilkieren en paarden, maar tevens over die van het rundvee. Algemeen wordt de leeftijd van dezen schrijver op ongeveer 300 jaren na Christus geboorte gesteld. Sommige geschied- en letterkundigen meenen evenwel, dat het gemelde werk van VEGETIUS van een' lateren oorsprong moet worden gehouden, althans dat meerdere stukken van jongeren tijd aan hetzelfde zijn ondergeschoven. Vergelijk K. SPRENGEL, a. p. Th. 2. s. 259. LORINSER a. p. blz. 34.; JOH. EMANUEL VEITH, *Handbuch der Veterinärkunde*, Th. 1. s. 6. Wien. 1817.

(n) Reeds ten tijde van VEGETIUS moet de Vee-artsnijkunde in geringere achting zijn geweest, dan te voren; daar hij, *l. c. libr. I.* praefat. zegt: *Mulo-medicinae apud Graecos Latinosque auctores non fuit cura postrema. Sunt enim animalia post hominem,*

ita ars veterinaria post medicinam secunda est;
 doch hij laat lib. II. *Proleg.* volgen: *Mulo-medi-*
cinæ pars jam dudum vitio cupiditatis et exiguæ
mercedis, nullo studiosius discente, collapsa est.

(o) Kaum sind 20 jahre verflossen, zegt FRANK, a. p. s. 22, dass man, im katholischen Deutschland, alle Dorfställe, während dem man sich um derzelber bessere Bauart und Reinlichkeit wenig bekümmerte, mit Caspar†, Melchior†, und Balthasar†, bezeichnet sah, und das Einsegnen der Ställe, und die Anwendung geweihter Kräuter, als das beste Rettungsmittel bei alle Viehkrankheiten betrachtete. Zur Ehre des Oesterreichischen Guberniums ist, vermöge Hofdecrets von 6ten October 1788, durch die Ordinarien (*Bischopfe*) der sammtlichen Geistlichkeit das weihen der Kräuter untersagt worden.

(p) *Veterinariae Medicinæ libri duo, I. RUELLIO* interprete, Paris 1550. *Geoponicorum seu de re rustica* libr. XX, Cassiano Basso Scolastico Collectore, antea Constantino Porphyrogenetæ inscripti Graeco-Latini, M. S.; contulit prolegomena, notas et indices adjunxit PETRUS NEEDHAM, *Cantabrigiæ*, 1704, 8vo.

(q) *Historia Animalium* Conradi Gessner, libr. I, Fol. 1551.

(r) *Anatomia del cavallo, infirmita et suoi remedii*, del Signor CARLO RUINI, *Bologna* 1598. *Venet. c Fig.*

(s) VALENTIN TRICHTER, *Anatomia et Medicina equorum nova*, *Frankfurt* 1785, 8vo, 2 B.

(t) WINTER VON ADLERSFLUGEL, *Bellerophon sive Eques peritus*, *Nurnburg* 1678, *Hippiater expertus Nurnburg*, 1678, Fol.

(u) ANDREW SNAPE, *the Anatomy of the Horse*, *London* 1686.

(v) Sr. DE SOLLEYSSEL, *le véritable parfait Marechal*, *Geneve* 1677.

(w) SAUVIER, la parfaite connaissance des cheveux, à la Haye, 1754.

(x) DE LA GUERINNIERE, Ecole de la Cavallerie, Paris 1754.

Elemens de la Cavallerie, Paris 1768.

(y) Wie man gesunde Pferde behandeln, zu verschiedenen Endzwecke abrichten, und endlich mit Vortheil und Anstand benutzen soll, diess mag der Stalmeister lehren, hingegen hat er, bloss als solcher, obschon die Reitkunst auf die Pferdezucht stets einen wezentlichen Einfluss gehabt had, nicht mehr Ansprach auf die Behandlung kranker Pferde, als ein geschikter Tanzmeister auf jene seiner bettlägerichen Schüler hat, JOH. PETER FRANK, a. p.

(z) L. M. SAGAR, Libellus de morbo singulari ovium, Vindoboniae, 1765.

(aa) B. RAMMAZZINI, Dissertatio de morbo contagioso boum, etc., habita in Academia Paduae ad 9 Nov. 1711. Deze twee laatstgenoemde geschriften vindt men, zoo wel als het eerstvolgende, bij wijze van uittreksel in het hoogduitsch vertaald, bij JOHANN KNOBLAUCH, Sammlung der vorzüglichsten Schriften aus der Thierarznei, Prag 1786, 2 Th., waaryan ik mij, bij gemis van de oorspronkelijke schriften, bedien. Treffend is de beschrijving, die wij bij RAMMAZZINI ontmoeten omtrent de Runderpest, toen dezelve het eerst uit Dalmatien, door den invoer van vreemd vee, in Italiën was overgebracht, en zich in de omstreken van Padua openbaarde. Een os namelijk van de kudden, welke door Vee-handelaars uit Dalmatien derwaards pleegden te worden aangevoerd, had zich daarvan verwijderd en was verloren geraakt. Deze werd, door den koe-herder van den Graaf DE BORROMAEO, te Padua, gevonden en in deszelfs stal gebracht, alwaar hij stierf, en de ziekte aan al de Runderen mededeelde. « Hier war os, zegt

de genoemde schrijver, wo sie hell aufloderte, und, wie Feursflammen weit um sich gief, bis in der Vorstädte drang, und mit Furcht und Schrecken die Einwohner füllte. Traurend und betäubt steht der Landmann vor seinen leeren Stalle da, und blickt in jammer versenkt, auf die Grabstätten hin, die die Stutzen seines wohls — ihm theurer vielleicht als seine kinder — decken, und seufzt, da er sich gezwungen sieht, Pferde — minder zum Feldbau tüchtig — statt ihrer zu brauchen.

Er bestaan beschrijvingen, welke voorzeker eenige waarschijnlijkheid geven, dat de Runderpest reeds voor het gemelde tijdstip van 1710 en 1711 in Europa heeft geheerscht. De Vee-ziekte, die door SULPICIUS SEVERUS (*Severi Sancti, id est Endeleichi Rhetoris, de mortibus Boum carmen auct. GUTHOR*) beschreven wordt, als hebbende gegrasseerd in het jaar 395 onzer tijdrekening, welke uit Dalmatien en Pannonien tot in Frankrijk en de Nederlanden doordrong, zou, volgens het gevoelen van velen, daarvoor moeten worden gehouden. Onderscheidene ziekten, door FRACASTORIUS (de *Contagione* lib. I. cap. 12) beschreven, die in de zestiende eeuw in Italiën hebben geheerscht, worden, door sommigen, gesteld insgelijks de Runderpest te zijn geweest, om van andere oorkonden thans niet te gewagen. Het is hier de plaats niet, noch ons voornemen, om in een opzettelijk onderzoek te treden omtrent de gegrondheid dezer zaak. Men kan te dezen aanzien raadplegen PAULLET, *Beyträge zu einer geschichte der Viehseuchen, mit Anmerkungen und Zusätzen von G. L. RUMPELT*, Dresden 1776, I Th. s. 52, 53 en verv. CAMPER, *les-sen over de Vee-pest*. Gron. 1769. JOH. EM. VEITH, *Handbuch der Veterinärkunde*. Wien. 1813 2 B. s. 272; doch bovenal vindt men dit onderwerp uitvoerig behandeld door G. H. WALZ, *Untersuchungen über die Natur und Behandlungsweise der Rinderpest*, enz. Stuttgart 1803. Dit wil ik alleen aanmerken, dat de geschie-

Genis der Runderpest, voor zoo ver dezelve voor ons van een bijzonder belang is, dagteekent van het begin der vorige eeuw: sedert welken tijd zij ook de opmerkzaamheid der Regeringen en Geneeskundigen in Europa vooral tot zich heeft getrokken. In ons land heeft dezelve inzonderheid in drie onderscheidene tijdperken de grootste verwoestingen aangerigt, en wel van 1713 tot 1719, van 1741 tot 1756 en van 1768 tot 1786. In dit laatste tijdperk was de sterfte zoo verbazend groot, dat er, alleen in de Provincie Holland, van 1 April 1769 tot 31 Maart 1770, 160,220 Runderen omkwamen. Dan niet minder is de schade geweest, welke andere landen door dezelve hebben ondergaan. Dr. FAUST in zijn werk: Ueber die Rindvieh-pest 1797, s. 36. heeft berekend, dat de Runderpest, sedert 1711, in Duitschland 28 millioenen, en in Europa 200 millioenen stuks Rundvee heeft weggerukt. WILL, Bemerkungen uber die Rinderpest, Munchen, 1799, s. 18, schat het nadeel der door deze ziekte verloren gegane lands-capitalen, alleen, gedurende den Franschen oorlog, tot 1798, op 90 millioenen guldens, als eene in de aarde begravene som, ieder Rund slechts gerekend op 30 guldens. In het jaar 1796—97 sleepte de Runderpest alleen in het Zuidelijk Duitschland meer dan een millioen Rundbeesten weg, zoodat, in eenige Provinciën, het eten van kalfs- en rundvleesch, voor eenen tijd, moest worden verboden, om het uitsterven van dit vee te verhoeden.

(bb) LANCISI: Dissertatio Historica de Bovilla peste, Genevae 1718. Hij raadt als het beste middel, om den voortgang der Vee-pest te stuiten, aan, om het besmette vee terstond te dooden en diep in de aarde te begraven. Er bestaat ook eene Hollandsche vertaling van RAMAZZINI en LANCISI, door A. MAUBACHIUS, Amst. bij Joh. Oosterwijck, onder den titel van: Scha-

dēlijke Vee-pest, ontstaande, sedert 1711, in Italië, Duitschland en Zwitserland, en die in deze Nederlanden tot heden zoo jammerlijk heeft gewoed.

(cc) PETR. NAALDWYCK, Batavi, D. Med. Libri duophilippicorum, sive de Equorum natura, electione, disciplina et curatione. Lugd. Batav. 1631.

(dd) JOH. LE FRANCO VAN BERKHEY, Natuurlijke Historie van Holland, te Amsterdam en te Leyden, 1769—1811.

(ee) J. VEIRAC, Over het ongans der schapen, uitmakende het II. D. 1 St. der Verhandelingen, uitgegeven door de Maatschappij ter bevordering van den Landbouw, te Amsterdam.

(ff) JOHAN GUNTHER EBERHARD, Verhandeling over het Verlossen der koeijen, Amsterdam 1793.

(gg) ANDREAS ERISSMAN Verhandeling over het verlossen der koeijen, Amsterdam, 1793. Deze Verhandelingen zijn door de bovengemelde Maatschappij bekroond, en in hare uitgegevene werken voorhanden, 9de deels 1 St. Men vindt aldaar ook nog eene korte verhandeling over de Verlossingen der koeijen, door P. J. VAN BAVEGEM. Zie voorts het 12de deel.

Behalve deze, bevatten de werken, door dezelfde Maatschappij uitgegeven, onderscheidene mededeelingen en schriften van een' vee-artsenijkundigen aard, als C. J. BLOIS VAN TRESLONG, over de ziekte van het Rundvee; over de inenting der kalveren in 1777, 78, en 79. G. REINDERS, over het bewicrooken der koe-stallen. S. JANSZE, over het schurft der schapen. Over de inenting van het Rundvee van 1780—85. L. AARTSEN, over verscheidene ziekten der kalveren. Berigt over de tongblaar onder het Rundvee van 1783 tot 1786. C. TERNE, over de bevrijding van de Rinderpest op Vlieland. J. EVENBLU, over behoed- en geneesmiddelen tegen eenige kwalen van het Rundvee. H. BRAS-

SART en G. TERNE, over behoed- en geneesmiddelen tegen de kreupelheid der schapen. J. G. EBERHARD, over het vuur of bloed der schapen. J. VITRINCA COULON, over de ziekten onder de varkens. — Soortgelijke, meer of minder uitgebreide stukken, betreffende de Vee-artsenijkunde, vindt men medegedeeld in het reeds genoemde Magazijn van den Hoogleeraar JAN KOPS. Daar voorts deze twee werken zeer vele nuttige en belangrijke zaken behelzen aangaande den vaderland-schen Landbouw en de Landhuishouding, en, in het bijzonder ook omtrent de Vee-teelt, zoo mag ik der-zelfver lezing vooral den jongen Vee-artsen aanprijzen, kunnende deze hun voorzeker tot een voordeelig ge-bruik dienen.

Onder de latere werken over de Vee-artsenijkunde, in ons land uitgekomen, behooren mede D. HEBBRON e. z., Korte schets van eene, in den jare 1808, in een gedeelte van de Provinciën Gelderland en Brabant ge-heerscht hebbende, kortstondige, koortsziekte onder het Rundvee, bekend onder den naam van het *vuur*, het *bloed* of *miltvuur*, en de gevolgen van dezelve voor vele bewoners dier streken. Amst. bij Joh. van der Heij, 1815. A. BONN, Bijdragen tot de kennis en gene-zing van het Rotkreupel der schapen, in de verhan-delingen der eerste klasse van het koninklijke Neder-landsche Institut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, Vde D. blz. 125 en verv., met afbeel-dingen, tot opheldering dezer ziekte dienende. C. A. GEISWEYD VAN DER NETTEN, Handleiding tot de be-handeling, gezondheidsbewaring en de geneeswijze van de ziekten der paarden, te Amsterdam en 'sGraven-hage, bij de Gebroeders van Cleef, 1817, 2 deelen. Het eerste deel bevat de paarden-kennis voor den bur-ger- en boerenstand. — Handboek der Algemeene Vee-artsenijkunde enz., door JOH. NIC. ROHLWES, uit het Hoogduitsch vertaald, door A. NUMAN, Med. Dr. op

het *Hoogezand*. Handboek der Genees- en Verloskunde van het Vee, door A. NUMAN, te Groningen 1819, bij R. J. Schierbeek. De tweede uitgave van dit werk, vermeerderd met een bijvoegsel over het hoefbeslag, is uitgekomen in 1826. De paarden-arts of de kunst, om zijne paarden zelf te genezen, van FRANCIS CLATER, naar de Engelsche vertaling van S. VON TENNEKER, in het Nederduitsch overgebracht. Te 's Gravenhage bij S. de Visser, 1826. Handboek van de beoefenende leer der geneesmiddelen voor Vee-artsen, door AUGUST RIISZ, uit het Hoogduitsch vertaald, door GERRIT VAN OLIVIER, 's Gravenhage en Amsterdam, bij de Gebroeders van Cleef 1825.

(hh) Men vindt al het voornam, dat ten opzichte der Vee-pest, door de meeste, der alhier opgenoemde, vaderlandsche mannen is verrigt, vermeld door P. CAMPER, in zijne lessen over de Vee-pest, Groningen, 1769; en voorts bij G. H. WALZ, Untersuchungen über die Natur und Behandlungsweise der Rinderpest, Stuttgart 1803.

(ii) GEERT REINDERS, Waarnemingen en Proeven, meest door inenting op het Rundvee gedaan, te Gron. 1776.

(kk) J. A. VILKENS, Levensschets van GEERT REINDERS, eene voorlezing, gehouden bij het Natuur- en Scheikundig Genootschap, te Groningen, op den 3 Nov. 1815, te vinden in het werkje, getiteld: Drie tal Voorlezingen over natuur- en zedekundige onderwerpen, te Groningen 1818.

(ll) Rapport van Mr. G. WITTEWAAL aan de Commissie van Landbouw, in de Provincie Utrecht, wegens het door hem verrigte tijdens het woeden der Vee-pest, in de gemeente Utrecht, in de maand December 1813, en de eerste maanden in 1814, te vinden in den staat van den landbouw in de Vereenigde Nederlanden van het jaar 1814, opgemaakt door den Heer JAN KOPS,

toen Commissaris tot de zaken van den Landbouw, thans Hoogleeraar in de Landhuishoudkunde, te Utrecht; in den Haag 1816. Men vindt de verdiensten van den Heer WTEWAAL, opzigtelijk deze zaak, naar waarde geschetst door den Heer Mr. JACOBUS SCHELTEMA, in zijne Verhandeling: De Runderpest, in de jaren 1813, en 1814, te Utrecht ontstaan en gestuit. (Zie het Geschied- en Letterkundig Mengelwerk van dezen Schrijver, Derde Deel, II. St.). — Het mag vooral aan den ijver en de werkzaamheid van den Heer WTEWAAL, benevens aan de overige Leden der Commissie van Landbouw in deze Provincie worden toegekend, dat ons land, toen de Runderpest, in de gemelde jaren, te Utrecht, bij den doormarsch van de Russische en Pruisische legers, door laatstgemelden, op nieuw was aangebragt, en dezelve reeds, in deze stad, met hevigheid woedde, voor eene algemeene verspreiding dezer ziekte is bewaard gebleven. Door deze gelukkige uitkomst is tevens volkomen bevestigd, dat de Runderpest, indien dezelve tot ons wordt overgebragt, dadelijk kan worden gestuit, wanneer met kracht en beradenheid het middel wordt aangewend, hetwelk daartoe in onze magt staat, zijnde namelijk het onverwijld dooden der zieke en vermoedelijk besmette Runderen: waardoor de gelegenheid voor de uitbreiding der ziekte onmiddelijk wordt afgesneden. Men heeft dan ook, bij deze gelegenheid, het voldoende van den maatregel, bij de wet van 26 Dec. 1796, tot dit oogmerk vastgesteld, voor de eerste maal, doch geheel en in volle waarde, mogen bekrachtigd zien.

(*mm*) Het voorstel van GEERT REINDERS, in het wetgevend ligchaam tot het daarstellen van het Vee-fonds is van den 9 Januarij 1799. Hierover werd, op den 25 Noy. van hetzelfde jaar, door eenige der bekwaamste leden, die dit voorstel nader overwogen hadden, een belangrijk rapport uitgebragt, waarop de voorgedragene

wet werd aangenomen, en op den 26 Dec. 1799, door het Uitvoerend bewind, is bekrachtigd geworden. Zie *Dagverhaal der Handelingen van het Vertegenwoordigend ligchaam des Bataafschen Volks*, van den 30 November des jaars 1798, van den 9 Jan., den 25 Nov. en 26 Dec. 1799. — SCHELTEMA, a. p.

(nn) L'art vétérinaire n'existait point encore à proprement parler; il ne formait point de doctrine, fondée sur une collection raisonnée des faits. On peut dire, qu'il date de BOURGELAT, CABANIS, *coup d'oeil sur les Révolutions et sur la Réforme de la Médecine*, pag. 599. COTHENIUS: sur la nécessité d'une Ecole vétérinaire. Histoire de l'Académie Royale des sciences et belles lettres de Berlin. Tom. XXIV. — Ook te vinden in KNOBLAUCH, *Sammlung*, 1 St., B. s. 1.

(oo) Jusqu'ici la médecine humaine a prêté ses lumières trop souvent douteuses à la science vétérinaire; il est tems, ce me semble, que nous demandions en échange à celle ci quelques données, propres à aggrandir le domaine de la pathologie générale et de la nosologie des hommes. *Esquisse de Nosographie Vétérinaire*, par J. B. HUZARD fils, Médecin Vétérinaire, correspondant de la société royale et centrale d'agriculture, Paris 1820.

(pp) *Mulo-medicinae doctrina ab arte medicinae non adeo in multis discrepat, sed in multis plurimisque consentit.* GESNERUS in praefatione ad *Vegetii* lib. I. p. 6. JOH. PHIL. INGRASSIAS, « *Quod veterinaria medicina formaliter una eademque cum nobiliore hominis sit.* Venet. 1568. FOURCROY herhaalt deze uitspraak: « L'art Vétérinaire, de quelque manière, qu'on l'envisage, et quelque extension qu'on lui donne, doit être considéré comme une partie de la médecine, l. c. Tom. I. p. 46.

(qq) Het Paard, de Ezel, het Rund, het Schaap, het Varken, om van den Hond en andere dieren niet te spreken, maken, in ons Vaderland, de voorname

voorwerpen der Vee-artsenijkunde uit. De waarnemingen van andere landen kunnen leeren, in hoe ver derzelve aanwending bij den Olifant, den Kameel, den Muil-Ezel, den Buffel, het Rendier, enz. voordeelig zijn kan, en welk verschil zij oplevert.

(rr) MUNDIGL, comparativ-physiologische und nosologische ansichten von den krankheiten des menschen und der vorzüglichsten Hausthiere, Munchen 1818 s. 50. Klinische Beyträge van denzelfden schrijver, 1820 s. 9.

Behalve het laatstgemelde werkje, behooren tot de voornaamste schriften, waarin de ziekten van den mensch en der dieren vergelijkend worden behandeld: P. CAMPER, Verhandeling ter beantwoording der prijsvraag over dit onderwerp voorgesteld, door het Genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte, te Rotterdam, 1783, uitgegeven door P. F. M. Herbell, Lingen, 1794. E. L. W. NEBEL, *De nosologia brutorum cum hominum morbis comparata*, Giessae, 1798. Aperçu général sur la perfectibilité de la médecine vétérinaire et sur les rapports, qu'elle a avec la médecine humaine, par F. AYGALENQ. Médecin, Paris An. IX. TH. HENR. BERGMANN, *Dissertatio Inauguralis, sistens primas lineas pathologiae comparatae*, Goettingae 1804. Médecine Comparée ou concordance des Maladies Epizootiques avec les maladies analogues de l'espece humaine, par Mr. CHAVASSIEU D'AUDEBERT, Paris. 1804. BERNARD ANTON GREVE, Erfahrungen und Beobachtungen über die krankheiten der Hausthiere im vergleich mit den krankheiten der menschen, Oldenburg 1813, 2. Th BACH: Grundzuge zu einer Pathologie der ansteckenden Krankheiten, Halle und Berlin 1810. GERHARDUS DE HOOG, *Dissertatio medica inauguralis de analogia, nexu, et reciproca applicationis utilitate medicinae humanae et animalium rustico-domesticorum, sive veterinariae artis non neganda*. Lugduni Batavorum 1808. In deze

schriften zal men gestaafd vinden zoo wel hetgeen boven gezegd is omtrent het verschil veler ziekten, welke bij de onderscheiden diergeslachten voorkomen, als hetwelk ten opzichte van de ziekten der dieren, vergeleken met die van den mensch, plaats heeft.

(tt) L'art vétérinaire sera toujours extrêmement borné en comparaison de la médecine humaine; un animal ne doit jamais être traité dans ses maladies, que par des moyens et des remèdes au dessous de sa valeur; lorsque le mal résiste un certain tems, on cesse d'employer des médicamens, qui ruineraient le propriétaire, et il y a souvent beaucoup plus à gagner pour lui en tuant l'animal, qu'en le guérissant. FOURCROY la médecine éclairée par les sciences physiques, Tom. I. p. 40.

(uu) L. BOJANUS, über den zweck und die organisation der Thierarzneyschule, Frankfurt. 1805.

(vv) VEGETIUS merkte reeds, opzigtelijk de geneesmiddelen, zoo als dezelve, door sommigen, werden toegediend, aan: « *Quod studio lucri quaedam ita sunt compositae potiones, ut pretium enorme contineant, et curae taxatio animalis aestimationem prope videatur adaequare, ita ut plerumque aut parci homines aut certe prudentes animalia sua canibus dedant aut a damnosa medicina dissimulent.* » *Mulo-medicina lib. I.*

(ww) Op het belang van het onderwijs in de Veeartsenijkunde voor den leerling der Geneeskunde wordt door den Hoogleeraar N. C. DE FREMERIJ opmerkzaam gemaakt, in zijne *Oratio de chemia et arte pharmaceutica ad majorem perfectionem in Belgio evehendis, publice dicta*, die XXVI Martis, anni MDCCCXXII. p. 35.

(ww*) Bij koninklijk besluit van den 5 Nov. 1823 is ook reeds vastgesteld, dat aan de Officieren van gezondheid der Armée, als mede aan de kweekelingen voor den geneeskundigen dienst bij dezelve, welke bij 's Rijks Hospitaal te Utrecht hunne studien vervolgen of beginnen, zal worden vergund, om ook de lessen

aan de Vee-artsenijschool bij te wonen, voor zoo veel zulks met hun ander onderwijs zal zijn overeen te brengen, enz.; en dat, in het vervolg, bij openvallende plaatsen van Officiëren van gezondheid bij de corpsen cavallerie, ter vervulling derzelve vooral in aanmerking zullen komen de Officiëren van gezondheid en de kweekelingen van den geneeskundigen dienst, welke door een bewijs van den Directeur van meergemelde school doen blijken, dat zij van de lessen bij dezelve gebruik gemaakt, en min of meer uitgebreide kennis in de Vee-artsenijskunde verkregen hebben.

(xx) L'étude des maladies des animaux est presque necessairement liée à la pathologie humaine, comme l'anatomie comparée à celle de l'homme. Les loix de l'organisation des grands animaux, des mammifères surtout, étant à peu près les mêmes dans tous, les altérations physiologiques et pathologiques, qui en dependent, doivent avoir entre elles beaucoup d'analogie. Aussi la pathologie comparée peut elle avoir des résultats; encore plus utiles pour la science de la médecine générale, que l'anatomie comparée n'en a eu déjà pour la physiologie. Il suffit de rappeler la memorable découverte du cowpox et l'avantage de son inoculation pour l'extinction du variole, et d'une autre part, l'utilité de la pratique de l'inoculation employée comme moyen prophylactique dans le traitement des epizoöties du *claveau* (*), pour être persuadé des avantages, que

---

(*) De inënting der koepok ter voorbehoeding der schaapspokken is gebleken van veel minder belang en noodzakelijkheid te zijn, dan de inënting der eerste ter afwering der kinderziekte, terwijl de koepokstof bij het schaap ook moeilijk vat. Men zie hierover mijne proeven en waarnemingen omtrent de inënting der koepok aan verschillende Huisdieren, geplaatst in de *Vaderl. Letteroeffeningen*. van 1825, No. 8, 9 en 10, alsmede: *Proeven*

promet l'étude de la médecine comparée. Sous d'autres rapports, la connaissance des maladies des animaux, lorsqu'elle sera plus avancée, pourra contribuer à répandre de nouvelles lumières sur celles de l'homme, et même à perfectionner les méthodes de les guérir, ou de les prévenir, à cause de la facilité de multiplier sur les animaux des expériences, qui pourront un jour servir à éclairer la thérapeutique, comme elle ont déjà, dans ces derniers temps, contribué à faire des grands progrès à la physiologie. Au reste la pathologie des animaux, nous offre, dès à présent, dans l'histoire des épizooties, une foule de considérations importantes pour la pratique. GUERSENT, Dictionnaire des Sciences Médicales, Tom. XIII. Art. Epizooties p. 1.

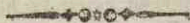
en Waarnemingen omtrent de inënting der pokken aan schapen, door den Heelmeester D. H. VAN DER MEER, en de Geneesheeren H. C. MEDENBACH DE ROOY, SIGISMUND ELLERBEEK en G. A. RAMAER, met een vergelijkend overzicht, hiertoe betrekkelijk, en eene voorrede, door Dr. A. NUMAN, Hoogleeraar aan 's Rijks Vee-artsenijschool, te Utrecht. 's Gravenhage, ter Algemeene Lands Drukkerij, 1825.

WAARNEMINGEN EN PROEVEN

OVER

EENE ZIEKTE VAN HET RUNDVEE, DE WEE, HET BLOEDPISSEN, ELDERS DE MEER OF ZWARTE MEER (MICTUS CRUENTUS) GENAAMD; DOOR *P. DRIESSEN*, M. D., Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Koninklyk-Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, en van andere Geleerde Genootschappen, van de Provinciale en Plaatselijke Geneeskundige Commissien, van de Commissie van Landbouw, en Hoogleeraar aan de Hoogeschool, te Groningen, enz. (*).

Daar ik mij, sedert eenige jaren, opzettelijk heb bezig gehouden met het onderzoek van den aard eener hevige ziekte van het Rund-

---

(*) Ik meen, dat deze verhandeling van mijnen hooggeachten Leermeester tot een volkomen bewij verstrekt van het geen ik, in mijne Redevoering: *over de Veeartsenijkunde en de inrigting van derzelve onderwijs, overeenkomstig met het belang der Maatschappij* op blz. 21, gezegd heb, dat namelijk de geest van CAMPER nog niet geweken is van die Hoogeschool, alwaar hij, omtrent de belangstelling in de kennis en genezing van de ziekten der dieren, het uitstekendst voorbeeld heeft gegeven.

De Redacteur.

vee, in deze en andere Provinciën, bekend onder den naam van de *wee* of het *bloedpissen* (*mictus cruentus*), — in *Utrecht* en elders ook de *meer* of de *zwarte meer* genoemd, — vooral zoo als dezelve in het *Gorecht* (*) heerschende is, heb ik niet ondienstig geoordeeld mijne waarnemingen en daaromtrent ingewonnen berigten bijeen te verzamelen, en aan het publiek mede te deelen. Niemand beschouwe evenwel deze verhandeling als een volledig stuk over dit gewigtig onderwerp, maar enkel als aanleiding gevende, om, door medewerking van deskundigen, vollediger te kunnen worden. Ik had mij geleid met de medehulp in dezen van mijnen vriend en leerling, den Heer A. NUMAN, aan wien, door de *Commissie van Landbouw*, in der tijd, op mijn voorstel, deze taak mede was opgedragen, daar mijne klimmende jaren, en de drukke bezigheden van mijn beroep mij te weinig tijd overlieten, om dit belangrijk onderwerp met werkzamen ijver voort te zetten; doch, uit hoofde van het vertrek van denzelfden uit deze Provincie, om als Hoogleeraar aan 's *Ryks Veeartsenijschool* te *Utrecht*, te worden geplaatst, ben ik van zijnen mede-arbeid verstoken gebleven. Hoezeer ik en vele met mij zijn gemis,

---

(*) Als Lid der *Commissie van Landbouw* is dit gedeelte der Provincie *Groningen*, wat deszelfs landbouwkundige aangelegenheden betreft, aan mijne zorg opgedragen.

in verschillende betrekkingen, hebben gevoeld, hebben wij evenwel zijne keus, in het volgen van die eervolle roeping, geheel moeten billijken, en het verheugt ons, dat, door zijn onderwijs en dat zijner Mede-Hoogleraren in het vormen van bekwame Vee-artsen, de pogingen van Z. M., onzen geëerbiedigden koning, ten aanzien van het daarstellen eener geschikte gelegenheid, in ons land, tot het verkrijgen eener grondige Vee-artsenijkundige kennis, reeds eene gewenschte uitwerking hebben gehad, en verder meer en meer belooven.

Ik zou vroeger deze waarnemingen, op aanraden van den Heer NUMAN en andere deskundigen, hebben in het licht gegeven, ware het niet, dat ik daarin, door velerlei omstandigheden, telkens ben verhinderd geworden. Daar nu de Heer Redacteur mij, in den verleden zomer, zijn oogmerk te kennen gaf, om een Vee-artsenijkundig tijdschrift uitgegeven, heb ik geredelijk aan zijn verzoek gehoor geven, om dezelve daar in te doen plaatsen, mij vleijende, dat dit stukje, ten minste, als niet van alle belangrijkheid en nut ontbloot, voor de kennis der ziekte, waarover het handelt, zal worden beschouwd.

Daar de hoofd-inhoud der verhandeling te voren gediend heeft tot een rapport, door mij omtrent deze ziekte, bij de Commissie van Landbouw der Provincie *Groningen*, op den 26 van Zomermaand 1810, uitgebragt, zoo heeft zij, daar ik niet zoo zeer eene verandering in dezen noo-

dig heb geoordeeld — genoegzaam dien form behouden, gelijk bij de lezing zal worden ontwaard. Ik heb er, bij wijze van aantekeningen, bijgevoegd, het geen ik zelf, sedert al dien tijd, omtrent de ziekte nader heb kunnen ondervinden, of door anderen ben ontwaar geworden. Ook heb ik, hier en daar, aangevoerd hetgeen ik, in eenige Duitsche en Fransche schriften, over het bloedpissen heb gevonden, in zoo ver als ik meende, dat zulks kon strekken, om mijne denkwijze, aangaande deze kwaal, te bevestigen, of tot eenige opheldering omtrent dezelve kon dienen.

Ik heb reeds te voren, opzigtelijk de *woc* of het *bloedwateren* van het Rundvee eene en andere korte mededeelingen gedaan aan het koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, te vinden in de voorberigten van het 3de en 5de deel der Verhandelingen van de eerste Klasse. Van deze heb ik ook nu wederom gebruik gemaakt, daar zij tot het geheel van dit onderwerp behooren.

Ik mag niet vergeten te melden, dat ik, in dezen arbeid, zeer belangrijke aanmerkingen en toelichtingen heb ontvangen van mijnen zeer geachten vriend en voormaligen Leerling, den Heer *Medicinae Docter* N. OUDEMAN, te Groningen, die met eene uitgebreide en grondige geleerdheid in het vak der Geneeskunde, eene niet geringe zucht voor de beoefening en bevordering der Vee artsennijlkunde vereenigt. — Ik heb van zijne

opmerkingen, op onderscheidene plaatsen, gebruik gemaakt, zonder zulks juist telkens met onderscheiding uit te drukken.

Eindelijk meen ik hier nog te moeten bijvoegen, dat het onderzoek omtrent de hier medegedeelde ziekte begonnen is in het voorjaar van den jare 1810. De WelEdele Heer c. h. w. HAACK, te *Haren*, had het eerst, in het jaar 1809, de COMMISSIE VAN LANDBOUW op dezelve opmerkzaam gemaakt, als in die streken jaarlijks heerschende. Mij werd toen door de Commissie de taak opgedragen, om daaromtrent onderzoek en nasporingen te doen. Ik had dus reeds in den winter van dat zelfde jaar, bij eenige ingezetenen van *Haren*, berigten ingewonnen, om des te beter in staat te zijn, ten einde, den volgenden zomer, de ziekte op de plaats zelve te onderzoeken.

Vervolgens heb ik, in het laatst van Grasmaand, gedurende Bloemaand, en het begin van Zomermaand, de planten, in die oorden groeiende, daar de *wce* het sterkst heerscht, onderzocht, en alles opgezameld, het welk eenigzins voor de kennis der ziekte in aanmerking zou kunnen komen. Ik heb vervolgens, van tijd tot tijd, beesten, aan die geduchte kwaal lijdende, gezien, onderzocht en geopend, en vele belangrijke narigten met de Heeren HAACK, J. R. vos en J. OOSTING, Heelmeester te *Haren*, ingewonnen. De dienstvaardigheid dier Heeren, als mede van den Heer BUSCH, op wiens buitengoed

Zorgvrij, ik het eerste beest mede heb geopend, en die ons daartoe alle hulp deed verleenen, — ook de deelneming van andere ingezetenen hebben mij, bij die werkzaamheden, veel genoeg verschaft.

Ik heb gemeend dit een en ander vooraf te moeten zeggen, en ga tot de mededeeling der waarnemingen zelve over.

Deze ziekte is zeer menigvuldig omstreeks *Haren*. Dezelve begint even voor de herberg *de Wolf* (*); doch aldaar meest alleen aan de linkerzijde van den weg. Op de zoogenaamde *Zwynekampen*, bij *Zorgvry*, en omstreeks de *Middelhorst* aan den *Onnerweg* heerscht de ziekte het meest. — Verder achter *Haren* vindt men dezelve ook aan de rechterzijde van den weg; ook in *Glimmen* en *Noordlaren*, ofschoon in mindere mate. Zeer enkele gevallen zijn in *Helpman* en *Noordyk* waargenomen.

Voorts is de ziekte zeer gemeen in *Westerbroek* en *Kropswolde*. Men vindt dezelve mede in *Veendam*, in het *Westerwoldsche* en vele dorre streken van dit Departement, bijzonder ook in de *Woudstreek* van het *Westerkwartier*, gelijk blijkt uit het rapport onzer Gecommitteerden, de Heeren D. M. TEENSTRA en J. E. WINTER

(*) Thans de buitenplaats van den Heer Mr. REIGER.

tot het onderzoek der schapen-pokken, van den 20 Junij 1809, hebbende vele ingezetenen ook, te dien tijde, HunEdelen verzocht, om de COMMISSIE VAN LANDBOUW op deze wreede ziekte opmerkzaam te maken (*).

Dezelve is evenwel op alle plaatsen, daar zij heerscht, niet zoo algemeen van die hevige toevallen vergezeld, als in de Gemeente *Haren*; waardoor de ziekte dan ook elders dikwijls gemakkelijker genezen wordt.

Ook vindt men deze ziekte op vele plaatsen in *Drenthe*, te *Peijze*, *Eelde*, *Paterwolde*, *Zuidlaren*, enz. Te *Emmen*, *Odoorn*, en meerdere plaatsen aan dezen kant van *Koevorden*, heerscht dezelve zeer sterk, bijzonder op den *Run*, eene gemeene weide. — Ook in de Provincie *Vriesland* en *Oostvriesland* wordt deze ziekte, op vele plaat-

---

(*) Ofschoon ook de Paarden en Schapen aan den *mictus cruentus* onderhevig zijn, zoo wordt dezelve evenwel, in deze streken, als *épizoötische* ziekte, zoo veel ik weet, slechts onder het Rundvee waargenomen. Elders komt zij ook heerschend onder de twee eerstgemelde dieren voor, wordende de ziekte bij dezelve uit gelijksoortige oorzaken, als ten opzigte van het Rund beschuldigd worden, afgeleid. Vergelijk hieromtrent de mededeeling in het *JOURNAL D'AGRICULTURE* Tom. XVI. Aout. 1823. p. 163. *Sur l'hématurie ou pissement de sang, qui a été observé aux printems des années 1820, et 1821, sur les cheveux, les vaches et les boeufs, particulièrement dans les Arrondissemens d'Avènes, d'Hazebrouck et Dunkerque.*

sen, waargenomen. — Zij heerscht vooral in Zomermaand, en in het begin van Hooimaand. In den zomer en herfst lijden de beesten minder gevaar, zoodat de landman zorgen moet, indien hij beesten heeft, gekomen uit een land, daar de ziekte niet gevonden wordt, dat hij tegen Zomermaand die beesten verwijdere; hebbende de ondervinding geleerd, dat die beesten het meest worden aangedaan, die van zulke oorden komen, daar de ziekte niet heerscht. De landman koopt dus op plaatsen, daar de ziekte heerscht, zeldzaam eenig vee, dan het geen van zulke streken komt, daar dezelve insgelijks gevonden wordt, en dit maakt voor hem geen gering bezwaar, dewijl hij zulke beesten duurder moet betalen, bedragende dit verschil op een beest doorgaans 10 gulden.

Bij *Haren*, op oude weilanden, die aldaar weinige zijn, krijgen de beesten de ziekte zeldzaam, ook minder op nieuwe landen, die bemest zijn (*), en reeds in den voorzomer welig gras

---

(*) Men heeft, zoowel in deze Provincie als in Vriesland, de opmerking gemaakt, dat eene goede bemesting zeer veel toebrengt tot afwering der ziekte. — Volgens eene mededeeling van den Heer H. SWART, Heelmeester te *Oostermeer* in *Vriesland*, aan den Heer N. OUDEMAN gedaan, had men, in een zeker stuk groenland, waarop de beesten grazende, nooit door de *wee* werden aangetast, een' zoogenaamden kom of dob, welke men verkoos, of om eenige reden genoodzaakt was

opleveren, doch meest op kale weiden, en zulke, die eenige jaren bebouwd zijn geweest, en welke men een jaar rusten laat. Bijzonder heerscht de ziekte na een droog voorjaar, vooral wanneer het, als de dieren in het land komen, koud en guur weder is, gelijk hier dikwijls door de aanhoudende noerde en noord-ooste winden gebeurt. Indien deze ongunstige luchtgesteldheid aanhoudt, duurt ook de vatbaarheid voor deze ziekte voort. — Men heeft bij zulk een aanhoudend en guur weder de ziekte, ofschoon in mindere mate, den geheelen Zomer, zelfs tot laat in den herfst, waargenomen. Mij zijn enkele gevallen bekend van beesten die in den herfst op stal zijn aangedaan. — (*) Een geval weet ik van

---

nieuws uittegraven, tevens iets verdiept, terwijl de uitgegraven aarde, — die ten minste gedeeltelijk slechte aarde was, — over dat stuk land bragt, hetwelk ten gevolge had, dat de Runderen daarna, op dat stuk land, weidende, aan de *wee*, evenzeer als op andere slechte, en daartoe de aanleidende oorzaken bevattende, landen onderhevig waren.

(*) Dat ook in andere, en zelfs in de meeste landen, het Rundvee aan het bloedpissen onderhevig is, mogen wij afleiden uit de beschrijvingen, welke wij daaromtrent bij de vreemde Vee-artsenijkundige Schrijvers genoegzaam algemeen aantreffen. — In vele opzigten komen dezelve overeen, ten aanzien der verschijnselen en den tijd, waarop de ziekte plaats vindt, met hetgeen daaromtrent bij ons wordt waargenomen. In andere heeft er nog al verschil plaats, hetgeen ook het geval schijnt te zijn, ten aanzien van het meer of min-

een beest, dat de ziekte kreeg, laat in den herfst, nadat het zes weken op den stal geweest

der menigvuldig ontstaan der ziekte, in den winter, als het vee op den stal staat en met drooge zelfstandigheden gevoederd wordt. — Het volgende berigt, omtrent het ontstaan der ziekte in *Zwitzerland*, te vinden in het *Archif für Thierheilkunde von einer gesellschaft Schweizerischen Thierärzte*, 1 Heft. 1817, s. 277. is mij belangrijk genoeg voorgekomen, om hetzelfde alhier mede te deelen.

« Wenn auf der *Oberwyler Allmend* im kanton *Zug*, ein stuck Rindvieh zum erstenmale auf die Weide getrieben wird, so bekommt es das Blutharnen jedes in der Regel, hernach aber im zweiten oder dritten Jahre nicht mehr. Hier heiszt das die *Sommerharnig*; der *Winterharnig* ist alles Vieh (hier zu Lande) und in allen Ställen, bey jedem Futter unterworfen. Höchst wahrscheinlich entstehen beide Arten nach dem Genuss giftiger Pflanzen, auf magern Weiden, wie die *Oberwyler Allmend* ist, eher als auf fetten, weil hier für das Vieh der Wahl weniger ist, als wo üppiges Gras wächst, es also, um nicht zu hungern, fressen musz, was da ist, auch Giftpflanzen an magern Orten lieber als an fetten fortgedeihen. MITTELHAUSER beschuldigt das *Erbeerkraut*, WILLBURG den *Hauenfusz*, die *Wolfsmilch* und den *wilden Bertram*, andere das *Ulmen-*, *Eschen-* und *Eichentaub*; es gibt noch ein dritte bis dahin ganz unverdachtige Pflanze, die das Blutharnen bewirkt, *Viburnum Lantana* L. der *Schlingbaum*, *kleine Mehlbaum*, *Hubaum*. Ein hiesiger Bauer legte sie über eine Nacht zu standengebinde und schiffringen in seinen Brunnentrog. Sein Vieh soff daraus und harnte am ander Tage Blut. Diese Pflanze wächst im Umkreise

was, hoewel het niets dan hooi gegeten had, waarmede ik dus moet besluiten, dat de plant, welke tot deze ziekte aanleiding geeft, ofschoon gedroogd, hare vergiftige eigenschap nog eenigen tijd kan behouden. — In den winter tot het laatste van Bloeimaand ziet men de ziekte nooit.

Zeer opmerkelijk is de ondervinding bij *Odoorn* in *Drenthe*, op den gezegden *Run* of gemeene weide, dat alle beesten bijna, op die weide, door de *wee* worden aangedaan, doch wanneer men de voorzorg neemt, van dezelve, elke maand, eenige dagen, binnen huis te halen, en

besagter *Allmend*. Wie auf der *Oberwyler Allmend* ist es auf der *Blickenstorfer*. Auch hier harnt jedes, das erstemal ausgetriebene, stück Vieh Blut, hernach nie mehr. Wenn Giftpflanzen als heftige *Diuretica* das bewirken, warum bewirken sie es nicht allemal?

Dass das Blutharnen im winter unterm Heu, böser-tiger und anhaltender is, lässt sich aus denn durchs Trocknen intensiv stärker gewordenen Giftpflanzen im nämlichen volumen erklären.

Thierarzt URTIGER in Baar, kanton Zug, ist durch Zufall an ein Mittel gekommen, das Geheimnis war, und sich in der folge beim Blutharnen, im Winter, als sehr wirksam bewährt hat. Zu einem Absud von Eichen- und Nuszbaumblättern wird gepulverter Blutstein gemischt, bis die Mischung braunroth und dick wird. Dies wird innerlich gegeben. Auszerlich wird über die Flanken, in der gegend der Hungergruben, und unter den Schaamtheilen ein decoct van Weidenrin-den eingewaschen. »

in de heide (*) te laten loopen, dat zij alsdan doorgaans van de ziekte vrij blijven.

(*) Ofschoon de heide, door het Rundvee wordende gegeten, geenszins de eigenschap schijnt te bezitten, om het bloedpissen bij hetzelfde te veroorzaken, zoo kan dezelve evenwel, op eene werktuigelijke wijze, op de buksingewanden nadeelig werken, en den dood te weeg brengen, zoo als mij uit het volgende geval overtuigend is gebleken.

Op den 17 Junij 1812 te *Haren* mij bevindende, om mijne waarnemingen over de *wee* te vervolgen, hoorde ik, dat, niet ver van de Harener Molen, zeer schielijk eenejarige koe was gestorven. Ik begaf mij derwaards, en vernam, dat dit beest 's morgens gezond naar het veld was gebracht met andere beesten, en dat men er geen het minste ongemak aan bespeurd, doch alleen vernomen had, dat het 's middags dood op het land was neêrgevallen. Ik deed het dier, te 5 uren, openen, hetwelk van binnen nog geheel warm was. Ik had eenig vermoeden op de *wee*; maar de blaas drukkende, was de urien volmaakt natuurlijk. Er werden hocgenaamd geene teekenen van eenige ongesteldheid, noch inwendig noch uitwendig, waargenomen. Het beest was wel gevoed. Alleen viel onze aandacht op de maag, die ons toescheen meer dan gewoon te zijn opgezet; doch ook voor het overige uitwendig niets tegennatuurlijks vertoonde. — De maag werd intusschen geopend. Drie magen waren volmaakt gezond, maar de vierde maag of lebbe onderzoekende, vonden wij haar binnenste vlies buitengewoon zwart, en zoo los, dat men de bevatte stoffe in beweging brengende, dit inwendige vlies aan dezelve hangen bleef, en door de minste beweging met geheele lappen werd afgescheiden.

Dergelijke ondervinding heeft men ook, volgens getuigenis van ons midelid den Heer TRIP, in *Veendam*, dat namelijk de beesten, wanneer

---

De voedsel-stoffen schenen volmaakt natuurlijk, doch zeer overvloedig. Evenwel dezelve naauwkeurig onderzoekende, vonden wij tusschen dezelve zeer vele scherpe stoppels van heide. Zal men niet mogen veronderstellen, dat deze heide-stoppels, door derzelver prikkeling, de ontsteking hebben veroorzaakt, welke spoedig tot koud vuur is overgegaan? Er was veel heide op dat veld, waar die beesten graasden. Zonderling is het, dat, onder dit inwendige vlies, de maag geene teekenen van ongesteldheid vertoonde; meer dan de helft van de lebbe was op die wijze aangedaan.

Ik weet wel, dat mijn Leermeester P. CAMPER dergelijk verschijnsel bij de, aan de Runderpest gestorvene, beesten heeft waargenomen, en ook in gezonde beesten, doch niet dan 24 uren na den dood. In een versch geslagt beest is dit vlies vast aan het volgende gehecht, zoodat men het bezwaarlijk kan afscheiden. Dit is dus een vreemd verschijnsel, waarvan ik nergens eene beschrijving vind. Hoe heeft het dier met zulk een ongemak kunnen leven? — Indien ook de andere magen op die wijze waren aangedaan geweest, zou dit onbegrijpelijk zijn. — Dan, doordien dezelve en vooral de boekmaag gezond waren, kon er opslorping van voedsel plaats vinden, niettegenstaande de leb-maag die verandering ondergaan had. — De ophooping van voederstoffen, die ongewoon groot was, kan men gemakkelijker verklaren uit de werkeloosheid, welke het, door versterf aangedane deel ongetwijfeld gehad heeft, waardoor dan ook de ingewanden weinig gevuld waren.

zij alle veertien dagen verweid worden, de ziekte niet krijgen (*).

Het beloop der ziekte is het volgende. Het verminderen van de melk, waarin ook somwijlen eenig bloed wordt bemerkt, maakt den landman het eerst opmerkzaam. Dan onderzoekt hij, of ook het water bloedig is. — De beesten hebben minderen eetlust; het oog staat flauw, waterig, naar onderen gekeerd. — Zij liggen stil of laten den kop hangen, en herkaauwen, als de ziekte zwaar begint, niet. — Kort daarop, den tweeden of derden dag, vertoonen zij brand en pijnlijkeit in het geheele gestel, hebben eenen sterken, rassen, onregelmatigen pols, gelijk ik meermalen ondervonden heb. — Zij hebben dus duidelijke teekenen van eene heete koorts. Zij steenen bij aanhoudenheid, of kreunen meer bedekt. De afgang is dun. Zij zijn zelden hardlijvig in het

---

(*) Ofschoon zich onze ondervinding voor als nog hoofdzakelijk bepaalt tot het melkvee, vermits in de gemelde streken weinig ossen en stieren in de weiden worden gehouden, zoo is het niettemin zeker, dat ook deze door het bloedpissen worden aangedaan, als mede het jonge vee. Men wil intusschen, dat, bij de eersten zoo wel als bij het laatsten, de ziekte minder gevaarlijk zoude zijn, dan bij de melkbeesten. Zoo dit zeker is, dan zal men kunnen vragen, van waar dit onderscheid? Ten aanzien van de ossen en stieren laat zich dit, uit hoofde van derzelve meerdere sterkte en misschien mindere gevoeligheid, gemakkelijker veeklaren, dan ten opzichte van het jonge vee.

begin der ziekte. Enkele malen is de afgang, in het begin der ziekte, bloedig. Dit noemt de boer, in zijne niet zeer kiesche taal, *de schijtwee*. De hoeveelheid pis is doorgaans niet minder dan bij gezonde beesten, zelfs somtijds meer, wanneer zij sterk drinken, hetwelk evenwel op verre na niet altijd plaats heeft. — Het wateren is belemmerd, pijnlijk, droppelswijze; vooral bij de beesten, die weinig drinken. — Het bloed is met de pis vermengd, in meerdere of mindere mate. Somtijds vertoont zich de pis geheel bloedrood, doch meestal rood-bruin. — Wanneer de ziekte gemakkelijk afloopt, wordt de roodheid minder, de lozing gemakkelijker, en de kleur wordt allengs wederom helder.

Wanneer de ziekte sterk is, staan de dieren stijf, met een' krommen rug en opstaande haren; zij geven vele teekenen van zware koorts en brand, weigeren alle voedsel, hebben geweldige hartkloppingen, enz. Wanneer deze toevallen zich zoo hevig in de eerste dagen der ziekte openbaren, sterven zij, indien niet spoedig hulp wordt aangebragt, meest alle; durende deze toevallen, zonder voor het oog merkbare verandering, veelal tot den dood toe.

Ofschoon gewoonlijk vermindering van koorts en van de gezegde toevallen hoop geeft op beterschap, is evenwel deze hoop zeer onzeker; immers een beest, door mij onderzocht, scheen, op den vierden dag der ziekte, aanmerkelijk beter en rustiger, en vertoonde weinig koorts, doch

stierf twee dagen daarna, gelijk blijken zal, met koudvuur in de nieren. Dit is eene schijnbare beterschap, wanneer ontsteking in koud vuur overgaat, en dus het aangedane deel zijn gevoel verliest.

Van 20 koeijen, die ziek worden, rekt men, dat 6 of 7 sterven; doch de gebeterden geven, den geheelen zomer, weinig melk.

De beesten krijgen de ziekte meermalen; doch die dezelve eenmaal hebben gehad, krijgen ze vervolgens ligter en sterven er bijna nooit aan. — Zelden duurt de ziekte langer dan 14 dagen. Als de toevallen zeer hevig zijn, sterven de beesten somwijlen den tweeden of derden dag, doch meest later, op den zesden, zevenden of achtsten dag. — Wanneer dezelve negen dagen ziek zijn geweest, sterven zij zelden, tenzij dan ook nog wel aan het zoogenaamde *lende-bloed*, meest veroorzaakt, omdat men op den doorgang niet past, of door aanhoudend verlies van bloed. Er komt in deze ziekte, hoe erg dezelve ook zij, gewoonlijk geen etter te voorschijn. Enkele malen bemerkt men, gelijk gezegd is, geen bloedwateren, maar alleen bloedigen afgang.

Het beest, door mij onderzocht, was op den zesden dag der ziekte gestorven; — was terstond op den stal gebragt, had bij den boer gewone middelen gebruikt; het had weinig of niet gegeten. — Ik had dit beest twee dagen te voren ook gezien; — het had toen weinig koorts en scheen beter. Het had kort voor den dood nog

gewaterd. Die uren was bruin-rood, en liet, uitgegoten zijnde, geen zetsel of vezelen hoegenaamd na. — De afgang was reeds op den vierden dag verstopt, en zeer hard en droog, aan den endeldarm vastgehecht. — Dit heet bij den landman, het *lende-bloed* of *rugge-bloed*, ofschoon misschien in dit geval ten onregte.

De harde drek, dien het beest, door middel van tabaks-klijsteren was kwijt geraakt, heb ik zeer naauwkeurig onderzocht, en er geen bloed in gevonden, dan alleen aan de oppervlakte; en dit kan zeer ligt door kwetsing van den endeldarm ontstaan, gelijk in het vervolg blijken zal, welke darm ook reeds eene ontaarding heeft ondergaan, door de *diarrhé*, in het begin der ziekte. Doorgaans is de drekstofte van dien aard, gelijk mij de omstanders verzekerden; zoodat het mij voorkomt, hoewel er enkele malen bloedige afgang plaats heeft, dat evenwel dit toeval, dat aan de *wee* eigen is, niet met het eigenlijk *rugge-bloed*, waarin eene tegennatuurlijke ophooping van bloed in de dikke darmen het voornaam toeval der ziekte schijnt uit te maken, moet worden verward.

Het beest, twee dagen daarna zijnde gestorven, en door ons geopend, leverde de volgende verschijnselen op: de nieren waren door koud vuur aangedaan, volkomen zwart, de linker geheel en de regter voor grootste gedeelte. — Ook het nierbed was zwart; — de dunne darmen waren, hier en daar, ontstoken, en ook reeds door koud

vuur eenigzins aangedaan, de maag was gezond; ook was de blaas niet van belang aangedaan, er schenen, hier en daar, eenige geringe sporen van ontsteking plaats te hebben, welke ik in dit geval, als een gevolg beschouwen mag van de aandoening der nieren, waarin ongetwijfeld de voorname zitplaats der ziekte was.

De Heeren vos en oosting zeiden mij, bij de opening altijd bevonden te hebben, dat de nieren waren aangedaan, hoewel zelden zoo sterk, als in dit geval, en de blaas veeltijds geene teekenen van ontsteking vertoonde.

Het zonderlingste bij dit onderzoek der blaas, het geen anders zeer zelden plaats heeft, was, dat de pis, die in de blaas van het doode dier was, geheel gezond scheen en hare gewone helderheid had, zoodat, ofschoon reeds meer dan anderhalve nier geheel dood was, het kleine overgeblevene gedeelte nog werkzaam heeft kunnen zijn, ter afscheiding van gezonde pis.

De darmen, uitgenomen eenige harde drekstoffen in den endeldarm, waren ledig. De maag van het dier, hoewel hetzelfde, gedurende zes dagen, bijna niets had gegeten, was geheel opgevuld, en het voedsel daarin bevat, onbedorven, en dit is altijd het geval.

Wanneer de beesten herstellen, is nog dat zelfde voedsel in de maag, het welk zij vóór de ziekte gebruikt hebben. Men ziet, dat zij dit voedsel, op den twaalfden of dertienden dag,

zelfs herkaauwen, zonder dat hetzelfde eenig teekenen van bederf vertoont.

De endeldarm was inwendig vol rimpels en kloven, en dit schijnt een gevolg te zijn der aanhoudende prikkeling der scherpe stoffen, die de dieren door den afgang kwijt raken, en de mishandeling, waarover wij spreken zullen, die de arme dieren ondergaan, bij het verwekken des afgangs.

Ik heb, benevens de nieren, dit, misschien door mishandeling, ontaard ingewand voor de Commissie bewaard, benevens een gedeelte van de dunne darmen en blaas.

Verder was er, over het geheel, in het dier niet veel bloed, dan alleen in het hart en in de groote bloedvaten. De longen en de lever van het dier waren ook niet gezond; de lever was zeer opgezet, met gal sterk gekleurd en wecker dan gewoonlijk; de longen vooral waren week, pappig, miskleurig, hier en daar in een' duidelijken staat van verettering. Of deze ongesteldheden in verband staan met het hoofdongemak, durf ik niet bepalen. — Er zullen tot dit onderzoek meerdere openingen van lijken noodig zijn (*). — De heelmeeſter oosting ver-

---

(*) Al de openingen, welke verder door mij zijn gedaan, hebben steeds de uitwerkingen van den hevigen ontstekings-toestand der inwendige deelen, waarmede deze ziekte vergezeld gaat, aan den dag gelegd. —

zekerde stellig, dat hij, in eenige gevallen, door hem onderzocht, de nieren alleen aangedaan gevonden had en alle andere ingewanden gezond; — doch ook wel de andere ingewanden bevonden had in een staat van verettering. Men

Daar deze openingen de wezenlijkste daadzaken opleveren en vooral moeten dienen, om ons met den waren aard der ziekte bekend te maken, wil ik hier nog de bevinding laten volgen van een beest, hetwelk, op den 17 Junij 1822 gestorven zijnde, op den 18 daaraanvolgende werd geopend. De ziekte had zich op den 15 'smorgens met de gewone verschijnselen geopenbaard. De blaas was zeer gezond, doch vol bloedige zwarte pis; de nieren waren ontstoken en gedeeltelijk gegrangeneerd; de baarmoeder en vooral de eijernesten sterk ontstoken, en bijzonder het celweefsel tusschen den draagzak en de blaas; de maag, als doorgaans, niet ontstoken; de pens gevuld met onverteerde en geheel onbedorven voederstoffen; de dunne darmen, op vele plaatsen sterk ontstoken; hier en daar was reeds veel etter aanwezig; de dikke darmen waren, als naar gewoonte, met harde drekstoffen gevuld; de milt was week, papachtig. In het hart bevonden zich weinig vloeibaar bloed, benevens eenige stijve gecoaguleerde klonters, ongetwijfeld het gevolg van de sterke hartkloppingen, de *aorta* bij den uitgang uit het hart zeer ontstoken; het hartzakje vol bloedig water; de oppervlakte van het hart sterk door omsteking aangedaan.

De longen hier en daar ontstoken, vooral de hoek van de rechter kwabbe; de lever gezond; doch de galblaas tegennatuurlijk sterk met duune gal opgevuld.

Hetgeen eenigzins opmerkelijk was, is, dat dit beest, nicttegenstaande de hevige inflammatoire koorts in het

schijnt evenwel niet in het denkbeeld te zijn, dat die ongesteldheden met die der nieren eenigen zamenhang konden hebben; en daarom zou ik twifelen, of men er wel altijd genoeg opmerkzaam op geweest is.

Dat deze ziekte aan het een of ander scherp vergif is toe te schrijven, hetwelk door zijne prikkelende en sterk pisdrijvende kracht, op de ingewanden en de nieren vooral, zijne doodelijke werking uitoefent, zal wel niet twijfelachtig zijn, en ook niet, dat hetzelfde naar de meerdere of mindere hoeveelheid en naar de meerdere of mindere vatbaarheid van het dier, lichtere of zwaardere ontsteking in de nieren veroorzaakt. Ik

---

begin der ziekte, weinig heeft gedronken, ofschoon in den slokdarm geene teekenen van ontsteking aanwezig waren. — De koe had afgekalfd op den 21. Mei bevorens. — Gelijk gewoonlijk plaats heeft, was reeds, op den eersten dag der ziekte, de melk op de helft verminderd, en 's avonds bloedig; ook de pis was rood. Men had een zoogenaamd geneesmiddel gebruikt, waarin *aloë* en *theriak*!! Men had in het begin eene aderlating gedaan, doch toen men, 's avonds van den 17 Junij, wederom eene aderlating wilde in het werk stellen, werd zulks door mij afgeraden; vermits ik oordeelde, dat de ontstekings-toestand reeds te zeer tot een *passieven* staat was overgegaan, en er, naar alle waarschijnlijkheid, bereids gangreen aanwezig was. De dikke drekstoffen waren met de hand uitgehaald, en het gebruik van lavementen, schoon zoo dikwijls door mij aangeraden, was ook hier en wordt nog algemeen verzuimd.

geloof, dat men zich in het begin der ziekte altijd, hoe gering dezelve ook zij, de nieren moet voorstellen meer of min door ontsteking te zijn aangedaan. — Brand, trilling, dorst, het staan met eenen krommen rug en andere gemelde toevallen vertoonen duidelijk koorts en pijn, en deze koorts schijnt te moeten worden beschouwd, als een gevolg van de ontsteking der nieren.

Men kan dezelve niet wel aanmerken als een onmiddelijk gevolg van hetzelfde vergif, hetwelk het bloedwateren te weeg brengt, want dan zouden die toevallen zich te gelijk met het bloedpissen openbaren; doch dit gebeurt niet; — de algemeene ontstekings-koorts vertoont zich in deze ziekte in het eerste begin van bloedpissen niet, maar volgt vroeger of later, op den tweeden, derden of vierden dag (*). — Wanneer men, in het eerste begin der ziekte, aderlaat, ziet

---

(*) Dit wordt ook in de *nephritis* bij menschen, als een *signum characteristicum* van de *inflammationum symptomatica* of *secundaria* opgegeven. (Zie onder anderen BOSQUILLON, in not. ad § 426 van CULLENS *Aufangsgrunde*, I. B. p. 456).

Welligt is ook de inflammatie bij het Rundvee, hoe hevig ook, niet van een volstrekt zuiveren aard, maar eene *phlogisis spuria*, hoedanige het meest door vergiften wordt verwekt. Zoodanige *onzuivere* ontstekingen gaan veel ligter dan de *ware* of *zuivere* tot een' *passieven* toestand, en wel tot het koude vuur over, zijnde ook juist dit het karakter, waardoor zich het bloedpissen bijzonder kenmerkt.

men ook weinige of geene teekenen van ontsteking aan het bloed, doch op den derden of vierden dag, als de beesten sterken brand en koorts hebben, vertoont het bloed eene sterke ontstekings-koorts, gelijk de Heelmeeester oosting meermalen had gezien (*).

(*) De gronden, welke mijn gevoelen voor het bestaan van een zeker scherp werkend vergif in de weiden, als de oorzaak van het bloedpissen, versterken, zijn :

1°. Dat de ziekte niet eigen is aan beesten in eene geheele uitgestrekte streek grazende, maar alleen aan die, welke op zekere bepaalde landen weiden, die midden tusschen andere liggen, op welke de beesten gezond blijven.

2°. Dat de bemesting en andere verbetering van die slechte landen de ziekte afweert of doet verminderen; terwijl de benadeeling van het land, door opgegravene en over hetzelfde gebragte slechte aarde (Zie blz. 85 in den noot), gelijk ook het bebouwen, het land meer tot het voortbrengen der ziekte geschikt maakt.

3°. Dat de verweiding van het Rundvee de ziekte belet, wordende hetzelfde daardoor, van tijd tot tijd, aan de werking der schadelijke oorzaak onttrokken.

4°. Dat de dieren, die de ziekte eens gehad hebben, deze niet zoo erg wederkrijgen, iets dat eigen is aan gewone, rheumaticke, of inflammatoire ziekten, maar wel aan die, welke uit eene giftige stoffe (*ex ingestio aliquo veneno*) worden voortgebracht, gelijk blijkt in die ziekten, welke haren oorsprong aan eenig, in het ligchaam gebragt, *miasma* verschuldigd zijn, bijv. in menschen, pokken, mazelen, roodvonk, kinkhoest enz.; — en in de beesten, de runderpest, de schaapspokken enz.

Het scherp vergif werkt doorgaans ook terstond op de darmen, veroorzaakt pijn, buikloop met zware kramptrekkingen; de maag ontlast zich niet, en de voeding van het dier staat, als het ware, stil. Ofschoon dus de afgang meer dan gewoon sterk, is, blijven evenwel de drekstoffen in de dikke darmen zitten en worden, door aanhoudende toetrekking, door kramp, zeer hard en opeengepakt, en kleven aan den droogen, van natuurlijk slijm beroofden, endeldarm vast. Zoo ontstaat dan het zoogenaamd *lende-bloed*, het welke zich somwijlen reeds op den derden dag der ziekte, maar meest later, vertoont; en waaraan vele beesten sterven, ten minste gerekend worden te sterven; want, wanneer de boer den dood aan het lende-bloed toeschrijft, maakt hij enkel zijn besluit op, uit het geen hij zelf zien kan, zonder te weten, of er meerdere en zwaardere oorzaken inwendig schuilen. — Het beest, door mij geopend, is hiervan een voorbeeld. Deze ontsteking nu der nieren met bloedpissen wordt, wanneer dezelve ligt is, opgelost en het dier geneest gemakkelijk, — gaat waarschijnlijk somwijlen tot verettering over en kan ook genezen, tenzij die verettering zwaar is.

De ergste uitslag is voorzeker koud vuur in de nieren, welke niet anders dan een zekeren dood kan aanbrengen. — Doch behalve deze, meer plaatselijke, oorzaken, moeten wij vooral de heete koorts beschouwen, die somwijlen, in de eerste dagen der ziekte, den dood teweegbrengt,

en waardoor het zeer wel kan zijn, dat de voornaamste ingewanden mede door ontsteking worden aangedaan, in verettering of koud vuur overgaan en oorzaak zijn, dat de beesten eenige dagen later sterven. Verder wil ik niet ontkennen, dat de ophooping van die harde drekstoffen in den endeldarm den dood veroorzaakt.

Eindelijk moet ik ook de sterke ontlasting van bloed als eene oorzaak des doods bijbrengen. Ook komt het mij voor, dat dikwijls de vaten der nieren, door den te sterken aandrang des bloeds, zoodanig zijn uitgezet, en als in eenen slaphheids-toestand verkeeren, dat dezelve niet weder tot hunnen natuurlijken staat kunnende wederkeeren, er te veel bloed door die wegen ontlast wordt, en dat dus, schoon anders de ziekte eenen gunstigen keer neemt, de beesten uit verlies van bloed sterven.

Nu hebben wij eenigen grond, waarop wij trachten kunnen de geneeswijze te bouwen.

De ontsteking is altijd plaatselijk, in het begin der ziekte. Wanneer dus de ziekte van eenig belang is, en die ontsteking, brand, koorts enz. veroorzaakt, is eene aderlating allernoodzakelijkst. Het zal zelfs het best zijn, niet te wachten, totdat men andere toevallen ziet, want dan is het dikwijls te laat. De aderlating doet men aan den hals, bij een volwassen beest tot $1\frac{1}{2}$ kroes (drie of vier ponden) en herhaalt die bloedsontlasting naar omstandigheden. Ik wenschte wel, dat men de aderlating aan

den achterschenkel konde doen; doch dit gaat niet gemakkelijk.

De Heer vos zeide mij, daarvan reeds met voordeel te hebben gebruik gemaakt; dat hij zelf op het land van eenen zijner naastbestaanden alle beesten, tegen het begin van Zomermaand, aderliet, en dat, na vijf jaren, dat hij zulks gedaan had, de *wee*, die, aldaar, in vorige jaren, sterk en bestendig geheerscht had, niet was bespeurd. Misschien zal men zeggen: *dit bewijst te veel*. Zoo redeneerde ik er ook over; doch thans, nu ik de ziekte beter begin te kennen, wil ik zeer wel gelooven, dat de aderlating zeer veel tot voorbehoeding doen kan. — Konde men, behalve de gemelde teekenen der aanvangende ziekte, nog eenig vroeger voorteeken ontdekken, zoo zou men wachten kunnen, doch dat heeft men, tot nog toe, niet.

Ik zou dus aarraden het te beproeven, om alle beesten in de maand Mei te aderlaten, in die oorden, daar de ziekte heerscht. De beesten uit de warme stallen komende, meestal volbloedig, en (mag ik die uitdrukking bezigen) dikbloedig, hebben, in onze, dikwijls zoo koude en gure voorzomers, daar toch de uitwaseming bij de koeijen gemakkelijk gestremd wordt, eene sterke vatbaarheid voor rheumatische ontstekingen. — Men behoeft zich dus niet zoo zeer te verwonderen, dat de voorbeschiktheid tot ontsteking zijnde weggenomen of verminderd, eene scherpe stoffe zich door de nieren

of elders kan ontlasten, zonder, door hare prikkeling, die gevaarlijke toevallen te veroorzaken; dat dus een beest, tijdig adergelaten, vrij kan blijven of de ziekte ligt krijgen, daar andere dieren, hetzelfde voedsel, op hetzelfde land, gebruikende, zwaar ziek worden. Ik vlei mij met de gegronde hoop, dat deze mijne redenering zal bewaarheid worden (*).

(*) Ik zie, dat de Deutsche Vee-artsenijkundige **RONNIC ROHLWES** insgelijks aderlatingen en eene ontstekingswerende geneeswijze bij het bloedpissen van het Rundvee aanprijst. Zie deszelfs *Magazin für die Thierarzneykunde*, 1 ster Band, 4 ter Quartal, s. 352.

Dat mijne voorgestelde en aangewende geneeswijze reeds eene voordeelige uitwerking heeft teweeggebracht, meen ik door de ondervinding te kunnen bevestigen, daar de sterfte thans jaarlijks minder is, bij die beesten, welke onder de behandeling komen, door mij aangeraden. In 1825 had de *wee* sterker dan gewoonlijk plaats. Er waren, zoo als ik, op den 23 Junij, bij mijn onderzoek verlam, te *Onnen* 11, te *Glimmen* 8, te *Noordlaren* 4, te *Haren* 3, te *Hemmen* 1, (alwaar de ziekte anders zeldzaam is) Runderen door de zelve aangetast bevonden, dus een getal van 25 beesten te zamen, waarvan 18 zijn hersteld. Vier waren nog werkelijk ziek, zijnde drie gestorven, waaronder eene koe, die den vorigen dag had afgekalfd, en zwak was. De Landbouwer **JELTE** vos verhaalde mij 18 te hebben behandeld, waarvan 17 waren hersteld. Die Landbouwer houdt zich, gelijk, sedert eenige jaren te voren, zijn broeder **JAN** vos bijzonder met die behandeling, met den besten uitslag op, en consulteert, van tijd tot tijd, met mij. Wanneer men in aanmerking neemt, dat, in

De landlieden hebben, in het algemeen, een vooroordeel tegen het aderlaten in deze ziekte, niet alleen in het *Gorecht*, maar ook elders in dit Departement. — Ons medelid de Heer HESSE geeft dit ook, in zijn berigt van den 13 van Wintermaand 1809, aan de Commissie medegedeeld, te kennen, dat namelijk, in *Reiderland*, het aderlaten in deze ziekte zeer na-deelig gehouden wordt. De Secretaris der Commissie van *Oostvriesland* oordeelt daarentegen eene kleine aderlating dienstig, wanneer het dier reeds sommige dagen ziek is geweest, blijkens het mij medegedeelde berigt, door dien Heer, aan den Heer J. KORS gezonden (*). De boeren

---

vroegere jaren, van 20 beesten gewoonlijk 6 of 7 stier-ven, en, volgens mijne medegedeelde berigten, aan de Commissie van Landbouw over 1824, van 35, in dat jaar 7, en, in 1825, van 25 maar 3 gestorven zijn, zoo blijkt het, mijns oordeels, ten duidelijkste, dat, onder eene doelmatige behandeling, de sterfte, van tijd tot tijd, minder wordt, en welligt geheel zou kunnen ophouden, wanneer de boer spoedig genoeg de noodige middelen aanwendt.

Van de 35 zieke Runderen, in 1824, heeft bovengemelde JELTE VOS 23 onder zijne behandeling gehad, waarvan slechts 2 zijn gestorven.

In den laatst verloopen zomer heeft de ziekte wederom ongemeen sterk geheerscht. Er waren in de Gemeente *Haren* 46 ziek geweest, waarvan 8 zijn gestorven.

(*) De gemelde Heer *Secretaris* geeft als een middel waardoor hij, sedert 5 of 6 jaren, zoo gelukkig ge-

houden het, te *Haren*, daarvoor, dat, na den vierden dag, de aderlating doodelijk is.

Niets is gemakkelijker, dan alle zwarigheden daaromtrent op te lossen.

De aderlating moet de ontsteking, of wanneer die reeds daar is, de gevolgen der ontsteking voorkomen; zij moet dus in het begin der ziekte geschieden, wanneer dezelve nog met eene wezenlijke versterkte werking des levens beginsels gepaard gaat (*stadium activum, stheni-*

weest te zijn het grootste getal Runderen, die door het bloedpissen overvallen worden, te hebben genezen, het volgende op:

℞. *Rad. Rubiae Tinctor.* (meekrap),

— *Carlinae* (gemeene everwortel),

aa. een lood,

Bol. Rubr. (armenische aarde),

m. een viendeel loods.

Dit alles tot poeder gemaakt zijnde, wordt het met twee of drie ponden karnmelk zoo lang gekookt, tot dat de helft is overgebleven. Koud geworden zijnde wordt hetzelfde, door middel van eene flesch, het zieke dier ingegeven, en wanneer het, binnen 6 of 8 uren, niet werkt, moet het nog eenmaal worden ingegeven. Hoe vroeger het middel wordt aangewend, als de ziekte wordt bespeurd, des te zekerder is er herstelling te hoopen. Ter voorkoming van verstoptheid, of om het ruggebloed te verhinderen, wordt aldaar een groote lepelvol *ganzen-vet*, met een half pond *siroop* vereenigd, of een *vierde pond raap-olie* aan het Rund ingegeven. — Wanneer het dier reeds eenige dagen ziek zijnde geweest, gelaten wordt, zou het tevens nuttig zijn een vierde gedeelte van een kan *zijn* te geven.

eum), anders kan zij niet alleen geen goed doen, maar dezelve moet den dood verhaasten, wanneer er namelijk sterke verettering is, of koud vuur, of het bloedpissen, door de tegennatuurlijke uitzetting der vaten, aanhoudt (*stadium passivum, asthenicum*): dan immers is het verlies van bloed zoo groot, dat men dwaas zou doen, hetzelfde, door aderlatingen, te verminderen; want dan is het tijdperk der ontsteking reeds voorbij.

Verder zal men ook vooral moeten zorgen, dat de zieke beesten van tijd tot tijd drinken. — Het is ook, in het algemeen, zeer noodzakelijk, dat, bij heet weder, de beesten, des daags, op de stallen gebragt worden, zoodat men het eerste begin der ziekte opmerkt, iets, hetwelk door vele landlieden verzuimd wordt (*).

Verhittende middelen kunnen nooit in het eerste of hevige tijdperk der ontsteking anders dan nadeel doen: dus brandewijn of genever, schoon hetzelfde in vereeniging met olie, honig

---

(*) In allen geval moet het vee onverwijd uit de weide worden gehaald, waarin het is ziek geworden, opdat het ten spoedigste aan de werkende nadeelige oorzaken worde onttrokken. Kan men hetzelfde niet in eene andere geschikte weide overbrengen, zoo doet men beter het vee op stal te houden. Intusschen moet het ook zoo wel tegen de koude en afwisselende gesteldheid des dampkrings, als tegen de selle hitte beveiligd worden.

en buskruid, dikwijls wordt gegeven, kan niet anders dan nadeelig zijn.

Buskruid zou ik ook nimmer aanraden, noch ook salpeter, en vooral geen pis van het beest, dewijl alle die zouten op de nieren werken, en wij uit den aard der ziekte alles moeten vermijden, dat eenigermate pisdrijvende eigenschappen heeft. Het denkbeeld van vele boeren om door pisdrijvende middelen de scherpe stoffen af te zetten, is doodelijk.

Even ongerijmd, om niet te zeggen, wreed, is de aanwending van het tabaks-klijsteer, vooral in de eerste dagen der ziekte, wanneer de teekenen van het zoogenaamd *lende-bloed* zich openbaren; het kan immers niet anders, dan, door zijne geweldige prikkeling op de ingewanden, de pijn en de ontsteking vermeerderen.

Alles wat verzachtend en zonder pisdrijvende eigenschap, *verkoelend* is, moet in het eerste tijdperk worden aangewend; — dus een afkooksel van *lijnzaad*, van *haver* of *garst*, van *boonen*, *smeerwortel*, *althaea-wortel*, *arabische gom*, *stijfsel*, *melk*, alle *oliën* en *vette stoffen*, *ongezouten boter*, *traan*, *spek*, *ganze-vet*, met één woord, alles wat in staat is, om het vergif te verzachten en de ingewanden tegen deszelfs werking te beveiligen, kan van nut zijn. Het eene vet of olie schijnt hier weinig boven het andere vooruit te hebben: in het algemeen zal men best doen, het zachtste van alleen in het begin te gebruiken, en aan ongezouten boter, olijf- of raap-olie,

den voorkeur te geven, boven spek, traan, of ganze-vet (*)

Deze verzachtende middelen worden ook, door den Heer AARTSEN, in de *Verh. der Maatschappij, ter bevordering van den Landbouw te Amsterdam*, 3e deel, 1ste stuk, door den Heer BERKHEY, over de koeijen, 5 Afd. 8 Hoofdst., en ook in het *Landbouwkundig schoolboek* van PONSE aanbevolen. Het spijt mij, in deze werken, niet dan eene korte beschrijving dezer ziekte te hebben gevonden. In de verhandeling van den Heer JOH. EVENBLY, *over eenige kwalen van het Rundvee*, (zie de verhandeling van gemelde Maatschappij 7de deel 2e st.) vindt men ook vooral verzachtende middelen aangeprezen, en bijzonder in het begin der ziekte, — de aderlating, zelfs ook als voorbehoedmiddel. — De Heer AARTSEN raadt ook de aderlating aan, als er volbloedigheid plaats heeft.

Onder de verzachtende middelen schijnt het best te bevallen het lijnzaad, waarvan men een half vierendeel spint of een kop kookt, in vier ponden water, welke hoeveelheid men, iederen dag, ingeeft. Men geeft daarbij dagelijks, in het begin der ziekte, een half kroes of een

---

(*) Men hebbe te letten, dat het spek- en ganze-vet dikwijls en ook somwijlen wel eens de olien rans zijn, waardoor dezelve scherpe en prikkelende eigenschappen bezitten, en alsdan niet tot het bedoelde oogmerk der verzachting kunnen worden gegeven.

pint raap-olie; — en voor gewonen drank, raad ik de lieden garste-water te gebruiken.

Op de zandige veengronden, te *Westerbroek*, *Kolham*, *Kropswolde*, gebruikt men, om het water slijmachtig te maken, voor deze ziekte, den wortel van de groote *getakte* of *boom-varen*, ook wel *varen-wijfke* geheeten (de *pteris aquilina*), welke men eenvoudig in het water werpt, hetwelk de beesten drinken. Deze plant groeit aldaar zeer menigvuldig.

De afgang moet, als zulks noodig is, door klijsteren met dezelfde verzachtende middelen worden bevorderd, en al is er geene hardlijvigheid, maar zelfs het tegendeel, al is de afgang sterk, kan evenwel op die wijze, ook eene verzachting worden aangebragt, en het *lende-bloed* voorgekomen door een afkooksel van lijnzaad of garst, bijv. met olie en honig. Er is altijd te veel prikkeling, te veel kramp in dit geval, dus niets, wat de minste prikkeling kan veroorzaken, moet ooit in het begin der ziekte worden gebruikt.

Wanneer zich de beginselen van het *lende-bloed* openbaren, zal men met voordeel zachte laxeer-middelen kunnen aanwenden, — sommigen voegen bij de olie of het vet sijroop, anderen deeg van pruimen. Het recept, hetwelk de Heer van *IBDEKINGE* mij mededeelde, vind ik, in dat geval, zeer aannemelijk..

Neem: een pond *pruimen*, kook dezelve in twee kroes, dat is vier pinten, karnemelk, en ver-

kook het tot twee pinten; doe er dan bij een half pond *sijroop* en een oord, dat is, een half pint *olie*: geef dit het dier in twee giften. Op die wijze wordt, naar zijne ondervinding, het *lende-bloed* meestal in het eerste begin genezen of voorgekomen. Sterkere middelen ter bevordering van den afgang kunnen voorzeker niet eerder, dan op het eind der ziekte te pas komen; dus het oud Hollandsch remedie, waarvan de Heer BERKHEY gewag maakt, uit *crem. tart*, *pulp. colocynth.* en eijeren, met rooden wijn bestaande, zou ik in de eerste dagen der ziekte niet durven aanraden. Mogelijk zou *cremor tartari*, *engelsch zout* of *wonterzout* met eenig voordeel kunnen worden aangewend; doch al die zouten werken op de nieren. Dus, door klijsteren, of op andere wijzen den afgang in den endeldarm los te maken, zal wel de voorkeur verdienen.

Met aandoening heb ik gezien, hoe men de dieren op den vierden dag der ziekte, aan het zoogenaamd *lende-bloed* laborerende, nadat men eerst dezelve vruchteloos met een tabaks-klijsteeer gemarteld had, een stok in den endeldarm duwde, waaraan een lap laken gebonden was, welke men in olie doopte, om dus die harde drekstoffen los te maken. Anderen brengen hunne vereelde handen, met olie besmeerd, binnen, om dus het vuil af te halen.

Doch wanneer men zorgt, dat de nagels goed geknipt zijn, en de persoon, die deze handel-

wijze verrigt, niet te harde handen heeft, en men rondom den darm met verkens reuzel besmeert, als men er den drek heeft uitgehaald, kan men niet anders, dan aan die wijze verre de voorkeur geven, boven die bewerking met den stok (*). Men leze hierover de evengemelde verhand. van J. EVENBLIJ p. 14, die, in dit geval, den raad geeft, om een zeemleëren handschoen aan te trekken en dien te besmeren.

Men ziet hieruit, welke de oorzaken kunnen zijn van die ontarding van den endeldarm, waarvan ik op bladz. 94 gewag maakte, hoedanige gevallen ook in de evengemelde verhandeling worden bijgebracht.

Ook zou men voor die ziekte, met veel voordeel, eene eenvoudige klijsteerspuit kunnen laten maken; ik heb daarvan, zoo veel doenlijk, de lieden een denkbeeld gegeven. Bij eenen enkelen vond ik eene blaas, waaraan men eene huis van zacht hout, wel besneden, had vastgemaakt. De blaas met olie gevuld zijnde, bragt men de pijp, ter deeg besmeerd, binnen, en dus door de drukking der blaas,

---

(*) Bij gebrek aan een geschikt werktuig, om verzachtende slijm- en olieachtige klisteren binnen te brengen, kan men, ter verweking der harde drekstoffen in den endeldarm, en om dit deel glibberig te maken, zich met vrucht bedienen, van eene steek- of zetpil, bereid uit vet, met honig of siroop en witte zeep.

de one (*). Ik kan niet anders dan dit eenvoudige werktuig ten sterkste aanbevelen: de Heelmeester oostind gaf mij daartoe de gelegenheid.

Bij sommige boeren in dit district is, ter voorkoming dezer ziekte, en in derzelver be-

---

(*) Als het gemakkelijkste werktuig, om de groote Huisdieren klisteren te zetten, verdient te worden aanbevolen de eenvoudige, van blik gemaakte, pijp, welke als een' regten boek gebogen, van boven trechtervormig verwijd is. De pijp of buis heeft de wijdte van ongeveer twee nederlandsche duimen en vier strepen in de doorsnede, en een eindstuk van tin, hetwelk aan dezelve vast gesoldeerd en behoorlijk afgerond is; ten einde de endeldarm, door de scherpere randen van het blik, als de pijp wordt binnen gebragt, niet zoude worden beleedigd. Het been der pijp, hetwelk in den endeldarm wordt geschoven, kan van het eind tot aan den hoek ongeveer vijf palmen en ruim drie duimen lang zijn, terwijl het opstaande been met den trechter eene lengte kan bezitten van drie palmen en ruim drie duimen. Het eindstuk van de pijp met olie besmeerd en voorzigtig in gebragt zijnde, zoo ver, dat de opening over den rand der schaambeenderen reikt, wordt het klistervocht in den trechter gegoten, hetwelk alsdan van zelf naar binnen in den endeldarm vloeit. Deze wijze van bewerking is niet alleen minder omslagtig dan met eene gewone klisterspuit, maar bezit ook nog het voordeel, dat men eene grootere hoeveelheid vocht, indien zulks vereischt wordt, ter verweking der harde drekstoffen, kan binnen brengen. Het werktuig is oock weinig kostbaar en kan overal vervaardigd worden. Aan de Vee artsenijschool dient dit werktuig dagelijks tot het meest gemakkelijk en nuttig gebruik.

de Redacteur.

gin, in gebruik *leem*, en wel, als men het bekomen kan, *roode leem*, *cement* of *geklopte steen*, een lepel vol, één of twee malen daags ingegeven. Ook heeft dit plaats bij *Emmen* en *Odoorn*, en op andere plaatsen, in den ontrek van *Koelvorden*. De Heer *NAAK* had, in *Gaasterland* bij *Sloten*, vernomen, dat ook daar geklopte steen, als een uitmuntend voorbehoedmiddel tegen deze ziekte, die aldaar zeer gemeen is, gehouden wordt: de beesten gebruiken dit zeer gretig. Hij had bij den ingang van een stuk land, een hoop dergelijken steen gezien, waarvan de beesten gebruikende, voor de ziekte beveiligd bleven. In het Oostvriésche recept (zie blz. 106) vind ik ook *rooden bolus* aangeprezen. Het is waarschijnlijk, dat de scherpe vergiftige stoffen in deze aarden indringen en daardoor de ingewanden minder aandoen.

Daar deze aarden de ontsteking niet kunnen vermeederen, zou ik geene zwaarigheid maken, om dezelve, zoo wel als voorbehoedmiddelen, als in het begin der ziekte, benevens de eerstgemelde middelen aan te bevelen.

Als zamentrekkend middel schijnen zij niet wel te kunnen werken: daar voor hebben wij krachtiger middelen, die ongetwijfeld, voorzigtig gebruikt, veel goeds kunnen uitwerken. Er wordt namelijk, gelijk wij gezien hebben, dikwijls in de ziekte te veel bloed ontlast, en de beesten sterven door gebrek aan bloed. — Er schijnt eene tegennatuurlijke verslapping in de vaten

der nieren te zijn, welke, door de kracht des vergifs, en daaruit ontstane ontsteking uitgezet, bij vermindering der ontsteking, niet spoedig genoeg tot hunnen natuurlijken staat wederkeeren. Dan kunnen ongetwijfeld zamentrekkende middelen uitmuntend te pas komen, dan kan, gelijk het Oostvriesche recept luidt, de *rubia tinctorum* of *meecrap* dienstig zijn, ook *eikenbast*, *millefolium*, *tormentilla-wortel*, *sap van weegbree-bladeren*, *aluin* (*).

Alleropmerkelijkst is het *instinct* van die dieren, wanneer zij wederom lust krijgen tot eenig voedsel, dat zij dan veeltijds boven alles jong eiken-loof verkiezen, hetwelk door zijne zamentrekkende en versterkende eigenschap zoo veel tot de genezing kan toebrengen (†).

(*) Men zal deze zamentrekkende middelen in het eerst nog met voordeel kunnen vereenigen met slijmige zelfstandigheden, waartoe dan bovenal een *afkooksel van het ijslandsch mos* in aanmerking zal komen. Niet zelden zal men hierbij ook met vrucht, om het uitgeputte werkvermogen der niervaten op te wekken, en daardoor de versterkende werking der *tonische* middelen beter te doen gelukken, de *arnica-wortel* kunnen voegen; terwijl voorts de delfstoffelijke zuren, als het *zwavel-* en *zeezoutzuur*, wegens derzelve zachte zamentrekkende eigenschappen, in gepaste giften toegediend, hierbij derzelve nuttige uitwerking niet zullen ontberen.

(†) Omtrent het eiken-loof moet ik nog iets zeggen. Er zijn onder de Duitsche Vee-artsen (zie onder anderen J. T. G. FRENZEL, *Practisches Handbuch für Thier-*

Men dient met dat al in het gebruik van zamentrekkende geneesmiddelen voorzigtig te zijn,

---

ärzte und Oeconomen, Leipzig, 1794, 1 Th p 358—370), die de ziekte aan het eten van deze bladèren toeschrijven. Misschien heeft eene zeer oppervlakkige beschouwing daartoe aanleiding gegeven. Ik heb, zoo als boven gezegd is, ook zeer dikwijls koebeesten, die aan de ziekte laboreerden, met graagte bij voorkeur eiken-loof zien eten, zelfs in landen, daar goed gras in overvloed te vinden was; doch dan vooral, wanneer zij, bij vermindering der toevallen, het eerst wederom trek tot eten krijgen. Schoon men dikwijls ook gezond jongvee eiken-loof ziet eten, meen ik evenwel duidelijk te hebben opgemerkt, dat die trek tot eiken-loof bij heterende zieke beesten aanmerkelijk sterker is, dan bij gezonden. En is er in de geheele natuur wel iets te bedenken, meer geschikt, om de verzwakte werking van maag en ingewanden te herstellen? Is er wel iets, dat de verslapte bloedvaten, na en bij eene *passieve* ontsteking der nieren, waardoor het aanhoudend bloedwateren in het laatste tijdperk der ziekte dikwijls nog voortduurt, en meermalen, na eene langzame uittering, met den dood eindigt, beter kan versterken, dan juist het eiken-loof? Ik heb hierop de landlieden, die zulks nauwelijks opmerkten, aandachtig gemaakt, en getracht hun, met ter zijde stelling van hunne gewone bijgeloovige en ongerijmde middelen, bij dat langzaam verlies van bloed, onder het voortduren der ziekte, het eikenloof als het beste middel aan te prijzen.

Ik kan dus het eten van dit loof niet als de oorzaak der ziekte aannemen, daar dezelve meermalen ontstaat bij dieren, die niet in de gelegenheid zijn geweest, hetzelfde te nuttigen.

dat men namelijk dezelve spaarzaam geve, als het zoogenaamd *lende-bloed* daar is; zij zouden de ontlasting, die alsdan zeer noodig is, kunnen stremmen.

Als de afgang los is, kan men veilig die middelen geven. — Ook weten wij, dat de *aluin* minder verstopt dan de zamentrekkende middelen uit het plantenrijk. — Ik heb wel eens gehoord, dat men, in dergelijk geval, bij de schapen *aluin* met *opgezouten boter* gebruikte. — Dus zou mogelijk de *aluin*, in die gevallen, daar verstoptheid plaats heeft, en het verlies van bloed gevaarlijk is, bijzonder te pas komen; terwijl men met verzachtende klijsteren den afgang konde bevorderen.

Men gebruikt te *Haren* gemeenlijk een *afkooksel van eikenbast*. Ik vind een recept in het *recept-tasschenbuch* van BUSCH (*Marpurg* 1801) aangeteekend, hetwelk mij aannemelijk voorkomt.

„Neem $\frac{1}{2}$ pond *eikenbast*, $\frac{1}{4}$ pond *tormentille-wortel*; kook dit in 4 ponden water tot 3 ponden en voeg er 2 oncen *aluin* bij, en geve daarvan 3, malen 's daags, een half pond.”

In *Drenthe* gebruikt men den wortel van den *rumex sanguineus* (*bloedkruid*). Den, in onze oorden, zoo overvloedig groeienden, *rumex aquaticus* of *herba brittannica* (grootte *waterpatich*) zou ik boven dezen verre den voorrang geven. Onder onze inlandsche gewassen is ook het *lythrum salicaria* (bij den boer *slootkant* of

kattestaart genaamd), als zamentrekkend middel, zeer vermogend.

Ik vind ook pijnverdoovende middelen, en bijzonder den *theriak* of *driakel* in deze ziekte aanbevolen. Zie BERKHEIJ, 5de afd. Hoofds. VIII. 246, gekookt in vereeniging met *garst* en *hennipzaad* in witten wijn. Het gebruik van den *driakel* boven het gewone *heulsap* schijnt op oude veroordeelen, waarbij de *theriak* als een algemeen tegengift beschouwd werd, te steunen. Ik zou aan het *heulsap*, als minder verhittend, verre de voorkeur geven; doch nooit dan in het begin der ziekte, wanneer de aderlating is in het werk gesteld, zou ik dit middel aanraden, en wel in vereeniging met slijmige, olicachtige, geneesmiddelen.

Wanneer wij in acht nemen, dat de ontsteking in het begin waarschijnlijk alleen plaatselijk is; dat dezelve ontstaat door de hevige prikkeling, door een vergif veroorzaakt; — dat de koorts en andere toevallen hiervan het gevolg zijn; — wanneer wij de teekenen van aanhoudende zware pijnen en kramp in de blaas en piswegen, gelijk ook in de ingewanden nagaan, en vooral die vergeefsche pogingen en persingen tot waterlozing, welke de arme dieren zoo geweldig afmatten, hebben wij, dunkt mij, wel eenige reden om deze geneeswijze te beproeven.

In het laatste tijdperk der ziekte evenwel, wanneer het bloedvloeijen nog aanhoudt, ofschoon

de ontsteking over is, zal het *heulsap* eerder na-deel dan voordeel aanbrengen.

In het eerste tijdperk der ziekte zouden on-getwijfeld ook verweekende pappen voordeel doen. Dezelve dienen laauw warm over het kruis te worden gelegd tusschen doeken. Te warm zijnde, zouden dezelve den aandrang des bloeds naar de nieren kunnen vermeerderen, en daardoor nadeel doen. Ook het smeren met *olie* of *traan*, hetgeen men in *Drenthe* somwijlen in het werk stelt, kan zijne nuttigheid hebben. — Het uitwendig gebruik van koud water wordt door anderen aangeprezen.

Ik ga met stilzwygen voorbij het gebruik van *varkens-bloed*, *hoender-drek*, *gepulveriseerde aal* en andere, bij de boeren, hier en daar, zeer geroemde, zoogenaamde geneesmiddelen, als zijnde deze lang door de kundigsten overtollig en nutteloos bevonden (*).

(*) Uit een berigt, mij medegedeeld door den Heer HESSE, ten tijde der vereeniging van *Oostvriesland* met *Groningen*, onder het Fransche Bestuur, Lid der Commissie van Landbouw in het Departement: de *Wester-Eems*, blijkt, dat de ziekte aldaar het meest plaats heeft op hooge en dorre zandgronden, alwaar doorgaans gemeene weide is; — ook doorgaans op zulke weiden, die met bosch-wallen omgeven zijn, en dan gewoonlijk in de hitte der zomermaanden. Men maakt aldaar van de volgende middelen gebruik, als:

1°. Een klein doosje of tonnetje *gewone zwartsel*, hetwelk met ruim een half kroes (ongeveer twee pin-

Het blijkt dus, uit het aangevoerde, dat verhittende, pisdrijvende, en sterk purgerende middelen uitgezonderd, er vele goede geneesmiddelen voor deze ziekte, bij den landman, hier en elders, bekend zijn, welke men met voordeel kan aanwenden, doch dat eene nauwkeurige waarneming van het verschillend beloop en de verschillende tijdperken der ziekte allernoodzakelijkst is, om het gebruik dier middelen, naar die omstandigheden, te kunnen wijzigen, als zijnde vele in het begin nadeelig, die op het laatst der ziekte heilzaam zijn, en zoo omgekeerd.

Ofschoon de oude schrijvers deze ziekte onder het Rundvee niet schijnen gekend te hebben, is het evenwel niet overtollig hierbij te brengen, hetgeen men vindt bij *VEGETIUS* in zijne *Ars Veterinaria*, Lib. III. cap. X., *over het bloedpissen der paarden.*)

Men vindt namelijk in deze ziekte ook aderalingen, slijmige en vette dranken, en de *schaal van granaatappelen*, welke zeer zamentrekkend is, aanbevolen, gelijk ook uitwendige middelen op de nieren aangelegd.

---

ten) van het water van het beest hetzelfde wordt ingegeven.

2°. Het *nat van groote boonen*, te weten drie of vier kroes boonen met water afgekookt, welke afkooksel met een oord (een half pint) *lijn-olie* wordt ingegeven. — Het bloedlaten wordt daar als nadeelig gehouden. (Zie blz. 105).

Men vindt de ziekte niet op zware kleigronden, ook zelden op losse zandgronden, wel op middel-gronden, vooral leemachtige en dal-landen, daar het gras niet welig groeit; en het schijnt uit gebrek aan goed gras, dat de beesten deze of gene wilde plant, op die schrale gronden groeiende, afeten, en dat vooral die beesten, welke van elders komen, daar die plant niet gevonden wordt, van dezelve minder afkeer hebben (*).

Onder de scherpe vergiften des plantenrijks, waarop in dezen vooral onze aandacht vallen moet, en welke in de gemelde oorden menigvuldig groeijen, en in het laatst van *Bloeimaand* en het begin van *Zomermaand* het meest vergiftig zijn, meen ik te moeten brengen vooral drie soorten, den *ranunculus sceleratus*, den *ranunculus flammula*, en de *anemone nemorosa*.

In de slooten en stilstaande wateren is aldaar

(*) Hier geldt welligt ook de stelregel: *assuetis non fit passio*. Het is trouwens ook mogelijk, dat dieren, welke in zoodanige oorden grazen, en voor en na eene zekere hoeveelheid van de schadelijke planten eten, — ten minste bij schrale weide, — daarvan niet zoo zeer worden aangedaan, dat er het bloedpissen of nierenontsteking uit volgt, welke ziekten alleen dan geboren zullen worden, als zij er meer van nemen, en andere oorzaken daartoe medewerken; terwijl die, welke uit andere streken komen, en niet aan die planten gewend zijn, spoediger en heviger, door dezelfde hoeveelheid, worden aangedaan.

menigvuldig de *ranunculus sceleratus*, *jichtkruid* of *jeukkruid*, eene zeer seherpe plant, welke uitwendig even als eene spaansche vlieg-pleister, in verouderde jichtpijnen, door de landlieden, gebruikt wordt. De groote scherphheid dezer plant, welke men, dezelve proevende, terstond gewaar wordt, maakt het niet waarschijnlijk, dat hierdoor de ziekte zou kunnen ontstaan, — dit vergif is te geweldig, om deszelfs uitwerking niet terstond in de keel en maag te vertoonen. — Ook heb ik hetzelfde in meer dan één land, daar de *wee* heerschte, in de slooten niet gevonden.

Meer kan in aanmerking komen eene andere soort van *ranonkel*, die zeer menigvuldig, vooral op de wegen en op vochtige dorre gronden, in die oorden, groeit, de *ranunculus flammula* namelijk, of het *egelgras*, *kleine egel-koolen*. Deze plant, ofschoon minder scherp dan de vorige, is evenwel zeer vergiftig, en gelijkt meer naar gras. — Ik heb, tot nog toe, op alle landen, daar de *wee* is, deze plant gevonden, en vooral aan de wegen; en de ondervinding heeft geleerd, dat de beesten, die aan den weg grazen, het meest worden aangedaan.

Deze plant, hoe wel ook voor menschen vergiftig, wordt vooral voor de dieren ten hoogste nadeelig gehouden. In *Gelderland* daar, dezelve ook zeer menigvuldig is, wordt bij den landman, doorgaans geloofd, dat de schapen er gallig (ongans) van worden en sterven; doch men is dáár

van gedachten, dat dezelve voor de koeijen niet, of ten minste, minder nadeelig is. Doch al was dit zoo, kan men dit evenwel niet als een voldoende bewijs aanmerken; daar wij alle weten, dat het klimaat en de verschillende bodem, onder hetzelfde klimaat, den sterksten invloed hebben op de ontwikkeling van de beginselen der plant-gewassen, waardoor derzelve krachten dikwijls zoo aanmerkelijk verschillend zijn. Hiermede is tevens de zwarigheid eenigermate opgelost, dat men niet overal de *wee* vindt, daar deze plant groeit; ofschoon ik hier ook bij kan voegen, dat mij geen oord in dit Departement bekend is, daar die plant in zulk eenen grooten overvloed groeit, dan in die streken.

Ik vind wel nergens bepaaldelijk onder de toevallen, door deze plant veroorzaakt, het bloedwateren opgeteld; doch alle scherpe vergiften des plantenrijks, welke niet zoo scherp zijn, dat zij terstond in de keel en maag hunne doodelijke werkingen uitoefenen, schijnen het bloedwateren te kunnen veroorzaken (*).

(*) Ofschoon de vergiftige of sterker werkende planten het eerst onze aandacht tot zich trekken, is het niettemin waar, dat de scherpste eerst de keel, maag, en ingewanden aandoen, en hier dus minder in verdenking kunnen komen. Meermalen heb ik mij daarom de vraag gedaan, zoude het wel noodig zijn, hier een wezenlijk vergif, als oorzaak, aantenemen? Het woord *vergif* in deszelfs meest bepaalde beteekenis genomen. — Zouden niet zekere, eigenlijke *niet vergiftige*, maar voor

Zoo zijn er vele waarnemingen bekend omtrent het *equisetum* (heermocs lidrusk of paardestaart) het *polygonum hydropiper* of de *persicaria wrens* (waterpeper), de *pedicularis palustris* (luiskruid) en vele andere scherpe planten onzes vaderlands; doch waarop in dezen minder ons vermoeden kan vallen.

Behalve deze, valt ook vermoeden op de *anemone nemorosa* (bosch-hanevoet of melk-wortel), welke plant meer dan elders in dit Departement, bij *Haren*, bijzonder aan de linkerzijde van den Heere-weg, aan den *Onner-weg*, vooral bij de *Middelhorst* gevonden wordt.

Men vindt, bij de oude schrijvers, melding gemaakt van eene plant, welke zij *herba sanguinalis* of *sanguinaria* noemen. Zij geven van dezelve nergens eene duidelijke beschrijving, en het schijnt, dat zij dien naam aan twee verschillende planten gegeven hebben. De plant bij DISCORIDES, PLINIUS en anderen zoo genaamd, en ook ergens bij COLUMELLA, schijnt eene soort

---

het Vee sterk pisdrijvende planten die ziekte kunnen te weeg brengen? — Bij menschen weet men, dat de *diuretica* meermalen *bloedwateren* veroorzaken? — Kan dat ook niet bij de dieren op dezelfde wijze gebeuren? en zouden er misschien geene planten zijn, die in de *materies medica* voor den mensch als niet pisdrijvende bekend zijn, en evenwel als hevig pisdrijvende bij de dieren werken? — Ik moet inmiddels de beantwoording dezer vragen aan meer ervarenen in het vak der Vee-artsenijkunde overlaten.

van *polygonum* te zijn en heeft zamentrekkende eigenschappen; — doch wanneer wij bij COLUMELLA (lib. 7. 5. 19.) de toevallen lezen, die de schapen door de *herba sanguinaria* onder vinden; kunnen wij dezelve niet wel anders, dan aan eene scherpe plant toeschrijven. Er zijn, gelijk uit de aantekeningen bij COLUMELLA blijkt, die er den *ranunculus flammula* voor houden: doch LINNAEUS in zijne *Flora Suecica*, in het 7de deel zijner *Amoen. Acad.*, in de veronderstelling, dat de *herba sanguinalis* eene plant is, welke het bloedpissen te weeg brengt, houdt er de *anemone nemorosa* voor, als hebbende hij deze ziekte dikwijls, in *Zweden*, onder het Rundvee waargenomen; op zulke landen, waar geene andere planten groeiden, op welke in dezen eenig vermoeden vallen kon. GUNNER in zijne *Flora Norwegica* bevestigt, door zijne ondervinding, deze waarneming van LINNAEUS; en ook, volgens deze waarneming, laten de beesten, die in boschachtige weiden zijn groot geworden, daar die plant groeit, dezelve meestal onaangeroerd staan, doch die van vreemde oorden komen, daar de plant niet groeit, eten dezelve en krijgen de ziekte. Wanneer wij hierbij in aanmerking nemen, dat de landman veelal van meening is, dat de ziekte menigvuldiger is op landen, daar elzen groeijen, en daar dus ook voorzeker meer van deze *anemone* groeit, zou men voor het denkbeeld van LINNAEUS vrij wat waarschijnlijkheid vinden.

Doch onze ondervinding strijdt hier volkomen tegen. Ik heb namelijk vele landen doorgezocht, daar geene elzen of andere boomen gevonden werden, en daar ik hoegenaamd ook geene *anemone nemorosa* konde ontdekken, terwijl evenwel de beesten, die nimmer in boschrijke weiden, doch altijd op dat zelfde land waren geweest, geweldig door de ziekte waren aangetast. Ons Medelid de Heer TRIP heeft in *Veendam* dezelfde ondervinding; ook de Heer P. R. VAN IDEKINGE, die te *Kropswolde* wonende, deze ziekte met veel nauwkeurigheid heeft waargenomen.

Er ligt een land aan den *Onnerweg*, midden tusschen twee landen, waarop, in den zomer van 1810, drie beesten aan de *wee* stierven, en vele ziek waren, terwijl evenwel in het eerstgemelde land, ofschoon rondom met elzenboomen omringd, de *wee* niet heerschte, en wel, sedert men dat land opgehoogd, en op eene gelijke hoogte gebracht heeft, en de slooten rondom diep waren uitgegraven, zoodat de afloop van water vrij was, en de beesten, gelijk anders dikwijls plaats heeft, niet in de slooten konden loopen.

Deze ondervindingen, welke ook volkomen het denkbeeld wederleggen van sommige ingezetenen, die de ziekte aan een insect, op de elzenboomen azende, willen toeschrijven, zijn van het grootste gewigt, en het zal van belang zijn, dezelve, zoo veel doenlijk, te vermenigvuldigen. Hierdoor immers krijgen wij aanleiding, om, wanneer wij eenmaal zoo gelukkig

zijn van de plant te kennen, ook dezelve te kunnen uitroeijen, of ten minste aanmerkelijk te verminderen: want, gesteld eens, wij hadden met den gemelden kruidkundigen reden, om den *boschhanecoet* of *anemone nemorosa* te beschuldigen, zou immers het uitroeijen van elzen en andere boomen, rondom de landen, genoegzaam zijn, om de verspreiding dier plant, die niet dan in bosschen groeit, te beletten, wanneer men tevens zorg moest dragen, dat de beesten niet graasden aan den weg.

Doch gesteld eens, dat de *ranunculus flammula* de ziekte veroorzaakte, zou men, gelijk ik zoo even van het land aan den *Onnerweg* zeide, moeten te werk gaan; en mijn vermoeden op deze plant krijgt daardoor meerdere waarschijnlijkheid. Immers wanneer men met aandacht die landen doorwandelt, daar de ziekte heerscht, vindt men dezelve alle op den eenen of anderen kant lager en vochtiger. Op hetgeen hoog en effen hoog is, en waar het water goed kan afloopen, vindt men geen *ranunculus flammula*, doch altijd op de gezegde, lagere, vochtige, plaatsen, en vooral bij de afhelling naar de slooten. De beesten drinken uit die slooten, en wanneer er weinig water in dezelve is, loopen zij er in; zoodat de grond van den slootwal, die los is, invalt, en men krijgt dus altijd aan de randen van het land lagere plaatsen. Dus zal men best doen het land, zoo veel doenlijk, gelijkelijk hoog te maken, de afwate-

ring te bevorderen, door diepe slooten te graven, den slootswal vast te maken met elzen of andere takken, opdat die vooral niet afhelle, — midden in het land dobben te graven voor de beesten om te drinken, opdat zij niet bij de slooten komen. Op deze denkbelden, waartoe mij de Heelmeester oosting mede aanleiding gegeven heeft, zouden dan ook de middelen moeten steunen, om deze plant uitteroeijen, of ten minste aanmerkelijk te verminderen (*).

(*) In het *Magazijn voor vaderlandschen Landbouw* van den Hoogleeraar J. Kops, VI. D. II. St. blz. 418. vinden wij medegedeeld, dat, volgens waarnemingen, in het district van *Vollenhove*, in *Overijssel*, gedaan, het weiden van eenige schapen tusschen het Rundvee deze kwaal zoude kunnen voorkomen: zijnde in weiden, waarop hetzelfde doorgaans aan het bloedpissen onderhevig was, dit ongemak naderhand niet bespeurd, toen er schapen op liepen. Het verdient allezins nader te worden onderzocht, hetgeen trouwens zeer gemakkelijk is te doen, — of het weiden van schapen inderdaad een voorbehoedmiddel tegen deze ziekte van het Rundvee kan zijn, waarvan men zich alsdan voorzeker met voordeel zou kunnen bedienen. — Enkele waarnemingen beslissen in dezen niet genoegzaam, daar trouwens de vermindering of het uitblijven der ziekte voor een enkel of zelfs voor meerdere jaren, op eenige stukken lands, onzes oordeels, nog aan andere noodzakelijke of toevallige omstandigheden zal kunnen worden toegeschreven.

Voor het overige kunnen als voorbehoedmiddelen tegen het bloedpissen, behalve de aderlatingen en de

En hiermede hoop ik aan de mij opgedragene commissie eenigermate te hebben voldaan. Een onderzoek van dien aard is voor iemand, als mij, die in de eigenlijke Vee-artsenijkunde zoo weinig bedreven is, niet gemakkelijk, en ik gevoel zeer wel, dat mijne bevoegdheid daartoe zeer gering is. Ik verzoek dus mijne Medeleden dit rapport geenszins te beschouwen als een volledig stuk, doch alleen als eenige aanleiding gevende, om eenmaal, door de aanhoudende en meer algemeene medewerking van deskundigen, volledig te kunnen worden.

De dienstvaardigheid en lust tot onderzoek, welke ik overal in dit en ook in de naburige Departementen heb ondervonden, geven mij het gunstigste vooruitzicht, dat deze pogingen, waarvan ik nu reeds de aangenaamste gevolgen ondervinde, verder door het Gouvernement begunstigd, eenmaal tot een onwaarddeerbaar voorregt onzer landlieden van de gelukkigste uitkomst zullen worden achtervolgd.

---

overige reeds aangevoerde middelen, in aanmerking worden genomen eene behoorlijke bemesting der landen, om dezelve daardoor in een' goeden staat te brengen; — voorts te zorgen, dat geene slechte aarde over het land worde gebragt, ten minste zonder het tegelijk rijkelijk te bemesten; het zooveel mogelijk nitroëijen van die planten, welke daartoe aanleiding geven, zoodra men daaromtrent meerdere zekerheid heeft; — het dikwerf verweiden van de beesten, enz. Bij guur wêer kan het insgelijks van dienst zijn den rug van het beest met een kleed te overdekken.

NASCHRIFT.

Den 31sten van Hooimaand 1810, hebben wij wederom gelegenheid gehad, om een beest, aan deze ziekte gestorven, te onderzoeken. Wijlen mijn vriend en voormalige leerling, de Heer Med. Dr. TRESLING had, wegens mijne noodzakelijke afwezigheid, de goedheid, om deze opening voor mij in het werk te stellen.

Dit beest was acht dagen lang ziek geweest; het had bij aanhoudenheid teekenen gegeven van sterke kooris en pijn, tot het laatste der ziekte toe, met geweldige hartkloppingen, doch het had niet veel bloed ontlast.

Bij de opening vond Dr. TRESLING de linker long en het hart met kleine plekjes koud vuur bezet. De lever was week, voos, papachtig en zoo ook de milt, schijnende die ontarding het gevolg eener voorafgegane ontsteking. De galblaas was sterk opgezet, en de gal door de geheele lever verspreid, welke daardoor sterk gekleurd was. In de pens was bloed uitgestort. De darmen waren gezond, uitgezonderd de endeldarm, waaraan duidelijk koudvuur zichtbaar was, waarschijnlijk door de handgreep met den stok, waarvan ik op blz. 94 gewag maakte, veroorzaakt. De hoeveelheid bloed was gering, hoe wel men niet konde zeggen, dat het beest veel bloed ontlast had.

De linker nier, en bijzonder de *corticale* of bastachtige zelfstandigheid was tot koud vuur

overgegaan; voor het overige schenen de nieren gezond en zonder teekenen van ontsteking. Er was geen bloed in de holligheid der nieren, doch wel, schoon niet veel, in de blaas. De geheele maag was opgevuld en het voedsel sterk op een gepakt, hoewel het beest, sedert 8 dagen, niet gegeten had. De darmen waren geheel ledig.

Ook heeft, sedert dien tijd, de Heelmeester oosting eene opening gedaan; hij vond de blaas sterk opgezet met bloed, doch geene ontsteking, weinig bloed in het ligchaam, — de nieren ontstoken, — de milt opgezet, week, papachtig, zoodat men dezelve naauwelijks zonder kwetsing met den vinger konde aanraken. De longen waren niet aangedaan, ook de darmen gezond. Er was geen *tende-bloed* en ook geen harde afgang. Het beest was gestorven op den 6^{den} dag, en had sterke koorts gehad.

Ik geloof dat deze waarnemingen onze gissing (zie blz. 102) meer en meer bevestigen, dat namelijk niet altijd de dieren aan verlies van bloed sterven, of aan koud vuur en verettering in de nieren, maar dat wel degelijk de heete koorts en ontsteking der edelste ingewanden of de daarop volgende verettering of koud vuur, als een gevolg der plaatselijke aandoening der nieren bij velen den dood te weeg brengt. Hierdoor valt dus het nut der aderlating in het begin der ziekte nog duidelijker in het oog.

Schoon het seizoen reeds verre gevorderd

was, in de laatste dagen van Hooimaand, was ik evenwel zeer begeerig, om de uitwerking van den *ranunculus flammula* te onderzoeken. Ik heb, te dien einde, een hokkeling of jong beest van een gezond land in de stad laten komen, op den 29 van Hooimaand. De Heer TRESLING had de goedheid mij daartoe een' stal, achter zijn huis, aantebieden.

De Heer vos, te *Haren*, zond mij, te gelijk met het beest, een' grooten voorraad, denkelijk meer dan vier ponden, *ranunculus flammula*. Deze groote hoeveelheid heeft het beest in de eerste vier dagen opgegeten, en wij hebben het minste ongemak niet kunnen bespeuren, zoodat wij het op den 13^{den} dag hebben teruggezonden.

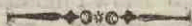
Ik heb niets van het dier gehoord, en veronderstel dus, dat het gezond is; want hoe lang het vergif achter na kan werken, weten wij niet. Mij is het geval bekend van een beest, hetwelk uit een land komende, daar de *wee* heerschte, in een ander land, daar de ziekte onbekend was, na 10 dagen, was ziek geworden, ten bewijze, dat men niet te schielijk moet besluiten: doch het is nu reeds de 16 dag, en het beest wordt niet ziek.

Is nu de zaak hiermede uitgemaakt? kan men uit deze proef besluiten, dat de *ranunculus flammula* de ziekte niet kan veroorzaken? Ik geloof neen. — Kan men de plant thans wel zoo vergiftig houden als in het begin van zomer-

maand? Is er bij het dier, na zoo lang gras te hebben gegeten, wel die vatbaarheid?

Is een jong dier wel zoo vatbaar als een volwassen? Wordt een dier wel zoo ligt ziek op den stal als in de weide? Ik had wel voorzien dat de proef meer of min onzeker konde uitvallen, doch ik had niet eerder gelegenheid, om dezelve te doen. De proef zal kunnen worden herhaald, hoewel de onkosten aanmerkelijk hoog zullen kunnen loopen met eene volwassene koe, in het begin van Zomermaand, in een land, daar geen *wee* heerscht.

Mijne vrienden te *Haren* hadden groote begeerte, om ook eens het, bij hen zoogenaamde *wee-bladje* of *vier-bladje*, de *tormentilla erecta* of het *zevenblad*, te beproeven. Schoon ik hierop hoegenaamd geen vermoeden kon hebben, wilde ik gaarne aan dat verzoek voldoen, en gaf aan een jong dier meer dan een half pond bloeiende *tormentilla* op eens, doch zonder eenig nadeelig gevolg. Den wortel kennen wij als een uitmuntend geneesmiddel.

Nadat ik den uitslag mijner, hier ter nedergestelde, waarnemingen en nasporingen had bijeengebragt, ben ik bekend geworden met het werk van den Duitschen Vee-artsenijkundigen G. F. TSCHÉULIN, getiteld: *kunst die Rindviehseuchen zu erkennen, ihnen vorzubeugen, und sie sicher zu*

heilen, 2te auflage, Karlsruhe 1821, § 499, waarin insgelijks over het bloedpissen wordt gehandeld. Hij beschuldigt als oorzaken, behalve sommige scherpe zelfstandigheden, die de nieren prikkelen, en ontsteking in dezelve en de piswegen kunnen te weeg brengen, als bijv. eenige soorten van *hanervoet*, de *spaansche vliegen*, *meikevers* en *soortgelijke insecten*, en voegt er bij, dat door de laatsten, voor eenige jaren, te *Staffort* in *Engeland*, zulk eene algemeene ziekte is voortgebracht, dat door dezelve bijna 200 stuks rundvee werden aangedaan, en in *Saksen* zouden, door het binnenslikken van de *curculio pisi*, een insect, dat zeer scherpe eigenschappen bezit, meermalen onderscheidene schaapskudden door bloedwateren zijn aangetast.

Ofschoon ik nu, gelijk op blz. 126 en verv. gezegd is, om de aldaar aangevoerde redenen, mij niet kan overtuigen, dat zeker insect, op de elzenboomen azende, als de oorzaak van het bloedpissen kan worden aangenomen, zoo ben ik, sedert lang, niet vreemd van te gelooven, dat sommige andere insecten, die hetzelfde of een gelijksoortig scherp beginsel bevatten als dat der spaansche vliegen, met regt verdacht moeten worden gehouden, als daar vooral zijn de *meloë proscarabaeus*, en *meloë majalis*, (*meikever* of *mei-worm-kever*) en meer andere, waar van de pisdrijvende eigenschap bekend is. De *meikever* vertoont zich vooral in de maand Mei en het begin van Junij. Toen ik mij, in mijne

jeugd, met het verzamelen van insecten dikwijls bezig hield, heb ik meermalen dit dier gevonden, doch kan mij niet genoeg herinneren of het de *meloë majalis* of de *proscarabaeus* is geweest; doch beide soorten komen in gedaante, gelijk ook in werking, overeen. En hoe vele andere soorten van insecten zijn er niet, die, in meerdere of mindere mate, het *cantharidenbeginsel* bezitten, die ook vooral op ranonkelsoorten azen (*)? Het zou van belang en der moeite overwaardig zijn, dat men de beginselfen dezer insecten eens naauwkeurig, volgens scheikundige gronden, onderzocht.

Twec gevallen heb ik behandeld van menschen, die aan een' *mictus cruentus* laboreerden, met de hevigste toevallen, hoedanige immer uit het inwendige gebruik van *cantharides* kunnen ontstaan. Het bleek mij, dat het poeder, hetwelk die ongelukkige lijdens gebruikt hadden, duidelijk schilden bevatte van kleine torretjes, veel gelijkende naar die van de gewone gouden torretjes of goudhaantjes. — Dit was een geheim middel, hetwelk, in *Vriesland*, door een' kwakzalver, verkocht werd tegen de jicht.

(*) De *mei-kever* wordt ook reeds door LE FRANCK VAN BERKHEIJ opgegeven als de oorzaak van het bloedpissen, huisvestende dit dier, in de maanden Mei en Junij, op sommige plaatsen, tusschen en aan de wortelen der hoterbloemen en wilde zuring (Zie *Natuurl. Historie van Holland*, 5de D. blz. 132).

Deze ondervinding, gevoegd bij hetgeen door SCHEULIN wordt medegedeeld — indien deze waarnemingen als voldoende bevestigd mogen worden aangenomen — geeft, mijns oordeels, eenen genoegzamen grond, om deze oorzaak op verre na niet buiten beschuldiging te verklaren, maar levert eene nieuwe drangreden op, om daarop de aandacht nader te vestigen, en onze nasporingen voortzetten, waartoe ik ook vooral onze jonge Vee-artsenijkundigen wil hebben aangespoord.

Ik zal dezen voorzomer, indien mij iets mogt voorkomen, de aandacht van het publiek waardig, betreffende deze ziekte, zulks aan mijnen waardigen vriend NUMAN, ter plaatsing, in een volgend stukje van zijn belangrijk tijdschrift, gaarn toezenden (*).

GRONINGEN, 30 April 1827.

(*) Onlangs heb ik de nadere mededeeling van den Hoogleeraar DRIESSEN ontvangen, dat de *wee* in dit voorjaar (1827) nog al vrij sterk heeft gegrasseerd, en er van 25 Runderen, door dezelve aangedaan, 4 zijn gestorven. Zijn Hooggeleerde voegt er bij vernomen te hebben, dat de gewone verzachtende middelen daarbij niet zijn aangewend, en dat één beest althans, zoo als hij gehoord heeft, vermoord is, door het veel genever te laten inzwelgen.

De Redacteur,

VERSLAG VAN EENE ZIEKTE, WELKE ONDER HET VEE TE KUIK EN ST. AGATHA GEHEERSCHT HEeft, SEDERT DEN 1 AUGUSTUS 1826 TOT DEN 8 FEBRUARIJ 1827.

De Vee-arts der 1ste klasse W. T. RYKSEN, te *Vechel*, in Noord-Brabant, heeft aan Zijne Excellentie den Heere Gouverneur dezer Provincie het volgende berigt ingezonden omtrent eene ziekte, welke onder het vee te *Kuik* en *St. Agatha* geheerscht heeft, sedert den 1 Augustus 1826 tot den 8 Februarij 1827, zijnde het zoogenaamde Miltvuur.

Verschijselen, welke men bij de zieke dieren waarnam.

Volgens het algemeen gezegde der eigenaren, gaven de dieren, zoodra men de ziekte bemerkte, teekenen van koorts te kennen; zij trilden bestendig; hielden den kop laag; het haar stond overeind; de oogen stonden glinsterende, waarna bij de meesten, vooral bij schapen, witte bruis op den mond kwam, waarop zij oogenblikkelijk dood bleven. Bij sommige schapen was zelfs de ziekte zoo hevig, dat zij reeds dood waren, zonder dat men dezelve vermoedde ziek te zijn; de meesten waterden, een oogenblik voor den dood, bloed.

Bij de Runderen duurde de ziekte, over het algemeen, iets langer; doch weinigen leefden

langer dan 24 uren. De meesten stierven binnen 6 of 8 uren. Eenigen gaven vooraf nog teekenen van buikpijn te kennen; zij bleven namelijk treurig staan kijken, zagen dikwijls naar den buik, sloegen met de voeten, vielen neder en kwamen dan ook niet meer op. Bij alle dieren heeft men bespeurd, dat het hart tot aan den dood geweldig sloeg.

Bij de paarden was de ziekte ook allerhevigst, en bij twee heeft men toevallen van razernij bespeurd. Slechts bij één paard, dat 's namiddags ziek werd, heeft men, tegen den avond, een *anthrax*-gezwel waargenomen; doch het was, niettegenstaande dit verschijnsel, den volgenden morgen dood. Bij de Runderen of Schapen heeft men zoo min *tuberculeuse* als *carbunculeuse* of wezenlijke *anthrax*-gezwollen (*) waargenomen.

(*) Men onderscheidt de gezwollen, welke bij het miltvuur somwijlen als enkel *symptomatische*, dan als meer *critische* verschijnselen worden waargenomen, in *tuberculeuse* en *carbunculeuse*; welke laatste de ware *anthrax* uitmaken. De eerste soort zijn vlakke, weeke, deegachtige of zultachtige builen van eene zeer verschillende grootte. Dezelve zijn gewoonlijk noch heet, noch pijnlijk op het aanvoelen, en niet zeer omschreven, meestal eene aanmerkelijke uitgebreidheid bezittende. Bij het doorsnijden vloeit er doorgaans eene grootere of geringere hoeveelheden geelachtig, gelatineus of zultachtig vocht uit dezelve. De Duitschers noemen dit gezwel *gelber knopf*. — De *carbonkel* of de ware *anthrax*-buil onderscheidt zich daardoor, dat de-

De eelust heeft bij de meeste dieren, tot den dood, hoewel in mindere mate, blijven

---

zelve heet, pijnlijk, meer omschreven en vast is. Het gezwel bezit dus een' meer wezenlijk ontstekingsachtigen aard, en bevat geene geelachtige vloeistoffe; maar opengesneden zijnde, vloeit er eene geringe hoeveelheid eener scherpe bloedige stoffe uit dezelve. Somwijlen bezitten zij eene spekachtige hoedanigheid.

Vernits de ziekte door deze onderscheidene gezwellen uitwendig eene eenigzins andere gedaante verkrijgt, terwijl ook de *tuberkels*, in den regel, (ofschoon deze niet zonder uitzondering is), een meer *asthenisch* de *carbunkels* daarentegen een meer *sthenisch* ziekte-karakter te kennen geven, zoo kan men een *tuberculeuse* en een *carbunculeuse* vorm van het miltvuur aannemen; doch voor het overige kan de aard der ziekte, in de beide vormen, genoegzaam dezelve blijven, terwijl insgelijks dezelve, behoudens haren aard en karakter, zonder deze gezwollen, bestaan kan, gelijk vele *epizoötien* daarvan voorbeelden opleveren, en hetwelk ook door die, welke te *Kuit* en *St. Agatha* heeft geheerscht, op eene enkele uitzondering na, bevestigd wordt. Wanneer het miltvuur zoo hevig aanvalt, dat de dieren plotsling sterven, zonder dat men eenige verschijnselen van ongesteldheid aan dezelve waarneemt, zoo bezit de ziekte volkomen de gedaante eener beroerte, en men noemt dezelve, in zoodanige gevallen, niet ten onregte, de *apoplectische* vorm van het miltvuur, onder welke gedaante zij, ingevolge het medegedeelde berigt, in de genoemde plaatsen, vrij algemeen schijnt te hebben bestaan, zooals trouwens ook de sterke opvulling der halsaderen, tot berstens toe, bevestigen, dat er eene sterke ophooping van bloed in den kop moet hebben plaats gehad. — De Duitschers

voortduren; de melk-afscheiding hield meestal spoedig op.

Verschijnselen bij de gevallen dieren.

Uit hoofde dat de ziekte bij de boeren algemeen voor het miltvuur werd gehouden, onderzocht men alleen de milt, welke dan ook, in de meeste gevallen, eens zoo groot was, dan in den natuurlijken staat, doch zeer zwart en zacht, zelfs zoo, dat, indien men het wei-

geven dan aan het miltvuur, uit hoofde dat de dieren, schijnbaar gezond, onverwacht nedervallen en sterven, den naam van *erdsturz*. De ouden noemden dezelve ook niet oneigenaardig: *mors ante luem*, (*) dat is: de dood voor de ziekte. VIRGILIUS beschrijft haar reeds voortreffelijk op deze wijze:

*Ecce etenim duro fumans sub vomere taurus
Cucidit, mistum et spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus: It tristis arator
Moerentem abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio desixa relinquit aratra.*
GEORG. lib. III.

Wij vinden dit door VONDEL aldus overgezet.

De stier, die met den ploegh al roeckende aen komt
rucken,
Stort neder en braecktschuim en bloet alle oogenblick
Ten monde uit, geeft terstond den allerjongsten snick.
De droeve Lantman spant den macker uit, die druckigh
Zijn broeders dood betreurt, zoo scheidt hij ongeluckigh
In 't midden van het werk, van 't kouter in die
streeck.

(*) *Mors ante luem firmatam corripit olim.*

SEVERUS SANCTUS.

De Redacteur.

en eigene vlies er van afscheidde, het *parenchyma* of de eigene zelfstandigheid derzelve geheel wegvloede; bij eenigen was dezelve ook kleinder dan natuurlijk.

De darmen waren bij velen met plekken van koud vuur bezet; insgelijks de longen.

De bloedvaten van den hals en voornamelijk de halsaderen waren ongemeen met bloed opgevuld, dikwijls zoo sterk, dat de wanden der vaten verscheurd werden bevonden; als wanneer men uitstortingen van bloed in de spieren aantrof; ook liep er, eenigen tijd na den dood, bloed uit den neus en mond.

Oorzaken, zoowel naaste als afgelegene.

Uit de verschijnselen, zoowel bij de zieke als gestorvene dieren waargenomen, meen ik te mogen besluiten, dat de ziekte onder de hevige, kwaadaardige ontstekings- of *anthrax*-ziekten mag gerekend worden, en wel tot dien vorm van dezelve, welke men gewoon is het *miltvuur*, *venijn* of *stille bloed* (*febris carbunculosa*) te noemen, dat zich hier algemeen onder eene *apoplectische* gedaante vertoont heeft. Dat het deze ziekte was, wordt nog te meer bevestigd door het ongelukkig voorval, hetwelk den landman GEERT VAN DE LOCHT is overgekomen, die namelijk zijn' buurman JOHAN TYSEN, in het openen van een, aan de ziekte gestorven, Rund behulpzaam was geweest. Deze man zich, daags te voren, toevallig in de hand gesneden heb-

bende, zoo werd waarschijnlijk, door die wond, de smetstof van het, aan de miltziekte gestorven, dier opgeslorpt, waardoor hij, daags daarna, aan de gevolgen van het koud vuur in den arm is overleden.

Wat de afgelegene oorzaken betreft, daaromtrent heb ik niets kunnen nasporen. Waarschijnlijk mag men er de sterke hitte, zoowel als buitengewone droogte, die in de zomermaanden van het verleden jaar zoo ongemeen zijn geweest, voor houden. Andere oorzaken konden er als toen niet wel plaats hebben, bijv. vuil drinkwater, moerassige gronden, vergiften in de weiden of dergelijke. Al de eigenaars hebben mij verzekerd, dat de dieren uit de rivier de *Maas* dronken, en dus zuiver drinkwater hadden. Vergiften, als honigdaauw, *cryptogamische* planten, welke men wel eens als de oorzaak voor deze ziekte vindt opgegeven, kon men niet veronderstellen aanwezig te zijn, en wel, omdat er hier en daar slechts eenige dieren door de ziekte werden overvallen. Bijv. MARTEN DE BRUIN had 19 koebeesten, welke graasden naast 15 van den Heer Burgemeester. Van den eersten zijn er 5 gestorven, en die van den laatsten zijn alle gezond gebleven.

Nog een voorbeeld, hiertoe behoorende, is het volgende: MARTEN DE BRUIN had 60 schapen; 5 stierven er op zijn land; de overigen bragt hij naar *Oeffelt*, op een half uur afstands van de vorige weide. Van deze schapen, na aldaar

elf dagen geweest te zijn, stierven er wederom 5, waarop men ze weder terug haalde. De weiden, waarop al de overige zieke dieren ge-graasd hebben, waren van de beste hoedanigheid, hoog gelegen en met boomgewas omringd.

Ten aanzien van de voortdoring der ziekte in den winter, daarvoor heb ik evenmin eene ware en voldoende reden kunnen vinden. Indien de dieren van het hooi hadden gegeten, dat op die landen is gewonnen, waarop de overigen waren gestorven, dan zou men zulks aan de nadeelige eigenschap van hetzelfde moeten toeschrijven; maar dit is het geval niet geweest; want de meeste dieren, die op stal zijn gestorven, hebben niets anders gegeten dan soepvoeding en stroo.

Ik voor mij kan dus geene andere reden van de ziekte geven, dan dat de voorbeschiktheid tot dezelve in den zomer bij eenige dieren aldaar is voortgebracht, en door de eene of andere onbekende aanleidende oorzaak bij voortdoring is ontwikkeld geworden.

Aangaande den besmettenden aard der ziekte schijnt hier eene zaak te worden bevestigd, waarover men het op verre na niet eens is. Het komt ons namelijk voor, dat men uit de, hier bestaande, gevallen nader mag besluiten, dat het *miltvuur* wel voor andere dier-geslachten en den mensch besmettelijk is, maar niet voor het Rundvee, bij hetwelk het gift slechts oorspronkelijk schijnt te worden ontwikkeld. In

de meeste stallen namelijk, daar de ziekte heerschte, heeft men gezien, dat meest altijd de Runderen, die op een' afstand stonden, en slechts enkele keeren de naast elkander staande door dezelve werden overvallen. De wed. HURKENS verhaalde mij, dat eene gezonde koe eene andere zieke, die naast haar stond en waarvan zij veel scheen te houden, gestadig den mond belekte, zonder dat men er eenige nadeelige gevolgen van gezien heeft.

Geneeswijze, welke men bij eenige dieren heeft opgevolgd.

Vermits de ziekte bij de meeste dieren een zoo hevig beloop had, was men in de onmogelijkheid, om dezelve geneesmiddelen in te geven. Eenige Runderen heeft men, zoodra zij de geringste teekenen van de ziekte opleverden tot vier ponden bloed getrokken, een wrang-wortel gestoken, en een', mij onbekenden, ontstekingswerenden drank ingegeven; doch zonder eenige baat, daar dezelve toch binnen eenige dagen dood waren. MARTEN DE BRUIN, welke 63 schapen had, waarvan er vijf stierven, zonder dezelve geneesmiddelen te hebben ingegeven, liet de overigen ter voorbehoeding, op order van de Vee-arts noop, een pond bloed aftrekken, een wrang in den staart steken, en gaf ze den drank uit *jenever-beziën valeriaan-wortel* en *salpeter*; doch daarna zijn er nog 41 gestorven.

Ik heb de meeste eigenaren en den Heer Burge-

meester verzocht, om, in het vervolg, de gestorvene dieren met alle omzigtigheid te behandelen, om het vleesch volstrekt niet te laten eten; voorts heb ik als het veiligst aangeraden, om de gestorvene dieren met de huid onverwijd in den grond te stoppen.

Verder zijn door mij geneesmiddelen voorgeschreven, welke ik, naar den meer of minder gevorderden trap der ziekte, de geschikste oordeelde.

Ter zuivering van de stallen heb ik de be-rooking van *Guiton Morveau* voorgeschreven.

Ofschoon wij in dit algemeen verslag geene volledige mededeeling aantreffen, hoe vele dieren en bijzonder hoe vele paarden, runderen en schapen, te *Kuik* en *St. Agatha*, door het miltvuur zijn aangetast geweest, hetwelk door den Vee-arts *RYKSEN* niet kon worden nagegaan, doch dien hij alleen bij den afloop der *epizoötie* aldaar tegenwoordig was, blijkt het evenwel genoegzaam, zoo uit hetgeen hij meldt aangaande de verschijnselen der ziekte, als omtrent de uitwerking, welke dezelve in de lichamen der dieren teweegbragt, en inzonderheid uit de doodelijke gevolgen, welke de Landman *GEBERT VAN DER LOCHT*, ten gevolge der opening van een gestorven beest, ondervonden heeft, dat de ziekte moet gehouden worden voor degene, welke door hem wordt opgegeven. Hierbij

wordt op nieuw het allerhevigst beloop des miltvuurs en de hoogst gevaarlijke uitwerking bevestigd, waartoe eene onvoorzigtige behandeling der lijken, aan deze ziekte gestorven, aanleiding kan geven, vooral indien eene gewonde oppervlakte des ligchaams met het bloed of de scherpe vochten des diers in aanraking komen. Bij een nader berigt is mij door RYKSEN nog medegedeeld, dat ook twee varkens, die van het vleesch eener koe gegeten hadden, aan het vuur zijn gestorven. Bij de schapen was de ziekte zoo hevig, dat, terwijl MARTEN DE BRUIN, te *St. Agatha*, die reeds boven genoemd is, aan zijn herder zeide: „indien ik dien Ram, welke stond te grazen, nog maar mag behouden, dan ben ik te vrede,” nog naauwelijks deze woorden had uitgesproken, of de ram draaide zich een paar malen om, en viel plotseling dood ter neder.

Voor het overige, dewijl, tijdens het verblijf van RYKSEN, te *Kwik*, er geene zieke dieren waren, liet hij alleen een recept achter, bestaande uit vier looden *salpeter* en acht looden *wonderzout*, hetwelk, met een half pond *honig* tot eene likking gemaakt, moest worden ingegeven, zoodra er maar iets buitengewoons aan de dieren bespeurd werd, in zoodanige giften, als aan de verschillende geslachten geëvenredigd waren. Er moest dan tevens terstond eene goede aderlating in het werk worden gesteld. Indien de ziekte één of twee dagen mogt duren, hetwelk bijna nimmer geschied is, zoo moest een aftreksel van

vier looden *wolverlei-bloemen* met de gemelde hoeveelheid *wonderzout* worden gegeven, zonder de bijvoeging des *salpeters*. Het eerste recept werd, op zijn aanraden, door eenige eigenaren, als voorbehoedsmiddel gebruikt, en, zoo het schijnt, met goed gevolg, daar er maar enkele dieren meer na dien tijd zijn gestorven, terwijl onder het gebruik van de middelen, door een' anderen Vee-arts voorgeschreven, bestaande uit *genever-beziën*, *gentiaan-wortel*, *salpeter*, *ouden boter*, in *karnmelk* gekookt, voor runderen, en uit *genever-beziën*, *valeriaan-wortel*, *salpeter*, *honig*, gekookt in water, voor schapen, de sterfte even sterk bleef. Hij wil evenwel hier uit, ten aanzien van zich zelve, geen te voordeelig gevolg hebben getrokken, vermits hij be-
tuigt, dat de laatste geneeswijze is aangewend, toen de *epizoötie* in het begin en in volle kracht was, terwijl zijne middelen bij haren afloop zijn gebezigd.

De Redacteur.

WAARNEMING OMTRENT DE GENEZING EENER
HALFZIJDIGE VERLAMMING (*HEMIPLEGIE*)
BIJ EEN PAARD, DOOR DE AANWENDING VAN
HET VUUR EN HET INWENDIG GEBRUIK DER
BRAAKNOOT, (*NUX VOMICA*), DOOR F. BONTE-
KOE, Vee-arts der 1ste klasse, te *Winschoten*.

Op den 18 Oct. 1826 werd mijn raad ver-
zocht omtrent een bruin bles Ruin-Paard, zijnde

van holsteinsch ras en vier jaren oud. Op stal hetzelve onderzoekende, werden er geene andere ziekte-teekenen aan hetzelve waargenomen, dan dat het den kop meer dan gewoonlijk in, of, teruggetrokken wordende, buiten de krib liet nederhangen. Het stond bewusteloos henen. De aderen aan den kop waren zeer gezwollen. Buiten den stal in beweging gebragt zijnde, hetzij aan de hand geleid, of onder den man, week het dadelijk regts af, en wanneer men het aan zich zelve overliet, was deze afwijking nog veel aanmerkelijker; zoodat hetzelve twee of drie malen, even als een draaijend schaap in eenen kring rondliep, alsdan schier bewusteloos bleef staan, of wel tegen nabij zijnde lichamen ging leunen. Nimmer zag men het evenwel nederstorten.

Ofschoon men het paard, aangezet zijnde, in den draf kon brengen, zoo viel reeds het stappen hetzelve moeijelijk, wegens de mindere beweeglijkheid van het regter, zoowel vóór- als achterbeen, en men behoefde niet naauwkeurig toe te zien, om de meer langzame terugtrekking der spieren, vooral van den opperarm en den elleboog te ontwaren, daar zich duideljk mindere zwelling en diepten vormden, onder de beweging, even als hadden zij een gedeelte van hare spierkracht verloren.

De overige verrigtingen gingen geregeld derzelve natuurlijken gang, met uitzondering echter der spijsvertering. Deze bleek uit de ontlasting van den afgang, die niet menigvuldig en minder dan naar behooren verteerd was, eenigermate verzwakt te zijn.

Ook werd de achterkaak bij het kaauwen tragelijk bewogen, houdende het Paard het hooi of stroo, somwijlen eenige oogenblikken, in den mond, even als de stilkolderige Paarden. Het haar was iets minder glad dan bij een gezond Paard.

Deze toestand had zich het eerst op den 14 April van dat jaar geopenbaard, na eene korte, doch moeilijke reis voor een zwaar beladen wagen, waarna het, nat bezweet zijnde, ongedekt in de koude was blijven staan. Zonder dat men iets ziekelijks vooraf, bijv. teekenen van beroerte, aan het dier had opgemerkt, verkeerde het, volgens de getuigenis der oppassers terstond in denzelfden toestand, welke hier boven is opgegeven.

De gelegenheidgevende oorzaak was hier dus niet twijfelachtig in het vatten van koude te zoeken. Waarschijnlijk evenwel kan ook het verdwijnen van een mokachtig uitslag, korte dagen te voren, hiertoe mede aanleiding hebben gegeven.

Ik zag de ziekte, in den eersten opslag, voor den stillen koller aan; dan bij eene nadere overweging meende ik dezelve hier voor niet te kunnen houden. Of kan misschien meermalen eene soort van verlamming der eene zijde daarmede gepaard gaan? Vele verschijnselen leidden tot het besluit omtrent het bestaan der zoo even genoemde ziekte, namelijk den stillen koller, vooral ook de bedenking, dat het paard een ruïn was en bovendien tot het holsteinsche

ras behoorde, hetwelk meer dan andere rassen, gelijk men wil, aan den koller onderhevig is. Zulke paarden laten zich hewusteloos op de kroon trappen. Dit had ook bij het paard plaats, waarover hier gehandeld wordt, doch alleen ten opzichte van de beenen der regterzijde, bijzonder aan het voorbeen, waarin het genoegzaam geen gevoel meer bezat. Hoe het zij, het bleek ten duidelijkste, dat de regterzijde vrij wat tot verlamming overhelde, en waarschijnlijk zou dit paard, aan zich zelve overgelaten zijnde, eindelijk door eene volslagene halve verlamming zijn aangedaan geworden. Immers was het gebrek langzamerhand meer en meer toegenomen.

Het was in het eerst niet zeer gemakkelijk hier een grondig geneesplau te beramen. De teruggetreden mok wederom te voorschijn te brengen, of ten minste die scherpe stoffe naar buiten te leiden of door zweetmiddelen uit te drijven, scheen mij lang beproefd te zijn, door iemand, welke zich met de behandeling van vee-ziekten bemoeit, en die, van den 14 April tot den 18 October, over het paard had gepractiseerd, terwijl ook scherpe zalven uit *cantharides* en *euphorbium* hier en daar uitwendig waren ingesmeerd.

De zeer onderscheidene middelen, welke, tot dus ver, inwendig, in groot getal, waren gegeven, zijn mij grootendeels onbekend gebleven. Alleenlijk weet ik, dat, in het begin der

ziekte, een poeder was toegediend, bestaande uit *nitrum*, *sal Glauberi* en *folia sennae*, en dat daarna zweetmiddelen zijn aangewend.

Ik besloot dan om het vuur aan te wenden langs de ruggraat, uit hetwelk de zenuwen, voor de vrijwillige bewegingen dienende, ontspruiten, en dus ook die, welke tot de beenen der aangedane zijde behooren, met oogmerk, om het verminderde gevoel en de beweegkracht op te wekken, en in eene andere stemming te brengen. Zulks geschiedde met het gewone platte of mesvormige brandijzer, wordende eene streek langs de geheele wervelzuil, aan de regterzijde gebrand, beginnende van het schouderblad, en eindigende aan den staart-wortel. Ik opende tevens de zeer gezwollene neus-aderen. De branding is niet wederom herhaald.

Op grond van het voorbeeld der vermogende uitwerking, welke de *nux vomica* bij den mensch, (*) in verlammingen der ledematen meermalen heeft teweeggebracht, was ik genegen, om

(*) Ook in de Vee-artsenijkunde is reeds dit middel, in deze en soortgelijke gevallen, met meer of minder goed gevolg, aangewend geworden. Wij hoopen in een volgend nummer van het Magazijn hierop terug te komen, en dan insgelijks de uitwerking medetedeelen, welke wij daarvan aan de Vee-artsenijsschool onlangs ondervonden hebben.

de Redacteur.

ook dit middel hier te beproeven, hetwelk op de volgende wijze geschiedde.

R_p. Pulv. nucis vomicae. gr. L.,
 — rad. valerianae,
 — — liquir, aa. unc. II,
 Sulph. potassae, — unc. I.

M. D.

S. 2 malen daags ongeveer een lood in te geven.

De toestand des Paards bleef nagenoeg dezelfde, tot aan den 22 October, wanneer ik hetzelfde weder bezocht. Men meende echter te hebben opgemerkt, dat het, nu en dan eens uit den stal zijnde gelaten, in de beweging minder aan draaijing onderhevig was. Ik klom nu met de gifte der *nux vomica* tot 10 greinen in hetzelfde voorschrift op, en liet dit middel tot den 5 Nov. voortgebruiken, als wanneer de *zwavelzure potasch* uit hetzelfde werd weggelaten. Nu werd het volgende voorgeschreven:

R_p. Pulv. nucis vomicae; scrupulos VIII,
 — rad. valerian. sylv.
 — — — liquiritiae, aa. unc. II.
 M. f. Pulv. No. X.

S. 2 malen daags een poeder.

Onder het gebruik van dit poeder werd de toestand klaarblijkelijk verbeterd. De mindere bewegelijkheid en kracht van de spieren aan het regter voorbeen namen aanmerkelijk toe, doch bleef de zwakheid van dit deel het langst een' hardnekkigen weerstand bieden aan eene volkomene herstelling. Onder het voortgezet gebruik

des middels ontving ik, op den 27 December des vorigen jaars, het berigt van den eigenaar, dat de verlamming geheel verdwenen was, zoo als ik dan ook, eenige dagen daarna, het genoeg had zulks zelf waar te nemen, zijnde het Paard volkomen genezen.

W A A R N E M I N G   E E N E R   P E R I O D I S C H E
Z E N U W Z I E K T E   B I J   E E N E N   H O N D ,   G E P A A R D
M E T   N E I G I N G   T O T   B I J T E N .

Den 14 December 1826. Een bruine tijgerhond, oud ongeveer een half jaar, werd voor vijf weken, door de volgende ziekte-verschijnselen aangedaan.

Gedurende of kort na eene gedane wandeling zette hij zich eerst neder, en begon op eene bijzondere wijze te schreeuwen; ging daarop aan het loopen, zoodat men hem moeilijk weder kon krijgen. Het dier liep dan overal tegen aan, totdat het eindelijk in het water, of tegen eenen muur, of door in een' kelder te vallen, werd gevangen. Eenigen tijd later herhaalden zich deze toevallen om de 2 of 10 dagen. In den tusschen-tijd was het dier vlug en groeide zeer goed, naar evenredigheid van den ouderdom. Bij hetzelfde werd evenwel dikwijls een algemeen stooten of schokken door de ledematen waargenomen. Tijdens de aanvallen was de gang slingerende, het dier ongehoorzaam en het scheen niet te hooren, noch

te zien, terwijl het veel neiging aan den dag legde om te bijten. Omtrent den eetlust, afgang en de overige verrigtingen werd niets buitengewoons opgemerkt.

Daar deze en soortgelijke ongesteldheden bij den Hond doorgaans uit eene slijmachtige gesteldheid van de maag en darmbuis ontstaan, of daarmee gepaard gaan, zoo werd een poeder voorgeschreven uit viii greinen *pulv. rad. ipec.*, ii greinen *tart. emeticus*, om op eens te geven, met een weinig water. Hij braakte hierop een en andermaal met ontlasting van tamelijk veel slijm. Hierop werd het volgende middel aangewend.

℞. *Sulph. potassae*, drachm. I.
Pulv. rad. ipecac. gr. XII,
 — — *valerianae*, drachm. III.
Ol. terebinthini, gtt. XXX.
Mell. ordinarii, unc. IV.
M. F. Elect.

S, 3 malen daags de hoeveelheid ter grootte van eene muskaat-noot.

Den 22 Dec. Het is nu reeds elf dagen geleden, dat de Hond geen aanval heeft gehad. Hij heeft op nieuw van de middelen gebrakt, en was, voor het overige, zeer vlug.

Den 28 Dec. Juist één dag voor dat drie weken voorbij waren, heeft hij wederom een ligte aanval gehad, welke evenwel slechts negen minuten duurde. Hij had wederom dezelfde neiging om weg te loopen, doch zich tot de kamer moettende bepalen, liep hij in dezelve rond, maar

was, over het geheel, veel minder aangedaan dan te voren.

Men had de middelen niet bij voortduring durven geven, dewijl dezelve meer dan twintig malen daags doorloop hadden veroorzaakt. Het stooten door de leden houdt nog aan, wat de hevigheid betreft, doch de schokken verminderen in getal. Ter meerdere opwekking en versterking werd nu het volgende middel voorgeschreven:

Rp. Pulv. caphuræ, scrup. I,
 — rad. valerian., drachm. IV,
 — — ipecac. gr. VIII,
 Mellis ordinar. unc. IV,
 M. f. Elect.

S. Het gebruik als te voren.

Den 16 Januarij 1827. De Hond heeft geen aanval van de ziekte wederom gehad, doch nog wel, van tijd tot tijd, stooten door de leden, welke trouwens nog in menigvuldigheid afnemen. Dezelfde middelen worden voortgebruikt.

Den 23 Januarij. Het dier werd aan de Veeartsenijschool gebragt, en er hadden toen op nieuw de volgende verschijnselen plaats. De Hond huilde, blafte, hield den muil open, de oogleden waren van elkander verwijderd, en de oogen stonden sterk uitpuilende; de tong hing uit den mond; de hond bewoog zich hevig heen en weer aan het touw, waaraan hij vast was gebonden, draaide zich onophoudelijk en poogde om los te geraken. Verder geleid wordende trachtte hij voorwaards te komen, blafte en huilde on-

ophoudelijk; de staart werd omhoog doch niet gekruld op den rug gehouden, zoo als de Hond anders gewoon was denzelfen te dragen; het haar stond overeind en de Hond had in alles een buitengewoon en benaauwd uitzien, poogde ook de omstanders aan te vallen, doch kon zulks, wegens bezeffeloosheid, niet doen, daar het scheen, dat hij dezelve niet kon zien; hij luisterde niets naar eenige bestraffing, en kende ook zijnen meester niet; hij kroop het liefst in hoeken, waarin hij zich niet kon bewegen. Op raad van den knecht, die den hond gewoon was op te passen, werd hij in eenen bak opgesloten, waarin hij zich niet kon roeren. — Het geschreeuw en geblaf duurden voort. Hij deed pogingen om uittebreken, doch te vergeefs. Na verloop van een half uur, werd het dier stil, ten teeken, dat het toeval bedaarde. Men liet hem uit de gevangenis, doch zijn blik was nog woest, en hij kroop dadelijk, zoo veel hij kon, in kleine, duistere, hoeken. Hij toonde nu vrees voor een' ieder, ook zelfs voor zijnen oppasser, die hem anders zeer zacht bejegende, Hij kroop nog eens van zelve in zijnen kerker, en was er niet dan met moeite uittehalen. Na verloop van een kwartier uurs waren alle tekenen van den aanval verdwenen, en er bestond nog alleen eenige vreesachtigheid en somberheid bij het dier; de oogen waren vochtig en stonden minder tegennatuurlijk geopend.

De volgende geneeswijze werd nu ingeslagen:

onthouding van alle sterk voedende en slijmverwekkende voedsels, als vleesch, melk, aardappelen, enz., wordende hij bij enkel brood en water gevoed. — Hij verkreeg nu de volgende oplossende, bedarende en opwekkende middelen:

Rp. Sulph. potassae. drachm. II.,
 Pulv. rad. ipec. gr. XII,
 — rad. arnicæ, unc. β,
 Caphuræ, scrup. I,
 Extr. hyosciam, gr. XII,
 Mell. ordinarii, unc. IV.

M. F. Elect.

S. 3 malen daags een brokje als eene muskaat-noot.

Den 24 Januarij. De Hond heeft op nieuw een aanval gehad, en wel zoo hevig, dat men bevreesd voor hem werd, aangezien hij zijnen oppasser en zijnen heer gebeten had. Men zag hem daarom gaarn aan de Vee artsenijschool opgenomen, hetgeen dien middag geschiedde.

Den 25 Januarij. Er worden geene verschijnselen opgemerkt, dan schokken door de leden. De afgang is gebonden, doch bleek van kleur. De eetlust is behoorlijk,

Den 27 Januarij. Er wordt niets aan het dier waargenomen, hetgeen eenige ziekelijkheid te kennen geeft.

Iets is opmerkelijk, dat de hond de drie laatste aanvallen bij eene afgaande maan heeft gehad,

Den 16 Februarij. De Hond blijft bij voortduring, onder het gebruik der laatste middelen, zeer wel.

Den 25 Februarij. Hoewel het laatste kwartier der maan reeds daar is, heeft de Hond nog geene verschijnselen van eenige ongesteldheid gehad. Hij is vrolijk, doch, uithoofde van den schralen leefregel, iets vermagerd, hetgeen welligt mede zeer veel tot de genezing heeft toegebracht.

Op den 2 April was de Hond nog volkomen hersteld, en hij is steeds van alle aanvallen verder bevrijd gebleven.

VERSCHIJSSELEN VAN DEN KWADEN DROES, VOORTGEBRAGT DOOR EEN' BAKTAND, DOOR BEDERF AANGEDAAN, WAARGENOMEN DOOR W. ERMELING, Paarden-arts der 1ste klasse, by de Afdeeling van het Regiment Curassiers, Guarnizoen houdende te Zutphen.

Het is inderdaad niet zeer gemakkelijk om, in alle gevallen, alwaar meerdere hoofdverschijnselen van den kwaden Droës plaats hebben, te bepalen of deze ziekte wezenlijk bij het Paard bestaat. — De langdurige, kleverige of etterachtige, uitvloeiing uit den neus, het bestaan van eigenaardige zweertjes op het middenschot, en de zwelling, benevens de hardheid der klieren, gelegen aan de eene of andere zijde der kaken enz., zijn

doorgaans de voorname teekenen, waarop de onderkenning dezer ziekte gegrond wordt. Intusschen dient men onder het oog te houden, dat vele plaatselijke aandoeningen, welke aan de kaken, in de neusholten en zelfs aan andere deelen van het hoofd des paards zich bevinden, soortgelijke toevallen kunnen veroorzaken, zonder dat dezelve met den wezenlijken kwaden Droes iets gemeens hebben. De Paarden-Arts der 1ste klasse w. ERMELING deelde mij onlangs een geval mede, hetwelk zulks op nieuw volkomen bevestigt. Hij ontving namelijk een paard, hetwelk voor volstrekt kwaaddroesig werd gehouden, daar er al de verschijnselen bij het zelve aanwezig waren, welke aan deze ziekte eigen zijn. Hetzelve had reeds een jaar daaraan geleden. Een zekeren tijd daarna, wanneer gemelde Vee-arts dit Paard wederom in oogenschouw nam, werd door hem ontdekt, dat zich in de onderkaak een *carieuse* of bedorven baktand bevond. Dezelve werd, door hem, in tweeën verdeeld, uitgenomen, waarna de verschijnselen van den kwaden Droes van dag tot dag verminderden, zoodat dezelve met veertien dagen volkomen verdwenen waren, terwijl het Paard geheel hersteld was. De tand, mij toegezonden, wordt in de verzameling van ziektekundige voorwerpen der Vee-artsenijschool bewaard.

Elke ongewone prikkeling, op het slijmvlies van den neus of mond werkende, kan niet alleen onsteking en eene ziekelijke afscheiding van dit

deel, en daardoor eene tegennatuurlijke en slepende uitvloeijing verwekken, maar tevens opzetting der watervaats-klieren, (*glandulae conglobatae*), welke onder en tusschen de achterkaak gelegen zijn, veroorzaken, als wordende dezelve zeer ligt door medegevoel aangedaan.

Uit deze belangrijke waarneming valt te leeren, op welke omstandigheden de Vee-arts al te letten hebbe bij het onderzoek omtrent het bestaan van den kwaden Droes; hetwelk meermalen oppervlakkig geschiedt, waarvan het gevolg is, dat menig Paard, op grond der uitspraak, welke aangaande den aard der ziekte wordt gegeven, ten onregte, als door den kwaden Droes aangedaan, op hoog gezag gedood wordt.

---

*
 ZWANGERHEID VAN VIER KALVEREN BIJ
 EENE KOE, EN VAN ZES LAMMEREN BIJ EEN
 SCHAAP.

De koe brengt, gelijk bekend is, in den regel, slechts één kalf ter wereld. Niet zeldzaam zijn evenwel de gevallen, dat zij van tweelingen zwanger gaat; maar het behoort onder de bijzonderheden, dat dezelve drie of wel vier jongen bij zich draagt, waarvan de volgende mededeeling, ons door den kweekeling der Vee-artsenijschool G. BOUMANS van *Vortum* gedaan, een voorbeeld oplevert.

In de Provincie Noord-Brabant, te *Wanrooy*,

werd de koe, toebehoorende aan JOHANNES REUKENS, Olieslager aldaar, toen zij togtig was, gedekt door den stier, welke dekking nog drie malen herhaald werd, telkens na verloop van drie weken. Na verloop van acht maanden, sedert dat de koe de laatste keer besprongen was, begon dezelve onrustig en ongesteld te worden. Zij bleef liggen; de ademhaling was versneld. Het dier steunde en was benaauwd. Vervolgens begonnen de verlossings-weeën zich te openbaren, welke langzaam en zwak waren, terwijl de benaauwdheid der barendende koe toenam. Dezelve werd, onder afneming der krachten, zoo sterk, dat de eigenaar alsmede de vee-helper, die bij het dier ter hulp was geroepen, besloten hetzelve te dooden, nadat men het beest onderzocht en bevonden had, dat er een ongewone toestand, ten opzigt van de ligging der jongen, plaats had; hoewel men dezelve, zoo min als het getal der, in den draagzak aanwezige, kalveren kon bepalen.

Bij de opening bevond men, dat er vier wel gevormde kalveren in denzelfden bevat waren. Nog merkwaardiger wordt dit geval daardoor, dat alle van het mannelijke geslacht waren. — Er had evenwel niet ten opzichte van allen dezelfde mate van ontwikkeling plaats, daar één dezer kalveren 64 ponden, twee 32 ponden, en één 30 ponden werden bevonden te wege. Te zamen hadden dezelve dus eene zwaarte van 158 ponden (oud gewigt).

Als een buitengewoon voorbeeld eener ongemeene vruchtbaarheid bij het schaap wordt een geval medegedeeld in den *Konst- en Letterbode* van 1823 N°. 18.

Een schaap zijnde een gewoon *langstaartig* of *groot heerschaap*, hetwelk gewoonlijk slechts één lam baart, bragt namelijk, op den 26 April van dat jaar, des voor de middags twee, des avonds van dien dag wederom twee, en den volgenden morgen nog tweelammeren ter wereld, zijnde drie rammen en drie ooijen. Vijf van dezelve waren voldragen; doch het zesde was eenigzins kleiner. Vijf zijn spoedig gestorven. Het overgeblevene is met het moederschaap volkomen gezond gebleven.

Wij merken hier in de ontwikkeling eene omgekeerde verhouding op, vermits de groei-krachten aanzien der koe, slechts omtrent één kalf ongemeen boven de drie overigen de overhand moet hebben gehad, als wegende het eens zoo zwaar dan deze, terwijl, bij het schaap, vijf jongen vrij wel en gelijkelijk voldragen waren, zijnde alleen het zesde lam kleiner dan de vijf overigen. Men vindt, in het laatste geval, de vormkracht geëvenredigd werkzaam tusschen de mannelijke en vrouwelijke kunne bewaard, in het laatste geheel eenzijdig tot de eerste overslaande,

OVERBEVRUCHTING BIJ EEN PAARD.

Er werd een zeer merkwaardig geval omtrent eene overbevruchting medegedeeld, op den 1 Aug. 1826, in de *Société Royale de Médecine* te Parijs, uit de correspondentie, door deze maatschappij, over de koepok-inënting gehouden. Eene vijfjarige merrie, welke voor de fokkerij werd aangehouden (*jument poulinière*), had, binnen een kwartier uurs, eerst een paarde-veulen, en toen een muilezel-veulen geworpen. Dezelve was, op haren tijd, eerst door eenen hengst, en, vijf dagen daarna, door eenen ezal gedekt geworden.

NADEELIGE UITWERKING VAN HET
VOEDEREN VAN AARDAPPELEN, WELKE
UITGELOOPEN ZIJN, VOOR HET RUNDVEE.

Men vindt in de *Beyträge zur Deutschen Landwirtschaft und deren Hülfswissenschaften* von Dr. K. CH. G. STURM, B. 2. s., 47, de waarneming medegedeeld eener ziekte, ontstaan bij het Rundvee, door het voederen van uitgelopen aardappelen, waarbij de volgende verschijnselen plaats hadden.

Eerst begonnen de dieren de voeten op te liften en met dezelve te trippelen, ook wel de beenen tegen elkander te wrijven. Vervolgens werden de voorbeenen tot aan de knie, de

achterbeenen tot aan het spronggewricht, door eene roosachtige ontsteking aangedaan, waarbij dezelve uitwendig brandend heet op het gevoel, en bij het aanraken zeer pijnlijk waren. De dieren hadden koorts, gebrek aan eetlust, en toonden eene groote ternedergeslagenheid. Bij eenigen klom de zwelling hooger, zoodat de geheele schenkel door dezelve werd ingenomen, ja bij eenigen strekte zij zich tot aan den hals en de schouderen uit.

Gewoonlijk ontstonden er, met den vijfden en zesden dag, in de, door de ontsteking hard gewordenen, huid, kloven en bersten, waaruit een scherp, kwalijk riekend, waterig vocht sijpelde. Gelijkzeitig met deze uitvloeiing verscheen aan den hals, de borst, de flanken, het kruis en den kop, een *herpetisch* uitslag, waarbij het haar uitviel, en de huid met drooge korsten bedekt werd. Zoodra zich deze ontlasting vertoonde, was de koorts verdwenen; het dier kreeg deszelfs eetlust en gewone vrolijkheid terug.

De oorzaak, waardoor dit ongemak was voortgebracht, kon hier geene andere zijn, dan de voeding van aardappelen, welke reeds in de uitkieming waren, daar 22 stuks jong vee, die in eenen bijzonderen stal geplaatst waren, deze uitkiemende aardappelen tot voedsel kregen, nadat zij, te voren op eenen molen gesneden, rauw en in eene ongemeen groote hoeveelheid gegeven werden, zoodat de dieren alle zeer wel gwoed waren.

De trek-ossen ontvingen wel dezelfde voederstoffen, maar minder aardappelen en eenig meerder langvoeder, hadden daarenboven veel beweging, welke bij het jonge vee geheel ontbrak. — Het melkvee werd met aardappelen gevoederd, nadat dezelve vooraf gekookt waren geworden.

Vermits zich nu bij de trek-ossen even zoo weinig als bij het melkvee slechts niet het geringste spoor van deze huidziekte liet waarnemen, terwijl integendeel niet een enkel stuk van het jongvee daarvan verschoond bleef, zoo kan men wel met zekerheid aannemen, dat het voederen met aardappelen, welke uitloopende waren, dezelve hebbe voortgebragt. Zulks wordt ook nog daardoor bevestigd, dat de genezing van het ongemak zeer spoedig volgde, zoodra de plaats gehad hebbende voeding gestaakt werd. In het volgende voorjaar werden de aardappelen gevoederd, nadat de kiemen of uitspruitsels van dezelve waren afgebroken, waarvan het gevolg was, dat zich geen het minste spoor der ziekte vertoonde.

De genezing werd zeer gemakkelijk bereikt, door de verandering des voeders, zuivering der stallen en van het vee zelf, door het herhaald wasschen der ziekelijk aangedane deelen met eene loog van houtasch, en bij die gene, bij welke de zwelling zich verder uitbreidde of plaatselijk zeer hevig was, door het zetten van eene dragt aan den kossem. Door zoodanige behandeling herstelde de ziekte nog binnen 14 dagen volko-

men. Alleen bij een enkel stuk vee duurde de herstelling bijna drie weken.

B I J Z O N D E R H E D E N BETREFFENDE
's RIJKS VEE-ARTSENYSSCHOOL.

Op den 9 October 1822 werd de Vee artsenijschool door Zijne Majesteit den Koning bezocht. Bij de komst van Z. M. was Hoogstdezelve verzeld van Z. D. H. den Prins van Hessen-Darmstadt, Z. K. H. Prins FREDERIK der Nederlanden, en verder luisterrijk gevolg. Zijne Majesteit stapte aan het loaal der Vee-artsenijschool af, en werd aldaar door Z. Excellentie den Minister voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Kolonien, en den Directeur der school ontvangen. Onmiddelijk na Hoogstdeszelfs aankomst heeft Z. M. het bovengemeld etablissement in al deszelfs deelen, met de grootste belangstelling, bezigtigd, en het behaagde Z. M., om over de geheele inrigting Hoogstdeszelfs bijzondere tevredenheid te betuigen. Z. M. heeft met Hoogstdeszelfs gevolg nachtverblijf gehouden in het loaal der school zelve, waarin eenige vertrekken, die niet voor het onderwijs of ten gebruike der kweekelingen bestemd waren, door den Directeur, in gereedheid waren gebragt.

Dit vereerend verblijf van Z. M. den Koning heeft het overtuigendst bewijs opgeleverd van Hoogstdeszelfs belangstelling in deze nuttige stich-

ting, welke, onder Zijner Majesteits weldadige regering tot stand gebragt, reeds aanvankelijk eenen gelukkigen uitslag heeft gehad in het vormen van nuttige leden der maatschappij, voor eenen stand, waarvan de behoefte tot hiertoe in ons vaderland, ofschoon volkomen gevoeld, nogtans niet vervuld was geworden.

Op den 3 Februarij 1824, werd aan de kortelings opgerigte Vee-artsenijschool, aan de Utrechtsche Hoogeschool en de Wetenschappen, tot groot verlies voor dezelve, door een' vroegtijdigen dood, ontrukkt de zeer verdienstelijke Hoogleeraar J. VOSMAER, Med. Doct. enz., aan wien bij de gemelde school het onderwijs in de *Natuur-, Schei- en Artsenymengkunde* was opgedragen.

Bij koninklijk besluit van den 9 Maart 1824, is tot Hoogleeraar in de gemelde vakken, in plaats van wijlen den Heere J. VOSMAER, benoemd de Heer P. J. I. DE FREMERIJ, Med. Doct. enz., te *Utrecht*.

Bij koninklijk besluit van den 8 Julij 1826, is tot Directeur der Vee-artsenijschool benoemd de Hoogleeraar A. NUMAN, in plaats van den Hoogleeraar TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, op deszelfs verzoek, eervol ontslagen.

Bij koninklijk besluit van den 4 Mei 1827, is tot Vee-arts aan de Vee-artsenijschool benoemd J. W. A. HART, tot dus ver als *Amanuensis* aan

den Hoogleeraar in de practijk toegevoegd geweest;
 en zulks in plaats van den Vee-arts L. CAMBIER.

EERSTE ALGEMEENE EXAMEN,
 GEHOUDEN AAN 's RIJKS VEE-ARTSENIJ-
 SCHOOL, OP DEN 27, 28 EN 29 JULIJ 1826.

De Commissie, te wier overstaan het examen werd afgenomen, bestond uit de Heeren J. B. DELBECQ, *Secretaris der Koninklyke Maatschappy van Landbouw en Kruidkunde*, te Gent, C. F. CLAES, *Lid der Commissie van Landbouw*, in Zuid-Brabant, te Lembeek, J. VAN 'T HOFF, *Lid der Commissie van Landbouw*, in Zuid-Holland, enz., aan de Groote Lindt, benoemd van wege Z. Excellentie den Heer *Minister van Binnenlandsche Zaken*, zijnde de Hooggeleerde Heer G. SANDIFORT, *Hoogleeraar in de Geneeskunde* te Leijden, en laatst *Medelid der voormalige Commissie tot het examineren van Vee-Arten aldaar*, mede tot dezelfde Commissie benoemd, wegens ongesteldheid, verhinderd het examen bij te wonen, alsmede uit den Heer C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN, *Luitenant Colonel by de Koninklyke Artillerie- en Genie-school*, te Delft.

Het examen, op de gemelde dagen, bij opvolging, door de Hoogleeraren in de respectieve

vakken zijnde afgenomen, waarvan het onderwijs aan elk derzelver is opgedragen, als door den Hoogleeraar Dr. P. J. I. DE FREMERIJ, *in de algemeene Natuur- en Scheikunde, in de Leer der Geneesmiddelen en Pharmacie*, — door Dr. TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, *in de Natuurlyke Historie en de kennis der Huisdieren* (exterieur), *in de Kruidkunde, in de Ontleedkunde*, zoo algemeene als vergelijkende en *in de physiologie*, — door Dr. A. NUMAN, *in de Leefregelkunde der dieren, in de algemeene Ziektekunde, in de Geneezingsleer of Therapie, in de Geregte Vee-artsenijkunde en Vee-artsenijkundige Policie, in de Heel- en Verloskunde en in het Hoefbeslag*, zoo zijn volkomen bekwaam bevonden, om ter bevordering tot Vee-artsen van de eerste klasse aan Z. Excellentie den Minister bovengenoemd te worden voorgedragen, de navolgende kweekelingen, uitmakende het geheele getal, hetwelk aan dit eerste onderzoek was onderworpen, namelijk W. A. RYKSEN, W. H. MONTENS, B. J. C. RIJNDERS, G. TH. HOFFMAN, A. DE MUYNCK, E. J. HEKMEYER, G. KYLSTRA, O. KOOYMANS, W. J. VAN DER HORST, J. M. MULLER, R. B. SCHATTENBERG, T. BONTEKOE en J. W. A. HART.

Deze kweekelingen alzoo als Vee-artsen van de eerste klasse zijnde aangesteld, zijn hun, door Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken, de plaatsen aangewezen, alwaar zij, onder het genot der toegestane jaarwedden, zich met de woon zullen moeten vestigen, als:

- In Noord-Brabant,
 Aan W. T. RYKSEN, *Vechtel*, en
 — W. H. MONTENS, de stad *Heusden* (*);
- In Gelderland,
 Aan B. J. C. RYNDERS, *Zalt-Bommel*, en
 — G. TH. HOFFMAN, *Didam*;
- In Zeeland,
 Aan A. DE MUYNCK, *Zierikzee*;
- In Utrecht,
 Aan J. E. HEKMEYER, *Loenen*;
- In Vriesland,
 Aan G. KIJLSTRA, *Dragten*, en
 — O. KOOPMANS, *Oosterlittens* (†);
- In Overijssel,
 Aan W. J. VAN DER HORST, de stad *Vollenhoven*, en
 — J. M. MULLER, *Almelo*;

(*) Op een, door den Heer Gouverneur van Noord-Brabant, na overleg met de Commissie van Landbouw dier Provincie, gedaan voorstel, heeft Z. Exc. de Minister van Binnenlandsche Zaken, bij besluit van den 17 Julij 1827, goedgevonden te bepalen, dat de Vee-arts W. H. MONTENS, tot dus ver, te *Heusden* gestationneerd, voortaan, met den 1 Augustus dezes jaars, zijne woonplaats te *Prinsenhage* zal vestigen.

(†) Volgens besluit van den 25 Mei 1827, door Zijne Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken genomen, heeft deze Vee-arts, overeenkomstig het verzoek, daartoe door hem gedaan, onder gunstig advijs van den Heere Gouverneur van Vriesland, na overleg met de Commissie van Landbouw in die Provincie, zijne woonplaats van *Oosterlittens* naar de Gemeente *Dronrijp* overgebracht.

In Groningen, *Appingadam*, en
 Aan R. B. SCHATTEBERG (+), *Appingadam*, en
 — T. BONTKOE, *Winschoten*,
 zijnde J. W. A. HART, reeds, sedert eenigen tijd,
 als *Amanuensis* aan den Hoogleeraar in de
 practijk toegevoegd, provisioneel in die betrek-
 king aan de Vee-artsenijschool verbonden ge-
 bleven.

Nog is, op den 3 Aug. 1826, door de Hoog-
 leeraren der Vee-artsenijschool, geexamineerd
 F. P. G. J. GAUDY, van *Soignies*, in de Provincie
Henegouwen, zijnde voorzien van een Diploma
 der Alfortsche school, waaruit bleek, dat hij al-
 daar zijne studien geheel had geëindigd, en als
Maréchal Vétérinaire tot de uitoefening der
 Vee-artsenijkundige practijk gerechtigd was. Bij
 het gemelde onderzoek gebleken zijnde, dat de
 gemelde Vee-arts GAUDY, in deze wetenschap,
 zoo theoretisch als practisch, genoegzame be-

(+) Het is treurig hier te moeten vermelden, dat
 R. B. SCHATTEBERG, kort nadat hij de Vee-artsenij-
 school had verlaten, aan eene hevige ziekte van slechts
 twee dagen, in den ouderdom van ruim 22 jaren, te *Gro-
 ningen* is overleden, zoodat hij het voordeel zijner vlijt
 en bekwaamheden noch aan de maatschappij heeft kun-
 nen toonen, noch de vruchten daarvan voor zich zel-
 ven heeft mogen genieten.

kwaamheid bezit, om, in ons koningrijk, de practijk als Vee-arts met een gelukkig gevolg uitte oefenen, is hij aan Z. Exc. den Minister voor gedragen, om in de regten, welke hij te *Alfort* reeds heeft verkregen, voor dit koningrijk te worden bevestigd.

TWEEDE ALGEMEENE EXAMEN,
 GEHOUDEN AAN 's RIJKS VEE-ARTSENIJ-
 SCHOOL, OP DEN 26, 27 EN 28 FEBRUARIJ
 1827.

Vermits onderscheidene kweekelingen der eerste of oudste klasse in het afgelopen jaar niet aan het examen waren onderworpen, terwijl de daaropvolgende of tweede klasse ook nu derzelver leertijd had ten einde gebragt, zoo was door zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche zaken, op verzoek der Hoogleeraren, het voorstel aan Zijne Majesteit den Koning gedaan, om te willen toestaan, dat het algemeene examen, voor dit jaar, in plaats van op den gewonen tijd, namelijk tegen den afloop van den *zomer-cursus*, bij den afloop van den *winter-cursus* mogt plaats hebben. Zijne Majesteit hierin goedgunstig hebbende bewilligd, werd het examen, op den hierboven reeds vermelden voet, gehouden over 16 kweekelingen, op den 26, 27 en 28 Februarij

dezes jaars, en zulks ten overstaan der Commissie, bestaande uit de Heeren:

- C. G. C. REINWARDT, *Hoogleeraar aan de Hoogeschool, te Leijden,*
 G. VROLIK, *Hoogleeraar aan het Athenaeum, te Amsterdam,*
 G. H. WACHTER, *Doctor in de Genees- en Heelkunde, Lyf-Chirurgyn van Z. M, den Koning, te 'sGravenhage,*
 J. BODEL, *Doctor in de Geneeskunde, Voorzitter van de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Zuid Holland, te Dordrecht,*

Van wege het Ministerie van Einnenlandsche Zaken, en den Heer

- M. F. N. COLSON, *Chirurgyn Majoor van de Afdeling Curassiers No. 1, benoemd van wege Z. K. Hoogheid, Prins FREDERIK, Commissaris Generaal van Oorlog.*

Dertien dezer kweekelingen voldoende blijken van bekwaamheid in de verschillende vakken der Vee-artsenijkunde hebbende gegeven, zijn dezelve aan Zijne Exc. den Minister voornoemd voorgedragen, om tot Vee-artsen van de eerste en tweede klasse te worden bevorderd.

Aan deze kweekelingen, wier namen hier volgen, door Zijne Exc., bij onderscheidene opvolgende besluiten, derzelve aanstellingen zijnde verleend, hebben zij daarbij tevens de aanwijzingen ontvangen der plaatsen, alwaar zij zich

met de woon, onder het genot der bepaalde jaarwedden, zullen moeten vestigen, als:

In Limbùrg,

Aan N. CLASSEN, *Vee-arts van de eerste klasse*,
te Roermond;

In Zuid-Holland,

Aan A. SCHULD, *Vee-arts van de eerste klasse*,
te Dordrecht;

Aan J. F. W. KORNDORFER, *Vee-arts van de eerste klasse*, te Giessen-Nieuwkerk;

Aan H. LE COMTE, *Vee-arts van de eerste klasse*,
te Brielle;

In Noord-Holland,

Aan A. GEHLE, *Vee-arts van de tweede klasse*,
te Haarlem;

In Utrecht,

Aan G. J. VAN STEENWYK, *Vee-arts van de tweede klasse*, te Dootn,

Aan P. H. VAN HULSTYN, *Vee-arts van de tweede klasse*, te Jutphaas;

In Oostvlaanderen,

Aan I. B. SPEECKAERT, *Vee-arts van de eerste klasse*, te Eclo,

Aan A. B. VAN BRUSSEL, *Vee-arts van de tweede klasse*, te Aalst,

In Drenthe,

Aan E. JANSSEN, *Vee-arts van de tweede klasse*,
te Zweelo;

In Westvlaanderen,

Aan F. BEERNAERT, *Vee-arts van de tweede klasse*, te Ghistel,

In Vriesland,

Aan W. MOSSEL, *Vee-arts van de tweede klasse,*
te Dockum;

In Antwerpen,

Aan I. A. VAN HERTSEN, *Vee-arts van de tweede*
klasse, te Boom.

Op den 27 Julij 1827 is, door de Hoog-
leeraren der Vee-artsenijschool, geexamineerd de
kweekeling M. F. HOFFMAN, die, gedurende het
laatstgemelde algemeene onderzoek, door onge-
steldheid belet was geworden hetzelfde geheel ten
einde te brengen. Thans nog over die vakken
onderyraagd zijnde, waarin hij toen niet heeft
kunnen worden onderzocht, zoo heeft hij daar-
in zoo vele blijken van bekwaamheden aan den dag
gelegd, dat de Hoogleeraren, mede in aanmer-
king genomen de blijken van kunde, te voren
door hem gegeven, geene zwaarigheid hebben
gemaakt hem ter bevordering tot Vee-arts van
de *eerste klasse* aan Z. Excellentie den Minister
voortedragen; zijnde hij zijne aanstelling en de
aanwijzing der plaats, alwaar hij zich met de
woon zal moeten vestigen, eerlang inwachtende.

Op den 27 en 28 Julij is tevens geexamineerd
ANDRÉ LEFEBVRE VAN *Basècles* in de Provincie,
Henegouwen, zijnde voorzien van een Diploma
der Vee-artsenijschool te *Lyon*, waaruit bleek,
dat hij gedeeltelijk aldaar, gedeeltelijk vooraf
te *Alfort*, zijne studien had ten einde gebragt,

en als *Maréchal Vétérinaire* tot de uitoefening der Vee-artsenijkundige practijk gerechtigd was. Bij het onderzoek gebleken zijnde, dat de gemelde Vee-arts LEFEBVRE in deze wetenschap, zoo theoretisch als practisch genoegzame bekwaamheden bezit, om in ons koninkrijk de practijk als Vee-arts met een gelukkig gevolg uit te oefenen, is hij door de Hoogleeraren aan Z. Excellentie den Minister voorgedragen, om in de regten, welke hij te *Lyon* reeds heeft verkregen, voor dit koningrijk te worden bevestigd.

VERBETERING.

Op bladz. 140, regel 17, staat: *concidit mistum et, enz.*; lees: *concidit et mistum.*

INHOUD.

Redevoering over de Vee-artsenijkunde en de inrigting van derzelve onderwijs, overeenkomstig met het belang der Maatschappij; door Dr. A. NUMAN, Hoogleeraar aan 's Rijks Vee artsenijschool. . . . . blz. 1.

Waarnemingen en proeven over eene ziekte van het Rundvee, de *wee* of het *bloedpissen* (mictus cruentus) genaamd, door P. DRIESSEN, M. D. en Hoogleeraar aan de Hoogeschool, te Groningen. . . . . — 78.

Verslag van eene ziekte, welke onder het vee, te *Kuik* en *St. Agatha*, geheerscht heeft, sedert den 1 Augustus 1826 tot den 8 Februarij 1827. . . . . — 137.

Waarneming omtrent de genezing eener halfzijdige verlamming (*hemiplegie*), bij een Paard, door de aanwending van het vuur en het inwendig gebruik der braaknoot (*nux vomica*), door P. BONTEKOE, Vee-arts der 1ste klasse, te *Winschoten*. . . . . — 147.

Waarneming eener periodische zenuwziekte bij eenen Hond, gepaard met neiging tot bijten. — 153.

Verschijselen van den kwaden droes, voortgebracht door een' baktand, door bederf aangedaan, waargenomen door W. ERMELING,

I N H O U D.

Paarden-arts der 1ste klasse, bij de Afdeelin van het Regiment Curassiers, Guarniso houdende te <i>Zulphen</i>	— 160.
Zwangerheid van vier Kalveren bij eene Koe en van zes Lammeren bij een Schaap.	— 165.
Overbevruchting bij een Paard.	— 165.
Nadeelige uitwerking van het voederen van aardappelen, welke uitgelopen zijn, voor het Rundvee.	— 165.
Bijzonderheden, betreffende 's Rijks Vee-artsenijschool.	— 166.
Eerste algemeene examen, gehouden aan 's Rijks Vee-artsenijschool, op den 27, 28 en 29 Julij 1826, en aanstellingen der Vee-artsen. —	168.
Bijzonder examen, gehouden op den 5 Augustus 1826.	— 170.
Tweede algemeene examen, gehouden op den 26, 27 en 28 Februarij 1827, en aanstellingen der Vee-artsen.	— 171.
Bijzonder examen, gehouden op den 27 Julij 1827.	— 175.

VERSLAG

VAN DEN

STAAT DER ZIEKE PAARDEN, RUNDEREN EN
SCHAPEN, IN DEN ALBLASSERWAARD EN DE
VIJF-HEEREN-LANDEN, VEROORZAAKT DOOR DEN
BEKLAGENSWAARDIGEN TOESTAND DER WEIDEN,
DE ARMOEDE EN HET GEBREK AAN GOED VOED-
DER, TEN GEVOLGE EENER PLAATS GEHAD HEB-
BENDE OVERSTROOMING DER GEMELDE STREKEN, IN
HET JAAR 1809, OPGEMAAKT EN OVERGELEGD
AAN DEN WELEDELEN, ZEER GELEERDEN, HEER
J. BODEL, *President der Departementale*
Commissie van Geneeskundig Onderzoek en
Toezicht, IN ZUID-HOLLAND, RESIDERENDE TE
DORDRECHT, DOOR *G. DE HOOG*, *Vee-arts van*
de 1ste Klasse, BELAST MET DE NASPORING EN
WAARNEMING DER ZIEKTE, EN DE BEHANDELING
DER ZIEKE BEESTEN (*).

WELEDELE, ZEER GELEERDE HEER!

Ter voldoening aan de, mij opgelegde, taak,
heb ik de eer U WelEd. Zeer Gel. een alge-

(*) Dit stuk, mij, door mijnen hooggeachten vriend,
den Heer *Medicinae Doctor J. BODEL*, op eene ver-
plichtende wijze, ter mededeeling toegezonden, zal,
gelijk ik vertrouw, de lezers van dit Magazijn niet on-
welkóm zijn. Ofschoon de ziekte, welke in het-
zelve behandeld wordt, reeds voor 18 jaren heeft
geheerscht, is het verslag diensangaande mij voor-
gekomen nog belangrijk genoeg te zijn, om alhier te
worden opgenomen. Hetzelve kan tot een volkomen

meen verslag van den, boven alle beschrijving, ellendigen toestand van het vee in den *Alblas-*

bewijs verstrekken, tot welk een' rampspoedigen toestand van den Vee-staat eene noodlottige overstroming, hoedanige opzigtelijk de bovengemelde streken heeft plaats gehad, aanleiding kan geven; ten anderen is de nasporing der ziekte, door DE HOOG verrigt, en de behandeling door hem, zoo ten aanzien van de leefregelkundige verzorging, als de aanbevolene geneesmiddelen, met zoo vele doelmatigheid geschied, dat wij daarin, wegens de nauwkeurigheid en ware practische eenvoudigheid, welke altijd bij de behandeling van Vee-ziekten dienen te worden in acht genomen, eene leerzame aanwijzing vinden voor den jongen Vee-arts, hoe hij, in dergelijke omstandigheden, voor het algemeen belang werkzaam kan en behoort te zijn, ten einde, zoo veel mogelijk, de gevolgen van het onheil te helpen verminderen.

De behandeling van het zieke vee, bij de ongemeene sterfte, na de plaats gehad hebbende overstroming, en gedurende de opdrooging van den *Alblasserwaard*, in 1810, van wege het Ministerie van Binnenlandsche Zaken aan den Heer BODEL, als President der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht, in *Zuid-Holland*, residerende te *Dordrecht*, zijnde opgedragen, bediende zijn WelEdele Zeer Geleerde zich, tot dat oogmerk, van de hulp van den Heer G. DE HOOG, ten einde de beste middelen te beramen, om aan de heilzame oogmerken des Gouvernements te voldoen; terwijl de nasporing der ziekte op de plaatsen zelve en de dadelijke behandeling van de zieke dieren, door den Heer BODEL, aan DE HOOG werd toevertrouwd, waaromtrent het bovenstaande algemeen verslag, door dezen, aan genoemden Heer President is gedaan.

Het kan niet ongepast geacht worden, bij deze ge-

serwaard en de Vijf-Heeren-Londen, en van den gelukkigen uitslag mijner pogingen ter stuiting der heerscheude ziekte vobr te leggen.

legenheid, den verdienstelijken schrijver van dit berigt, met een woord, aan onze Landgenooten te doen kennen, die, wegens zijnen aanleg en zijne bestemming voor het vak der Vee-artsenijkunde, tot groot nut en roem van het vaderland had kunnen verstrekken, ware aan de instelling voor het verkrijgen van wetenschappelijk onderwijs in dat vak, bij ons, eene vroegere uitvoering gegeven, en had hem een langer leeftijd mogen te beurt vallen.

GERRIT DE HOOG was, vroegtijdig van zijne ouderen beroofd zijnde, eerst in het Burger-Weeshuis, en vervolgens in het Gesticht der Vrouwe VAN RENSWOUDE, te *Delft*, opgevoed, alwaar hij het voorbereidend onderwijs in de wiskundige, natuurkundige en letterkundige wetenschappen, alsmede in het teekenen, ontving, waardoor hij in staat gesteld was, om, op zijn zeventiende jaar, de lessen in de Geneeskunde aan de Hoogeschool te *Leiden* met vrucht bij te wonen, met het bepaalde oogmerk, om zich vervolgens op de Vee-artsenijkunde, als vak van beroep, toe te leggen. Na een driejarig verblijf aan de gemelde Hoogeschool, begaf hij zich naar de Vee-artsenijsschool te *Berlijn*, en genoot aldaar het onderwijs in de laatstgemelde wetenschap, inzonderheid van den Hoogleraar P. O. SICK. Als toen werd DE HOOG door Bestuurderen van het genoemde Gesticht terug geroepen, met het doel, om, ware het mogelijk, hem tot het geven van onderwijs geplaatst te zien aan de Vee-artsenijsschool, welke, volgens het toenmalig plan, in ons Vaderland, stond te worden opgerigt. In 1808 werd hij, door de Commissie tot het examineren van Vee-artsen, te *Leiden* zitting houdende, tot Vee-arts der eerste klasse bevorderd.

Volgens aanschrijving van den Heere Landdros van het Departement *Maasland*, van den

Het gemelde vooruitzigt zou voorzeker verwezenlijkt zijn geworden, daar aan DE HOOG reeds voor de bedoelde betrekking aan die school eene aanzienlijke plaats zoo goed als zeker was toegezegd, indien niet het geheele ontwerp, door het vertrek van den Koning *LODEWIJK NAPOLEON*, geschorst of wel vernietigd ware geworden, waardoor zoo wel zijne opvoeders als hij zelf eene onaangename teleurstelling ondervonden. Hij zag zich nu genoodzaakt zich zijne verkregene kundigheden in de Geneeskunde ten nutte te maken, en, door eene verdere opzettelijke oefening, de doctorale waardigheid in dezelve te verkrijgen. — Hij verwierf die, in 1811, te *Leijden*, door het schrijven en verdedigen zijner *Dissertatio Medica Inauguralis, de analogia, nexu, et reciproca applicationis utilitate medicinae humanae et animalium rustico-domesticorum, sive veterinariae artis non neganda*; dat is: *Inwijdings-verhandeling over de overeenkomst en het verband, welke er bestaan tusschen de Geneeskunde van den mensch en der dieren, en het voordeel, dat er onmiskenbaar in de wederkeerige beoefening van dezelve voor beide gelegen is.* — Deze, zeer goed bewerkte, verhandeling toont genoegzaam de grondige kennis aan, welke DE HOOG, zoo in de Geneeskunde als Vee-artsenijkunde, had verworven. Tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd zijnde, (waarvan ten aanzien van jongelingen, in de verschillende stichtingen van *RENSWOUDE* opgevoed, geen vroeger voorbeeld bestond, doch welke onderscheiding aan DE HOOG, om zijne bekwaamheden, en aanhoudenden ijver, op zijn verzoek, door Heeren Bestuurderen was toegestaan), is hij, na, gedurende slechts een' korten tijd, de practijk te *Vianen* te hebben uitgeoefend, als militaire Geneesheer in 'slands dienst getreden.

6^{den} van Grasmaand, begaf ik mij, zoodra mogelijk, naar de streken van den bovengemelden *Waard*, den lande *Arkel* boven en beneden de *Zouwe* enz., ten einde een naauwkeurig onderzoek te doen naar den aard, de omstandigheden, toevallen, en de oorzaken der ziekte, naar den toestand der beesten, en der landerijen in het algemeen; en bevond, dat de ziekte, welke reeds een aanmerkelijk getal van beesten had weggesleept, alleen door de armoede der

---

Het was door bemiddeling van den Hoogleeraar BRUGMANS, toenmaals Inspecteur-Generaal voor den Geneeskundigen dienst, die later, gelijk vroeger de Heer *Med. Doctor A. VAN STIPRIAAN LUSCIUS*, Mede-Regent der Fundatie van RENSWOUDE, te *Delft*, de hoofdbestuurder der studien van DE HOOG geweest was, dat hij in die betrekking, op eene, voor zijn vak, niet onvoordeelige wijze, werd geplaatst. Hij heeft in de veldtogt naar *Rusland* zijnen dood gevonden, zonder dat men ooit heeft kunnen te weten komen, waar zijn sterfbed geweest is; waarschijnlijk, schrijft mij de Heer VAN STIPRIAAN LUSCIUS, is DE HOOG in de woestijnen van *Polen* of *Rusland* gebleven, zijnde de laatste bevestiging omtrent hem geweest, dat hij *Maagdenburg* met het leger was doorgetrokken.

Ongelukkig was derhalve het levens-einde van dezen jongen geleerden, aan wien Bestuurderen van het reeds gemelde gesticht geene geringe zorgen en kosten hadden besteed, om hem tot de bovengenoemde bestemming op te leiden, en waarin hij voorzeker ook volkomen zoude geslaagd zijn, zoo niet de omstandigheden van den tijd zulks hadden verhinderd, die nu aan den loopbaan van DE HOOG eene geheel andere wending hadden gegeven.

de Redacteur.

landhieden, en door het algemeen gebrek aan goed voedzaam hooi, en ander behoortijk voeder, veroorzaakt was geworden en bleef voortduren; daar men genoodzaakt is geweest, ter stilling der drukkendste behoefte, wilde men de arme beesten niet van honger laten sterven, oud bedorven vlotgras, biezen, schadelijke waterplanten en hooi, hetwelk eenige weken in het zwad onder water gelegen, en dus half verrot was, te voederen, terwijl men, op andere plaatsen, de uitgeteerde dieren, op het ijs, de bovenstaande halmen van het bevrozen biesgras, en daarna, op de nog drasse landen, de schadelijkste rottende planten liet afknagen.

Doch laten wij, tot beter begrip der oorzaken en van den noodlottigen toestand, welke de rampspoedige ziekte onder het vee hebben kunnen veroorzaken, voor eenigen tijd, tot de voorafgegane omstandigheden terugkeeren.

De verschrikkelijke watersnood van 31 Januarij 1809 noodzaakte de landhieden uit de binnenpolders, met hun gered vee, hunne geheel of half verbrijzelde woningen schielijk te verlaten, en eenige dagen, op de dijken, in de opene lucht, in het guurste jaargetijde, of, in de steden, op een gepakt, en van de akeligste tooneelen omgeven, doortebrengen. Dezelve beroofde hen van het alleronontbeerlijkste, namelijk, van het voedsel voor zich zelve, en voor hun vee, hetgeen thans hunnen ganschen rijkdom uitmaakte; — of zoo zij al eenig voeder

hadden overgehouden, of naderhand opvischten, had hetzelfde natuurlijk zijne voedende eigenschappen verloren; het was met vuilnis en slijk doormengd, en schier verstikt en half verrot. Eenige landlieden verkochten een gedeelte van hun vee, om het andere gedeelte te sparen; maar anderen, beducht van het eenmaal verkochte nooit weder te zullen kunnen terugkoopen, trachtten hetzelfde op allerlei wijze van het noodige voedsel te voorzien, en zochten alles, wat, naar hun oordeel, slechts tot stilling van den knagenden honger konde verstreken, in de verdrinkene landen, langs wegen en dijken, op. Degene, die meer bemiddeld waren, besteedden hunne beesten hier en daar, gedurende den zomer, in de weide, doch verloren ongelukkiglijk vele van deze Runderen; eensdeels, omdat de uitgehongerde dieren in vette weide kwamen, en vele anderen, zoodra dezelve, aan het goede gras en de zuivere buitenlucht gewoon, in huane ellendige, donkere, ruw opgeslagen, kerkers terug keerden, en weder van het gemelde bedorven voeder moesten eten.

De weldadige hooge Lands Regering, de verschillende hoogere Besturen, en de benoemde Commissien tot redding en onderstand der noodlijdenden deden ongetwijfeld zeer veel; de gulhartige Vaderlander gaf, uit gevoel van menschlievendheid, mildelijk, om zijne ongelukkige landgenooten de geleden rampen eenigzins

te vergoeden; doch de nood was te groot, en te algemeen, dan dat menschelijke krachten in staat zouden geweest zijn, om alles te herstellen.

Niettegenstaande de kunst alles aanwendde, om de landen aan den schadelijken invloed van het water te onttrekken, bleven echter de *Alplasserwaard* en de *Vijf-Heeren-Landen* het gansche voorgaande jaar geheel onder water, of ten minste dras liggen. Het ongestadige, vochtige, weder, en vele bijkomende omstandigheden waren doorgaans niet zeer gunstig. De landlieden moesten dus voortgaan met het overschot van het rottend voedsel te voeren, en waren somtijds nog blijde iets te hebben. Zoo-dra het zoogenaamde *vlotgras* groeide, vielen de hongerige dieren gretig op hetzelfde, en men verzamelde daarvan zoo veel mogelijk, om toch, voor den winter, eenig droog voeder te hebben. Ik vond bij mijne bezigtiging der verschillende stallen, hier en daar, nog veel van dit *vlotgras-hooi*, langs de dijken in de zon gedroogd, hetgeen zwart, verstikt, rottend en volmaakt onkennelijk was, — en dit noemden vele landlieden nog den weldadigen redder van hun lief vee.

Naauwlijks kwam eenig stukje lands, hetwelk iets hooger dan het overige lag, boven, of men joeg de Runderen daarop, om te grazen, en de hongerige beesten verslonden in deze *grietas*, waarin de opstijgende dampen, volgens

het eigen getuigenis der landlieden, eenen pest-aardigen, ondragelijken, stank verspreidden, de ongezondste waterplanten, en biezen met hunne wortels, en met slijk, maden en andere insecten, rijkelijk doormengd.

De voorgaande winter, die nog al tamelijk nijpend geweest is, heeft het vee, in de gebrek-kige stallen, insgelijks veel koude en ongemak doen lijden. Vele behoeftige landlieden dreven hunne Runderen en Paarden op het veld-ijs, om de besneeuwde en bevrozene biezen, en gras-halmen, die boven de oppervlakte van hetzelfde reikten, af te eten, en lieten dezelve, toen het weder zachter werd, uit meer en meer dringend gebrek, met betraande oogen, aan hun lot over, terwijl zij tot aan den buik in het modde-rige water loopende, de harde rietstoppels, strui-ken, en verjaarde biezen, als het laatste voedsel, opzochten.

In dit donkere vooruitzigt, lieten misschien vele landlieden den moed geheel zinken. Bedreigd wordende al hun vee te zullen verliezen, veronachtzaamden zij de ongelukkige die-ren behoorlijk op te passen. Ik vond er velen, zoodanig vervuild, en met eene zoo dikke korst van stof en vuil bedekt, dat ik veilig durf be-sluiten, dat deze zieke beesten, in geene twee maanden, gereinigd, noch geborsteld, noch ge-wasschen waren.

Daar nu voorts de huisdieren, en vooral het Rund, door derzelver bestemming voor de land-

huishouding, reeds zoo zeer van hunne eenvoudige, stille, en met de natuur geheel overeenkomende levenswijze zijnde afgeweken, als verteederde en verzwakte dieren moeten worden beschouwd, en, uit dien hoofde, voor verschillende ziekten zeer vatbaar zijn, en zeer ligt het slagtoffer van dezelve worden, is het, dunkt mij, geenszins te verwonderen, dat, bij zoo vele geleedene ongemakken, door zoo langdurige en gevoelige rampen, welke als zoo vele verzwakende oorzaken moesten worden beschouwd, de gezondheid langzaam werd ondermijnd, en er eindelijk eene hevige, zeer doodelijke, *enzoötie* (*) onder het vee geboren moest worden.

(*) Wij zouden deze ziekte liever eene *epizoötie* dan *enzoötie* noemen. — Daar ik opmerk, dat meerdere Vee-artsen het *pathologisch* begrip in dezen niet volkomen juist onderscheiden, moge het volgende tot toelichting dienen omtrent het verschil, dat er tuschen beide zaken bestaat.

Enzoötie of inheemsche ziekte, ook landziekte genoemd, is zoodanige ziekte, welke op eene bepaalde plaats of in eene zekere streek heviger en menigvuldiger voorkomt, dan elders, en voortvloeit uit oorzaken, die gelegen zijn in de luchtgesteldheid, het voedsel, den bodem, de woningen of stallen der dieren, enz., hoedanige omstandigheden aan deze plaats of streek boven anderen eigen zijn, en aldaar voortduren.

Epizoötie of algemeene, heerschende, ziekte is eene zoodanige, waardoor meerdere dieren gelijktijdig worden aangedaan, en zulks uit gemeenschappelijke,

De heerschende ziekte bestaat, zoo als duidelijk uit het voorgaande, volgens de gronden

---

algemeen werkende, doch ongewone en voorbij gaande oorzaken.

Ten einde eene ziekte den naam eener *epizoötie* kan dragen, wordt vereischt:

Dat meerdere dieren van dezelfde soort of hetzelfde geslacht, (hoewel dit getal niet zeer groot behoeft te zijn) nagenoeg op denzelfden tijd, door dezelfde ziekte, worden aangedaan.

Dat dezelve haren oorsprong hebbe uit algemeene opwekkende of gelegenheids-oorzaken, gelegen in de gesteldheid van het jaargetij, van het weder, de lucht, van het voedsel of soortgelijke invloeden, tot de levenswijze der dieren behoorende.

Deze laatste bepaling komt hierbij mede vooral in aanmerking; want niet alle ziekten, welke, op denzelfden tijd, bij meerdere dieren, hoewel tot dezelfde soort of hetzelfde geslacht behoorende, plaats hebben, kunnen *heerschende ziekten* genoemd worden, daar zulks het gevolg kan zijn van toevallige oorzaken of invloeden, welke gelijktijdig hare nadeelige uitwerkingen uitoefenen, zonder dat dezelve, als algemeene oorzaken, tot het leven van al deze dieren, in eene noodzakelijke betrekking kunnen worden gerekend te staan. Op deze wijze zijn de droes of verkoudheids-ziekten als heerschende ziekten aan te merken, in zoo ver dezelve voortvloeyen uit de spoedige verwisseling der temperatuur of de koude gesteldheid van den dampkring. Deze oorzaak is van dien aard, dat daaraan de dieren, in meerdere of mindere mate, noodzakelijk zijn blootgesteld; maar eene vergiftiging, welke op meerdere dieren, in denzelfden stal of op dezelfde weide verkeerende, gelijktijdig

eener gezonde geneeskundige theorie, is af te leiden, in eenen hoogen trap van *algemeene*

---

werkt, is daarom nog niet voor eene *epizoötische* oorzaak te houden, daar dezelve volstrekt geenen noodzakelijken of uitgebreiden invloed op de dieren in het algemeen, noch op al de dieren van de aangedane soort heeft uitgeoefend; haar invloed bepaalt zich alleen tot een of meerdere individuen, welke de giftige zelfstandigheid hebben binnen geslikt, en dusdanige vergiftiging is dus als eene bloot toevallige oorzaak te beschouwen.

Het hoofdbegrip des verschils tusschen *heerschende* of *epizoötische* en *landziekte* of *enzoötische* ziekte bestaat daarin, dat, hoewel beide uit algemeene uitwendige oorzaken voortvloeijen, deze, met opzigt tot de eersten, voorbijgaande zijn, als bijv. de invloed der seizoenen, de weërsveranderingen, een ongunstige oogst, overstromingen of andere algemeene onheilen, die den landbouw of de veeteelt onmiddelijk treffen; terwijl deze oorzaken, met betrekking tot de laatstgemelde, namelijk de *landziekten*, als blijvende moeten worden beschouwd, afhangende van de bijzondere gesteldheid des klimaats, van de natuurkundige of geographische ligging des lands, van de eigene hoedanigheid of inrigting der weiden, der stallen, of van de overige levenswijzen der dieren, aan welke invloeden dezelve bij voortdaring blijven blootgesteld, en waardoor bestendig dezelfde nadeelige uitwerkingen op de lichamen der dieren worden voortgebracht en onderhouden. Zoo zijn bijv. sommige ziekten der schapen, als de doorloop, de botziekte, het ongaus, het rotkreupel eigen aan lage, vochtige, oorden, waarmede dit vee, jaar uit jaar in, te worstelen heeft, omdat de oorzaken, waardoor deze ziekten worden voortge-

verzwakking, daaropvolgende uitterings-koorts, met algemeene of plaatselijke waterzucht van verschillenden aard, en somtijds, op het einde der ziekte, met plaatselijke, valsche, ontstekingen van het een of ander ingewand vermengd. De landlieden noemen dezen toestand, in het algemeen, het *ongans*.

Dewijl de ziekte ongevoelig begint, langzaam aangroeit, en het zieke beest doorgaans met graagte eet, en tot aan den dood blijft herkaauwen, bespeurt men eerst dan dat het dier *ongans* is, wanneer hetzelfde, uit verzwakking, niet meer kan opstaan; alsdan neemt men de volgende toevallen, als ziekte-teekenen, waar:

---

bragt, althans voor een groot gedeelte des jaars, blijven bestaan of bestendig terug keeren. Zoo is de plat- of volhoevigheid des paards in lage, vochtige, streken, de naauwhoevigheid in drooge en steenachtige, als een gebrek des lands te beschouwen, voortvloeiende uit de aldaar duurzaam bestaande en voortwerkende oorzaken, in het eerste geval als een gevolg der natheid, in het tweede van de droogheid des bodems. Op deze wijze bestaat de runderpest, als eene inheemsche of landziekte, in Hongarijen en Podolien, ten gevolge van plaatselijke oorzaken, welke aldaar zamenwerken tot derzelver voortbrenging.

Uit het bovenstaande zal dan, zoo als ik meen, met genoegzamen grond kunnen worden afgeleid, dat de ziekte, welke het onderwerp van het medegedeelde verslag uitmaakt, in geen deele eene *landziekte*, maar eene *heerschende ziekte* verdient te worden genoemd.

de Redacteur.

Het gansche ligchaam is min of meer gezwollen, en somtijds hier en daar, op de voorbout, en aan de onderkaak, met zachte, weinig verhevene gezwollen, bezet. De huid ligt zeer vast op het weinige vleesch, de ribben en het kruis, en de haren staan als borstels overeind, en ruw door elkander. De oogen staan treurig, en zijn veelal vol tranen. De tong en het binnenste vlies van den mond heeft eene bleekere kleur dan gewoonlijk, is somtijds eenigzins geel, en met kleine, doorzigtige, blaasjes als bezaaid. De weinige melk is nu verdwenen. De koortsachtige aanvallen, welke zich door eene schudding der huid, afwisselende koude, en hitte van de ooren, hoornen en pooten te kennen geven, beginnen doorgaans, tegen den avond, of worden dan heviger; de pols slaat schielijk, klein, krampachtig, onregelmatig en somtijds tusschenpoozend. Het zwakke dier loeit angstig, en knerst met de kaken, terwijl een dik slijm uit den mond loopt, onwillekeurig over elkander. Zelden hoort men hetzelfde hoesten. Indien men het liggende beest op de beenen helpt, staat het, met een der voor- of achterpooten op den toon, en wiegt heen en weer, of leunt ergens tegen aan, en gaat weldra weder liggen. De afgang van den mist is, bij eenigen, verstopt, en anderen hebben, integendeel, eenen geweldigen dunnen doorgang, van krampachtige persingen vergezeld gaande: dit wisselt zich somtijds bij hetzelfde beest, na eenige dagen, af.

De mist zelf is, bij eenige beesten, als met slijm en vet-oogen omgeven.

De Paarden leveren, in het algemeen, dezelfde verschijnselen, eenigzins naar hunnen aard gewijzigd, op, en blijven langer de krachten behouden. Bij eenigen was de kop, over het geheel, zoo sterk gezwollen, dat het Paard bijna onkenbaar was.

De lijk-openingen hebben doorgaans dezelfde ziekelijke veranderingen opgeleverd, waarvan wij de voornaamste zullen mededeelen.

Zoodra de huid afgenomen was, zag men, op de plaats, waar de bovengemelde zachte gezwollen gezeten hadden, gele blazen, met vloeibaar of gestold weivocht gevuld. Het vleesch was uitgeteerd, waterachtig, geel of loodkleurig.

De hersenen konden niets bijzonders opleveren.

Naauwelijks had men de borst en buiksholte, bij Paarden en Runderen, eenigzins geopend, of er spoot doorgaans eene goede hoeveelheid geel, somtijds onaangenaam riekend, water uit.

De longen waren klein, ineengevallen, van alle mogelijke kleuren voorzien, en veelal zoo murw, dat men dezelve niet konde aanvatten, zonder er een stuk van aflescheuren. Aan het hart bemerkte ik niets; bij weinigen vond men echter in hetzelfde, als ook in de groote bloedvaten, ronde stukken gestold weivocht, het aanzien van polijpen hebbende.

De lever had hare gewone grootte en kleur;

de galblaas was bij de Runderen sterk opgevuld met eene dunne, ligtkleurige, gal, en uit de lever-buizen haalde ik bij dezen, vele *lever- of zuigbotten* (*distoma hepaticum*), van de grootte van een duit, tot die van een stuivertje.

De milt was bij eenige gestorvene beesten grooter dan gewoonlijk, bij anderen niet; maar dit deel was altijd wankleurig en zeer murw.

De darmen, alsmede de maag der Paarden, enz., vertoonden, behalve somtijds eenige zooogenaamde brand- of doodvlekken, niets aanmerkelijks. Bij de Paarden zag men dikwijls vele wormen (*ascarides* en *trichyrides*).

De eerste en tweede maag bij Runderen schenen volmaakt gezond, maar aan de derde maag, voelde men reeds van buiten eene meerdere hardheid, dan gewoonlijk, en, geopend zijnde, vond men de blaadjes loodkleurig, of zwart, en zoo murw, dat men niet in staat was, het verdroogde, brokkelige, voeder, tusschen twee dezer blaadjes uit te nemen, zonder dezelve in stukken te schenren. De vierde maag was of ledig, of met eene stinkende stof opgevuld.

De nieren waren somtijds eenigzins waterachtig opgezet, en zachter van zelfstandigheid dan gewoonlijk.

Vele Paarden en Runderen verlegden hunne doode vrucht te vroeg. Bij die zieken, welke derzelve jongen bij zich gehouden hadden en gestorven waren, vertoonde de ligger of de baarmoeder (de draagzak) zich sterk opgezet, en,

bij de opening, stroomde er eene grootere hoeveelheid water uit, dan gewoonlijk.

Ik heb geene gelegenheid gehad een schaap te kunnen openen. Er zijn er slechts weinige gestorven, en de kudden weidden reeds grootendeels langs de dijken en braakvelden, en hadden weinig zieken, doch ik durf veilig besluiten, dat deze dieren dezelfde verschijnselen als de Runderen zouden hebben opgeleverd.

Volgens de naauwkeurigste opgave en berekening, waren er, toen ik in den *Ablasserwaard* en de *Vijf-Heeren-Landen* aankwam, om de ziekte te onderzoeken, in het geheel 4,200 noodlijdende beesten, welke alle, door gebrek aan goed voedsel, en door de boven beschrevene, gelede, ongemakken, in eenen meerderen of minderen trap, ziek of *ongans* waren: als

Te <i>Papendrecht</i> ,	327	Beesten.
» <i>Molenaarsgraaf</i> ,	44	
» <i>Hardinxveld</i> ,	13	
» <i>Giessen-Oudekerk</i> ,	69	
» <i>Giessendam</i> ,	71	
» <i>Meerkerk</i> ,	191	
» <i>Streefkerk</i> ,	172	
» <i>Nieuwlekkerland</i> ,	79	
» <i>Peursum</i> ,	21	
» <i>Blestersgraaf en Hofwegen</i> ,	75	
» <i>Ablasserdam</i> ,	52	
» <i>Oud-Abblas</i> ,	98	
» <i>Giessen-Nieuwkerk</i> ,	89	
» <i>Noordeloos</i> ,	188	

Transportere 1489

13

Transportere 1489.

Te <i>Gijbeland</i> ,	41	Beesten.
» <i>Brandwijk</i> ,	46	
» <i>Sliedrecht</i> ,	89	
» <i>Wijngaarden</i> ,	110	
» <i>Ottoland</i> ,	3	
» <i>Goudriaan</i> ,	118	
» <i>Langerak</i> ,	78	
» <i>Ameiden</i> ,	74	

te zamen 2048 Beesten, in
het 22te district der overstroomde landen.

In het 21te district vond men:

Te <i>Gorinchem en Banne</i> ,	156	Beesten.
» <i>Arkel en Rietveld</i> ,	226	
» <i>Kedichem</i> ,	126	
» <i>Oosterwijk</i> ,	71	
» <i>Nieuwland</i> ,	73	
» <i>Hoogblokland</i> ,	125	
» <i>Hoorbaar</i> ,	75	
» <i>Schilluinen</i> ,	46	
» <i>Lexmonde, Achthoven en Lakerveld</i> ,	267	
» <i>Spijk</i> ,	108	

te zamen 1273 Beesten.

In het 20te district:

Te <i>Heukelum</i> ,	103	Beesten.
» <i>Schonerwoerd</i> ,	111	
» <i>Lijderveld</i> ,	97	
» <i>Leerbroek</i> ,	128	
» <i>Everdingen</i> ,	100	
» <i>Heikoop</i> ,	99	

Transportere 638.

	Transportere	638	
Te Aegnoy,		12	Beesten.
» Leerdam,		229	
	te zamen	879	Beesten.

NB. In deze opgave, zijnde een uittreksel uit de lijsten der noodlijdenden, welke bij de Districts-Commissien ter uitdeeling van hooi, berusten, zijn de Paarden en Runderen onder elkander geteld, en 2 Vaarsen en 3 Pinken op een volwassen beest gerekend.

Nadat ik het voorgaande uit de verschillende verhalen opgemaakt, en gedeeltelijk zelf de drukkende ellende gezien had, meende ik veilig te mogen besluiten, dat, zoo lang de hoofd-oorzaak der ziekte, namelijk gebrek aan goed en genoegzaam voeder, bleef voortduren, de *endemie* in hare volle kracht zoude blijven woeden, alle pogingen der kunst, om de ziekte door geneesmiddelen tegen te gaan, vruchteloos zouden zijn, en nergens toe konden dienen, dan om de weinige overblijvende krachten der verzwakte dieren, zoo dezelve niet behoorlijk door goed voedsel ondersteund werden, verder uitteputten. Het was mij bijzonder aangenaam te vernemen, dat U WelEd. aan wien ik, bij de aanschrijving van den 6 van Grasmaand n°. 2, gelast werd, rapport te doen, geheel van hetzelfde denkbeeld waart, en daarom reeds om ondersteuning der verarmde lieden verzocht had. — Ik deelde mijne gedachten aan den WelEdel. Gestr. Heer *Quartier-Drost* REPE.

LAAR, en aan verschillende leden der Districts-Commissie tot onderstand der noodlijdenden mede, en alle stemden eenparig daarin overeen, dat, daar de dringende nood, de spoedigste hulp vereischte, en er geen tijd mogt verloren gaan, ik mij dadelijk aan den WelEd. Gestr. Heer Landdrost van het Departement *Maasland* zoude adresseren, om eenige penningen tot aankoop en uitdeeling van goed gezond hooi te verzoeken, als het eenige middel, om de zieke, uitgehongerde, beesten te behouden, en de ongelukkige landlieden van eenen geheel en ondergang te bevrijden. Deze maatregel had, door de bereidwillige en veel vermogende medewerking van gemelden Heer Landdrost, een gunstig gevolg.

Volgens het extract uit het Verbaal van het Landdrostambt van den 13 van Grasmaand n°. 4, vernomen hebbende, dat er aan de Commissie voor de noodlijdenden van het 22ste district, eene somma van f 5000, ter verzorging van goed hooi voor de ongelukkige landlieden, was toegestaan, zond ik dadelijk het hieronder volgend voorschrift, voor de geneeskundige behandeling der zieke beesten. hetgeen ik reeds, bij voorraad, gereed gemaakt had, aan de Gemeente-Besturen rond, en vond, in de leden van dezelve, liefderijke, behulpzame menschen, die alles aanwendden, om te zorgen, dat aan het voorgeschrevene kon voldaan worden. Naderhand verkreeg het 20ste en 21ste district,

op mijne gebrekkige schildering der drukkende ellende en mijn mondeling verzoek om onderstand aan Zijne Excell. den Minister van Binnenlandsche Zaken, eene tweede toelage van 3000 guldens, waardoor het gebrek aan goed voedzaam hooi in deze districten, die van de eerste toelage van f 5000 uitgesloten waren, bij voortdurend goed weder, geheel opgehouden heeft.

Het groot aantal van zieke beesten op eene groote uitgestrektheid verdeeld, en de armoede der bezitters van dit vee maakten eene kunstmatige geneeswijze zeer moeilijk, ja bijna onmogelijk. Ik bepaalde mij dus alleen, bij algemeene en eenvoudige geneesmiddelen, die met zeer geringe kosten en moeite te verkrijgen waren, en gemakkelijk door de landlieden zelve konden bereid en toegediend worden, en stipte verders aan, wat in het algemeen schadelijk zoude kunnen zijn, en de voortdoring der ziekte konde bevorderen.

Voorschrift omtrent de behandeling der zieke Paarden, Runderen, enz., in den Alblasserwaard, en de Vijf-Heeren-Landen, aan de Gemeente-Besturen medegedeeld, door G. DE HOOG, Vee-arts van de 1ste klasse, belast met de waarneming en stuiting der ziekte, in bovengemelde landen heerschende.

De aanleidende oorzaak tot het ontstaan der

ziekte, der algemeene verzwakking namelijk, en van het daarop gevolgd zoogenaamd *ongans der Runderen, de verzwakings-koorts, plaatselijke ontstekingen, gezwellen, het verwerpen der Paarden enz.*, was reeds, door de uitdeeling van goed ruikend gezond hooi, zoo veel mogelijk, uit den weg geruimd; — dan, ter wegneming der schadelijke gevolgen, welke een langdurig gebruik van het slechte, bedorven, voeder, de schaarsheid en andere, door den laatsten watersnood, veroorzaakte ongemakken in het dierlijk ligchaam hadden doen geboren worden, was het noodzakelijk eene algemeene geneeskundige behandeling der zieke beesten voor te schrijven, welke natuurlijk zeer eenvoudig, onkostbaar, en naar de plaatshebbende omstandigheden ingerigt moest zijn.

Geneeskundige behandeling.

N°. 1. Zoodra men aan een Rund bespeurt, dat hetzelfde uit verzwakking blijft liggen, dat de hoornen nu koud, dan warm zijn, de oogen treurig staan, en de huid vast op het ligchaam ligt, in één woord, dat hetzelfde het bekende *ongans* bekomt, zoek men een goeden voorraad *kalmus-wortelen*, welke in overvloed in de rivieren te vinden zijn, op, raspe of schrape dezelfde zoo fijn mogelijk, en geve daarvan aan elk ziek Rund, *drie malen daags, 2 looden in*, zoo zij hetzelfde, onder het voeder eten wil.

len, of anders, geve men dezelfde hoeveelheid, met eene halve flesch kokend water afgetrokken, en door een doek gegoten. In het laatste geval, hetgeen wel het beste is, moet er, *een half lood poeder van witten wilgebast* bij het af-treksel gevoegd, en dit, goed omgeschud, *3 malen daags*, ingegoten worden.

Indien het beest reeds zeer zwak is, en niet meer kan opstaan, moet men hetzelfde niet dwingen, noch slaan, om het te doen oprijzen. Dit mat het zwakke beest te veel af; doch men geve dan het volgende middel:

N°. 2. Neem: *Eene halve flesch goed bruin bier,*
Een thee kopje brandewijn, of
1½ kopje genever;

waarbij gevoegd wordt:

Een lood poeder van witten wilgebast.

Dit middel wordt mede, *3 malen daags*, onder gedurig omschudden, ingegoten.

Is de afgang van den mest verstopt, te dik, of heeft het Rund eene persing zonder afgang, zoo zette men het volgende klisteer:

N°. 3. Neem: *Gekneusd lijnzaad, 4 looden,*
 Kook hetzelfde in eene flesch regen-water en giet het dan door een doek; doe er bij:

Gewoon zout, 2 looden,

Goede lijnolie, drie lepels.

Dit, onder elkanderen geroerd zijnde, wordt laauw ingespoten, of ingegoten, en zoo hierop geen afgang volgt, moet dezelfde klisteer een of meermalen worden herhaald.

Heeft het Rund integendeel een' dunnen door- gang met persing vergezeld, of is de mist dun, bloederig en als met vet en slijm vermengd, zoo zette men het volgende klisteer:

N°. 4. Neem: *Kamille-bloemen*, 2 looden,
Poeder van witten wilgebast,
 een half lood;

Kook dezelve langzaam in twee flesschen water tot op eene flesch, in een gesloten pot, en zijg het door een doek.

Dit wordt mede laauw warm gebruikt, en wel twee malen daags, des morgens en des avonds.

Hierbij is eene *slobbering van gebranderogge zeer dienstig*.

Verbetering van het slechte voeder.

Van het slecht, bedorven hooi, hetgeen met
 toch nog genoodzaakt zal zijn te voeren, zon-
 dere men het slechtste, zwartste, en verrotte
 af, zoeken er de drielijke scheuten van zeker
 rietgras, de dikke bieswortels en stengels en de
 schadelijke waterplanten, zoo veel mogelijk,
 uit, en gebruike hetzelfde liever voor mist, dan
 dat men den arme dieren de ziekte in het lijf
 voere. Het overige moet op den rooster of de
 egge opgeschud, uitgedorscht en op deze wijze
 van het aanhangende vuil en ongedierte gereinigd
 worden; vervolgens besprenge men dit gezuiverde
 hooi, met eene sterke oplossing van gewoon

keukenzout, in water, zoodat elk beest eene goede lepel zout des morgens en des avonds bekomme.

De landman, die nog eenig koorn heeft, doet zeer wel, wanneer hij zijne beesten, dagelijks, een klein voertje of slobbering van haver- of gersten-meel en koek geeft. Ik zoude zelfs aanraden, om de Paarden, als zij reeds in de weide grazen, dagelijks, voor een uurtje, op stal te halen, en wat haver of ander voedend koorn te reiken, wijl dezelve daardoor schielijker hunne krachten zullen terug krijgen, en met meer vrucht tot den akkerbouw zullen kunnen gebruikt worden.

Reiniging der Dieren.

Het zuiver en schoonhouden der dieren is voor hunne gezondheid even zoo noodzakelijk als eten en drinken. Door de huid wasemt het dier, gelijk de mensch, eene groote hoeveelheid eener stof uit, die, zoo dezelve in het ligchaam terug gehouden wordt, de allergevaarlijkste ziekten na zich sleept. Vormt nu het vuil van de huid eene dikke korst op het lijf, worden daardoor de kleine buisjes ter uitwaseming gesloten, zoo is het natuurlijk gevolg daarvan, belette doorwaseming, en daarop volgende ziekte. Ik raad dus elk verstandig landman, die zijne huisdieren en eigen belang lief heeft, de Runderen dagelijks ter deeg te borste.

len, of te laten borstelen, en, nu en dan, te laten roskammen, en de Paarden dagelijks goed te laten rossen, wasschen, kammen en met stroo afwrijven. In deze ziekte heeft die behandeling nog dit voordeel, dat hierdoor het bloed naar de huid gelokt, en zoo de omloop van hetzelfde bevorderd wordt.

De Paarden hebben, wat den aard der ziekte betreft, volmaakt dezelve ziekte als de Rundren, en moeten dus geheel op dezelve wijze behandeld worden; men geve dus, als geneesmiddel, in het algemeen n°. 2, doch van elk iets meer, bijv.

Neem: *Eene flesch bier,*
 $1\frac{1}{2}$ *theekopje brandewijn, en*
 $1\frac{1}{2}$ *lood poeder van witten wilgebast.*

Van de klisteren neme men ook, voor een Paard, de helft meer, dan voor een Rund.

Ik houde mij verzekerd, dat de Heer Chirurgijn van ieder dorp, uit menschenliefde, de ongelukkige landlieden, zoo men bij hem om raad komt, gaarn zal onderrigten, hoe het voorgeschrevene het best gereed moet worden gemaakt, en dat hij hen, opzigtelijk hetgeen in dit voorschrift nog voor sommigen een weinig duister mogt zijn, welwillend zal toelichten.

Schadelijkheden.

Bij het afveulen of afkalven moet men, vooral bij zwakke beesten, zagt en langzaam te

werk gaan wijl anders het dier, door opoffering der laatste krachten, bezwijkt; de natuur moet geholpen en gevolgd, maar niet gedwongen worden.

Men wachte zich verders wel voor aderlatingen, en voor zoogenaamde bloedverdunnende en bloedzuiverende of purgeermiddelen, waarvan in 't voorjaar veel misbruik gemaakt wordt. Men kan het kwade bloed niet aftappen, en het goede in het ligchaam laten, maar men verzwakt het zwakke beest nog meer, werkt zich zelve tegen, en geeft gelegenheid tot nieuwe ziekten.

Hoe gezond het jonge gras ook zij, moet men echter de zieke beesten geen *jong rietgras*, nog veel minder *groen riet*, of *groene biezen* zelve voeren. De ondervinding heeft de schadelijkheid daarvan maar al te duidelijk bewezen.

Daar de ziekte niet aanstekend is, kunnen de huiden der gestorvene beesten gebruikt worden, doch de lijken moeten vier voeten diep onder de aarde, en ten minste zes of acht voeten van eenig drinkbaar water, sloot of greppel, begraven worden; wijl anders de rottende lucht der begraafplaatsen, bij invallende warmte, voor menschen en vee, gevaarlijk zoude kunnen worden.

Zoo de landlieden dit weinige volgen, en zich liever eenige moeite, en eene kleine opoffering getroosten, dan misschien naderhand het verlies van hunnen ganschen veestand te moeten be-

treuren, vlei ik mij, dat, bijaldien het weder zoo buitengemeen gunstig blijft, de ziekte weldra verdwenen zal zijn, en dat het hoogere Lands-Bestuur, in den nood, deszelfs vaderlijken onderstand, zoo veel de algemeene toestand der zaken toelaat, aan ongelukkigen, die onbeschrijfelijk veel geleden hebben, niet zal ontzeggen.

Hoe gering en eenvoudig de voorgeschrevene geneesmiddelen en zorgen ter stuiting der *endemie* ook waren, deden zij echter, gepaard met de uitdeeling van goed, gezond hooi, eene zeer goede uitwerking. Vele beesten begonnen, als op nieuw, te herleven, kregen genoegzame krachten weder, om de woedende ziekte te weerstaan, en lieten weldra het beste hopen. Anderen, die van verzwakking dreigden neder te vallen, en weinig van het rottende voedsel aten, werden vrolijker, en vielen gretig op het aangenaam ruikende hooi aan. De neergeslagene landlieden kregen hunnen vorigen moed weder, de hoop maakte hen weder arbeidzaam, en zij pasten hunne zieke beesten, volgens het voorschrift, beter op. Ik had het geluk van dagelijks de beste rapporten van alle kanten te ontvangen, en zag zelfs met innerlijk genoegen, hoeveel wij, in korten tijd, vorderden. Er stierven slechts weinige meer, in vergelijking van te voren, en het grootste gedeelte der beesten liep, na twee of drie weken, in de weide. Aan deze gelukkige verandering van zaken had de gunstige

natuur het grootste aandeel. Wij hadden, sedert de helft van Grasmaand, gedurende drie of vier weken, voor de verdrinkene landen, het beste weder gehad, eene heldere droogende lucht, middelmatige warmte, en doorgaans eene voortreffelijke molenwind, uit het noordwesten, waardoor de landerijen weldra boven en droog waren, en de landbouw en vee-teelt begonnen te herleven.

Langs de binnenzijde der hooge ringdijken, vervrolijkte mij menigmaal het gezigt van den nijveren landman, die met kracht zijne reeds verroeste ploeg bestuurde, of, onder het pooten en zaaijen, zich reeds met eene gelukkige oogst, na zulke rampvolle tijden doorgebracht te hebben, verblijdde, terwijl, verder landwaards in, de bonte kudden vrolijk, in de lichtgroene velden, de eerste grasscheutjes afsneden. Ik ben, zoo als ik U WelEd. in mijn briefswijze medegedeeld verslag, reeds meldde, voor niets meer bevreesd geweest, dan voor stil weder, en schielijk invalende hitte. Men kan de overstroomde landen, welke meer dan een jaar onder water lagen, in vele opzigten, met eene droogmakerij gelijkstellen, waarin altijd, kort na de uitmaling van het laatste water, de hevigste pestaardige ziekten ontstaan zijn. U WelEd. kent den schadelijken invloed van de moeraslucht op het dierlijk ligchaam, vooral zoo hetzelfde reeds zeer verzwakt is. De eenvoudige verzwakking en koorts zouden, buiten twijfel, tot eene kwaadaardige rot-

koorts, (*miltbrand* (*), *longruur* enz.) overgeslagen zijn, en deze sluipende vijand zoude zich, van stal tot stal en van huis tot huis, door aansteking voortgeplant hebben, en op die wijze, voor zeer vele menschen en beesten, noodlottig geweest zijn.

Dan, hoe gelukkig ook de ziekte, welke den geheelen vee-stand bedreigde, een einde genomen heeft, en hoe weinige beesten er ook, na de uitdeeling van goed hooi, gestorven zijn, zullen echter de verarmde landlieden, zoo zij door het wijze Gouvernement niet verder ondersteund, van drukkende lasten ontslagen, of uit het assecurantie-fonds van den Landbouw voor de vee sterften (†), niet te gemoet gekomen worden, nog zeer lang de gevoelige slagen der

---

(*) Deze ziekten worden verkeerdelijk, door vele Vee-artsenijkundigen als van denzelfden aard en gelijke beteekenis gehouden. Men zie hieromtrent onze aanmerking bij de navolgende verslagen omtrent het miltvuur medegedeeld.

de Redacteur.

(†) Tot herinnering voor de Vee-artsen moge dienen, dat het vee-fonds geenszins bestemd is, om daaruit de schaden te vergoeden, welke door vee-sterften op zich zelve worden veroorzaakt, en zij derhalve, in voorkomende gevallen, de eigenaren nimmer op hetzelfde behooren te verwijzen. Alleen dan wordt uit dit fonds schavergoeding verleend, wanneer, op openbaar gezag, dieren worden gedood, bijv. bij besmettelijke ziekten, om derzelver verspreiding te voorkomen. — In de overige gevallen, wordt, van wege 's Lands-Bestuur, naar gelang der omstandigheden, meermalen op andere gepaste wijzen voorzien.

de Redacteur.

noodlottige overstroming moeten betreuren. Eenige landlieden zijn, zoo zij niet in de mogelijkheid gesteld worden, eenig jong vee aan te koopen, voor altijd, en de meeste, ten halve geruineerd. De woedende watersnood deed, in deszelfs eersten aanval, vele beesten verdrinken, van de geredden gingen vele anderen, door de daarmede gepaard gaande ongemakken, verloren; het geld van de, in den dringendsten nood verkochte, dieren is reeds lang tot andere einden, en voor onontbeerlijke noodwendigheden uitgegeven; vele Paarden en Runderen zijn voorleden jaar ongedekt gebleven, of hebben hunne jongen verlegd of dood ter wereld gebragt, en onze *endemie* sleepte, volgens de hieronder geplaatste opgave, een aanmerkelijk getal, en wel het meest, jong vee weg, door welke vernielende oorzaken, te zaam genomen, te weeg is gebragt, dat de anders rijke vee-stand in den *Ablasserwaard*, en de *Vijf-Heeren-Landen*, over het geheel genomen, tot op de helft, en, op eenige plaatsen, tot op een derde gedeelte verminderd, en dat er, tot aankommen, geen genoegzaam jong vee voorhanden is.

De ziekte nam zekerlijk reeds kort na de overstroming een aanvang, maar liet, voornamelijk, in den voorgaanden winter, als de nijpende armoede op het hoogst geklommen was, hare wreedheid gevoelen, en sleepte in hare toenemende kwaadaardigheid, hoe langer hoe meer vee weg, totdat eindelijk de weldadige

Regering, opmerkzaam gemaakt, dezelve, door eene kleine opoffering, in haren vernielenden loop stuitte. Er zijn, sedert den 1sten van Louwmaand dezès jaars, (want van dien tijd af kan men de sporen onzer ziekte reeds duidelijk ontdekken), tot op den dag mijner eerste *inspectie in loco*, zijnde den 10 van Grasmaand, omtrent 1600 beesten, Paarden, Runderen en Schapen, de meeste met de vrucht in het lijf, aan het zoogenaamd *ongans* gestorven. Ook na de weldadige uitdeeling van goed hooi, en niet-tegenstaande de aangewende geneesmiddelen en verdubbelde zorgen, stierven er nog eenige beesten, bij welke de ziekte te diep ingeworteld en de krachten te zeer uitgeput waren, zoodat in 't geheel, volgens de naauwkeurigste aantekeningen, 152 Paarden, 1649 Runderen, en 177 Schapen, de slachtoffers van dezelve zijn geworden, als :

In het 22ste District:

	Paarden.	Hoornvee.	Schapen.
Te <i>Papendrecht</i>	1	25	"
» <i>Molenaarsgraaf</i>	1	39	"
» <i>Hardinxveld</i>	"	4	"
» <i>Giessen-Oudekerk</i>	2	67	"
» <i>Giessendam</i>	3	71	"
» <i>Laagblokland</i>	"	20	"
» <i>Meerkerk</i>	17	165	"
» <i>Streefkerk</i>	9	96	3
» <i>Nieuwlekkerland</i>	1	20	"
» <i>Peursum</i>	"	16	"
» <i>Nederslingeland</i>	2	20	"
	36	543	3

	Paarden.	Hoornvee.	Schapeu.
Transportere.	36	543	3
Te Bleskensgraaf.	"	16	"
" Alblasterdam.	"	10	"
" Out-Alblas.	"	21	"
" Giessen-Nieuwerk.	1	48	"
" Noordeloos.	4	48	"
" Brandwijken Gijbeland.	2	39	"
" Sliedrecht.	1	67	"
" Wijngaarden.	"	12	"
" Ottoland.	1	26	"
" Gelkenes en Groot-Amers.	2	40	6
" Goudriaan.	2	56	
" Langerak.	2	40	3
" Amcilen.	"	24	22
" Tienhoven.	1	25	13
In 't 21 ^{ste} en 20 ^{ste} district onder de bannen van Gorinchem.	11	38	3
Te Arkel en Rietveld.	10	61	80
" Spijk.	4	16	3
" Hoogblokland.	5	165	2
" Hoornaar.	"	41	"
" Schilluinen.	"	14	"
" Kedichem.	1	45	4
" Oosterwijk.	9	27	10
" Nieuwland.	2	36	"
" Leerbroek.	10	31	"
" Leerdam en Schonerwoerd.	38	115	16
" Leemond.	4	21	12
" Lakerveld.	6	24	"
	116	1108	174
te zamen	152	1649	177

Bij dit groot verlies van vee enz., moet nog gevoegd worden, dat vele landlieden, door het leggen van den nieuwen dijk, langs de *Linge* enz., die, voor het algemeen, zekerlijk van veel belang zal zijn, groote schade geleden hebben; en den eenen een gedeelte zijner akkers, en den anderen een gedeelte zijner schoone boomgaarden heeft doen verliezen, welke hun jaarlijks zoo veel opbragten, als zij nu op eenmaal tot schadevergoeding hebben ontvangen; dat ten anderen de bouw- en weilanden, welke tot nu toe onder water gestaan hebben, in het vorige jaar, in het geheel geen voordeel hebben gedragen, en dit jaar, zoo alles zich ten beste slijkt, slechts eenen halven oogst zullen opleveren. Op het grootste gedeelte der weilanden groeit niet dan eene soort van biesgras of dezelve zijn kaal, door het woelende water omgewroet, en de grasplanten zijn ontworteld en verrot. De bouwlanden liggen met slam of zand bedekt, en met eene dikke laag van onkruid en watermoos bezet, welke eene meer dan gewone omzetting en omploeging der aarde zouden vereischen, doch waartoe het aan Paarden, die genoegzame krachten hebben, om door deze zware en taaie aard-schol te snijden, ontbreekt, terwijl de arme landlieden, door dien zij, in langen tijd, geene voortbrengselen ter markt gebragt hebben, geen gereed geld bezitten, om andere Paarden, jong vee, en wat verder tot landbouw en veeteelt noodig is, aan te koopen. Wil men dus den

landbouw en de veeteelt, na den koophandel, de eerste zenuwen van den staat, in stand houden, en niet zien, dat dezelve in deze streken, eenige jaren, kwijnen zullen, zoo moet men de ongelukkigen, door eene kleine ondersteuning of kwijtschelding van drukkende lasten, te gemoet komen, hunne rampen trachten te heelen, en hun verlies, zoo veel mogelijk, vergoeden, waartoe ik niet twijfel, dat de weldadige en wijze Lands Regering, de wil, en middelen in handen heeft. De dankbare landlieden, herdenken nu reeds, met aandoenlijk genoegen, wat zij, in de rampvolste oogenblikken, ontvangen hebben; dan zullen zij hunne milde redders, in hunne herstelling zwijgend zegenen.

Hiermede sluit ik dit verslag, in vertrouwen, van, door mijne zwakke pogingen, iets tot het geluk der ongelukkige landlieden bijgedragen, en aan het oogmerk mijner zending beantwoord te hebben, terwijl ik de eer heb, met de volmaakste hoogachting en eerbied te zijn,

WelEdel Zeer Geleerde Heer!

UWelEd. Dw. Dienaar,

(was geteekend) G. DE HOOG,

VEE-ARTS DER 1ste KLASSE.

WAARNEMINGEN

ONTRENT

HET MILTVUUR, WELKE ZIEKTE, IN DE JAREN 1825, 1826 EN 1827, IN DE PROVINCIE GELDERLAND EN NOORD-BRABAND HEEFT GEHEERSCHT, GETROKKEN UIT DE VERSLAGEN, DOOR DE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT DER EERSTGEMELDE PROVINCIE, GEDAAN AAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN HEER MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN, EN VOLGENS DE MEDEDEELINGEN VAN DE *Vee-artsen B. J. C. RIJNDERS, W. H. MONTENS EN N. CLASSEN.*

In het eerste stuk van dit Magazijn heb ik het verslag medegedeeld van den Vee-arts W. F. RIJXSEN, te *Vechel*, aangaande het Miltvuur, in het vorige jaar, geheerscht hebbende onder het Rundvee, de Paarden en Schapen, te *Kwik* en *St. Agatha* in *Noord-Braband*. De berigten, welke later, door de Vee-artsen B. J. C. RIJNDERS, W. N. MONTENS en N. CLASSEN zijn ingekomen, bewijzen, dat dezelfde ziekte meer algemeen is geweest, en ook, in het verloopende jaar, elders in de gemelde Provincie, en die van *Gelderland*, waargenomen, en door hen is behandeld. In 1825 heeft het Miltvuur insgelijks in de laatst-

---

(*) Zie blz. 127 en verv.

gemelde Provincie, namelijk te *Dodewaard* en te *Gameren*, plaats gehad, waaromtrent toen omstandige berigten, door de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, zoo aan zijne Excellentie den Heer Gouverneur van *Gelderland*, als aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken zijn ingezonden, welke stukken in mijne handen zijn gesteld. Daar deze waarnemingen met nauwkeurigheid zijn gedaan, en de verslagen gegronde aanmerkingen bevatten omtrent de ziekte en derzelver geneeswijze, zoo kunnen zij dienen, om ons dezelve in hare verschijnselen, aard, en voor de behandeling, nader te doen kennen. Ik heb dus gemeend daarvan geen nuttiger gebruik te kunnen maken, dan, bij wijze van uittreksel, den hoofdiuhoud derzelver, benevens de waarnemingen der genoemde Vee-artsen, hier mede te deelen. De ondervindingen trouwens omtrent dezelfde ziekte, door onderscheidene personen, op verschillende plaatsen, verkregen, kunnen niet anders dan als nuttige bijdragen worden beschouwd tot de kennis der *epizoötische* ziekten onzes lands, in het algemeen, welker verzameling mede het hoofdoel van dit Magazijn uitmaakt. Vooral zullen dezelve bevorderlijk zijn, om de zoo gevaarlijke ziekte, het Miltvuur, niet alleen in haren waren aard beter te doen kennen, maar ook om derzelver na-deelige uitwerkingen voor den mensch en andere dieren, voor het vervolg, meer en meer voortekomen en te genezen.

Er heerscht nog veel duisters en onbepaalde omtrent al de oorzaken, welke tot de voortbrenging van het Miltvuur medewerken en gevorderd worden, terwijl ook sommige derzelve, indien zij al volkomen worden gekend, niet alijd uit den weg kunnen worden geruimd, waardoor het dus buiten de mogelijkheid zal blijven, deze ziekte, gelijk vele anderen, geheel afte weren.

Het zijn evenwel alleen de herhaalde en getrouwe waarnemingen, en de oordeelkundige vergelijkingen der omstandigheden, welke hierbij plaats hebben, benevens het verschil der uitwerkingen, door dezelve voortgebracht, welke, op den duur, tot meer zekere gevolgtrekkingen moeten leiden. Intusschen strekken, indien ik mij niet vergis, de hier medegedeelde daadzaken genoegzaam tot een bewijs, hoe veel gepaste voorzorgen en eene, op beredeneerde gronden rustende, doelmatige geneeswijze, — waaraan het, in ons land, zoo lang, ten opzichte van de behandeling der vee-ziekten, in het algemeen, heeft ontbroken — vermogen, om de ziekte in haren voorigang te beteugelen, en het getal harer slagtoffers te verminderen.

Het vergelijkend overzigt dezer waarnemingen doet ontwaren, dat de gemelde Genees- en Veeartsenijkundigen de ziekte uit hetzelfde oogpunt beschouwen, wat haar karakter betreft, waarop zij hunne aanwijzingen ter behandeling hebben gevestigd. Alle beschouwen het Miltvuur, zoo als hetzelfde hun is voorgekomen, en zoo als

voorzeker meesttijds het geval is, als eene al-
 lerhevigste ontstekings-ziekte, welke eene kracht-
 dadige ontstekingwerende geneeswijze vordert,
 die, tijdig genoeg aangewend, ook hier derzel-
 ver nuttigheid heeft bevestigd.

Wij worden dus hierdoor op nieuw overtuigd
 omtrent de ongegrondheid van het gevoelen,
 waarin sommige Vee-artsenijkundigen verkeer-
 en, die aan het Miltvuur een zwakheden-karakter
 toekennen, en hetzelfde houden voor eene *typheu-*
se, asthenische, adynamische ziekte, of voor
 eene eigenlijke rotkoorts, en zulks vooral uit
 hoofde van de schielijke beslissing der ziekte en
 uitblussching des levens, en de sterke en spoedige
 verschijnselen van rotting, welke bij de gestor-
 vene dieren worden waargenomen. Op dien
 grond worden door dezen, in plaats van aderla-
 tingen, en eene verzwakkende geneeswijze, prik-
 kelende, opwekkende en versterkende middelen
 aanbevolen. Dat deze middelen, in sommige
 gevallen, en vooral bij het verder beloop der
 ziekte, wanneer de ontsteking-toestand genoeg-
 zaam geweken is, of, indien er, ten gevolge der
 aangewende bloedsontlastingen, welligt eene *pas-*
sieve of lijdende gesteldheid, een *asthenische*
 toestand, is voortgebracht, derzelve groote nut-
 tigheid hebben kunnen of volstrekt aangewezen
 zijn, zal niet mogen worden ontkend. De ziekte-
 gevallen, door den Vee-arts MONTENS opgegeven,
 doen zien, dat hij daarvan ook, op zijn tijd,
 eene nuttige aanwending heeft gemaakt, gelijk

mede, door de Veeartsen RIJNDERS EN CLASSEN, de noodige omzigtigheid omtrent het doen van aderlatingen, bij het verder beloop der ziekte, niet uit het oog is verloren, hebbende laatstgemelde daarvan tweemalen nadeelige gevolgen ondervonden. Dan, de gunstige uitwerking, welke eene, met kracht aangewende, ontstekingswerende behandeling, in het begin der ziekte, hier in het werk gesteld, in het algemeen, heeft gehad, geeft eene nieuwe versterking aan het gevoelen van hen, die, zoo als wij meenen, te regt oordeelen, dat het Miltvuur, ten minste, zoo als hetzelfde in ons land, bij wel gevoed vee voorkomt, doorgaans van een allerhevigst ontstekingsachtigen aard is, welke gesteldheid, indien zij niet ten spoedigste wordt bedwongen, binnen kort tot een doodelijk versterf der inwendige deelen overgaat, waarbij dan eene onmiddelijke ontbinding en rotting wordt waargenomen. Niet zelden heeft er een versterkte aandrang van bloed naar den kop plaats, waardoor dan de dieren aan eene ware *apoplexie* sterven, (vergel. blz. 141).

Intusschen zal de spoedige overgang van ontsteking tot versterf, welke het Miltvuur als zoodanig kenmerkt, niet alleen aan de hevigheid der ontsteking op zich zelve moeten worden toegeschreven, maar tevens daaraan, dat dezelve in de deelen van den buik hare voornaame zitplaats heeft, en van een galachtigen, of zogenoemden onzuiveren, aard is, hoedanige gecompliceerde ontstekingen, gelijk bekend is,

uit haren aard schielijk tot uitputting en versterf geneigd zijn. Wij zien het Miltvuur vooral in zoodanige jaren heerschen, welke zich door eene aanhoudende drooge en heete luchtsgesteldheid onderscheiden, waaraan het Vee bestendig in de vlakke, onbeschaduwde, weiden blijft blootgesteld. De ziekte komt, zoo als ingelijks uit de volgende mededeelingen te zien is, algemeen eerst in den gevorderden zomer, als *epizoötische* ziekte, te voorschijn. Dezelve kan dus voornamelijk als een voortbrengsel van het warme jaarsaizoen worden beschouwd, even als de galachtige ziekte-gesteldheid zich ook, in dezen tijd, bij den mensch pleegt te openbaren. De gele kleur der huid en oogen, welke niet zelden wordt waargenomen, geeft te kennen, dat er eene galachtige complicatie plaats heeft. De veranderde en vermeerderde hoeveelheid van gal, welke in de galblaas meermalen wordt aangetroffen, duidt eene verhoogde werkzaamheid en een' geprikkelden toestand der lever aan. De milt wordt genoegzaam altijd in een' ziekelijken staat aangetroffen, zijnde veeltijds vergroot, met breede bloedstrepen als doortrokken, murw, opgelost, en algemeen sterk met een zwart drabbig bloed opgevuld, — zijnde het gevolg van congestie of ontsteking dezes deels.

Uit dit alles kan dan veilig het besluit worden opgemaakt, dat het Miltvuur eene hevige, doch onzuivere ontstekings-ziekte is, welke haar brandpunt in de buiks-ingewanden heeft, waar-

uit haar gevaar, schielijk beloop, en de spoedig volgende verschijnselen van rotting of ontbinding na den dood dèrhalve zeer wel kunnen worden verklaard. — Voor het overige strekt de ontstekings-toestand zich niet zelden tot de borstingewanden, als het hart en de longen wit, gelijk zulks mede uit de hier opgegevene ziektegevallen blijkt.

Wij zien eindelijk, door deze waarnemingen, op nieuw de vroegere ondervindingen bevestigd van het nadeelige en gevaarlijke, hetwelk er in gelegen is, om van het vleesch en bloed der aan het Miltvuur gestorvene beesten te nuttigen, daar zulks wederom de hevigste ziekte-toevallen, bij onderscheidene menschen, en den dood bij meerdere dieren, heeft teweeggebracht. Welke scheikundige verandering het bloed of de vochten, bij deze en andere *anthrax*-ziekten, ondergaan, of welk beginsel in dezelve ontwikkeld wordt, hetwelk eigenlijk meer de eigenschap van een scherp *vergif* of waar *venijn*, dan van eene smetstof kan gezegd worden te bezitten, is, zoo veel ik weet, nog niet onderzocht. Het zou hoogst belangrijk zijn, indien de scheikundigen zich hiermede eens opzettelijk onledig hielden (*).

(*) In het jaar 1823, stelde de Hoogleraar BARTHELEMIJ proeven met de inënting in het werk, om te ontdekken, of de *anthrax malignus* inderdaad een eigendommelijk giftig beginsel onthoudt, verschillende van dat, hetwelk in andere dierlijke, kankerachtige,

In sommige *epizootien* werkt het schier als een doodelijk vergif, dat binnen weinige oogen

of rotachtige zelfstandigheden ontwikkeld wordt; welke proeven de volgende uitkomsten opleverden.

1. « Het verstorende beginsel van den *anthrax* schijnt onmiddelijk op de levenskracht te werken, en de dood is geenszins het gevolg van een plaatselijk, van zelfs ontwikkeld, vuur.»

2. « Dit beginsel is altijd aanwezig in de vochten, waarmede de ziekelijk aangedane deelen opgevuld zijn; doch hetzelfde bevindt zich ook in de overige deelen des ligchaams.»

3. « Het gif ontwikkelt zich in de weefsels, voor dat nog het vuur in dezelve aanwezig is, en terwijl zij nog hunne verrigtingen ongestoord uitoefenen.»

4. « Deze gifstof werd onderscheidene gras-etende dieren op de huid gestreken, zonder dat daarvan eenige nitwerking werd waargenomen.»

5. « Wanneer 5 centilitres (nagenoeg 6 drachmen) dezer stof, bij het Paard, ongeveer een half duim onder de huid worden gebracht, zoo valt het doorgaans binnen 12 tot 24 uren dood neder.»

6. « Brengt men een litre (ongeveer 24 oncen) dezer stoffe in de maag (derhalve op het slijmvlies) van een Paard, zoo volgt de dood insgelijks zeer schielijk.»

7. « Niet alleen het slagaderlijke bloed, uit de linker hart-kamer genomen van een, aan deze ziekte gestorven, dier is vergiftig, maar insgelijks dat, hetwelk, gedurende het leven, bijv. uit de stuitbeens-slagader wordt getrokken, terwijl zich de *anthrax* aan den hals bevindt.»

8. « De vleeschetende dieren schijnen voor de werking van dit *anthrax*-gif veel minder bloot te staan, dan de grasetende. De eersten kunnen het vleesch en de daaruitvloeyende vochten zonder nadeel gebruiken.»

blikken, het leven uitbluscht, of de hevigste toevallen teweegbrengt. In andere gevallen is hetzelfde zachter, en somwijlen schijnt het zelfs onschadelijk te zijn voor andere dieren, hoewel de oorspronkelijk aangedane dieren door de ziekte sterven. Dit verschil, ten aanzien van de kwaadaardigheid dezer stoffe, wordt ook algemeen door de Duitsche Vee-artsenijkundigen aangenomen. HOFACKER (*) verzekert meermalen, zonder eenig nadeel, aan het Miltvuur gestorvene dieren te hebben geopend, en ook, zonder gevolg,

---

9. « Grasetende, zoowel als vleeschetende dieren, konden met die dieren, welke tot de proeven gebruikt werden, op hetzelfde stroo slapen, met dezen eten en drinken, zonder te worden besmet. (Zie *Notizen aus dem Gebiete der Natur- und Heilkunde von L. F. von FRORIER*, n°. 180, Januar 1825).

Hetgeen hier omtrent de onschadelijkheid van het gebruik der zelfstandigheden van de, aan *anthrax*-ziekten gestorvene, dieren, voor vleeschetende dieren, wordt gemeld, komt voorzeker niet overeen met de talrijke bevindingen van anderen, terwijl ook de hier boven medegedeelde waarnemingen het tegendeel op nieuw bevestigen.— De bevinding omtrent de gezegde schadeloosheid komt ons te opmerkelijker voor, vermits de proefnemingen, waarop zij rust, schijnen te zijn genomen, met dezelfde stoffen van zieke dieren, die op andere gras-etende, ter zelfde tijd, zoo hoogst nadeelig werkten. Voor het overige is het zeker, dat niet op alle tijden, dat is, niet in alle *epizootien*, de aard en werking van de *anthrax*-stof even scherp en hevig zijn.

(*) *Lehrbuch über die gewöhnlichen allgemeinen Krankheiten, enz.* Tubingen 1823, s. 57.

de inënting aan gezonde dieren te hebben beproefd, terwijl insgelijks de huiden van gestorvene beesten op dezen gelegd, dezelve niet besmetteden, gelijk mede de kalveren schadeloos met de melk van zieke Runderen gedrenkt werden.

De bekwame Paarden-Arts van den Hertog van Oldenburg B. A. GREVE (*) zegt insgelijks, dat het nuttigen van het vleesch dezer beesten niet altijd schadelijke gevolgen heeft, daar hij dikwijls arme lieden hetzelfde heeft zien nuttigen, zonder dat dezelve daarvan de geringste ongesteldheid ondervonden. Hij zag eene menigte, aan het Miltvuur gestorvene, koeijen en ossen afvillen, zonder eenige nadeelige uitwerking voor de genen, die zulks verrigten; doch alleen, wanneer de lijken koud waren geworden. Zoodra dezelve behandeld werden, nog warm zijnde, en indien er eene verwonding aan de handen plaats had, ontstonden daardoor de gevaarlijkste brandbuilen (*carbunkels*). Volgens CAMPER werd het *venijn*, in 1783 in *Vriesland* waargenomen, door hem, niet anstekende bevonden; ten minste hij opende de gevallen dieren zonder schroom of schadelijk gevolg, terwijl hij zorg droeg de handen met

---

(*) *Erfahrungen und Beobachtungen über die Krankheiten der Hausthiere, im vergleich mit den Krankheiten der Menschen*, Oldenburg 1818, Erstes Bändchen, s. 45.

vet en olie te besmeren. Zelfs proefde en dronk bij de melk van een herstellend beest, welke door hem zoet en aangenaam bevonden werd. Intusschen heeft ook, in dit gewest, onwetenheid of eene onvoorzigtige behandeling meermalen zeer gevaarlijke toevallen en den dood te weeg gebragt bij hen, die de gestorvene dieren openden of van het vleesch hadden gegeten. Dit mag niet alleen daaruit worden afgeleid, dat reeds, bij eene ordoonantie van den 16 October 1660, door de stadsregering van *Workum* gepubliceerd, ten strengste verboden werd, om vleesch ter markt te brengen van beesten, aan het Miltvuur gestorven en daarvan te eten, maar latere waarnemingen hebben de bedoelde schadelijke uitwerkingen meer dan eens bewaarheid (*).

(*) Deze ziekte, zoo als dezelve in *Friesland*, onder den naam van het *venijn* meermalen heeft geheerscht, is beschreven door M. VAN PHELSUM, *Verhandeling over de Natuur- en Geneeskunde*, I. P. te *Franeker*, 1776; door P. CAMPER, *Kleine Schriften*; ook in de fransche overzetting van dezelve: *sur le venin*, tom. III, p. 205; door den Heer Med. Doct. H. W. VAN DER KOLK en S. S. IIPMA, in het *Magazijn van Vaderlandschen Landbouw* van J. KOPS, IV. D. III St. — De ziekte heerschte aldaar voornamelijk in de aanhoudend drooge zomers van 1783, 1784, 1807, en reeds vroeger in 1756, 1757, 1764 en 1765, in de omstreken van *Sneek*, *IJlst* en *Workum*. In 1819 heeft het Miltvuur wederom vrij sterk geheerscht onder het Randvee, in de Grietenijen *Wijubritseradeel*, *Doniawarstal* en *Lemsterland*. Uit het bericht van den

Bovenal schijnt het, nog warme, gele, en stinkende, water, dat in de buikholte der gestorvene dieren wordt aangetroffen, in de scherpe eigenschap van het *antrax*-gif te deelen. Volgens den gemelden Paarden-Arts gaewe stierven alle honden, die van hetzelfde lekten, bijna oogenbliklijk. Hij spoot een paar droppels van dit vocht, terwijl het nog warm was, in het oog van eene duif, welke drie uren daarna stierf, gelijkingsgelijks eene end, aan welke ongeveer een thee-lepel vol van het gemelde vocht in de keel werd gegoten. — Hij deelt nog mede, dat een villersknecht zijn Paard naast het lijk van eene, aan het Miltvuur overledene, koe, welke hij wilde afvillen, aan eenen boom vastbond. Terwijl hij den buik opende en de ingewanden uithaalde en op den grond wierp, spatte

---

Heer Med Doctor J. VITRINGA COULON, President der Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht in *Vriesland*, mij goedgunstig medegedeeld, blijkt het, dat er toen, in de gemelde streken, bij 67 onderscheidene landlieden, 239 koeijen en 38 kalveren zijn aangetast, en dat daaraan 196 der eersten en 32 der laatsten zijn gestorven, behalve nog eigene Paarden. Men kan hierover raadplegen de bekendmaking, van wege de laatstgemelde Commissie, medegedeeld in de *Lecuuwaarder Courant*, van den 6 September 1819. Zie over het Miltvuur, hetwelk in 1808 in *Gelderland* en *Brabant* heeft geheerscht, D. HEILBRON, c. z. *Korte Schets* enz., vermeld op blz. 70 van het eerste stuk van dit Magazijn.

een weinig van dat stinkende water tegen de borst des Paards. Ofschoon de viller, op raad van den genoemden Vee-arts, de plaats terstond zuiverde, zoo ontstond op dezelve evenwel, na zes uren, reeds een *carbonkel* of *anthrax* ter grootte eener vuist, welke, den volgenden dag, den omtrek van eenen grooten schotel had bereikt, en het leven des diers in gevaar bragt. Het werd evenwel nog met veel moeite in het leven behouden.

Wij zouden deze uitwerkingen met eene menigte van voorbeelden van vroegere (*) en latere

---

(*) Gelijk het Miltvuur tot de Vee-ziekten behoort, waarvan de oudste schrijvers over den Landbouw melding maken, zoo is ook de nadeelige werking van het *anthrax*-gif reeds in vroege tijden zeer wel bekend geweest en ondervonden. — Wij vinden deszelfs schadelijk vermogen dichterlijk geschetst door VIRGILIUS, *Georgic. Lib. III. vs. 559.*

Donec humo tegere, ac foveis abscondere disunt.
 Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flammâ.
 Nec tondere quidem morbo, illuvieque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 Verum etiam invisos si quis tentârat amictus,
 Ardentes papulae atque immundus olentia sudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
 Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

De beteekenis komt hoofdzakelijk hierop neder:
 * Eindelijk (zoo groot was de sterfte) begon men de lijken diep in den grond te begraven. Want men kon

tijden kunnen staven, doch oordeelen de aangevoerde daadzaken voldoende, om te doen

geen gebruik maken van de huiden. Noch door water; noch door vuur kon het vleesch of de ingewanden van het schadelijk gif gezuiverd worden. Men durfde zelfs de schapen, die aan de ziekte gestorven waren, niet van de wol outdoen, noch de stoffen, welke van dezelve waren vervaardigd, aanraken. Indien iemand stout genoeg was, om zich daarmee te kleeden, zoo werd zijn lichaam terstond met brandende puisten bedekt. — Een bedorven of stinkend zweet brak over de ledematen uit, en weldra werden dezelve, door zoodanige klederen aangeraakt zijnde, door het kwaadaardig vuur verteerd. — Deze zin, door velen alzoo opgevat, schijnt mij toe volkomen te strooken met het vee-artsenijkundig begrip der ziekte; doch anderen, als HEIJNE, willen, dat men de woorden: *nee viscera quisquam aut undis abolere potest aut vincere flamma* dient op te vatten, dat de lijken, wegens de menigte, niet meer in het water konden geworpen of verbrand worden, zoodat men dezelve daarom deed begraven. — Wij moeten dit aan de letterkundigen ter beslissing overlaten.

PLINIUS deelt mede, *Hist. Natur. Lib. 26*, dat onder het consulaat van JULIUS RUFUS en van QUINTUS LUVANIUS BASSUS, de kwaadaardige karbonkel het eerst van het land tot binnen de stad Rome was geslopen, en volgens TITUS LIVIUS, *Lib. 25*, werden, nadat de vee-ziekte op de menschen was overgegaan, vooral de Priesteren en Tienmannen een offer van dezelve. — DIONIISIUS VAN HALICARNASSUS voegt hierbij, dat vele menschen even zoo schielijk zijn gestorven, als zij door de ziekte werden aangedaan. TSCHULIN, *Thies*

zien, dat het gif des Miltvuurs op den eenen tijd van een veel scherperen aard is, dan op den anderen, doch dat hetzelfde ten allen tijde als hoogst verdacht moet worden gehouden, en er altijd de meest mogelijke omzigtigheid en waakzaamheid wordt vereischt, ten aanzien van de behandeling der zieke en gestorvene dieren, en het nuttigen van derzelver vleesch of afval, zoo door andere dieren, als vooral door menschen.

Ten einde het gevaar afteweren, hetwelk bij het openen van zoodanige, aan het Miltvuur gestorvene, beesten, ligtelijk ontstaat, lette men vooral daarop, dat de handen geheel koud zijn geworden, en nimmer verrigte men de opening, bij eene plaats hebbende wonding aan de handen, hoe gering dezelve ook zijn moge. Met voordeel zal men zich, door het aandoen van geschikte handschoenen, tegen beleediging met het mes kunnen beveiligen. Het besmeren met olie of zuiver vet weert insgelijks de werking der scherpe stof op de huid af. — Dan, vooral zou ik aanraden om, bij deze en soortgelijke

---

arztliche Policey, enz. Karlsruhe 1821, s. 11. Hieruit blijkt dan tevens, dat de mensch reeds van de vroegste tijden onzerhevig is geweest, om door sommige vee-ziekten te worden aangedaan, en dat voor dat de koepok-inënting bekend of in zwang was, aan welke de bekende tegenstrever dezer heilzame kunstverrigting, in onze dagen, eene vermeerdering dezer vatbaarheid, zonder eenigen voldoende grond, wil hebben toegeschreven.

openingen, gebruik te maken van de middelen; welke de nieuwere scheikunde ons aan de hand heeft gegeven, namelijk de ontbindingen van het *chloruretum calcis* en *sodae*, om daarmede de inwendige deelen der lijken te besproeijen, en de handen zelve met dit vocht onophoudelijk te bevochtigen. Deze ontbindingen nemen niet alleen den ondragelijken en ongezonder stank, welke bij dergelijke openingen plaats heeft; weg, maar dezelve hebben voorzeker ook het vermoeden, om de dierlijke gif-stof, op eene scheikundige wijze, te ontfeden, en waarschijnlijk zal, bij eene onvoorzigtig plaats hebbende verwonding, en onmiddelijke inwerking van het gif, eene dadelijke en herhaalde wassching of bevochtiging van het deel in staat zijn, het gif te vernietigen en daardoor deszelfs, anders zoo gevaarlijke, werking voor te komen. — Ik meen dus te mogen aanbeveien, om, bij dusdanige verrigtingen, voor de beveiliging van eigen leven en gezondheid, een dezer middelen, altijd bij de hand te hebben, waartoe ik aan de ontbinding der *zoutstofzure kalk* boven de *zoutstofzure soda*, in zoo ver, de voorkeur zou geven, als de eerste nog goedkooper dan de laatste is. — Ik heb het van belang geoordeeld in dit stuk van het Magazijn de voorschriften mededeelen, volgens welke men eene ontbinding van de *zoutstofzure kalk* en *soda* kan bereiden, geschikt tot het zuiveren van besmette stallen en

dieren, zoo als dezelve door LABARACQUE en CHEVALLIER worden opgegeven.

Na deze algemeene aanmerkingen omtrent het Miltvuur en deszelfs behandeling te hebben voorgedragen, zal ik hier de medegedeelde berigten en waarnemingen laten volgen, welke hier en daar nog tot enkele bijvoegingen aanleiding zullen geven.

UITTREKSEL UIT HET VERSLAG VAN DEN HEER *F. W. EVERTS*, PRESIDENT DER PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN *GELDERLAND*, OMTRENT EENE BEDENKELIJKE VEE-ZIEKTE, IN HET SCHOUTAMBT *DODEWAARD*, ENZ., ONDER DAGTEEKENING VAN 6 JULIJ 1825, INGEDIEND AAN Z. EXC. DEN HEER GOUVERNEUR DER GEMELDE PROVINCIE, ALSMEDE AAN Z. EXC. DEN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

Het onderzoek aangaande den aard dezer ziekte, en de nadeelige gevolgen, welke dezelve voor eenige personen, die door dezelve besmet waren, gehad heeft, alsmede het nemen van maatregelen tot wering van den verderen voortgang, en tot herstelling der lijdende personen, door den Heer Gouverneur, aan de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toe-

voorzigt zijnde opgedragen, werd dienaangaande het volgende medegedeeld.

I. Omtrent den toestand der ziekte van het vee:

In de maand Junij dezes jaars waren op de *Hiensche Weerden*, en wel in drie naast elkander gelegene weiden, de *bovenstaart*, het *kleine* en *onderste wolfsnest* genaamd, vier Runderbeesten ziek geworden, en drie van dezelve zeer kort daarop gestorven. De Waardsman AREND VAN NEERBOSCH verklaarde des morgens van den 10 Junij eene koe stervende gevonden te hebben, die des avonds te voren alle teekenen van gezondheid had gegeven.

Op den 21 daaraanvolgende eene tweede koe ziek geworden zijnde, werd deze, door eenige minvermogende ingezetenen der Gemeente, geslagt, en het vleesch daarvan gegeten.

Op den 28 dier maand, des na de middags, omstreeks 3 uren, had gemelde AREND VAN NEERBOSCH eene koe dood gevonden, waaraan des morgens geene teekenen van ziekte waren ontdekt, gelijk op den 30 daaraanvolgende, in den avond, nog een Rund was gestorven, hetwelk des morgens was gezond geweest.

Er hadden zich, sedert 30 Junij, geene nieuwe zieken opgedaan, en in de drie genoemde weiden bevonden zich als nog 19 stuks Rundvee, welke alle bij het onderzoek op den 6 Julij nog gezond waren.

Een os van JACOB ARIESEN, in het berigt van

den Heer Schout vermeld, was, volgens opgave van den Vee-arts volkens, ten gevolge eener subluxatie van het kootgewrigt, kreupel, en bij eene koe werd een gezwel aan het voorbeen waargenomen, hetwelk, door gemelden Vee-arts, aan venijn werd toegeschreven, zonder dat bij deze het geringste ander teeken van ongesteldheid kon worden waargenomen.

II. Omtrent de aanleidende oorzaak dezer ziekte werd gemeld:

Het naauwkeurigst onderzoek heeft geen bevredigend resultaat opgeleverd, zijnde in de gemelde weiden geene andere dan gewone planten ontdekt, en het vee was steeds van goed en genoegzaam drinkwater voorzien geweest, terwijl, sedert de maand Mei, ook geen ander vee in deze weide was gekomen.

Men was echter van gevoelen, dat de vrij aanmerkelijke afwisseling der temperatuur van den dampkring, welke in de maand Junij had plaats gehad, voor de aanleidende oorzaak moest gehouden worden.

III. Met betrekking tot de menschen, welke het vee hadden behandeld, en ten gevolge daarvan waren ziek geworden, werd bevonden:

Dat met het slagen van eene koe, welke op den 21 Junij was ziek bevonden, zes personen meer en minder waren bezig geweest, die het vleesch, daar het er goed uitzag, met uitzondering van één voorbeen, hetwelk gewrangd was geweest, hadden verdeeld, medegenomen, en met hunne huisgenooten en bekenden, zoowel

kinderen als hoog bejaarden, te zamen wel 30 personen, daarvan, gedurende 3 en 4 dagen, met smaak hadden gegeten.

Dat H. TIMMER, die, zoowel als de volgende personen, tot dit getal behoorde, op den derden of vierden dag ziek geworden, en kort daarop, door den Heelmeester FABER, was behandeld, welke, volgens gegeven berigt, (waarnaar de Heer Voorzitter EVERTS verwijst), onderscheidene *gastro-biliëuse* toevallen bij hem waargaan, en vooral ook eene sterke inflammatoire zwelling met beginsel van koud vuur aan beide armen.

Dat bij JAN PETERS hetzelfde geval had plaats gehad, als ook bij de vrouw van WILLEM PETERS, doch bij deze laatstgenoemde in eenen veel minderen graad, als welke alleen eene gangreneuse verzwering aan eenen vinger had bekomen.

Dat eindelijk GERIT VAN DE WAL dezelfde zwelling aan de rechterhand en arm, als de beide eerstgenoemden, doch 2 of 3 dagen later, en zonder daarbij ziek te zijn, had bekomen, en zich niet voor den 2 Julij bij den meergemelden Heelmeester had vervoegd.

Dat, bij de drie eerstgenoemden, nog de duidelijkste teekenen van vuur (*gangraena*), als bewijzen van den ernstigen aard hunner ongesteldheid, werden waargenomen, doch dat deze lijdens buiten alle gevaar verkeerden; maar dat het ongemak aan de hand en arm bij GERIT VAN DE WAL, zijnde een man van ongeveer 50 jaren, van een ongezond en kwaadsappig voorkomen,

en van de behoeftigste klasse, nog steeds van het grootste belang moest gehouden worden, daar het koud vuur reeds den geheelen duim en een gedeelte van den rug der hand had ingenomen.

De opperhuid van de geheele hand en vingers en zelfs een gedeelte van den voorarm was verstorven, en de onderliggende huid (*corium*) vertoonde zich overal donker rood gekleurd, welke toestand veel vrees opleverde voor verdere versterving.

Dat eindelijk de twee overige personen, die aan het slagten mede geholpen hadden, tot hiertoe, welvarende waren gebleven, het geen van den medehelper GERRIT VERWOERD te eerder was te verwonderen, daar deze juist eene versche belediging aan de hand had, welke nog zichtbaar was, en dat voorts alle overige personen, die het vleesch gegeten hadden, zich bij aanhoudenheid wel bevonden.

IV. Ten aanzien van den aard der ziekte bij het vee werd aangemerkt:

Dat de bepaling daarvan wel moeilijk was, zoo bij gebrek van zieke voorwerpen, als vooral van lijken;

Dat echter het plotseling sterven, de gezwel-
len aan den hals, vooral door den Waardsman
A. VAN NEERBOSCH waargenomen en de meer dan
gewone grootte en weekheid van de milt, door
de hierboven vermelde personen, en vooral
door VERWOERD opgemerkt, die dezelve met bei-
de handen had kort gedrukt, en de hevige wer-

king, welke het gif dezer ziekte op de vier, hierboven opgegevene, personen had gehad, den meest waarschijnlijksten grond opleverden, om deze ziekte voor het Miltvuur te houden, daar het zoo spoedig sterven, en het aanwezig van gezwollen, benevens de opgemerkte toestand der milt onder de meest gewone toevallen dier ziekte behooren, en de meergemelde uitwerking op menschen nimmer in eenige andere vee-ziekte, maar juist in deze meermalen is opgemerkt geworden.

V. Met betrekking tot de wering van den verderen voortgang der ziekte en de herstelling van de besmette personen, werd vooreerst de Heelmeester FABER, door den Heer Schout der Gemeente, gemagtigd, om den behoefligen CERRIT VAN DE WAL, ten koste der Gemeente, te behandelen, en van de noodige geneesmiddelen en gepast voedsel te voorzien, zijnde voorts, door den Heer Voorzitter voornoemd, met bovengezegden Heelmeester het plan ter genezing bearaamd.

Al het vee, op de bewuste weiden loopende, was na het ontstaan der ziekte dadelijk, adergelaten en een wrang of fontanel aan de borst gezet.

Het vervoeren van vee uit genoemde weiden, en het slagten van ziek vee, bij eenen onverhoopt verderen voortgang der ziekte, werd nadrukkelijk verboden.

Daar voorts, sedert 6 dagen, er geene nieuwe

zieken zich onder het vee hadden opgedaan, en de ziekte met veel grond voor het Miltvuur moest worden gehouden, hetwelk wel door onmiddelijke aanraking, maar geenszins door eene gasaardige uitvloeijing, doox middel van de lucht besmet, heeft men gemeend in bovengemelde middelen van voorzorg te kunnen berusten, in afwachting van verdere berigten, welke bij de eerste vernieuwing van de ziekte, daarvan zouden worden te gemoet gezien.

UITTREKSEL UIT HET VERSLAG VAN DEN HEER *F. W. EVERTS*, PRESIDENT DER PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVOORZIGT IN *GELDERLAND*, OMTRENT EENE BEDENKELIJKE ZIEKTE ONDER HET MELKVEE, IN DE GEMEENTE *GAMEREN*, INGE- DIEND AAN Z. EXC. DEN HEERE GOVERNEUR DIER PROVINCIE, EN AAN Z. EXC. DEN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN, ONDER DAGTEEKENING VAN DEN 9 AUGUSTUS 1825.

De Heer Med. Doctor *C. B. TILANUS*, Lid der bovengemelde Commissie, belast zijnde, om den aard en staat dezer ziekte, met toevoeging van den Vee-arts *VOLKERS*, te onderzoeken, werd omtrent de bevindingen, het navolgende, door den Heer *TILANUS*, medegedeeld.

In het begin der maand Julij had zich onder

enen troep melkvee van ongeveer 70 stuks, op eenen hoogen onbeschaduwden uiterwaard geweid wordende, toen het gras door de sterke hitte kort en verbrand was, eene sterfte opgedaan, welke terstond heeft opgehouden, zoodra het vee, nadat 2 of 3 stuks verloren waren, naar andere, beter van gras voorziene, binnenweiden was overgebracht. Na eenige dagen echter, toen genoemde weide, door de veranderde weersgesteldheid, op nieuw behoorlijk voedsel opleverde, was het overige gezonde vee wederom in dezelve geplaatst. Weldra begon echter de sterfte weder te woeden, toen de herhaalde, buitengewone, hitte van den dampkring het gras, als te voren, deed verminderen en verbranden. Van het opgegeven getal stierven nu, tot den 27 Julij, onder welke dagteekening de Schout der Gemeente van dit ongeval aan den Hoofdschout van den *Bonmelerwaard* had kennis gegeven, elf stuks, en op den 2 dezer, toen het vee, op den 30 der vorige maand, weder naar de binnenweiden verplaatst was, bezweek het twaalfde, terwijl buitendien nog drie beesten ziek geweest, maar weder hersteld waren. Thans scheen de ziekte op te houden, daar, sedert het laatst gestorven beest, al de overigen gezond bleven, en behoorlijk melk gaven, waarvan de genoemde Geneesheer zich door eigene beschouwing in de weide overtuigde.

Uit gebrek aan de beoordeeling eens deskundigen, was men in het onzekere gebleven, om-

trent den aard der ziekte. De beschrijving der verschijnselen echter, welke Zijn WelEdelen zoo wel door den Landman DE GEUS als door den Heer Schout der gemeente van *Kerkwyk* werd gegeven, scheen geen twijfel overtelaten, dat dezelve voor het bekende *vuur* of *miltvuur* moest gehouden worden, hetwelk in de gemelde Provincie meermalen onder het vee groote verwoestingen heeft aangerigt, en zich ook nog in dezen zomer in de Gemeenten van *Hien* en *Dodewaard*, gelijk in de maand Februarij dezès jaars, op den stal van JAN ELBERTSEN, op het erf *Nekkeveld* onder *Nijkerk*, had vertoond (*).

(*) Ofschoon hierbij niet blijkt, of dit vee met hooi gevoederd werd, gewonnen van zoodanige landen, waarop het Miltvuur in den zomer pleegt te ontstaan, zoo ontbreekt het niet aan waarnemingen, dat dusdanig hooi somwijlen nadeelige uitwerkingen heeft te weeg gebracht. Eene, nog onbekende, eigenschap van sommige landen schijnt tot het voortbrengen der ziekte veeltijds bepaaldelijk mede te werken. Dit wordt daardoor bevestigd, dat dezelve op enkele landen jaarlijks vrij geregeld voorkomt, terwijl het vee op nabij gelegene landen grootendeels of geheel daarvan verschoond blijft, gelijk dit mede ten aanzien van den uiterwaard te *Dodewaard* het geval is; (Zie het verslag van den Vee-arts RIJNDERS). — Ook meldt de Heer Med. Doct. J. VITRINGA COULON, in het meergemelde berigt omtrent het Miltvuur, in 1819 in *Vriesland* waargenomen, opzigtelijk deze aangelegenheid, het volgende: « Men heeft wederom de sterkste voorbeelden aange-
« troffen, welke overtuigend bewijzen, dat de oorzaak

Tot deze verschijnselen en kenteekenen der ziekte behooren het schielijk verminderen en op-

« der ziekte zich bij zekere stukken land bepaalt, « zoodat het vee er niet van aangetast wordt, wanneer « het uit zoodanige weiden weggenomen, en in een « ander, zelfs somwijlen naast gelegen land, gebragt « wordt. Volgens het getuigenis van sommigen zou « uit een stuk land, indien het, eenige jaren, sterk « met schapen beweïd wordt, de oorzaak der ziekte kun- « nen uitgeroëid, en hetzelfde aldus vervolgens tot eene « veilige weide gemaakt worden. Het zou van belang « zijn, dat zulks, door opzettelijke proeven, onder- « zocht werd, dewijl anders geheele uitgestrekte velden « bijkans onnut blijven, of althans niet dan met schroom, « in het vervolg, zullen gebruikt worden, daar ook « het hooi van dezelve afkomstig, wanneer daarmede, « des winters de beesten gevoederd worden, dezelfde « ziekte op den stal veroorzaakt.» Zulks wordt nader gestaafd, door de verzekering van zekeren Landman Tromp, bij wien, in het vorige jaar (1818), tien koeijen, die in eenen afzonderlijken stal stonden, spoedig alle ziek werden, zoodra zij gevoederd werden met het hooi, dat van zeker verdacht land gewonnen was, terwijl de overige koeijen, aan welk ander hooi gegeven werd, van de ziekte vrij bleven.

Zoodanige uitwerkingen doen natuurlijk aan eene schadelijke eigenschap denken, welke in eene of andere scherpe of giftige plant, op de bedoelde weiden groeiende, schijnt te moeten worden gezocht. De Heer COULON deelt ook zijn voornemen mede, om nog nader het hooi, dat van dat schadelijke land vervolgens gewonnen werd, naauwkeurig te onderzoeken, of er eene plant in mogt gevonden worden, waaraan de oorzaak der ziekte zou kunnen worden toegeschreven,

houden der melk, zonder voorafgegane teekenen van ziekte, met opgevolgden plotselingen dood,

doch Zijn WelEd. Zeer Geleerde voegt er bij te verzen, dat dit onderzoek vruchteloos zal zijn, dewijl hij, tot dus ver, geene plant, in die landen heeft kunnen ontdekken, noch iemand hem zoodanige heeft kunnen aanwijzen, waarop men eenig kwaad vermoeden kon hebben.

Hoewel dan het bepaalde schadelijke beginsel dezer weiden nog niet gevonden zij, zoo spreken, onzes oordeels, deze waarnemingen, met elkander in verband gebracht, te duidelijk, om eene plaatslijk bestaande oorzaak in twijfel te trekken; hetzij dan dat dezelve moet gezocht worden of in de aanwezigheid van planten, die op zich zelve schadelijk zijn, of wel in de ziekelijke gesteldheid van anders onschadelijke planten, namelijk in eene tegennatuurlijke ontarding, in de verontreiniging door honig- of meeldauw, door schimmel of soortgelijke *cryptogamische* immengselen, of mogelijk ook in de uitwaseming van gas-soorten, in giftige insecten enz., zoodat eene verdere nasporing daaromtrent niet dan allerbangrijkst moet worden gehouden.

Maar gelijk men dan, in sommige gevallen, dergelijke medewerkende oorzaak, in de weiden gelegen, niet kan ontkennen, zoo ontstaat hier wederom de vraag, of dezelve altijd gevorderd wordt om het Miltvuur voorttebrengen. — Daar hetzelfde, als *epizoötische* ziekte, zich algemeen in den gevorderden zomer openbaart, terwijl eene aanhoudende en buitengewone warme en drooge gesteldheid des dampkrings tot derzelve ontwikkeling, blijkens de eenstemmige waarnemingen, zoo zeer vereischt wordt, althans daaraan bevorderlijk is, zoo zal men den vermogenden invloed dezer weersgesteldheid volstrekt niet kunnen veront-

dikwijls binnen den tijd van twaalf uren, — bij andere beesten, die langer leden, hoogstens binnen 2 a 3 dagen, — voorts neerslagtigheid, roodheid en gezwollenheid van het bindvlies der oogen, koortsige toestand, door versnelde hartklopping kenbaar, meestal aanhoudende eelust, pijnlijke spanning en opzetting der zijde bij sommigen, als ook het uitbreken van, stinkenden etter bevattende, abscessen aan den hals en de borst. Eene

---

schuldigen. De sterkste en meest gevoede beesten worden ook doorgaans het eerst en hevigst aangedaan, waaruit men mag besluiten, dat eene verhoogde levenswerkzaamheid de voorbeschiktheid tot het Miltvuur vermeertert, en deze mag als de noodzakelijke uitwerking van den, zoo evengemelden, toestand des dampkrings worden beschouwd. Maar werken mogelijk de beide oorzaken, namelijk de invloed van het seizoen en de plaatselijke ongezonde gesteldheid der weiden te zamen? Wordt welligt het nadeelige of giftige beginsel in de weiden, ten gevolge van de gemelde gesteldheid des dampkrings, in dezelve voortgebracht, kort voor of op denzelfden tijd, waarop het Miltvuur gewoonlijk op dezelve uitbreekt? Ik moet bekenen, dat er voor mij in dit stuk nog te veel onzekerheid en duisterheid bestaat, om hieromtrent te mogen beslissen.

Voor het overige heb ik zelf ook de ondervinding verkregen, dat zekere weiden als ook het hooi, dat van dezelve gewonnen wordt, somwijlen zeer nadeelige eigenschappen bezitten, zoodat zij een hoogst schadelijk en gevaarlijk voedsel voor het vee opleveren. Mijn voornemen is hieromtrent, in een volgend stuk van dit Magazijn, nadere mededeeling te doen.

de Redacteur.

naauwkeurige waarneming, door deskundigen, zoude zonder twijfel meerdere verschijpselen hebben ontdekt, welke, bij de oppervlakkige kennis der landlieden, door dezen, niet konden worden opgemerkt. Vooral zoude eene naauwkeurige lijkopening voldoende licht hebben verspreid, welke nu of geheel verzuimd, of zeer ondoelmatig, door eenen viller, was in het werk gesteld. Slechts in een geval was de milt onderzocht, en, volgens het oordeel van den eigenaar van het gestorven beest, zwart, week, en uitgezet bevonden. Eenmaal had men eene verzameling van geel water in de buiksholte aangetroffen, maar meestal waren de longen, door den viller, zonder verder bewijs, voor aangestoken verklaard.

Het scheen niet moeilijk de oorzaken op te sporen, waaraan men met grond het ontstaan der ziekte kon toeschrijven. Aanhoudende blootstelling der dieren aan de hevige zonnichitte, welke op den, met slib en fijn zand, door de overstroming, in den laatsten winter, bedekten waard, bijzonder nadeelig werkte, en de warmte van den grond zoodanig verhoogde, dat men moeilijk over denzelfden gaan konde, is zonder twijfel als eene voldoende gelegenheids-oorzaak ter ontwikkeling van hevige ontstekings-ziekten te beschouwen, en moest, gepaard, gelijk in dit geval, met gebrek aan behoorlijk voedsel, — zijnde het gras door dezelfde oorzaak kort en verbrand, — dezelve bijna onvermijdelijk

doen ontstaan, vooral bij zulke beesten, die meer dan anderen eene voorbeschiktheid hiertoe aanboden, gelijk zulks bij de vetste en sterkste voorwerpen het geval is, die ook bij voorkeur slagtoffers der ziekte geworden zijn.

De aangewende geneeswijze heeft geen resultaat van eenig belang opgeleverd; dezelve was, gelijk men verwachten moest, weinig beredeneerd. Men deed aderlatingen, zette wrangen, gaf zoogenaamde dranken op den room in, ook wel *root en pis, olie en zout, zwavel en wonderzout*, enz. Van al deze middelen hebben waarschijnlijk alleen de aderlatingen, aan het gezonde vee bewerkstelligd, met de verwijdering van hetzelfde van den ongezonden, en gebrekkig voedsel opleverenden, waard, den verderen voortgang der ziekte kunnen voorkomen; zelfs de wrangen waren meestal niet goed opgekomen, waarschijnlijk dewijl dezelve niet naar behooren waren aangewend.

Het ophouden der ziekte heeft mij (zegt de Heer TILANUS) ontslagen van de beraming en aanwending van maatregelen tot stuiting van dezelve, en de gunstige wending in de weersgesteldheid, waardoor weldra weder overvloed van gras zal te vinden zijn, en ook de overige oorzaken zullen ophouden, doet mij geene hernieuwing van dezen ramp duchten. Evenwel heb ik den Heer Schout der Gemeente uitdrukkelijk opgedragen, zoodra er zich op nieuw teekenen der

ziekte bij eenig stuk vee mogten opdoen, of ook, indien een der nog gezonde dieren weder onverwachts mogt sterven, hiervan dadelijk per expresse aan den Heer Gouverneur kennis te geven, ten einde Zijn Hoog Ed. Gestr., zulks noodig oordeelende, op nieuw een onderzoek zoude kunnen bevelen, en hiertoe door den gewonen langzamen loop der berigten, niet weder de gelegenheid mogt benomen zijn.

Op den 8 Augustus werd van den Heer Gouverneur berigt ontvangen, dat te *Gameren* op nieuw eene melkkoe door de ziekte was aangetast, met uitnoodiging aan den Heer *EVERTS*, Voorzitter der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, om nu aanstonds deze ziekte nader te doen onderzoeken, hetwelk door Zijn WelEdelen, bijgestaan door bovengenoemden Vee-arts *volkers*, in persoon werd verrigt, zijnde het navolgende waargenomen en medegedeeld. Ten huize van *JOHANNES PETERSEN VAN DE WERKEN*, bevond zich eene zieke melkkoe, waaromtrent men vernam, dat, op Zaterdag avond, zijnde nu vier dagen geleden, volgens opmerking der melkmeid, dezelve zich niet wel bevond, daar zij des morgens een geheel emmer vol melk, en nu slechts eene zeer geringe hoeveelheid had gegeven.

Den volgenden dag, Zondag, gaf zij bijna geen melk meer; zij had allen eetlust verloren, en zag er lusteloos en treurig uit. Op aanraden van

den Heer Schout werd nu eene aderlating in het werk gesteld, en een mengsel uit *sulpeter*, *wonderzout* en *honig* toegediend.

Den volgenden dag, Maandag, scheen het dier eenigzins beter te zijn, daar hetzelfde eene geringe hoeveelheid voedsel tot zich nam, en ook iets meer melk had gegeven.

Dingsdag morgen; dus op den 4^{den} dag der ziekte, meende men hetzelfde dier niet erger te vinden. Men zeide, dat hetzelfde wederom iets had gegeten, en ook eenige melk gegeven had.

De Heer EVERTS ging nu tot een verder onderzoek over, en bevond het navolgende:

Het, op den vorigen Zondag, uit de ader gelaten bloed bedroeg de hoeveelheid van twee ponden, en had een gezond voorkomen.

Het beest was eene sterke koe, van de grootste soort, oud 7 jaren, haar zesde kalf dragende.

Hetzelve zag er zeer treurig uit, den kop voorover houdende, het blindvlies der oogen was kennelijk ontstoken; aan beide zijden der borst werd een aanmerkelijk veerkragtig gezwel opgemerkt:

De linkerzijde was over het geheel meer opgezet en gespannen, op de schoft was de minste drukking pijulijk; het hart had 68—70 sterke slagen in de minuut. Het dier weigerde alle voedsel in tegenwoordigheid van den Heer EVERTS, en de melk was zeer gering, doch eenigzins schuimende en van eene goede kleur.

De opgenoemde toevallen, vergelijkende met de beschrijving der ziekte, waar aan al de vorige koeijen gestorven waren, gaven duidelijk te kennen, dat dezelfde ziekte ook bij dit beest aanwezig was, en hoezoer al de anderen den vierden dag niet overleefd hadden, scheen dit dier verre af van het gevaar te boven te zijn, en daar het anatomisch onderzoek alleen met zekerheid over den waren aard der ziekte en de doelmatigste geneeswijze, voor het vervolg, konde beslissen, oordeelde hij het nuttig, het wankelende leven van het onderhavige beest op te offeren, om daardoor, zoo mogelijk, die genen te behouden, welke in het vervolg door de ziekte zouden worden aangetast.

Met goedvinden van den Heer Hoofd-Schout, werd het dan, na dat hetzelfde, door twee deskundigen, door den Heer Schout benoemd, onder eede gewaardeerd was, gedood, en het ontleedkundig onderzoek leverde het volgende op.

De gezwollen aan de borst, boven het gewrigt der voorbeenen gevonden, geopend zijnde, vertoonde zich in ieder eene aanmerkelijk groote klier, welke donker rood gekleurd, en ontstoken uitzag, en omgeven was van eene aanmerkelijke hoeveelheid geel sereus vocht, hetwelk zich in het celwijs-weefsel ophield, en in ieder gezwel wel de hoeveelheid van 12 oncen zal bedragen hebben. De buiksholte geopend zijnde, werd hetzelfde soort van vocht

ook daar waargenomen, zullende hetzelfde, naar gissing, de hoeveelheid van 8 oncen hebben opgeleverd.

De milt, hoezeer niet aanmerkelijk uitgezet, en niet bijzonder bros van samenhang, was zeer donker rood, naar het zwarte overhellende, gekleurd, en leverde inwendig, door hare geheele zelfstandigheid, witte, etterachtige, punten op. In de lever, en wel in derzelve galleiders, werden vele zoogenoemde leverwormen, of botten (*fasciolae hepaticae*) gevonden, doch dezelve had overigens een gezond voorkomen. Al de overige organen der buikholte, gelijk ook die der borst, leverden niets op, hetwelk van den normalen toestand afweek, met uitzondering van het hart, dat, hoezeer in deszelfs geheele zelfstandigheid niet van den gezonden toestand afwijkende, op de inwendige oppervlakte van deszelfs kamers, onderscheidene meer of minder breede, donker roode, violetkleurige strepen, zoo het scheen, door uitgevaat bloed (*sugillationes*) veroorzaakt, opleverde.

Zoo uit het geneeskundig onderzoek, als vooral uit de opening bleek dan ten duidelijken, dat de ziekte, waaraan dit beest had geleden, moest gehouden worden, voor eene ware inflammatoire koorts, met ontsteking van de milt (*splenitis*); dat dit orgaan vooral voor de zetel der ziekte moest gehouden worden, daar hetzelfde in den hoogsten graad was ontstoken, aanvankelijk reeds in menigvuldige kleine absces-

sen was overgegaan, en welligt spoedig tot koud vuur (*gangraena*) zoude zijn overgeslagen; in welk geval deze ziekte eenen onvermijdelijken en spoedigen dood ten gevolge moest hebben, en waaraan dan met regt den naam van *miltvuur* moest gegeven worden; dat, voor het overige, ook andere organen in de algemeene inflammatoire gesteldheid boven andere deelden, waartoe vooral de beide aanmerkelijke klieren aan de borst gelegen, en de bovengenoemde gezwollen opleverende, behoorden, waarvan het gevolg scheen te zijn de afscheiding van de aanzienlijke hoeveelheid geel vocht, waarmede dezelve omgeven waren; en dat welligt mede hiertoe behoorden de donkerroode strepen op de binnenste oppervlakte van de hartkamers gevonden.

Voor deze meening pleitten de vermeerderde en sterke hartslag, de gezwollen aan de borst, de kleur der, aldaar gelegene, klieren, en het uitgestorte gele vocht, zoo hier als in de buikholte; vooral de hoogroode, naar het zwarte overhellende, kleur der milt, en de aanvanke-lijke kleine abscessen, als mede de sugillatien in de hartkamers.

Met grond meende men mede hiertoe te moeten brengen de gunstige uitwerking der, in het werk gestelde, aderlating, en de toediening van *antiphlogistische* geneesmiddelen, welke met den opgegeven aard der ziekte volkomen overeenkomstig waren, en waardoor dan ook de

ziekte van dit dier eenigzins gematigd, en het leven van hetzelfde tot den 4^{den} dag, daar al de overigen denzelfven niet overleefden, gerekte was; en ware dezelve van het eerste oogenblik der ziekte te baat genomen, en met meer nadruk doorgezet (daar deze geneeswijze nu eerst den tweeden dag werd in het werk gesteld, en de aderlating slechts de te geringe hoeveelheid van twee ponden bedroeg), zou dit zieke beest waarschijnlijk alle gevaar zijn ontkomen. Eindelijk kwamen hiermede overeen de aanleidende oorzaken, waaraan dit vee was blootgesteld geweest, en welke door Doctor TILANUS in zijn, hierboven medegedeeld, rapport zijn opgegeven, alsmede de opmerking, dat bij voorkeur de gezondste en sterkste voorwerpen door de ziekte werden aangevast.

Op grond van dit alles heeft men dan gemeend, ten einde het werk tot het voorgestelde doel zoude nuttig zijn, met volle overtuiging, in deze, te *Gameren* heerschende, ziekte, te moeten aanraden, om de ontstekingswerende geneeswijze in haren geheelen omvang, maar vooral van het eerste oogenblik der ziekte, en met nadruk in het werk te stellen, waartoe vooral behoort eene ruime aderlating, bij groote en sterke beesten, van vier ponden, bij minderen naar evenredigheid (*), het ingeven van verkoelende

---

(*) Te regt wordt hier op ruime aderlatingen aangedrongen. Bij sterke, groote en volbloedige, dieren is eene bloedsontlasting van twee ponden, in den regel,

en den afgang bevorderende middelen, als *sul-peter* en *wonderzout* en diergelijken, het beschutten der beesten voor de sterke warmte, op het midden van den dag, en het verzorgen van koel en zuiver drinkwater. Deze raad werd aan den Heer Schout VAN KERKWIJK, die zich indedaad aan deze zaak vooral liet gelegen liggen, en ook aan andere aanwezige landlieden medege-deeld. De Heer Voorzitter merkt voorts aan, dat het te wenschen ware geweest, dat, bij den verderen voortgang der ziekte, deze geneeswijze, door eenen kundigen Vee-arts, welke in deze streken toen geheel ontbrak, wierd bestuurd (*).

op verre na niet voldoende, om de kracht der ontsteking te breken, zelfs al wordt dezelve meermalen herhaald. De eerste aderlating mag veilig tot vier of zes ponden worden in het werk gesteld. De volgende waarnemingen der Vee-artsen RIJNDERS, MONTENS en GLASSEN doen zien, dat zij zelfs bloedsontlastingen van acht, tien, twaalf, ja, in een enkel geval, van veertien ponden met uitstekend goed gevolg hebben aange-wend. — Wij bedoelen hier echter altijd, dat zulks in het eerste of *inflammatoire* tijdperk der ziekte geschiede. Bij het verder beloop derzelve, vordert de bloedsontlasting natuurlijk meerdere omzigtigheid.

de Redacteur.

(*) Wij achten, dat in het bedoelde gemis nu reeds aanmerkelijk is voorzien door de bekwame Vee-artsen, welke ook de Provincie *Gelderland* nit 's Rks Vee-artsenijschool heeft ontvangen, van wier geschiktheid en ijver men de beste vruchten mag verwachten, en waarvan reeds sprekende daadzaken voor handen zijn.

de Redacteur.

Verder werd veiligheidshalve aangeraden, daar de besmettende aard dezer ziekte door den eenen waarnemer is aangenomen, terwijl dezelve door den anderen ontkend wordt, het zieke vee van het gezonde aftescheiden, en, bij sterfte, de lijken dadelijk, zonder de huid af te stroopen, te begraven, te meer daar de behandeling van dezelve, meermalen, blijkens het nog onlangs gebeurde te *Hien* en *Dodewaard*, de noodlottigste gevolgen voor menschen gehad heeft, en uit hetzelfde niet zelden de nadeeligste gevolgen voor andere dieren ontstaan, gelijk een der aanwezige landlieden te *Gameren* verhaalde, dat vier zijner varkens, welke op de plaats geweest waren, waar een der gestorvene beesten was afgevlid, en waarschijnlijk van de zich ontlast hebbende vochten gelikt hadden, dadelijk waren ziek geworden.

Dit verslag wordt besloten met de aanmerking, dat het bekend maken en aanbevelen dezer maatregelen van hooger hand niet ondienstig zoude zijn, daar dezelve, in dat geval, voorzeker met meer naauwkeurigheid achtervolgd worden.

MEDEDEELING OMTRENT HET MILT-
 VUUR, HETWELK IN DE MAANDEN JUNI EN
 JULIJ GEHEERSCHT HEEFT, OP ZEKEREN UITER-
 WAARD, ONDER DE GEMEENTE GAMEREN, IN
 GELDERLAND, IN HET JAAR 1827, DOOR J. B.
 RIJNDERS, *Vee-arts der 1ste klasse*, TE
 ZALT-BOMMEL.

Even als in de jaren 1825 en 1826 deze ziekte te *Gameren* had plaats gehad, zoo werd dezelve ook, in den verloopenen zomer, op nieuw waargenomen, waaromtrent ik hier een, zoo veel mogelijk, naauwkeurig verslag zal trachten te geven. Het zal niet ongepast zijn vooraf eene korte inlichting mede te deelen, ten aanzien der ligging en gesteldheid van den uiterwaard, op welke nu reeds in het derde jaar het Miltvuur heeft geheerscht.

Dezelve dan, gelegen in de gemeente *Gameren*, in het District de *Bommelerwaard*, wordt ten noorden bespoeld door de rivier de *Waal*, ten westen grenst dezelve aan andere uiterwaarden, en verschillende hooge en lagere boomen, ten oosten wordt zij door andere weilanden en een steen-oven bepaald, en aan de zuidkant door den *Waaldijk*. Langs deze zijde ligt eene streep lagen grond, waarop, in het voorjaar en begin des zomers, nog water staat, en verschillende soorten van water-planten groeijen. Vooral is

deze laagte aan het benedenste einde, waarop de Runderen, bij schraalheid van gras op het hooger liggende gedeelte, mede hun voedsel moeten zoeken. Over het geheel is de uiterwaard ongelijk van grondvlakte, door het weghalen van aarde, voor de steenbakkerij dienende. Voor het overige levert dezelve een gezond en voedzaam gras op, zooals uit de krachtvolle gesteldheid en welgevoedheid van het Rundvee, dat op dit land geweid wordt, blijkt, hetwelk de voorbeschiktheid tot de ziekte, als zijnde van een hevig ontstekingachtigen aard, voorzeker zal vermeerderen.

Ik heb omtrent de weiden, waarop de ziekte alhier meermalen is voorgekomen, nog deze bijzondere omstandigheid vernomen, dat het ontstaan des Miltvuurs namelijk, in eenige jaren, als het ware, van waard tot waard, zou zijn overgeplant, zoodat de ziekte nu tot op het vierde der, naast elkander gelegene, landen is gekomen. Voor eenige jaren, zou dezelve geheerscht hebben op den bovensten uiterwaard, daarna op den naastgelegenen naar beneden, nu op den volgenden, en ook bij één Rund, op den benedensten uiterwaard, welke in ligging op dien volgt, waarop zij thans voornamelijk heeft plaats gehad. Telkens, wanneer de ziekte, op een' volgenden waard te voorschijn kwam, hield zij op den vorigen op, zoodat de ziekte, van uiterwaard tot uiterwaard voortgaande, op den laatsten van de, aldaar liggende, is gekomen.

De volgende zomer zal nu doen zien, wanneer de ziekte weer te voorschijn mogt komen, of zij zich dan ook voornamelijk tot dezen laatsten uiterwaard zal bepalen.

Hoewel de *epizootie* alhier, in dit jaar, met geene kwaadaardige ontstekings-builen of gezwel-
len gepaard ging, zoo meen ik de ziekte toch onder de *anthrax*-aardige ontstekings-ziekten te moeten rangschikken, aangezien de verschijnselen, het spoedig beloop en de schielijke dood hiertoe aanleiding geven.

Reeds vroeg in de maand Mei dezes jaars, was een Rund spoedig komen te sterven, zoodat toen reeds de eigenaars begonnen te vreezen, dat waarschijnlijk weder dezelfde ziekte onder hunne Runderen zoude beginnen te heerschen, welke in de twee laatstverloopene zomers, een getal van 22 stuks had weggerukt (*). Voor het overige heeft deze ziekte, in de beide voorgaande zomers, en ook in dezen zomer, het sterkst gewoed bij de grootste hitte, in de maanden Junij en Julij. Dezelve openbaarde zich altijd bij een enkel Rund-beest, terwijl dan opvolgend meerdere werden aangetast.

Op den 14 Junij, waren er, in dit jaar, reeds vier Runderen alle zeer spoedig gestor-

---

(*) Omtrent de ziekte, welke in 1826, op deze plaats, heeft geheerscht, is geene mededeeling tot mij gekomen, weshalve daarvan hier geene verdere melding kan worden gemaakt.

ven, zonder dat daartegen doelmatige hulp was aangewend. Alleen waren er eenige huismiddelen, door de landlieden, toegediend, bestaande uit *roet*, *olie*, en *honig*, zonder dat iets omtrent het bestaan der ziekte tot mijne kennis was gekomen. Op den gemelden dag, werd ik echter in de gelegenheid gesteld de ziekte zelf te behandelen, daar de Heer Burgemeester van *Gameren* J. VAN KERKWIJK mijne hulp bij eene zijner zieke Runderen, opgemelden waard loopende, inriep, bij het welk zich de volgende verschijnselen lieten waarnemen.

Dit Rund, acht jaren oud en wel doorvoed, zonderde zich van de overige beesten af, was traag en lusteloos, en begeerig, om zich in het water te verkoelen. — De temperatuur der huid, ooren, hoornen en pooten was afwisselend, en de huid, op sommige plaatsen, geelachtig van kleur. De oogen stonden uitpuilende, waren rood belooopen, en geelachtig doorschijnende. De eetlust en herkaauwing waren verminderd. Het beest liep snuffelend over den grond, als of het elken beet vooraf naauwkeurig door den reuk wilde onderzoeken; — het toonde zich zeer dorstig. De afscheiding der melk was sterk verminderd, zijnde dit het eerste verschijnsel geweest, waaraan men had waargenomen, dat het beest ongesteld was. — De pols was meenigvuldig, tamelijk vol; — de ademhaling geregeld; de afgang natuurlijk; de pis spaarzaam en bruin van kleur.

De behandeling van dit Rund werd door mij op deze wijze ingerigt, dat er eene aderlating van acht ponden uit de halsader werd gedaan, terwijl ik een ontstekingswerende drank liet gebruiken, bestaande uit een afkooksel van 3 oncen *heemstwortel* op drie ponden water, waarmede 3 oncen *salpeter*, 6 oncen *wonderzout*, en $1\frac{1}{2}$ onnee *ammoniakzout* vereenigd werden, om daarvan, alle 6 uren, een derde gedeelte integeven.

Den volgende dag bevond ik het Rund wat beter. Ik deed geene aderlating meer, uit vrees, dat eene verdere bloedsontlasting te veel zoude verzwakken, en de ziekte een *asthenisch* karakter zoude verkrijgen; doch ik liet met het gebruik derzelfde middelen voortgaan, met bijvoeging van een aftreksel van *vlierbloemen*. Deze behandeling had het gewenschte gevolg, dat, op den derden dag, zijnde den 17 Junij, het dier geheel hersteld was.

Onder gelijksoortige, doch meer hevige verschijnselen, werd, op den 18 Junij, op den gezegden uiterwaard, ziek de koe van den Landman J. VAN RUMPT, zijnde 7 jaren oud. Bij dezelve was de afscheiding der melk bijna geheel opgehouden, en de eetlust en herkaauwing waren sterker dan bij het vorige Rund verminderd. Voor het overige waren de ziekte-teekenen dezelfde als bij het laatstgemelde beest.

De geneeswijze werd begonnen met eene ruime aderlating uit de halsader; er werd een nieswortel op de plaats gezet, waartegen de milt ge-

legen is, als mede aan de dijen; voorts liet ik een drank bereiden uit een *afkooksel van lijnzaad*, met 8 oncen *wonderzout*, 3 oncen *salpeter*, en 6 oncen *gewonen azijn*; — om in drie malen op dien dag te geven.

Op den volgenden dag, was de toestand iets beter. De aderlating werd, om dezelfde reden als boven, niet herhaald. De wrangwortels hadden nog niet veel gewerkt. Er werd nu een drank voorgeschreven uit drie ponden van een *afkooksel van hremstwortel en vlierbloemen*, met 6 oncen *wonderzout* en 3 oncen *salpeter*, om als den bovenstaanden te gebruiken. — De beterschap nam toe, zoodat op den 21 Junij ook dit beest volkomen hersteld was.

De ziekte openbaarde zich, even als bij het voorgaande, op den 21 Junij, bij het Rund van G. VAN WIJNEN, almede op denzelfden uiterwaard grazende, hetwelk evenwel niet in staat was zoolang aan de hevigheid der ziekte weerstand te bieden, totdat er gepaste hulp kon worden aangebragt. Het stierf binnen weinige uren, waardoor ik in de gelegenheid gesteld werd, om dit Rund zelf te openen, en de ziekelijke veranderingen in het ligchaam waartenemen.

Uitwendig beschouwd, was het ligchaam sterk door lucht opgeblazen. De scheede en de endeldarm waren uitgezakt, en de uithangende gedeelten rood en ontstoken.

Bij de opening van den buik ontsnapte eene zeer stinkende, naar gezwaveld-waterstofzuur-gas

riekende, lucht. In de buiksholte was eene aanzienelijke hoeveelheid bloedig vocht uitgestort. De pens-maag was mede, door eene dergelijke aaschtig riekende gas-soort, uitgezet, de twaalfvingerige darm tot versterf overgegaan, de lever meer of min murw, de galblaas met eene grasgroene gal opgevuld, de milt uitwendig donker blaauw van kleur, sterk vergroot, met breede bloedige strepen als doortrokken, en met een zwartachtig, drabbig, naar teer gelijkend, bloed gevuld, waarin het weefsel, als het ware, was opgelost, zich vertoonende, bij het doorsnijden, als eene weeke, brijachtige, pap.

In de borstholte waren geene aanmerkelijke ziekelijke veranderingen aanwezig, behalve dat het hart, aan deszelfs punt, vooral van de rechter kamer, een weinig ontstoken was. — Het hart werd geheel ledig van bloed bevonden.

In den tijd van weisige uren, stierf, mede op den 28 Junij, het Rund van den Landman VAN DE WERKEN, zonder dat er hulp aan hetzelfde had kunnen worden toegebracht. Dit beest had zich meer onrustig, en als ijlhoofdig gedragen, en was, na eenige ronddraaijende bewegingen te hebben gemaakt, dood ter aarde gevallen.

Omtrent de bevinding der opening, welke ik zelf niet heb verrigt, heb ik alleen vernomen, dat de milt dezelfde tegennatuurlijke gesteldheid heeft opgeleverd.

Op denzelfden dag werd, op den genoemden waard, tevens het Rund van den Landbouwer

6. SPIERING, door dezelfde ziekte, aangedaan: De verschijnselen waren gelijk aan die der eerste en volgende ziek gewordenen dieren, met uitzondering, dat de afgang hier vermeerderd en dunner was dan gewoonlijk; en de ziekte niet van zulk een hevig inflammatoir karakter scheen te zijn.

Nadat ik het dier op stal had laten brengen, deed ik eene aderlating van vier ponden uit de hals-ader, maakte eene tegenprikkeling en afleiding, door het zetten van een nies- of wrangwortel in de huid, aart de plaats der milt, en aan de dijen; en liet inwendig een drank toedienen uit drie ponden lijmig *afkooksel van lijnzaad*, met 6 oncen *wonderzout*, $1\frac{1}{2}$ once *ammoniakszout*, en 6 oncen *azijn*; in drie malen, op dien dag, in te geven.

Den volgenden dag was de toestand nog dezelfde. Ik liet nog wederom dezelfde verkoelende middelen ingeven, met een aftreksel van *vlierbloemen* en *kaasjes-bladen*. Op den derden dag was het Rund veel beter, uitgezonderd, dat er nog versterkte afgang plaats had, waartegen nu een aftreksel van *gentiaan-wortel* met *vlierbloemen* werd voorgeschreven, waardoor de zelfde verminderde. Ik zag van deze geneeswijze het gewenschte gevolg, dat het Rund, op den vijfden dag, als hersteld, weder naar de weide werd gebracht.

Daar het gras thans, door de droogte, zeer

sterk op deze weide verminderde, raadde ik de landlieden aan, om de Runderen, voor eenigen tijd, van den waard te verwijderen, tot zoo lang, dat er wederom genoegzaam voedsel voor hen op dezelve zoude zijn gegroeid. Ik vond mij hiertoe te meer verplicht, daar, zoowel in vorige jaren als nu, de ziekte zich bij schraalheid van gras het meest openbaarde. Dit had dan ook de gelukkige uitwerking, dat, sedert dezelve, ruim 14 dagen naderhand, er wederom zijn opgebracht geworden, geene Runderen op dezen uiterwaard meer door de ziekte zijn aangedaan. Inmiddels moet ik doen opmerken, dat al de Runderen ter voorbehoeding waren adergelaten.

Na verloop van acht dagen evenwel stierf een der Runderen, hetwelk op den waard had geloopt, zeer spoedig in het binnenveld, toebehoorende aan J. VAN HEDEL. Dit Rund was reeds zeer voeg, op den waard, ongesteld geweest, en werd door den eigenaar zelve behandeld. Bij hetzelfde werden dezelfde ziekteverschijnselen waargenomen, als bij de overige Runderen plaats hadden, welke op den waard ziek waren geworden, en wel in eenen hevigen trap, zijnde het dier zeer benaauwd, en trachtende in het water te loopen. Gestorven zijnde, leverde de opening genoegzaam dezelfde verschijnselen op, als omtrent de vorige Runderen is vermeld, doch met dit onderscheid,

dat de milt niet vergroot of uitgezet, maar kleiner dan gewoonlijk bevonden werd. Of nu de vorige ongesteldheid van dit Rund op den waard, met deze, zoo spoedig in den dood geëindigde, ziekte nog in eenig verband hebbe gestaan, durf ik niet beslissen.

Nu scheen zich intusschen de ziekte zich niet meer alleen tot dien eenen, genoemden, uiterwaard te blijven bepalen, aangezien een Rund van den landman M. VAN HOLEWIJN, op den naastliggenden waard, aan de westelijke zijde, op den 3 Julij, mede ziek werd, terwijl, zoo als ik gezegd heb, al de Runderen van den eerst bedoelden waard waren verwijderd. Bij dit dier hadden de gewone ziekte-teekenen in een vrij hevigen trap plaats. Hetzelve was sterk van gestel en wel gevoed, vier jaren oud. De melkafscheiding was ongemeen spoedig verminderd, en zelfs nog sterker dan bij een der vorige beesten; doch het was niet zoo dorstig, noch begerig naar water, gelijk deze.

Dadelijk liet ik het Rund in den stal, op éene koele plaats zetten; ik deed eene aderlating van 8 ponden uit de halsader, zette, even als bij de vorigen, nieswortelen tot afleiding en gaf eenen gelijken drank uit *lijnzaad-water*, met *wonderzout*, *salpeter*, en *azijn*, hoedanige hier boven reeds is opgegeven, om dezelfden, op gelijke wijze, in drie giften, te doen gebruiken.

Op den volgenden dag was er nog geene

verandering ten goede te bespeuren. De nieswortelen hadden nog geene zwelling teweggebragt. Ik stelde eene tweede aderlating van 6 ponden in het werk. Het bloed was zwart van kleur en zeer lijvig; hetzelfde werd spoedig met eene ontstekings-korst bedekt, gelijk zulks ook bij al de overige zieken had plaats gehad. Dezelfde middelen werden bij vernieuwing toegediend. Op den derden dag was de beterschap aanmerkelijk, en nu werden in den derden drank nog *olierbloemen* afgetrokken. Ik had het genoeg, op den vierden dag, het Rund weder gezond naar de weide te kunnen doen brengen. Op dezen waard is de ziekte, tot dus ver, slechts bij dit eene beest gebleven, (zie blz. 251).

Korten tijd daarna, op den 14 Julij, openbaarde zich ook nog de ziekte, in het binnenland van *Gameren*, bij een Rund van den landman J. DE GEUS, hetwelk in het geheel op den boven bedoelden uiterwaard niet had gegraasd, daar de eigenaar, uit vrees voor deze ziekte, zijne Runderen, dit jaar, van dezelve had teruggehouden.

Bij dit welgevoede, driejarige Rund, waren de verschijnselen nagenoeg dezelve, als bij de vorige, met deze uitzondering, dat hetzelfde meer steunde, terwijl de pols zich meer hard en als krampachtig deed gevoelen, de adembaling neller was en met buikslaan gepaard ging. De melk schuimde niet; de afgang was traag,

en de ontlaste mest zwart van kleur en hard. Ik liet het Rund onverwijld op stal brengen, en deed eene aderlating van 6 ponden uit de halsader, zette een wrang op de hoogte der milt, en liet een drank van 4 ponden *afkooksel van lijnzaad* met 6 oncen *wonderzout*, even zoo veel *azijn*, en 3 oncen *salpeter* gebruiken, in vier malen integeven, om de twee uren, een gelijk gedeelte.

Des avonds was de toestand nog dezelfde; er werd nog eene aderlating van 4 ponden gedaan. Het bloed was zwart, en lijvig, en op dat, hetwelk des morgens was afgetapt, zoo wel als op het laatste, vertoonde zich eene vrij aanmerkelijke ontstekingskorst.

Den volgenden dag was de hevigheid der ziekte verminderd, kenbaar aan de mindere hardheid en spanning in de bloedvaten, en de meer geregelde adembaling en afneming van het buikslaan. Ik oordeelde nog eene aderlating van drie ponden te moeten doen; er kwam nu eene miuder sterke ontstekingskorst op hetzelfde te voorschijn. De wrang had niet sterk gewerkt. Er werd nog een drank uit *vlierbloemen* en *heemstwortel*, met *wonderzout*, *salpeter* en *ammoniakzout*, in verdeelde giften, als boven, aangewend, waarop zoo veel beterschap volgde, dat het Rund, reeds op den 17 Julij, genoegzaam hersteld, naar de weide werd gebragt.

In het laatst der maand Junij, zijn er twee

honden zeer spoedig gestorven, denkelyk ten gevolge van het eten van vleesch of der ingewanden van een Rund, hetwelk reeds eenige dagen was begraven geweest, en door de honden moet zijn opgedolven. Kort nadat men dezelve bij de plaats, alwaar de beesten in den grond waren begraven, had gezien, toonden zij hevige buikpijnen te hebben, waaraan dezelve, binnen weinige uren, onder stuiptrekkende bewegingen, zijn gestorven.

Wat nu de oorzaken betreft, waaruit deze ziekte alhier, en wel meer bepaaldelyk op den, boven beschreven, uiterwaard ontstaat, zalks is, voor mij, tot dus ver, moeijelyk, ja ondoenlyk vast te stellen. In de drie laatst opvolgende jaren, is dezelve, in het voorjaar, overstroombd geweest, en de ziekte heeft, in alle drie zomers, het sterkst geheerscht, bij droogte, in Junij, en Julij, doch in 1826 reeds toen er nog voldoende voedsel op den uiterwaard voor het vee aanwezig was. In de beide vorige jaren is er geen vee meer op den waard gestorven, nadat hetzelve er, voor eenigen tijd, van was verwijderd geweest; doch zulks was toen later, name-lyk in Augustus en September, en nu reeds in Junij, geschied. In alle drie jaren ontstond de ziekte eerst bij een enkel stuk vee, en openbaarde zich, kort daarna, bij meerderen.

In het lagere gedeelte van den waard, bevindt zich, zoo als boven gezegd is, in het begin

van den zomer, eene moerassige plaats. Wanneer het gras op het hoogere gedeelte des lands, bij aanhoudende droogte en warmte, schraal begint te worden, eten de Runderen somwijlen van het voedsel, dat in dit lage gedeelte groeit, hetwelk slijmig en stinkende, en welligt met zelfstandigheden kan vereenigd zijn, welke op de gezondheid der dieren een' nadeeligen invloed kunnen uitoefenen. In hoe ver zulks echter eene onmiddelijke aanleiding tot het ontstaan van deze bepaalde ziekte geeft, durf ik niet beslissen. — Ook levert de uiterwaard eenige zoodanige planten op, welke scherpe of vergiftige eigenschappen bezitten. — Ik heb op denzelfen gevonden de *breedbladige watereppe* (*sium latifolium*), de *water- of blaartrekkende ranonkel* (*ranunculus sceleratus*), de *veld-haneroet* (*ranunculus acris*) en de *gekroonde wolfsmelk* (*euphorbia peplus*).

Misschien worden er nog meerdere planten op de bewuste weide gevonden, welke schadelijk zijn voor het vee. Ik heb dezelve, daar het jaargetijde ook reeds, bij mijn onderzoek, voor het vinden van sommige voorjaars-planten, te ver verloop was, niet met grond kunnen nasporen. Het zal evenwel van belang zijn, hierop, in het vervolg, zoo veel mogelijk, te letten. Deze lagere grond van den uiterwaard zal ook waarschijnlijk, bij de zomer-warmte, door rotting van dierlijke of plantaardige stoffen, gassoorten opleveren, welke misschien op

de gezondheid der dieren verderfelijk werken, indien dezelve door middel der ademing worden opgenomen. Zou het waterstof-gas, hetzij op zich zelf, of in zoo ver dezelve koolstof of zwavel kan ontbonden houden, hier niet als schadelijke oorzaak in aanmerking kunnen komen? (†).

Eindelijk meen ik hier nog te moeten bijvoegen, dat ik, in het midden van December, te *Gameren* zijnde, een Boer mij verhaalde, dat

(†) Door sommigen wordt deze oorzaak als stellig aangenomen. — Vermits het Miltvuar meest op lage, moerassige, gronden wordt waargenomen, en men, bij de gestorvene dieren, de milt en de overige buik-ingewanden met zwart bloed vindt opgezuld, terwijl het eerstgemelde deel veeltijds als tot eene weeke brij is opgelost, leidt zulks tot het, niet geheel ongegronde, denkbeeld, dat de zoogenaamde *moeras-stof* (*miasma paludosum*), door de dieren, onmiddellijk ingeademd, of met het voedsel in de maag, en alzoo in het bloed wordende gebracht, de *ontkoling* van hetzelfde zou vertragen, en de overgang tot slagaderlijk bibed tegengaan. Volgens deze theorie wordt aan de geheele bloed-massa de hoedanigheid van aderlijk bloed medegedeeld, en de werking der aderen ten koste der slagaderen verhoogd, waardoor de ontstekingen een dus genoemd aderlijk (*veneus*) karakter verkrijgen, en daarom onzuivere, aderlijke, ontstekingen verdienen te worden genoemd; (Zie Dr. THUISSEN, *Over de herfst-koortsen*, in *Amsterdam*, in 1826 enz., blz. 113 en 114).

de Redacteur.

een zijner Paarden, hetwelk in dea nazomer, op den uiterwaard had gegraasd, in de laatste helft van November, zeer spoedig, en wel binnen 24 uren, was gestorven, nadat het een dag of drie op stal had gestaan. Volgens de mededeeling des eigenaars was, bij de opening, de milt even zoo bevonden, als bij de gestorvene Runderen, en de meeste ingewanden waren door versterf aangedaan. In de beide vorige jaren moet zulks, in den herfst, insgelijk met eenige Paarden het geval geweest zijn.

MEDEDEELING OMTRENT HET MILT-
 VUUR, HETWELK, GEDURENDE DE MAANDEN JUNI
 EN JULIJ VAN DEN LAATST VERLOOPEN ZOMER,
 IN DE GEMEENTEN BOKHOVEN EN ENGELN, IN DE
 PROVINCIE NOORDBRABAND HEEFT GEHEERSCHT,
 DOOR *W. H. MONTENS*, *Vee-arts der 1ste*
Klasse, TE HEUSDEN.

Volgens ontvangene aanschrijvingen van den WelEdelen Gestrengen Heer Districts-Commissaris van *Waalwijk*, om onderzoek te doen naar den aard eener vee-ziekte, welke zich in de Gemeenten van *Bokhoven* en *Engeln* had geopenbaard, begaf ik mij tot dat oogmerk, op den 6 Junij 1827, naar de eerstgemelde plaats.

Bij mijne komst aldaar, liet ik mij, zoo veel

mogelijk, inlichting geven, omtrent het ontstaan en beloop der ziekte. Ik vernam, dat vijf koebeesten zeer schielijk waren gestorven, zonder dat de landlieden vele andere verschijnselen aan dezelve hadden bespeurd, dan eene spoedige vermindering in de melk.

Ik had gelegenheid nog een dezer beesten, hetwelk juist op den 6 Junij, zijnde de dag mijner aankomst, gestorven was, te openen. Hierbij werd bevonden, dat de milt in versterf was overgegaan, zijnde zeer vergroot, murw, en met zwart, drabbig bloed opgevuld. De lever was insgelijks met koudvurige plekken bezet; de galblaas zeer uitgezet, de maag en darmen, alsmede het darmscheil waren rood beïloopen. Op de tong vertoonden zich roode plekken, welke van opperhuid ontbloot waren. Uit de klink en aars-opening ontlaste zich een taai, helderslijm. Er waren geene builen of *anthrax*-gezwollen aanwezig, welke ik vervolgens, bij sommige beesten, heb waargenomen.

Deze vijf gestorvene Runderen hadden op de gemeente-weide gelooopen, alwaar omtrent 50 stuks vee bij elkanderen graasden, en waaronder zich, volgens het berigt, nog verscheidene ongestelden bevonden.

Mij hier naar toe begevende, vond ik, onder dit getal, nog zes zieke Runderen, waaraan de volgende ziekte-teekenen werden waargenomen: vastliggende huid met opstaande haren langs den rug; de hoornen en ooren bij afwisseling

koud en warm; de oogen rood beloopt en ontlasting van tranen uit dezelve; uitvloeijing van taaije slijm uit den neus en mond; de pols hard; de ademhaling versneld; de eetlust verminderd of geheel opgehouden. Bij twee koeijen bevonden zich, in de lies-streek aanmerkelijke zwellingen of builen, terwijl deze, bij de meeste overigen, in den omtrek van het strottenhoofd plaats hadden. Deze gezwollen geopend zijnde, werd uit dezelve een geelachtig lymphatick vocht ontlast.

De opgegevene verschijnselen, de bevinding bij de, in het werk gestelde, opening, en het beloop der ziekte overtuigden mij al ras, dat de ziekte voor het heerschende Miltvuur moest gehouden worden.

De oorzaak van het ontstaan dezer ziekte, op de gezegde weide, is mij onbekend. Dezelve behoort tot de beste oude klei-landen, en is van zuiver drinkwater genoegzaam voorzien. De aanhoudende zomer-warmte, waaraan deze dieren bestendig waren blootgesteld geweest, bij gebrek aan gelegenheid, om zich in de schaduwe te kunnen begeven, konden hier, naar het mij voorkwam, alleen in aanmerking komen, zijnde mij geene andere omstandigheden voorgekomen, waaraan ik een genoegzaam nadeeligen invloed tot het voortbrengen der ziekte heb kunnen toeschrijven.

De eerste maatregel, welke ik, ter stuiting van den voortgang der ziekte, in het werk stelde,

bestond in het doen verplaatsen van al de Runderen van de gezegde weide, naar de stallen, of andere koele plaatsen. — De meesten deed ik eene aderlating van 6 ponden, en bij allen werd eene dragt aan den kossem gezet, terwijl inwendig *salpeter*, *wonderzout*, als verkoelende voorbehoedmiddelen werden gegeven.

De zes zieke beesten werden op de volgende wijze behandeld. — Aderlatingen van 6 tot 8 ponden, twee fontanellen, eene aan de borst, en eene aan de linkerzijde, op de hoogte, daar de milt gelegen is. Inwendig werd aan ieder beest, (voor zoo ver dezelve alle volwassen en genoegzaam van gelijke lichaams-grootte en sterkte waren), vier malen daags, ingegeven een poeder, bestaande uit een lood *salpeter*, anderhalve lood *wonderzout*, een lood *room van wijnsteen*, en een half lood *ammoniak-zout*, met water.

Onder het drinkwater liet ik *zure melk* of *azijn* gebruiken. — Het ligchaam werd, van tijd tot tijd, met koud water begoten.

Bij eenigen was de afgang traag, en hier werden klisteren uit *zemel-water* met eenig *zout* en *olie* aangewend.

Nadat de ontstekingsstoestand genoegzaam geweken was, werd met het *salpeter*, de *kamfer* vereenigd, en vervolgens ook het poeder van *gentiaanwortel* en *engelwortel*. In plaats van het plantenzuur werd voorts eenig *zoutzuur* onder het drink-water gemengd. Hiermede werd tot

de volkomene genezing aangehouden, welke op den 18 Junij met allen plaats had.

Op den 9 Junij vond men een jong Paard, op de gezegde weide, dood. Op den 25 dezer maand werd wederom eene koe door deze ziekte aangetast, welke 'snachts tusschen den 26 en 27 stierf. Op den 2 Julij openbaarde dezelve zich wederom aan twee beesten, te *Bokhoven*. Deze werden, door mij genoegzaam op dezelfde wijze behandeld, als de eerstgemelde zieken, en zijn genezen.

De ziekte, te *Engelen*, op den 28 Julij, zijnde uitgebroken, begaf ik mij, op bekomen aanschrijving van de, reeds boven gemelde auctoriteit, naar die plaats, alwaar ik vernam, dat er vier Rundbeesten spoedig gestorven waren, terwijl een vijfde stervende was, en er zich een groot getal zieken, op de gemeente-weide, te *Engelen*, bevond.

Op deze weide graasden ongeveer 80 Runderen, onder dezelve waren, zoo veel als mij gebleek, 13 stuks, in verschillende trappen, door het Miltvuur aangedaan, waaraan, over het geheel, dezelfde verschijnselen werden waargenomen, als omtrent de bovengemelde beesten te *Bokhoven* zijn opgegeven.

Ik meende daarom ook dezelfde maatregelen ter vermindering van den voortgang der ziekte te moeten in het werk stellen; doch niettegenstaande derzelver aanwending nam het getal zieken nog toe, zoodat hetzelfde, op den 4 Julij, tot 20 geklommen was.

Op den 3 Julij, vond men 'smorgens den stier, op de gemelde algemeene weide, dood. — Op denzelfden dag werd, op order van den WelEdelen Gestrengen Heer Districts-Commissaris bovengenoemd, eene koe, bij welke geen hoop op herstel meer bestond, gedood, welke ik, op verzoek van den Heer Med. Doctor VAN DER LOO, Lid der Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, in *Noord-Brabant*, opende. Alleen de milt werd bevonden in eene 'zwarte brijachtige zelfstandigheid te zijn veranderd.

Des morgens van den 7 Julij vond men ook een tweearig Paard dood op de gemelde weide, aan hetwelk men, 'savonds te voren, niets ziekelijks had bespeurd. Dit gaf aanleiding, dat ook de Paarden van de weide verplaatst werden.

De zieke Runderen, te *Engelen*, werden aan eene gelijksoortige geneeswijze als te *Bokhoven* onderworpen. Bij dezelve werd eerst eene voldoende ontstekingswerende behandeling door adertlatingen, etterdragten, en verkoelende zouten, aangewend, terwijl naderhand nog meermalen, eenige versterkende en opwekkende middelen, hoedanige ik boven vermeld heb, aangewezen schenen, om de ontstane zwakheid te herstellen. Sommige trouwens dergenen, welke de ziekte zoo hevig had aangetast, dat ik dezelve bijna voor verloren hield, waren zeer vermagerd en bleven, nog eenigen tijd, zeer zwak, zoodat de krachten ondersteuning noodig hadden.

Ik zag van mijn ingeslagen geneesplan dat gunstig gevolg, dat, na den 7 Julij, er geene zieken meer bij kwamen, terwijl het grootst getal der lijdenden dagelijks zichtbare teekenen van beterschap aan den dag legde, en, op den 16 Julij, de zieken, volgens bekomen berigt van den Heer Burgemeester van *Engelen*, genoegzaam alle hersteld waren.

Wat de oorzaak der ziekte in de Gemeente *Engelen* betreft, zoo dient te worden opgemerkt, dat de weide, waarop de beesten liepen, zeer slecht, en voor het grootst gedeelte met na genoeg een half voet stilstaand water bedekt was. Op het hoogste gedeelte der weide was genoegzaam geen voedsel meer te vinden. De dieren waren dus genoodzaakt zich in het water te begeven, en daar slecht voedsel, onzuiver en laauw warm drinkwater te gebruiken. Voorzeker moesten zich ook, uit dit drinkwater en nageblevene onzuiverheden der overstroming, door de warmte der zon, nadeelige luchten ontwikkelen, welke welligt, door de inademing, de kool- en waterstoffelijke bestanddeelen in het bloed vermeerderen, en, op deze wijze, eene oorzaak der ziekte kunnen worden. Althans kunnen deze omstandigheden, als zoo vele nadeelige invloeden worden beschouwd, welke eenen verderfelijken invloed op den welstand van het vee uitoefenen, waaruit het ontstaan eener heerschende ziekte kan worden afgeleid, en, in zoo ver, was de werking eener

bepaalde gelegenheids-oorzaak tot dezelve alhier duidelijker in het oogvallende, dan te Bokhoven.

Of deze ziekte als besmettelijk moest worden beschouwd voor de Runderen zelve, is mij niet duidelijk gebleken; doch ik wil niet onvermeld laten, dat, daar dezelve voornamelijk de melk-koeijen aandeed, ik een jarig kalf, dat op dezelfde weide had geloopt, bij eene koe, aan het Miltvuur ziek zijnde, deed plaatsen, welk kalf, na drie dagen, door dezelfde ziekte werd aangedaan. Dat het nuttigen der zelfstandigheden van de beesten, aan het Miltvuur gestorven, voor honden zeer gevaarlijk is, werd ook hier bevestigd, daar twee honden, die van het bloed van dezelve afkomstig, hadden gelekt, binnen twee dagen stierven.

MEDEDEELINGEN OMTRENT HET MILT-
 VUUR, HETWELK IN HET JAAR 1827, OP SOM-
 MIGE PLAATSEN, IN HET DISTRICT ROERMOND, IN
 DE PROVINCIE LIMBURG, ONDER HET VEE HEEFT
 GEHEERSCHT, DOOR N. CLASSEN. *Vec-arts*
 der 1ste klasse, TE ROERMOND.

Het Miltvuur, (*febris carbunculosa*, *fièvre char-
 bonneuse*), hetwelk bijna alle jaren, in eene of
 meerdere streken van ons vaderland, verwoestend

onder de huisdieren, doch vooral onder het hoornvee, heerscht, heeft, in dit jaar, ook wederom, in het Arrondissement *Roermond*, plaats gehad, en geene geringe nadeelen teweeg gebragt.

Te *Echt* begon de ziekte omtrent half Julij het Rundvee aantedoën, zoodat ik, op den 19 dezer maand, door den Heer Districts-Commissaris geauthoriseerd werd, mij derwaarts te begeven, ten einde de noodige middelen ter genezing, en alle mogelijke maatregelen tot stuiting van den voortgang der ziekte in het werk te stellen.

Tien koeijen waren reeds gestorven, voor dat ik daar ter plaats was aangekomen. De loop der ziekte was zeer kortstondig, zoodat de meeste beesten, die door dezelve overvallen werden, binnen weinige uren dood waren.

Twee Runderen waren nog ziek, welke ik, na dezelve te hebben onderzocht, onder mijne behandeling nam. Daar de ziekte, bij deze beesten, nog van een zeer inflammatoir karakter was, stelde ik dadelijk eene ontstekingswerende geneeswijze in het werk, als het doen van algemeene aderlatingen, opgevolgd door het steken van den zwarten nieswortel, of het zetten van wrangen, het bevochtigen van den geheelen onderbuik met laauw water, waarna de deelen met een stroo-wisch werden gewreven, en het zetten van herhaalde weekmakende klisteren. Ik liet dezelve op een' schralen leefregel brengen, zoodat zij, in de eerste dagen, niet dan laauw zemel-

water met bijvoeging van honig en azijn tot voedsel kregen, hetwelk de beesten, verscheidene malen daags, in genoegzame hoeveelheid, moest worden toegediend.

Een dezer koeijen had een aanmerkelijk gewel aan de linkerzijde der achterkaak, hetwelk, na verscheidene malen gescarificeerd te zijn geweest, gedurig met warme pappen van lijnmeel bedekt werd.

Inwendig werden alleen gegeven, het *poeder van heemstwortel*, met *zoethout*, *lijnzaad-meel*, benevens *salpeter* en *wonderzout*. In vier dagen waren deze koeijen volkomen hersteld.

Bij mijn verder onderzoek op de overige, en vooral op die stallen, alwaar reeds beesten aan de ziekte gestorven waren, bevonden zich verscheidene, bij welken ik eene algemeene ontstekings-toestand waarnaam te bestaan, dat is, zoodanige voorbeschiktheid, welke, bij eene geringe bijkomende of aanleidende oorzaak, ligt de ziekte zelve, in volle kracht, zoude hebben doen ontwikkelen. Ik stelde bij dezen eene gelijke *antiphlogistische* behandeling in het werk, ten einde dezelve, zoo veel mogelijk, te verhoeden. Zulks had het gevolg, dat, te *Echt*, van dien tijd af, verder geen dier, door de ziekte, is aangetast geworden.

Te *Horn* heeft het Miltvuur, omtrent gedurende den geheelen zomer, geheerscht, zoodat er al reeds een aantal van meer dan 50 stuks vee gestorven was, voor dat ik, op den 19 Sep-

tember, van den Heer Districts-Commissaris oider ontving tot het onderzoek der ziekte.

Op den eersten stal, daar ik kwam, waren daags te voren, twee koeijen aan het Miltvuur gestorven. Vier waren nog in leven, doch eene derzelve was reeds door de ziekte aangedaan; terwijl ook bij twee anderen die voorbeschiktheid plaats had, welke eene spoedige overgang tot de wezenlijke ontstekings-ziekte kon doen vreezen. Bij alle drie werd de boven opgegevene antiphlogistische geneeswijze aangewend, waardoor het eerstgemelde beest hersteld, en het uitbreken der ziekte, bij de twee laatsten, werd voorgekomen.

Op den tweeden stal komende, vernam ik van den eigenaar, dat hij reeds drie koeijen aan deze ziekte verloren had, terwijl twee, wegens de, bij dezelve plaats hebbende, inflammatoire gesteldheid, aanleg tot de ziekte toonden te bezitten. Deze werden, gelijk als de overige, behandeld, terwijl tevens al de Runderen, die nog op den stal waren, op den schralen leefregel werden gesteld. Deze eigenaar heeft evenmin als de vorige vervolgens meerdere beesten door de ziekte verloren.

Om nu niet te breedvoerig te zijn, zoo zal ik alleen melden, dat bij mijn verder onderzoek, te *Horn*, al de beesten, bij welken ik zelfs de minste voorbeschiktheid tot het Miltvuur waarnam, eene aderlating werd aangewend, terwijl voorts wrangen gezet en dezelfde leefregel on-

derhouden werden, en zulks werd met dat oogenschijnlijk goed gevolg bekroond, dat, terwijl vroeger, voornamelijk op den 12, 14, 15 en 17 September, daags 2, 3, 4, 5, ja zelfs tot 6 en 7 stuks werden weggerukt, de ziekte nu gestuit, en, binnen de eerste drie weken, niet een beest meer ziek werd.

Nu werd nog, van tijd tot tijd, een enkel Ruid op nieuw door de ziekte aangedaan. Zoo dezelve evenwel niet al te hevig van aard was, — gelijk dit nogtans over het geheel plaats had, zoodat de dieren dood waren, of zoo na aan denzelfden, dat alle hoop op genezing verloren was, — heb ik, bij allen, immers op een tweetal uitzonderingen na, dezelfde handelwijze, met een gewenschten uitslag, bekroond gezien.

Bij twee koeijen meen ik van de ontstekingswerende geneeswijze eene nadeelige uitwerking te hebben ondervonden. De eene stierf twee uren na de aderlating, de andere op den volgenden dag. Het blijkt dus, dat deze behandeling niet onvoorwaardelijk aangewezen is, daar de ziekte reeds te ver gevorderd kan zijn, om bloedsontlastingen te verdragen. Is er bereids een aanvankelijk versterf in de inwendige deelen aanwezig, dan moet natuurlijk elk verzwakkend middel, doch vooral de aderlating den dood verhaasten. Hoe zeer het nu voorzeker niet altijd volkomen kan worden bepaald, tot welken trap de ontsteking is geklom-

men, en of, dien overeenkomstig, de bloedsontlasting nog aangewezen zij of niet, zoo heeft mij de ondervinding in dezen geleerd, dat wanneer de ziekte zoo ver gevorderd is, dat de adembaling zeer versneld, de flanken sterk slaan, de pols ras en menigvaldig, en vooral ongeregeld of tusschenpoozende is geworden, de aderlating en eene verzwakkende behandeling in het algemeen niet meer te pas komen, maar veeleer eene nadeelige uitwerking te weeg brengen. Hier zullen dan veeleer opwekkende en versterkende middelen, als de *campher*, de *wolverlei*, *gentiaanwortel* en soortgelijke nog nuttig kunnen zijn.

De oorzaak der ongemeene sterfte te *Horn*, voor mijne komst en behandeling van het vee aldaar, zal wellicht voor een gedeelte daaraan moeten worden toegeschreven, dat de uitwendige invloeden, als de warme luchtgesteldheid toen sterker derzelve nadeelige uitwerkingen op de meest voorbeschikte dieren hebben uitgeoefend, doch ook gedeeltelijk meen ik, dat dezelve daaraan zal mogen worden toegeschreven, dat te voren, bij de meeste zieken, slechts aderlatingen van 2 tot 5 ponden waren aangewend, opgevolgd door wrangen, en het toedienen van sterk prikkelende middelen; waarvan de nadeelige gevolgen genoegzaam zijn bevestigd geworden. De aderlatingen, door mij verrigt, waren van 8 tot 10; ja 12, en bij een enkel stuk vee, van 14 ponden, wordende daarmee een strenge leefregel en eene verdere ont-

stekingwerende of verkoelende behandeling verbonden.

Het is mij onnoodig voorgekomen de verschijnselen der ziekte, alsmede de bevindingen der openingen van eenige gestorvene dieren hier mede te deelen, daar ik mij overtuigd houd, dat dezelve aan elk, die zich met de vee-artsenijkunde bemoeit, genoegzaam bekend zijn, zoodat ik meen dit te kunnen voorbij gaan, te meer daar mijn doel alleen is om een, slechts kort en algemeen, verslag te geven omtrent het Miltvuur, zoo als hetzelfde in dit en vroegere jaren, in het Arrondissement *Roermond* heeft geheerscht, en de gevolgen, welke ik uit mijne behandeling heb getrokken.

Hoewel ik, na het verlaten van 's Rijks Vee-artsenijsschool, eerst sedert den 1 Junij dezes jaars, in het bovengemelde Distriet werkzaam, en gevolgelyk niet in staat geweest ben, naauwkeurig den tijd op te geven, dat het Miltvuur, in vroegere jaren, in deze streken, geheerscht heeft, zoo ben ik toch, gedurende mijn verblijf alhier, in de gelegenheid geweest, bij de eigenaren, wier zieke dieren ik behandeld heb, dienaangaande navraag te doen, waaromtrent ik hier het navolgende kan mededeelen.

Sedert het laatst van 1821 tot het begin van 1822, heeft het Miltvuur te *Wessem* zoo algemeen geheerscht, dat er, in drie maanden, 70 stuks Rundvee aan zijn omgekomen.

W. MELDERS, op de Hofstede, bekend onder

den naam van het *Klerkenhof*, te *Bezele*, verloor aan deze ziekte, in het jaar 1824, 17 varkens, en, in 1825, 5 varkens, in 1826 en 1827 3 varkens, 11 Runderen en 76 Schapen. De sterfte begon in Julij, onder het Rundvee, en duurde tot aan de felste koude voort. Onder de schapen nam dezelve een begin in December 1826, en duurde tot September 1827.

De varkens stierven meer op onbepaalde tijden. De ziekte was, onder de Runderen en Schapen, zeer hevig, zoodat dezelve zoo gezond en dood waren, terwijl dezelve, bij de varkens, een meer slepend beloop had.

Hoewel de genoemde landbouwer alle mogelijke, hem bekende, middelen in het werk stelde, ten einde de sterfte te doen ophouden, als het zuiveren der stallen, het witten der muren, het uitdelven der aarde in de stallen en het leggen van nieuwe bodems, ja zelfs het vervaardigen van een geheel nieuwen stal, heeft evenwel niets van dit alles hem eenig voordeel aangebragt, daar de nieuws, door hem aangekochte, beesten, welke in denzelfden werden geplaatst, even zeer door dezelfde ziekte werden aangetast, en daaraan stierven.

JAN MATTHIJS KARSTEN, landbouwer op *Jongenhof*, nabij *Roermond*, verloor in 1825, van Augustus tot 1 November, aan het Miltvuur, 5 Paarden, 11 Runderen, 23 Schapen, 33 Varkens, 1 Geite-bok, en 40 Hoenders, welke laatsten door het gebruik van het bloed, dat men de Paar-

den had afgetrokken, zoo als men meende, gestorven waren. Ter zelfden tijd kreeg de vrouw des landbouwers eene aanzienelijke ontstekingsbuil in den nek. Ik herinner mij, dat, gedurende den tijd, dat de ziekte, dit jaar, te *Horn*, heerschte, verscheidene menschen gelijktijdig door ontstekings-gezwellen werden aangedaan, welke evenwel, onder eene gepaste behandeling, zoowel als de vrouw des gemelden landbouwers, hersteld zijn.

JANSSEN, landbouwer en herbergier te *Meeren*, verloor, in 1825, 3, en, in 1826, 26 Stuks jong en oud Rundvee, terwijl hij er dit jaar van bevrijd is gebleven.

JOHANNES SANDERS, te *Meeren* op *Doevershof*, verloor, in 1826, 7 en dit jaar, 3 koeijen, terwijl de vierde, waarbij ik nog vroegtijdig geroepen ben geworden, er van gered is.

Te *Zusteren* heeft de ziekte, in 1826, ook verwoestend gegrasseerd, zoodat er van het begin van April tot het laatst van Mei, 50 stuks Hoorvee aan om kwamen, terwijl dezelve, in dat jaar, te *Roosteren* bij *Zusteren*, niet minder hevig was, daar er, van Augustus tot September, nabij 50 stuks aan stierven.

Te *St. Ochtenberg* zijn, in 1826, 20 beesten gestorven, terwijl dit jaar de ziekte stil is gebleven.

Op den 20 November dezes jaars, begon de zelve zich ook te openbaren, te *Melik*, bij den landbouwer HENRIKUS JELKENS. Hij had 16 stuks

hooravee op stal, waarvan plotsling 2 gestorven waren. Hij verzocht mij de overigen te willen onderzoeken. Bij 10 bevond ik eene inflammatoire voorbeschiktheid plaats te hebben, kenbaar aan den vollen, harden, en verhaasten polsslag, rood belooopen oogen, tragen, zwartgekleurden, droogen, of wel harden afgang enz. Over het geheel toonden de beesten grooten dorst te hebben. Ik stelde bij deze 10 Runderen dezelfde geneeswijze in het werk, welke omtrent de vorigen gevolgd was, met dat gevolg, dat deze landman er geen een meer aan deze ziekte heeft verloren.

In verscheidene dorpen zijn, op deze en geene stallen, nog wel Runderen gestorven, welke ik moeilijk alle kan opnoemen. Hetzij genoeg hier de voornaamste verwoestingen te hebben medegedeeld, welke de ziekte, zoo in eenige vroegere jaren, als in dit jaar, heeft veroorzaakt. Het blijkt uit deze opgave, dat dezelve te voren meer algemeen heeft geheerscht, daar zij toen over meerdere Gemeenten plaats vond, terwijl dezelve zich thans, voor zoo ver mij bekend is, voornamelijk tot *Echt*, doch vooral tot *Horn* heeft bepaald. In de overige Gemeenten is wel een enkel dier gestorven, doch zulks komt niet in vergelijking met de vroegere jaren.

De hevigheid der ziekte was ook thans, zoo als gewoonlijk, verschillende. Eenige beesten stierven onverwachts, zonder dat er genoegzaam eenige ziekte verschijnselen waren opgemerkt.

Bij anderen duurde de ziekte somwijlen 24 tot 48 uren, terwijl enkelen 3 of 4 dagen aan dezelve bleven lijden. Ten aanzien van den loop der *epizoötie* kan alleen worden aangemerkt, dat dezelve, zoo als boven reeds gezegd is, te *Horn*, bijna gedurende den geheelen zomer, heeft plaats gehad, zoodat er dagelijks beesten vielen, terwijl de ziekte dan eenige dagen ophield of minder was, doch zich dan wederom, met dezelfde kracht hervattede. Te *Echt* zijn tien Runderen kort na elkander in de maand *Julij* overleden; waarbij het toen, na de aauwending mijner geneeswijze, is gebleven.

Wat de aanleidende oorzaken betreft, waaruit de ziekte in de gemelde streken ontstaan zij, of daartoe hebben medegewerkt, deze heb ik, ongeacht mijne navorschingen, niet kunnen ontdekken, om daaromtrent iets met zekerheid te kunnen vaststellen; want scherpe of vergiftige planten, welke in de weiden of onder de voederstoffen kunnen gevonden worden, waaraan, door sommige vee-artsenijkundigen, de aanleidende oorzaak van het Miltvuur wordt toegeschreven, heb ik niet ontdekt, zoodat ik oordeel, dat deze oorzaak hier naauwelijks in aanmerking kon komen, terwijl het vee, voor het overige, de beste weiden genoot. Anderen maken indachtig op het slechte drinkwater. Dan ook dit kon hier niet verdacht worden gehouden, daar het vee aan zuiver drinkwater geen gebrek leed, kunnende hetzelfde algemeen

het water uit de rivier de Maas of Roer bereiken.

Maar het zij mij geoorloofd eene vraag te opperen. Zoude de onzuiverheid der stallen hier geene nadeelige uitwerking kunnen hebben? Over het algemeen toch hebben de landlieden, immers ver de meesten, die dit jaar niet zonder verlies van vee zijn gebleven, de gewoonte, het stroo, de heide enz., welke zij tot strooijen onder het Rundvee gebruiken, maanden lang in de stallen te laten liggen, om op deze wijze velen en goeden mest te verkrijgen. Deze gewoonte kan, naar het mij voorkomt, niet anders dan tot nadeel der gezondheid van het vee verstrekken, daar er uit den mest zich ongetwijfeld scherpe dampen ontwikkelen, welke, op de adembalings- en verteerings werktuigen eene schadelijke prikkeling uitoefenen. Zouden zoodanige dampen, die van een *ammoniakalen* aard zijn, niet mede kunnen werken, om de ontcooling van het bloed door de ademhaling, eenigermate te beletten, waardoor hetzelfde te veel met het koolstoffelijk beginsel bezwangerd blijft?

Het is mij belangrijk voorgekomen hierop de aandacht te vestigen, daar ik, in den verleden zomer, ondervonden heb, dat juist de meeste dieren gevallen zijn in die stallen, alwaar de meeste onzuiverheid heerschte, in welke de mest meermalen verscheidene voeten hoog, als een natte hoop, onder de dieren

lag, terwijl die gene, bij welken te dezen opzichte, eene bijzondere zindelijkheid heerschte, en de stallen, op behoorlijken tijd, werden uitgemest, terwijl dezelve van zuivere lucht genoegzaam werden voorzien, er geene of slechts een enkel stuk vee aan de ziekte hebben verloren. Ik heb gelegenheid gehad, dit te *Echt* en *Horn* beide optemerken. Ik meen dit echter, voor als nog, slechts als eene, welligt niet van allen grond ontbloote, veronderstelling op te geven, welke een nader onderzoek en bevestiging vereischt. Eene verdere ondervinding zal het gegronde of ongegronde van dezelve kunnen uitmaken.

WAARNEMING OMTRENT DE GENEZING
VAN DE MONDKLEM (*TRISMUS*), ONTSTAAN
DOOR HET VATTEN VAN KOUDE, BIJ EEN PAARD,
DOOR *J. W. A. HART*, *Vee-arts der 1ste*
klasse, aan 's Rijks Vee-artsenijschool.

Een zwart Merrie-Paard, ruim acht jaren oud, kwam van eene reis, waarop het sterk in het zweet was gereden, terug. Men had hetzelfde, kort te voren, den kop tusschen de ooren, geheel kaal geschoren, zonder dit deel, te dekken. Het weer was ongemeen koud, zoodat de Thermometer van FAHR., des morgens te 7 uren, op 3 of 4 graden boven 0 had gestaan. Op den stal komende, nam men waar, dat het Paard niet dan hoogst moeilijk kon eten, kun-

nende het den mond bijna niet openen, terwijl de lippen zich krampachtig zamentrokken. De opligtende spieren van de bovenlip konden, door de krampachtige spanning, waarin dezelve zich bevonden, uitwendig zeer duidelijk onderscheiden worden. De wang-spieren (*musculi buccinatores*) waren stijf, doch de kaauw-spieren (*m. masseteres*) bevonden zich in den natuurlijke staat. Onder de kaauwing werd de kop onophoudelijk op en neder bewogen. Het Paard kon den haver niet dan met moeite tusschen de tanden vatten. De pols was hard en klein, de hartslag versneld en bonzende. De ontlasting van den afgang was natuurlijk, doch de meststof droog en deze ging in kleine ballen af. — Volgens het verhaal des eigenaars, was het Paard in den verleden zomer in de weide niet best gegroeid, daar het mager was gebleven, ofschoon, voor het overige, vlug zijnde. Men had meermalen opgemerkt, dat het liggende, sterk steunde, en doorgaans het stroo met de voorpooten onder het lijf krabde, hetwelk aanleiding had gegeven om te gelooven, dat hetzelfde nu en dan pijn in den buik had gevoeld.

Ik mogt de oorzaak dezer ontstekingsachtig-krampachtige aandoening der lip- en kaakspieren, en de daarvan afhangende sluiting van den mond aan het vatten van koude toeschrijven, welke op het bezweete ligchaam en de kaalgeschoren kruin had gewerkt, en oordeelde de volgende behandeling te moeten in het werk stellen.

Des avonds van den 19 Febr. 1827, dit Paard voor het eerst onderzoekende, werd er onverwijd eene aderlating van 5 ponden uit de halsader verrigt, en eene etterdragt onder den buik gezet, terwijl eene gedurige zachte wrijving des ligchaams met stroo-wisschen werd onderhouden. Voorts werd het Paard, bij eene behoorlijke dekking van het ligchaam, en vooral van den kop, tot aan den buik, in stroo geplaatst, wordende bovendien eene dunne of drank-voeding aanbevolen.

Op den 20 Febr., des ochtends, was de toestand nog dezelfde. Het bloed was met eene sterke ontstekingskorst overdekt. Ik deed op nieuw eene aderlating van vijf ponden, zette eene klisteer van laauw water, zeep en olie, die vervolgens ook nog meermalen werden herhaald, en schreef de volgende geneesmiddelen voor:

℞. *Nitrat. Potass.*, unc. II,
Caphurac, drachm. II,
Pulv. Sem. Lini,
 — *Rad. Liquir.* aa. unc. II.

M. F. Pulv.

S. 3 malen daags eene lepel vol onder het dunne voeder.

Verder werden de krampachtig verstijfde lippen kaakspieren, twee malen daags, gesmeerd met een *linimentum*, bestaande uit 3 oncen *raapolie*, vier drachmen *ammoniak-geest*, dertig greinen *campher* en even zoo veel *heulsap*.

Den 21 Febr. De toestand is iets beter; de afgang van den mest vermeerderd, doch de stoffen zijn nog droog. Het bloed der laatste aderlating is minder ontstoken, de dragt zwelt matig, en begint reeds een dunnen etter te geven. De beweging der kaken is vrijer; het Paard schudt niet zoo sterk met den kop; gedurende de kaauwing, en de spieren zijn minder gespannen en samengetrokken.

Tot den 28 ging de beterschap langzaam, doch geregeld, voort. — Dezelfde behandeling van wrijving des ligchaams, het smeren der kaakspieren, enz., als mede het gebruik der inwendige middelen waren intusschen bestendig voortgezet, met bijvoeging van eenige oncen *wonderzout*.

Van nu af aan werden eenige meer versterkende middelen gegeven, mede geschikt om de werkzaamheid der huid optewekken, welke steeds gespannen en onwerkzaam was, bestaande uit *poeder van genever-bezien, gentiaan-wortel, faenugriek, lijnzaad*, van ieder twee oncen, *wonderzout zes oncen, zwaavelbloemen en ruwen spiesglans*, van ieder twee looden, waarvan, drie malen daags, eene lepel vol onder natgemaakte zemelen met eenigen haver werd gegeven. — Onder de aanwending dezer middelen was het Paard, op den 20 Maart, volkomen hersteld, zoodat de kramp der kaauwspieren en der lippen geheel was weggenomen, en de mond wederom als gewoonlijk kon geopend worden, terwijl het schudden

met den kop was opgehouden. Op den 5 Maert was de etterdragt, die sterk gewerkt had, weggenomen geworden, hebbende het Paard zich, reeds op den 26 Februarij bevorens, als naar gewoonte, des nachts ter rust nedergelegd, hetwelk hetzelfde, van het begin der ziekte, tot dezen tijd toe, niet had gedaan.

WAARNEMING OMTRENT DE GENZING
 EENER ALGEMEENE KRAMP-VERSTIJVING
 DER SPIEREN (*RIGIDITAS MUSCULORUM SPASTICA, TETANUS*), BIJ EEN
 PAARD, ONTSTAAN NA HET TERUGDRIJVEN VAN
 EEN ROOSACHTIG UITSLAG AAN DEN STAART, GE-
 FAARD MET DOORLOOP.

Op den 2 Junij 1827, werd aan de ziekestallen der Vee-artsenijschool een zesjarig bruinstekelharig Merrie-Paard ter behandeling gebragt, bij hetwelk men reeds, gedurende vijf of zes weken, een vochtig uitslag over den geheelen staart-wortel had waargenomen. Hier tegen waren tot dus ver geene middelen aangewend. Sedert de laatste acht dagen was de roosachtige aandoening zoo zeer toegenomen, dat de huid, op de bovenoppervlakte van den staart, geheel raauw was, terwijl het haar in denzelfen zoo los zat, dat het zich zeer gemakkelijk liet uittrekken, verspreidende de uitvloeiende stof

eeuën viezen, zuurachtigen, stank. De staartwortel zelf was gezwollen. — Voor het overige scheen het Paard gezond, doch hetzelfde had, sedert eenigen tijd, eene overvloedige ontlasting van dunne meststoffen gehad, waardoor het eenigermate slap was geworden (*).

Vermits liet uitslag aan den staart bij den voortdurenden doorloop was verergerd, scheen de aanwijzing te vorderen om dezen te matigen, en het plaatselijk uitslag aan den staart niet versterkende of zamentrekkende middelen te behandelen. Tot dat einde werd inwendig een poeder voorgeschreven, bestaande uit bittere maagmiddelen, namelijk *gentiaan wortel*, *eikenbast*, *genever-bezien*, *fennugriek*, *lijnzaad* en *zethout*, (van ieder vier looden); waarvan, drie malen daags, een gewone lepel werd gegeven, over het kort voeder. Uitwendig werd het volgende middel aangewend:

(*) Dit Paard werd gesteld onder de verzorging van den kweekeling M. T. HOFFMAN. Het onderwijs, betreffende de practische behandeling der zieke dieren, in de stallen der Vee-artsenijschool, is op deze wijze ingerigt, dat de oudste kweelingen dezelve, na de rij af, onder hun opzicht nemen, die van de ziekte-gevallen geregelde aantekeningen houden, terwijl zij ook de voorgeschrevene geneesmiddelen moeten toedienen, en voorts op alles letten, wat tot de verzorging der dieren behoort.

R_o. Sulph. Capri, — Zinci, — dr. IV.
 — Aluminæ, —
 Tinct. Myrrhæ, aa unc. I,
 Aquæ Commun, tuc. XVIII.
 M. F. Lotio.

S. 3 malen daags de raauwe plaatsen aan den staart er mede te bevochtigen.

Op den 6, 12, 22, 28 werd het Paard telkens teruggebracht, om onderzocht te worden, en men bevond, dat de vochtige plaatsen langzamerhand opdroogden, terwijl het haar aanmerkelijk vastter in de huid was geworden. — De zwelling van den staart aan het bovenste gedeelte was geslonken, doch dezelve bleef naar de punt toe nog opgezet. — Ook de ontlasting der dunne meststof was nog niet verminderd. Ter afleiding werd nu bovendien eene etterdragt onder den buik geplaatst, en het gebruik derzelfde uit- en inwendige middelen voortgezèt, met dat verschil, dat de *eikenbast* in het poeder door dezelfde hoeveelheid *wilgenbast* werd vervangen.

Op den 2 Julij waren de zwelling en het uitslag van den staart veel afgenomen en de fontanel begon goed te etteren.

Op den 14^{den} daaraanvolgende, kon men het plaatselijk ongemak voor genezen houden, zijnde de zwelling geheel verdwenen, en het uitslag droog geworden en geheeld.

Intusschen liet zich, reeds op den 4 Julij,

waarnemen, dat het Paard kortademig was, met sterke beweging der flanken, terwijl de slijmvliezen van den neus, oogen en den mond zich rood, vertoonden, weshalve eene aderlating van vier ponden uit de halsader werd in het werk gesteld. — Deze toestand bleef nagenoeg dezelfde tot den 11^{den}, wanneer wij bevonden, dat de kortademigheid en het slaan der flanken veel was verergerd, terwijl de ontlasting van den mest spaarzaam, en de meststofje zelve klein gebald, hard en donker van kleur was. Behalve de aanwending van eene verzachtende en weekmakende klisteer, uit *lijnzaad-afkooksel* en eenig *gewoon zout*, werden nu inwendig verzachtende en verkoelende middelen gegeven, bestaande uit *salpeter* (twee oncen), *wonderzout* (acht oncen), poeder van *lijnzaad* (vier oncen), en van *zouthout* (twee oncen), verdeeld tot 8 poeders, om van dezelve, 3 malen daags, een te doen gebruiken.

Op den 12^{den} hadden de volgende verschijnselen plaats: stijfheid der voorste ledematen; de adembaling ongemeen verhaast en kort; de neusgaten wijd opengesperd; de pols vermeerderd; de slijmvliezen zeer rood; de mond met een taai speeksel opgevuld; het tandvleesch door roosachtige onsteking en verzwering aangedaan; ruimere ontlasting van minder vaste meststofje.

De voorgesehrevene middelen werden nu met zes oncen van het gewoon ontbindend poeder

vereenigd, en daarvan, 3 malen daags, eene lepel vol gegeven (*). — Het tandvleesch en de

(*) Het zal, ten einde eene gedwinge herhaling van dezelfde middelen, voor het vervolg, bij de mededeeling der, aan de Vee-artsenijschool behandelde, ziektegevallen, te voorkomen, niet ondienstig zijn, van tijd tot tijd, eenige voorschriften op te geven, welke in onze Apotheek, eenvoudigheidshalve, als vaste bereidingen worden nagehouden, welke dan, naar eisch der omstandigheden, voor bijzondere oogmerken, gewijzigd en geschikt worden gemaakt. Zoo hebben wij altijd, voor dagelijksch gebruik, een poeder in gereedheid, onder den naam van *gewoon ontbindend poeder (pulv. resolvens ordinarius)*, hetwelk op de volgende wijze is te zamengesteld:

℞. *Pulv. Semin. Lini*,
 — — — *Foenugraeci*,
 — — — *Radic. Liquir*,
 — — — *Gentian*,
 — — — *Baccar. Juniperi*, aa unc. II,
Flor. Sulphuris,
Antim. Crudi, aa unc. I.

M. F. Pulv.

Dit poeder, hetwelk bittere, zachte maagversterkende en verwarmende eigenschappen bezit, zonder heet te zijn, terwijl het tevens ontbindend is, en op de huid werkt, komt in vele gevallen te pas, als in verlooren eetlust uit slapheid en verslijming der maag, in gewone slijmhoesten, en ligte catarrhale aandoeningen, als verkoudheden, droes-ziekten enz.; in hoedanige gevallen van dit poeder, door ons, steeds met het beste gevolg, inzonderheid bij het Paard, gebruik wordt gemaakt. Om het slijm-ontbindend vermogen van dit middel te versterken, wordt veelal, op de voorgeschre-

mond werden gewasschen met een *afstreksel van saalie, roode rozen*, met bijvoeging van *zeezout-zuur, geestig afstreksel van myrrhe*, en eenigen *honig*.

Den 13^{den}. Algemeene verstijving van de spieren des ligchaams, vooral van den hals, der schouders, van de voorste en achterste ledematen,

---

vene hoeveelheid, één of twee oncen *dubbelzout*, (*sulphas potassae, sal polychreston, arcanum duplicatum*) en één tot twee drachmen *braak-wijnsteen* gevoegd. Door de vermenging met eene meerdere hoeveelheid *lijnzaad* of *poeder van heemstwortel* kan men de verzachtende eigenschappen van dit middel vermeerderen. Met de helft of gelijke deelen *wonderzout* vereenigd, verkrijgt het poeder insgelijks eene losmakende, hoewel nog geenszins eene laxerende kracht van aangelang. Wanneer aan ieder pond van het poeder twee oncen gestampt *mosterd-zaad* worden toegevoegd, wordt door deszelfs gebruik de verloren eetlust, voortvloeiende uit een' slaphheids-toestand der maag en verslijming van dit deel, algemeen nog krachtadiger opgewekt en verbeterd, terwijl andere middelen, bijv. verdoovende, als het *poeder van bilzenkruid*, enz., of sterker opwekkende, als de *wolverlei, campher, valeriana* enz., of zamentrekkende, *tonische*, als de *eiken- of wilgenbast* enz., dit poeder voor verschillende aanwijzingen geschikt kunnen maken.

Bijaldien evenwel de Vee-arts het voorgeschreven poeder, als vaste bereiding, in zijne Apotheek wenscht te houden, zoo mag ter herinnering dienen, dat het poeder van *lijnzaad* niet lang kan worden bewaard, zonder ransch en daardoor scherp te worden, weshalve men hetzelfde niet in eene zeer groote hoeveelheid in het veren dient gereed te maken.

zoodat het Paard zeer moeilijk loopt, en de beenen, als het staat, en onder het gaan, ver van elkander verwijderd houdt; de kaauspiereu deelen mede in de krampachtige verstyving, zoodat de mond gesloten is, kunnende de kaken slechts tot een of twee duimen van elkander worden gebragt; er loopt bestendig een taa speeksel uit den mond, waardoor het eten voor het Paard nog moeilijker wordt. — Het bestaan van de mond-klem, gepaard met algemeene kramp-verstyving der spiereu, valt dus niet meer te miskennen. — De volgende middelen worden voorgeschreven:

℞. *Pulv. Resolv. Ordin.* unc. IV,
 — *Flor. Arnicae*,
 — *Rad. Valerianae*, aa unc. I,
Asae Foetidae. drachm. IV,
Tart. Emetic. drachm. I,
Mell. Ordinar. unc. VI,
M. F. Elect.

S. om de twee yrea de hoeveelheid van twee looden op de tong te smeren.

Tot uitwendig gebruik:

℞. *Olei Rapar.* unc. IV,
 — *Therbinth.* drachm. II,
Ammon. Liquid. unc. I,
M. F. Linimentum.

S. 2 malen daags den kop, den hals, de schouderu en ledematen er mede te smeren. — Twee malen daags eene klisteer uit lijnzaadwater met zout, of gewone zeep.

Tot den 16 werd met deze middelen onafgebroken aangehouden, in welken tijd men waarnam, dat de spanning der spieren iets verminderde en met dezelve de kortademigheid, zoodat de neusgaten minder wijd bij de ademhaling geopend werden, terwijl ook de ledematen vrijer werden bewogen, en zelfs de ontspanning der kaauwspieren eene verdere opening van den mond toeliet. De pols duidde ook een verminderden krampachtigen toestand en een vrijeren omloop der bloeds aan; de afgang van den mest was vermeerderd, doch dezelve was slecht verteerd, en toonde eene zwakke werking der maag en darmen aan.

Op den 17 werd waargenomen, dat het Paard dien nacht voor het eerst zich had nedergelegd, hetwelk als een gunstig voortteeken mogt worden beschouwd.

Op den 18. De beweging der ledematen is minder vrij; de oogen staan flauw; de flanken zijn opgetrokken; de pols zeer onregelmatig, en tot 60 slagen in eene minuut verhaast; de eellust vrij goed. Ten einde den afgang sterker te bevorderen, (uit de onderdrukking van welken het ontstaan der krampverstijving mede kon worden afgeleid) werd nu een purgeermiddel gegeven uit twee looden aloë en even zoo veel dubbelzout, met vier looden raap-olie, 8 looden honig, en eene genoegzame hoeveelheid boekweitmeel tot eene likking gemaakt, om hetzelfde

in viermalen, alle twee uren namelijk een vierde gedeelte, integeven. Hier door volgde, op den 19 en 20, ontlasting van eene meer vochtige meststof.

Nu bleef de gesteldheid, een' geruimen tijd en wel tot den 26sten, onder afwisselende verbetering en verergering der verschijnselen, aanhouden, zijnde de beweging, zoo der spieren van de ledematen als der kaakspieren, dan eens meer, dan wederom minder vrij, waarmede de kortere of ruimere ademhaling overeen kwam, alsmede de pols en hart-slag, die dan eens geregeld, dan weer ongeregeld, somwijlen zelfs tuschenpoozende, werden waargenomen, slaande van 52 tot 60 slagen in eene minuut. De meststoffen waren inmiddels, van tijd tot tijd, beter verteerd, doch moest de afgang nog steeds door klisteren en laxerende middelen, worden bevorderd.

Er kwam nu aan, den hals een uitslag op de huid te voorschijn, ten gevolge van het bestendig insrijven van het voorgeschreven *vlugtig smeersel*, na hetwelk de krampachtige toestand verbeterde, wordende de beweging der kaken vrijer en de pols geregelder.

Deze aanwijzing volgende, oordeelden wij een nog sterkeren prikkel op de uitwendige deelen des ligchaams te moeten aanwenden, en lieten tot dat einde aan beide borstwanden, op eene plaats, ter grootte van een gewoon tafelbord, nadat het haar alvorens was afgeschoren, eene

scherpe zalf inwrijven (*). Inwendig werd, ten einde de werking der huid, welke als nog zeer over het ligchaam gespannen lag, te bevorderen, en de spijsvertering te verbeteren, het navolgende poeder voorgeschreven:

℞. *Flor. Sulphuris*, unc. I,
Antim. Crudi, drachm. IV,
Pulv. Rad. Gentianae, unc. II,
 — *Baccar. Juniperi*, unc. IV,
 — *Semin. Foeni graeci*, unc. III,
Sulph. Sodae, unc. IV.

M. F. Pulv.

S. 3 malen daags 2 lepels vol.

(*) De gewone spaansche vliegzalf werkt dikwijls als blaartrekkend middel op de huid der groote huisdieren niet sterk genoeg, tenzij door andere scherpe zelfstandigheden aangezet. — De zalf, waarvan wij ons, tot dit oogmerk, alsmede tot andere einden, bijv. tot het verdeelen van sommige koude gezwellen, — ook wel van gallen, enz. bedienen, wordt bereid, volgens het voorschrift van ROHLWES, (*Magazin für Thierarzneykunde*, B. III, St. I, s. 51.):

℞. *Pulv. Cantharid*,
Gumm. Euphorbiae,
Vitrioli albi (Sulph. Zinci), aa drachmas II,
Merc. Sublim. Corrosiv. (Muriat. Deut-oxydi Hydrargyri),
Olei Terebinthini, aa drachmam I,
 — *Juniperi*, drachmas IV,
Unguenti Nervini, drachmas II.

M. F. Ung.

Zie ook mijn *Handboek over de Genees- en Verloskunde van het Vee*, blz. 70. de Redacteur.

Den 27. Het uitslag aan den hals is vermeerderd.

Den 28. De scherpe zalf heeft goed gewerkt; er beginnen zich hier en daar blazen te vertoonen; de ademhaling is veel vrijer, miuder snel, en de pols meer natuurlijk.

Den 30. De blazen geopend zijnde, ontlast zich eene aanzienelijke hoeveelheid van een lijvig geel vocht uit dezelve, terwijl de verrigting der ademhaling, van den pols, en de beweging des ligchaams nog aanmerkelijk vrijer zijn geworden. — Het insmeren van het *linimentum volatile* wordt nog altijd voortgezet.

Op den 2 Augustus was de stramheid der spieren reeds zoo veel gebeterd, dat het Paard, naar den stal wordende geleid, meermalen van zelve in den draf liep. De eetlust was nu zeer goed, de pols was regelmatig geworden, en genoegzaam tot het gewone getal van 40 of 42 slagen in eene minuut teruggebragt. Inmiddels kon het Paard eerst op den 1 September als volkomen genezen worden beschouwd, terwijl de krampachtige toestand zich nog meermalen, bij tusschenpoozen, verergerde, kenbaar aan eene vermeerderde kortademigheid, somwijlen gepaard met hoest en slaan der flanken. Inzonderheid bleef de kramp het langst aanhouden in de borstbeens- en darmbeens-ribbe-spiereu, waardoor de buik zich doorgaans nog als opgeschort deed waarnemen. — De kaakspieren waren evenwel reeds vroeger van de verstijving bevrijd ge-

worden, zoodat de kaauning behoorlijk werd verrigt, terwijl ook de ontlasting der meststoffen eindelijk, buiten de aanwending van klisteren, geregeld bleef voortduren.

—De behandeling werd besloten door bij het laatst voorgeschrevene middel, een ounce van van het poeder der bladen van het *zwarte bilzenkruid* te voegen, ten einde de, nog overgeblevene, gevoeligheid in de werktuigen der ademhaling te verminderen, zoodat de algemeene krampachtige verstijving des ligchaams, welker genezing niet dikwijls plaats heeft, op deze wijze, hoewel eerst na verloop van ongeveer drie maanden, gelukkig en volkomen volbragt werd.

Reeds eene maand, vóór dat het Paard van alle geneeskandige behandeling ontslagen was, had men hetzelfde, van tijd tot tijd, voor het rijtuig begiemen te gebruiken, bij welke beweging het zich zeer wel bevond, en tot heden doet het deszelfs dienst als koets paard volkomen, zonder eenig ongemak uit de ziekte te hebben overgehouden.

 SCHEIKUNDIGE ONTLEDING

VAN HET GAS, VERKREGEN UIT TWEE RUNDEN, WELKE AAN OPGEBLAZENHEID LEDEN. —

MEDEGEDEELD DOOR D^r. P. J. I. DE FREMERIJ, Hoogleeraar in de Natuur-, Schei- en Artsenymengkunde aan 's Rijks Vee-artsenijschool.

Omtrent geen gedeelte der scheikunde heerscht, tot dus verre, meerdere onzekerheid, dan omtrent dat, hetwelk betrekking heeft op de voortbrengselen, welke in het ziekelijk aangedaan dierlijk ligchaam gevonden worden. Hier omtrent heeft men nog slechts weinige daadzaken bij een verzameld, welke afgezonderd ter neder zijn gesteld, en waaruit men nog geene algemeene uitkomsten heeft kunnen trekken.

Daar het echter voor de kennis der pathologische wetenschap van het uiterste belang is, om eene meer naauwkeurige kennis van de voortbrengselen in verschillende ziekten te verkrijgen, ten einde, zoo mogelijk, den aard der ziekten hieruit beter te verklaren, en op deze kennis een grondig geneesplan te kunnen bouwen, zoo moet ons elke bijdrage, die deze kennis kan vermeerderen, welkom zijn.

Terwijl daarenboven het aantal der daadzaken, welke op de Vee-artsenijkundige ziekte kunde betrekking hebben, uit een scheikundig oogpunt beschouwd, nog veel geringer is, dan

van die gene, welke de menschelijke geneeskunde betreffen, en hier nog zeer veel te doen overig is: zoo meende ik hun, voor wie dit tijdschrift voornamelijk is ingerigt, geene ondiensnt te zullen doen met de volgende bijdrage, omtrent het gas, dat bij de opgeblazenheid van twee Runderen verkregen is, mede te deelen, een verslag, dat achtereenvolgend in verschillende fransche tijdschriften is medegedeeld, zijnde het onderzoek van dit gas, door den Heer FLUGER, Lid van het *Helvetisch Genootschap der Natuurkundige Wetenschappen*, te Soleure in Zwitserland, in het werk gesteld. Wij deelen hetzelfde mede, zoo als het in de *Annales des Sciences Naturelles*, voor de maand Junij 1827, voorkomt.

De Heer LUTHI, zegt de Heer FLUGER, bragt mij, op den 6den October 1825, eene blaas, met het gas gevuld, hetwelk hij, bij de operatie der opgeblazenheid, door hem aan eene koe in het werk gesteld, verzameld had.

Dit gas had, toen het uit het ligchaam kwam, eenen sterken en stinkenden reuk, en was, tot dus verre, bijna algemeen voor koolstof-zuurgas gehouden, terwijl ook de behandeling van het zieke Rund, volgens deze veronderstelling, was ingerigt,

Dit gas werd tot het verder onderzoek, in meerdere glazen van verschillende grootte op

den waterbak overgebracht, men leverde de volgende uitkomsten op:

1°. Het was ongekleurd, en had eenen eigenaardigen, onaangenaemen reuk.

2°. Het brandde langzaam met eene slaauwe blaauwachtige vlam; eene aangestokene kaars werd in hetzelfde uitgedoofd, en werd wederom aangestoken, zoo zij in de vlam van het gas gebragt werd.

3°. Wanneer het gas met kalkwater geschud werd, verminderde het $\frac{2}{3}$ gedeelte in omtrek, en het kalkwater werd geheel troebel.

4°. Met vloeibare *ammonia* geschud, verloor het ook naauwkeurig $\frac{2}{3}$ in omtrek.

5°. Met dampkringslucht vermengd, onstond er geen ontploffend mengsel; het brandde langzaam voort met eene blaauwe vlam.

6°. Met zuurstof-gas vermengd, werden dezelfde uitkomsten verkregen, terwijl het in de flesch bevattende kalkwater sterk troebel werd, door het gas, dat bij die verbranding werd voortgebragt.

7°. 100 volumen van dit gas in den eudiometer met 50 volumen zuurstof-gas verbrand, leverden 100 volumen koolstof-zuur-gas op, welke volkomen, door koud water, ongebluschte kalk, bijtende *ammonia* en *soda*, werden opgeslorpt.

Uit deze verschijnselen meen ik het volgende besluit te mogen opmaken. 1°. Het, door de bijtende kalk of *ammonia*, opgeslorpte gas, in de 3de en 4de proef, is koolstof-zuur-gas en

vormt dus $\frac{2}{3}$ gedeelte van het onderzochte gas.
 2°. De overblijvende $\frac{2}{3}$ gedeelten bestaan uit
koolstof-oxyde-gas.

Den 22sten October bragt mij de Heer LURNI wederom gas uit eene andere koe, aan dezelfde ziekte lijdende; dit brandde met eene eenigzins meer heldere blaauwe vlam, dan het vorige; kalkwater en bijtende *ammonia* sloorpten slechts $\frac{1}{3}$ gedeelte van hetzelfde op; en de $\frac{2}{3}$ gedeelten, welke terug bleven, leverden alle kenteekenen van koolstofoxide-gas op, zoodat men dezelfde stoffen, als in het vorige geval, verkreeg, maar in geheel verschillende evenredigheden.

Beide de zieke Runderen waren ongeveer drie jaren oud, en van een sterk gestel. Als oorzaken der ziekte moeten eene te vette weide en groote hitte over dag worden aangemerkt.

Het is bekend, dat PRIESTLEY het eerst het koolstof-oxide-gas heeft ontdekt, en dat deszelfs eigenlijke aard en samenstelling, in het jaar 1801, door CRUIKSHANK is aangewezen. Tot dus verre had men hetzelfde niet in de natuur gevonden, en het was, volgens de aanmerking van den Heer THÉNARD, alleen als kunst-voortbrengsel verkregen.

Het aanwezen, van het koolstof-oxide gas, in het ligchaam der, aan opgeblazenheid lijdende, Runderen, moet derhalve als eene geheel nieuwe daadzaak worden aangemerkt, en het is te wenschen, dat men hieromtrent meerdere nasporingen in het werk zal stellen, ten einde

hierdoor meer nauwkeurige kennis omtrent deze ziekte en de behandeling, zoo als die behoort te worden ingerigt, te kunnen verkrijgen.

Tot dus verre het berigt van den Heer PLUGER, te vinden in de *Bibliothèque Universelle*, uitgave voor de maand Januarij 1827. Hierbij werd het volgende, door de uitgevers van het eerstgemelde tijdschrift, gevoegd.

De uitkomsten, door den Heer PLUGER verkregen, verschillen geheel en al van die, waarvan, door de Heeren FREMIJ en LAMEIJRAN, is melding gemaakt, in eene bijdrage, door dezelve geplaatst in het *Bulletin de Pharmacie*, 1ste deel, p. 358, en waarvan de Heer PLUGER geene kennis schijnt te hebben gedragen.

Volgens de, naauwkeurig door hen in het werk gestelde, scheikundige ontleding van het gas, insgelijks uit een, aan opgeblazenheid lijdend Rund, verzameld, bestond hetzelfde uit:

Zwavel-waterstof-zuur gas.	. . .	80 deelen.
Koolstof-waterstof-gas.	. . .	15 —
Koolstofzuur-gas.	. . .	5 —

Hier uit moet men derhalve besluiten, dat de opgeblazenheid oorzaak kan zijn van het vormen van zeer verschillende gas-soorten. De behandeling der ziekte zelve, zal naar de omstandigheden moeten gewijzigd worden. Wanneer men daarenboven bedenkt, dat het koolstof-oxide-gas, door geene zelfstandigheid ontleed of opgeslorpt kan worden, zoo volgt hier uit, dat alleen de operatie of punctuur, bij de dieren, welke aan

deze soort van opgeblazenheid lijden, hulp zal kunnen verschaffen.

Men zal evenwel in deze ziekte, volgens het voorschrift van de Heeren FREMIJ EN LAMEIJRAN; altijd wel doen, in het eerst, de vloeijende *ammonia*, als opslorpend middel, voor te schrijven, in de gift van een drachma, met drie of vier oncen water verdund, en zwavel-aether, als opwekkend middel, in eene gift van twee of drie drachma's vermengd; met twee of drie lepels olie. Wanneer deze geneesmiddelen geen gunstige verandering voortbrengen, dan, en dan alleen, zal men zijne toevlugt tot de punctuur moeten nemen, om aan het gas eene uittocht te verschaffen, hetwelk, in dat geval, ongetwijfeld uit koolstof-oxide-gas, en mogelijk koolstof-waterstof-gas, zal bestaan.

OVER HET ZUIVEREN VAN BESMETTE STALLEN;
DOOR MIDDEL DER ZOUTSTOF-SODA EN
ZOUTSTOF-KALK (*CHLORURETUM SO-*
DAE ET CALCIS).

Het uitstekende nut, waarmede men zich, tot dus ver, pleegt te bedienen van de *Guiton-*
sche berookingen, tot het zuiveren van zooda-
nige plaatsen, welke, door schadelijke uitvloei-
selen of dierlijke smetstoffen, verontreinigd zijn,
is genoegzaam bekend. Wanneer een pond

keukenzout en acht looden *bruinsteen*, welke vooraf sijn gewreven en onder elkander gemengd zijn, onder tusschenpoozende bijgieting van *verdund zwavelzuur*, in een' verglaasden pot, aan eene zachte warmte worden blootgesteld, zoo ontwikkelt zich daaruit, in de gedaante van eenen damp, de *zoutstof* of *chlore* (te voren *overgezuurd zeezout-zuur* genoemd), welke het vermogen bezit, om de ziekte-smetstoffen op eene scheikundige wijze te verstoren, en derzelve werking krachteloos te maken. Ik heb, in mijn *Handboek* over de *Genees- en Verloskunde* van het vee, op blz. 650, een voorschrift medegedeeld, volgens hetwelk zoodanige beroeking gevoegelijk kan worden in het werk gesteld ter zuivering van besmette stallen, bij plaats hebbende vee-ziekten.

Sedert dat de Fransche Scheikundige LABARACQUE de *zoutstof-soda*, en *zoutstof-kalk*, in water ontbonden, heeft doen kennen, als zeer vermogende middelen, om de nadeelige uitwerkingen en den stank van alle rottende dierlijke zelfstandigheden weg te nemen, zijn dezelve, insgelijks met het beste gevolg, gebezigd tot het zuiveren van zoodanige verblijfplaatsen, alwaar de lucht, door stinkende uitvloeiselen of ziekte-smetstoffen, verontreinigd wordt bevonden, en om de hoogst nadeelige uitwerkingen, welke daaruit voor gezonde personen, die in dusdanige onzuivere vertrekken moeten verkeerren, voortvloeijen, wegteneemen of voortekomen. Van

de aanwending dezer zoutstoffelijke verbindingen heeft men ook reeds eene voordeelige toepassing gemaakt op de Vee-artsenijkunde, tot het zuiveren namelijk van stallen, welke door de smetstoffen van zieke dieren verontreinigd zijn. Deze vereenigingen van *zoutstof-soda* of *kalk* met water schijnen tot het bedoelde oogmerk de voorkeur te verdienen boven de hier bovengemelde berookingen, in zoo ver uit dezelve, door de enkele blootstelling aan de lucht, de dampvormige *zoutstof* langzaam en gelijkmatig ontwikkeld wordt (*), waardoor men minder het ongemak ondervindt, hetwelk, bij de gewone wijze van berooking, aan eene eenigzins sterke ontwikkeling der dampen, wegens de prikkeling, welke dezelve op de ademhalings-werktuigen tweegbrengen, verbonden is, terwijl bovendien de aanwending der *chlorin*-ontbindingen zelve ook gemakkelijker is dan de, tot dus ver gebruikelijke, *Guitonsche berooking*, kunnende dezelve voorts nog gevoegelijk tot het wasschen der dieren en van de besmette zelfstandigheden, als tuigen, gereedschappen enz. dienen.

De wijze, op welke de *zoutstof-soda* tot het

(*) Deze ontwikkeling berust op de sterke verwandschap, welke het koolstofzuur, vooral in de lucht van onzuivere verblijfplaatsen aanwezig, tot de loozoutige zelfstandigheden bezit, waardoor deze zich vereenigen, terwijl de zoutstof, vrij wordende, zich in eene gasvormige gedaante verspreidt. — Het eigenlijke werkzame beginsel is dus hier volkomen hetzelfde als bij de berooking van GUITON MORVEAU.

zuiveren van besmette stallen kan worden ge-
bezigd, wordt, door LABARACQUE, aldus opgege-
ven, in het werkje, getiteld: *de l'emploi des*
chlorures d'oxyde de sodium et de chaux. Paris
1825, p. 37.

Men schudt eene flesch sterke (geconcentreerde)
zoutstof-soda in een' emmer zuiver water, en
roert hetzelfde om. Hierin doopt men een bor-
stel of heide-bezem, en bestrijkt daarmee de
muren, de kribben, ruiven, en voorts al de
hooge en lage gedeelten van den stal. Vervol-
gens wast men de bestreke plaats met
zuiver water af. Tot de zuivering van eenen
stal van 40 voeten lengte, 12 voeten breedte,
en 10 voeten hoogte, zal men vier flesschen
geconcentreerde *zoutstof-soda* noodig hebben,
wordende iedere flesch met 10 of 12 litres (°)
rivier-water vermengd.

Is de zuivering volbragt, dan worden de
deuren en vensters geopend, om alles wat be-
vochtigd is, te doen droogen, waarna men de
gezonde dieren, zonder vrees, in de stallen
kan brengen. Op tijden intusschen, dat er
besmettelijke vee-ziekten heerschen, behoort
men, als voorbehoedmiddel, des morgens en
's avonds, den stal rijkelijk te besproeijen met
een mengsel, bestaande uit eene flesch *zoutstof-*
soda, en vier of vijf emmers water. Hiermede
kan men ook met voordeel de herstelde die-

(*) De litre staat genoegzaam gelijk aan 24 oncen.

ren, zoo als gewoonlijk geschiedt, wasschen, voor dat dezelve bij de gezonden worden teruggebragt.

Tot het zelfde einde kan de zoutstof-kalk dienen, welke om derzelver minderen prijs (*), nog boven het gebruik der zoutstof-soda aanbeveling verdient. Wij zullen hier daarom ook het voorschrift mededeelen, volgens hetwelk de eerstgemelde zelfstandigheid tot dit oogmerk kan worden aangewend, volgens den Franschen Artsenijmengkundigen A. CHEVALLIER, te vinden in het *Journal de Médecine Vétérinaire et comparée*, Tom. III. Cahiers de Mars, 1826.

Men neemt anderhalf pond zoutstof-kalk, ter sterkte van 90° tot 100°, volgens den zoutstof-meter (*chloromètre*) van GAIJ-LUSSAC. Deze hoeveelheid wordt gemengd in een vat met honderd litres, zijnde ongeveer acht emmers, water. Men laat het mengsel een korten tijd staan, en giet dan het heldere vocht van het bezinksel af. Alsdan worden op hetzelfde op nieuw vierentwintig litres water gedaan, waar mede de gezonkene zoutstof-kalk wordt omgeroerd, waarna alles op een' natgemaakten linnen doek wordt gegoten. De ontbinding der zoutstof-kalk, welke doervloeit, wordt nu met het eerste afgietsel vereenigd. De stal wordt vooraf naauwkeurig schoon gemaakt, en dit geschied zijnde, wascht men de muren,

---

(*) Het pond zoutstof-kalk kost 8 stuivers.

planken, ruiven, kribben, enz. met het gemelde zoutstof-kalk-water, door middel van een doek of eene spons, welke telkens in hetzelfde wordt gedoopt. Heeft men deze wassching verrigt, zoo wordt het overige gedeelte van het vocht gebezigd, om daarmede den bodem van den stal nat te maken. Dit alles gedaan, en de stal genoegzaam droog zijnde, laat men het vee er wederom inbrengen.

KORTE MEDEDEELINGEN

EN

UITTREKSELS.

I. WATERVREES BIJ EENE KOE.

De Hoogleeraar aan de Vee-artsenijschool te Alfort, DUFY, heeft de waarneming bekend gemaakt omtrent eene *hydrophobische* koe. Een herdershond had eene teef gebeten, welke eene kudde Runderen bewaakte. Bij deze vertoonden zich, op den 50sten dag, de eerste teekenen der razernij, wanneer dezelve aan vijf beesten wonden had toegebracht door te bijten. Drie dezer koeijen waren reeds aan de ziekte gestorven. Een stier besprong, gedurende de eerste dagen, dat hij ziek was, onderscheidene koeijen met groote drift. De Pachter hield de ziekte van den stier voor de uitwerking van deze kracht-oefening, liet denzelfden slachten en het vleesch verkoopen. Toen hieromtrent nadere berigten verspreid werden, waren er reeds vier weken verlopen, zonder dat de menschen, die het vleesch genuttigd hadden, of de koeijen, welke door den stier besprongen waren, eenige naadee-

lige gevolgen hadden ondervonden. — Bij de vierde koe nam de Heer Dupuy de volgende verschijnselen waar. Vermindering van den eetlust, onrustigheid, vonkelende oogen gingen het uitbreken der razernij vooraf. Zoodra deze zich openbaarde, hield het dier op te eten en te herkaauwen; het deed sterke angst kennen, en trilling der huid; het stootte met den kop en gedroeg zich ongemeen onrustig; het sloeg achter uit, ruste met het ligchaam bij afwisseling op eenen voet, zoodat het in eene tuimelende beweging geraakte; het geeuwde dikwijls en knerstande. De pols liet zich als een draad gevoelen; dezelve werd bij de beweging sterk en menigvuldig, doch nam na dezelve wederom 15 of 20 slagen af. Wanneer het dier water werd voorgezet, naderde het in het begin met de lippen tot hetzelfde, slingerde dan den kop in de hoogte, het kreeg stuiptrekkingen, welke van de lippen en kaakspieren begonnen en tot sterke schuddingen van het ligchaam overgingen, waarbij het dier angstig brulde, zeer onrustig was, en om zich henen stiet. — Des avonds van den tweeden dag was de rug- en lenden-streek ongevoelig, en de achterbeenen waren als verlamd. Des nachts waren de schuddingen zeer sterk, de toevallen vermeerderden, en gingen met een verschrikkelijk geloei gepaard. Op den derden dag kreeg het beest ieder oogenblik nieuwe aanvallen van convulsien, vooral indien het beproefde te drinken. Het brullen

duurde voort; de krachten zonken. Bij de opening nam men, als het merkwaardigst verschijnsel, waar, dat de mergachtige zelfstandigheid van het ruggemerg, vooral der lendenen, eene bijzondere weekheid bezat; deszelfs witte kleur was donker geel geworden. De vliezen des ruggemergs waren zeer rood en als opgespoten. Op de zelfstandigheid des mergs lag eene tamelijk dikke laag eener zwarte stof, welke zich tusschen de zenuwdraden uitbreidde en de zenuwvlechten omhulde.

2. NIEUWE WIJZE OM PAARDEN TE ANGLISEREN.

In het dagverhaal eener Reize in de Vereenigde Staten van *Noord-America* en *Neder-Canada*, gedaan in 1817, door J. PALMER, blz. 16, wordt eene nieuwe wijze opgegeven, om de Paarden, nog jong zijnde, den staart naar boven, te doen dragen, zijnde dezelve minder wreed, dan de gewone handelwijze van angliseren bij volwassene Paarden. De bedoelde manier, uitgevonden door den Heer VAN BUSTLETOUYN bestaat daarin, dat, bij het veulen, zoodra het geworpen is, de staart vlak met den rug gelijk wordt gebogen, terwijl alsdan het overtollige gedeelte er met een mes wordt afgesneden. Wanneer het dier volgroeid is, behoeft er niets meer aan te worden gedaan. De staart is zoo kort als deze behoort te zijn, en het Paard

draagt denzelven zoo goed, als of het, op de gewone wijze en met de grootste handigheid, was geangliseerd.

3. BESMETTELIJKHEID VAN HET SCHURFT-UITSLAG
DES PAARDS VOOR DEN MENSCH EN ANDERE
DIEREN.

Men meent, in het algemeen, dat de mensch niet door de schurft van het Paard besmet wordt. Dit is het gevoelen der Hoogleeraren LEROY, VOLPI, MONTEGGIA en anderen. De volgende daadzaak bewijst intusschen het tegendeel. In de maand Januarij 1820, kocht een Boer, met name MACNI, op de markt te *Bergamo* een schurftig Paard, om op hetzelfde naar huis te rijden. Den dag na zijne aankomst ondervond hij bijna over het geheel ligchaam eene sterke jeukte, en op gelijke wijze zijn zoon en een vriend, die hem naar de markt vergezeld hadden. De jongen, dien men het Paard ter verzorging overgaf, krabde zich ook den tweeden dag, nadat hij het Paard overgenomen en behandeld had. Een' arbeider, die eenige uren met het Paard op het veld gearbeid had, ging het daarna op dezelfde wijze. Met één woord, meer dan 30 personen op dit landgoed, benevens andere Paarden, werden, binnen weinige dagen, middelijk of onmiddelijk besmet. De bovengenoemde eigenaar verkocht dit Paard aan

een' Molenaar, die insgelijks spoedig werd aangestoken, ook een zijner knechten, die slechts de hand op den rug van het Paard gelegd had, en voorts eene koe, die den hals tegen de krib des Paards had gewreven. Het verdient te worden opgemerkt, dat alle, welke besmet werden, de jeukte binnen 24 of 36 uren, na de voorafgegane aanraking, ondervonden, hetwelk te merkwaardiger is, daar zulks in de maand Januarij plaats vond. Dat het medegedeelde uitslag voor de ware schurft moest worden gehouden, werd, door de kundigste Genees- en Heelkundigen, verzekerd, die deze huidziekte behandelden. Deze daadzaken schijnen duidelijk te bewijzen, dat de schurft der Paarden aan den mensch kan worden medegedeeld. (Uit de *Annali Universali di Medicina* van 1823 overgenomen in von FRORIEPS *Notizen* enz. N°. 91. B. V. *Aug.* 1823.)

4. GEBRUIK DER CROTON-OLIE IN DE VEE-ARTSENIJKUNDE.

Het is bekend, dat het Paard moeilijk purgeert, en bijna geen openend (*cathartisch*) middel, hetwelk bij den mensch eene vermeerderde werking der darmbuis zonder andere bijzondere uitwerkingen te weeg brengt, werkt op alle dieren. De *aloë*, alleen of met de *calomel* aangewend, bezit intusschen een laxerend vermogen

Bij het Paard, en ook de olie heeft een zwak afvoerend vermogen. De Heer smoot heeft onlangs de *croton-olie* (*oleum crotonis tiglii*) tot dit oogmerk aangewend, welke, in giften van 15 tot 25 druppelen, even zoo goed als de *aloë* werkt. Maar nog nieuwer is de ontdekking, dat men de drooge zaadkorrels, of zelfs de zelfstandigheid, welke na de uitpersing der olie terug blijft, in eene gift van 20 tot 30 greinen, met volkomen dezelfde uitwerking kan geven. De gevaren eener al te sterke gift zijn, bij dit nieuwe middel, even zoo groot, als bij de *aloë*. Een klein of zwak Paard moet minder hebben dan hier boven is opgegeven. Vijf greinen van de *croton-korrels* brengen ongeveer denzelfden trap van kwalijk bevinden teweeg, als een drachme *aloë*, en dus staan dertig greinen der eersten, in dit opzigt, ongeveer met 6 drachmen van de laatste gelijk. (*Philosophical Magazine and Journal*, 1825. v. *Frorieps Notizen*, B. X. s 159.)

---

5. OVER HET ONTSTAAN VAN BLOEDIGE MELK BIJ
EENE KOE, DOOR HET ETEN VAN DEN SEVEN-
BOOM; (*JUNIPERUS SABINA*.)

De Vee-arts s. FEIJ, in het Canton *Thurgau*, in *Zwitserland*, werd ter hulp geroepen bij eene koe, die roode of bloedige melk gaf. Daar hij, vermoedende dat de oorzaak van dit zie-

kelijk verschijnsel in het voedsel of drinkwater moest worden gezocht, terstond het hooi onderzocht, bevond hij, dat er eene menigte zevenboom onder hetzelfde gemengd was. De bekende werking dezer plant overwegende, bleef hij hierbij staan, en gelaste den eigenaar van dit hooi niet meer te voederen, terwijl een voedzaam diët in kleine hoeveelheden werd aanbevolen. Na verloop van acht dagen gaf deze koe wederom sneeuw witte melk. Nu liet hij op nieuw van het, met den zevenboom vermengde, hooi voederen, en na hetzelfde drie dagen te hebben gebruikt, was de melk weder rood. Dit werd nog eenige malen, en altijd met hetzelfde gevolg, herhaald.

Op eene andere keer zag hij, bij het bloedmelken, tevens een bloedige doorloop ontstaan. Hier had men voorzeker te veel van het bedoelde hooi gevoederd, daar het vee hetzelfde nu versmaadde, hoewel het dit voedsel anders met graagte had gegeten. Door den genoemden Vee-arts werden olieachtige, slijmige en bedarende, middelen en een, daarmede overeenkomende, leefregel voorgeschreven, waardoor de ziekte-verschijnselen spoedig verdwenen.

Deze en meer andere ondervindingen hebben den Vee-arts FEIJ van de schadelijke uitwerking des zevenbooms, als voedsel voor het vee, overtuigd. (*Archif für Thierheilkunde von einer Gesellschaft Schweizerischer Thierärzte, Erster Jahrgang, Drittes Heft, s. 256.*

6. NADEELIGE UITWERKING, ONTSTAAN DOOR HET
 VOEDEREN VAN DE TIJDELOOZEN (*COLCHICUM*
AUTUMNALE), BIJ HET RUNDVEE.

De Veearts *LELOIR*, te *Villers-Coterets*, in *Frankrijk*, deelt, in het *Journal pratique de médecine vétérinaire*, Fevrier, 1826, pag. 72, de hoogst nadeelige uitwerking mede, welke door het voederen van de *tijdeloozen* bij twaalf Runderen van verschillenden ouderdom werden te weeg gebragt. Men had namelijk aan ieder derzelve, den vorigen avond, als voeding alleen, ongeveer vier of vijf ponden van de groene bladen en vruchten dezer plant gegeven, waarop den volgenden morgen bij allen de verschijnselen werden waargenomen van neerslagtigheid, loomheid in den gang, vermindering in de melk, onderdrukking der herkaauwing, droogheid van den spiegel-muil, van de huid en het haar. Er vlocide een overvloedig en schuimend speeksel uit den mond; de oogen waren weggezonden, dezelve stonden dof en traanden. — Het wenk- en bindvlies waren bleek; de ademhaling was moeilijk en kort; de beesten steenden aanhoudend; er had een snijdende en stinkende doorloop plaats, gemengd met bloedstrepen, welke gepaard ging met een gedurig omzien naar de linkerzijde van den buik. — Somwijlen werd, onder de gedurige persingen, eene zwarte, stinkende slijmstofte ont-

last; — de pis was helder en overvloedig; de ooren en de wortels der hoornen waren koud. De toevallen bleven van den 14 tot den 16 Mei onveranderd voortduren, toen een beest van 8 jaren, zijnde het oudste dezer Runderen, des morgens te 4 uren, overleed, niettegenstaande hetzelfde des avonds te voren het minst van allen scheen te zijn aangedaan.

Bij de opening werd het navolgende bevonden:

De buiks-holligheid bevatte eene grootte hoeveelheid van eene roodachtige vloeistof; de pens-maag was gevuld met eene ongemeene hoeveelheid voedsel, waaronder de bladen en zaden van den *colchicum autumnale* werden waargenomen. — De leb-maag bevatte zeer weinig voedselstof; men merkte in hare zelfstandigheid bloedstrepen op; het inwendige vlies was verdikt, bezittende de kleur van wijn-moër. Met het scalpel geschrapt zijnde, vertoonde hetzelfde kleine vlekken van eene donkerder kleur dan het overige gedeelte. Het buitenste vlies was rooder dan in deszelfs natuurlijken staat.

De dunne darmen en het colon, inzonderheid de eersten, bevattenden eene stof van de dikte van vleeschnat van eene bruine kleur, gemengd met bloedstrepen. De inwendige oppervlakte afgeschrapt zijnde, vertoonde dezelfde beleedigingen als die der leb-maag. Het losliggende gedeelte van den kartel-darm onthield dezelfde stof, maar men nam daarin geenszins

de kleine vlakken waar, welke hierboven vermeld zijn.

De geheele oppervlakte der darmen en de uitgestrektheid van het darmscheil had eene roodachtige violet kleur.

De hals der blaas was rood en gezwollen.

Bij twee andere koeijen, welke 14 en 18 uren na de eerste kwamen te sterven, werden dezelfde beledigingen waargenomen.

Eerst op den tweeden dag werd eene groote hoeveellheid van lijnzaad-afkooksel, zoo in het drinkwater, als anders toegediend, waarmede tot den 30 Mei werd aangehouden. Aan den stier, die 3 of 4 jaren oud was, en twee jonge Runderen, het een van 8 en het ander van 6 maanden, welke op den zesden dag wederom begonnen te herkaauwen, werd toen groen voedsel gegeven, hetwelk op eene hooge weide gegroeid was, benevens zemelen en haver.

De overige zes beesten begonnen eerst wederom op den zesden dag te herkaauwen, wanneer dezelve op dezelfde wijze werden gevoederd.

De ontlasting werd van tijd tot tijd, spaarzamer en minder vloeibaar. De overige verrigtingen herstelden zich langzamerhand; de melkafscheiding nam wederom toe, en op den twaalfden dag, nadat de vergiftiging geschied was, waren deze Runderen alle genezen.

7. DRONKENMAKENDE UITWERKING DER KLAP-
ROZEN OP HET RUNDVEE.

Men heeft dikwijls de bedwelmende krachten van de zaaddoosjes der klaproos (*Papaver Rhoeas L.*) in twijfel getrokken. De volgende waarneming bewijst intusschen, dat dezelve, door het Rundvee gegeten, onder zekere omstandigheden, dronkenmakend op hetzelfde werken. In den zomer van 1819 had, in eene zandige streek van *Westfalen*, langdurige droogte plaats; de klaver stond slecht, doch des te weelderiger groeiden de klaprozen. Toen dezelve bijna hadden uitgebloeid, werden alle planten uitgetrokken, waarbij men bevolen had dezelve op den rij-weg te werpen. De vee-meid evenwel, die wegens mangel aan voeder, niets wilde laten verloren gaan, had daarvan mede naar huis genomen, en den volgenden morgen, drie koeijen er de krib mede gevuld. Om 6 uren des ochtends nam de Boer waar, dat ééne der koeijen wild uit de oogen zag, plotsling terug sprong en met groot geweld aan de ketting trok, welke om de hoornen was geslingerd; dat zij op eene geheel ongewone wijze brulde, daarop met de voorbenen in de krib sprong, en zich als dol gedroeg. In de krib ziende, waarin nog de harde stengels van den wilden maankop lagen, werd men terstond overtuigd, aan welke oorzaak deze

ongewone verschijnselen moesten worden toegeschreven. De koe werd over het geheele lichaam met stroo gewreven, waarop de toevallen bedaarden. Men kon verwachten, dat ook bij de twee andere koeijen dezelfde uitwerking, door dezelfde oorzaak, zoude worden voortgebracht, en naauwelijk had men dit vermoeden uitgesproken, of bij de tweede koe, die in de rij opvolgde, openbaarden zich dezelfde verschijnselen, welke, binnen eenige minuten, voor hetzelfde middel weken, hetwelk insgelijks omtrent de derde plaats had. De dieren schenen afgemat, en legden zich neder zonder te herkaauwen. Er werd nu, door den eigenaar, navraag gedaan, of andere landlieden iets dergelijks ondervonden hadden, waarop men te weten kwam, dat eenige kinderen koeijen hadden gedreven op een braakland, hetwelk geheel met klaprozen bedekt was; kort daarna waren de knapen in het dorp gekomen, schreeuwende, dat alle koeijen dol waren geworden, daar dezelve door digte hekken wilden dringen, in het water waren gesprongen, zich onderling gestoten en wild heen en weer hadden geloopen. Toen de lieden ter hulp waren gekomen, was het toeval reeds voorbij geweest; de koeijen lagen verstrooid op het veld ter neder, en het eten der klaprozen had dezelve voor het overige geen nadeel toegebracht.

Het schijnt dus, dat de uitwerking van dezelve bij het Rundvee slechts bestaat in eene

roes of ligte dronkenschap, welke spoedig wederom overgaat. (*Notizen aus dem Gebiete der Natur- und Heilkunde*, von L. F. von FROBIEF, B. II. s. 309.)

8. MERKWAARDIGE TEGENNATUURLIJKE GEDOORTE
VAN EEN SCHAAP.

Een vierjarig Schaap uit de veredelde kudde van den Heer SCHWENTING, in Silezien, had in het jaar 1823 gelukkig gelamd, en men verwachtte, dat het, in April van het volgende jaar (1824), wederom lammen zoude; doch te vergeefs. Tot tegen het midden der maand Junij dezes jaars was het dier gezond; doch toen begon het minder te eten; het vermagerde, en kreeg eene dikte in de rechterzijde, nabij het achterbeen; in de zoogenaamde miltkuil.

Op den 18 Augustus brak dit gezwel, dat zeer ontstoken was, van alle wol ontbloot zijnde, van zelf open, en uit hetzelfde werd, gedurende twee dagen, eene groote hoeveelheid etter ontlast. Op den 21 daaraanvolgende kwamen, uit de opening, waaruit zich de etter ontlast had, de twee achterpooten van een lam te voorschijn. De Herder, die zulks ontwaarde, kwam dadelijk te hulp, en trok, steeds langzaam werkende, een, niét volkomen voldragen, dood lam naar buiten; de wol was op hetzelfde losgegaan, en het droeg ook de

kenmerken van een beginnend bederf. Er volgde niets anders, en ook begon de ettering spoedig op te houden. De, nu nog aanmerkelijke, wond bezat, na verloop van vier weken, slechts meer den omtrek van eene kleine zilveren groot, hoewel dezelve niet regelmatig verbonden, maar dagelijks slechts met een weinig lijn olie bestreken werd. Het schaap begon nu wederom behoorlijk te groeijen, zoodat er aan deszelfs volkomene herstelling volstrekt niet te twijfelen viel, toen dit berigt in November 1824 werd medegedeeld. (FRORIEPS *Notizen* B. IX, Februar, 1825 S. 224).

VERPLAATSING EN STERFGEVAL VAN VEE-ARTSEN.

Bij besluit van Z. K. H., Commissaris Generaal van Oorlog, van den 6 December 1827, is benoemd tot Adjunct-Paarden-Arts, bij het Battaillon Artillerie-transport-trein, H. L. COMTE, Vee-arts van de 1ste klasse, tot dus ver geplaatst zijnde geweest te *Brielle*.

Op den 12 December 1827 overleed aan eene zeer hevige en kortstondige ziekte, te *Zierikzee*, A. DE MUIJNCK, een der eerste en waardigste kweekelingen der Vee-artsenijschool. Hij werd, in Julij 1826, tot Vee-arts der 1ste klasse bevorderd; (Zie blz. 169).

OPGAVE

VAN

VEE-ARTSENIJKUNDIGE

WERKEN.

Daar ik, volgens het plan van dit Magazijn, het voornemen heb medegedeeld, opgave te doen van Vee-artsenijkundige geschriften, welke, zoowel in andere landen als in ons vaderland, uitkomen, maak ik daarmede thans een begin, terugtreddende tot het jaar 1825, ten einde in zoo ver het reeds verloopen tijdvak aantevullen.

FRANSCH E WERKEN.

Cours d'hippiatrique, contenant des notions sur la charpente osseuses du cheval, la description de toutes ses parties extérieures, les beautés et les défauts naturels ou accidentels dont elles sont susceptibles, suivies de précautions que cet animal exige pour la conserva-

tion de sa santé, et des principes raisonnés sur la ferrure; à l'usage des M. M. les Pages du Roi. Ouvrage utile aux officiers de cavalerie et à toutes les personnes qui veulent s'occuper de chevaux, par *M. Valois*, 2de édition, revue et augmentée, Paris, 1825, in 12mo, 4 fr. 25 c.

Études anatomiques du cheval, utiles à la connaissance intérieure et extérieure, à son emploi et à sa représentation relativement aux arts; par *M. Brunot*, sculpteur, 1825. Quatre livrais. in fol. obl. fig. noires 20 fr. — Idem fig. color. 40 fr.

Garentie (de la) et des vices redhibitoires dans le commerce des animaux domestiques; par *J. B. Huzard* fils. Paris 1825, in 12, 4 fr. 25 c.

Gastro-enterite (de la) épizootique, maladie des chevaux régnante, sa description et son traitement; par *V. Leblanc*. Paris 1825, in 8vo, 1 fr. 75 c.

Mémoire sur l'éducation, les maladies, l'engrais et l'emploi du port; par *Erick Viborg*, Professeur et Chef de l'École Vétérinaire de Copenhague, et *Young*, fermier dans le comté de Suffolk en Angleterre, in 8vo fig, 5 fr.

Mémoires sur l'épizootie des chevaux, qui a regné et qui règne encore en France, et dans divers autres pays de l'Europe; par *M. Rainard*. Lyon 1825, in 8vo, 1 fr. 50 c.

Morve (la) est-elle contagieuse? Non; par *A. Lou-chard*, Vétérinaire. Paris 1825, in 8vo, 1 fr. 75 c.

Notions élémentaires de médecine vétérinaire militaire, ou considérations générales sur le choix et les différentes qualités des chevaux de troupe, leur conservation, les causes de leurs maladies, les remontes, les réformes, le service des vétérinaires militaires etc.; par *J. B. C. Rodet*, Paris 1825, in 12.

Précis d'une leçon sur l'âge du cheval, jusqu'à la

vieillesse la plus avancée, d'après des signes qui éclaircissent le bégutisme et rendent vaines les contre-maques; par *L. F. Collaine*. Metz 1825, Tableau in plano lithogr. 3 fr.

Manuel complet du vétérinaire, contenant la connaissance générale des chevaux, la manière de les dresser, leurs maladies, etc.; par *M. Lebeaud*. Paris 1826, in 18 fig. 3 fr. 75 c.

Ordonnance du Roi du 16 Janvier 1825, concernant les haras. Paris 1825, in 8 vo, 35 c.

Ordonnance du Roi concernant l'organisation des Écoles royales vétérinaires. Paris 1825, in 8vo, 30 fr.

Recherches sur l'affection malade, à la quelle on a donné le nom de pousse; par *J. B. C. Rodet* fils, Vétérinaire en Chef des Hussards de la garde royale, in 8vo, Paris 1825, 1 fr. 75 c.

Manuel du bouvier, ou Traité de la médecine pratique des bêtes à cornes, ouvrage utile à ceux qui veulent élever des animaux, les dresser au travail, et leur conserver la santé; par *Joseph Robinet*. Nouv. edit., augmentée de notes, traduite de l'anglais par *M. Huzard* fils. Paris 1826, 7 fr. 65 c.

Nouveau (le) parfait bouvier, ou Traité complet sur le gouvernement des boeufs, des vaches, des chevaux, des moutons, des chèvres etc., par *M. H. L.* Paris 1826, in 12 fig. 3 fr. 75 c.

Traité des maladies des bestiaux, boeufs, vaches, taureaux, veaux, moutons, brebis, agneaux et cochons. Toulouse in 12, 80 c.

Hurtrel d'Arboval, Dictionnaire de Médecine et Chirurgie Vétérinaires. Paris 1826—28. Tom. IV. 8vo, fr. 32, pour les souscripteurs.

Recueil de Médecine Vétérinaire, par les Professeurs *Royer-Collard* et *Girard* fils, Tom. II. Paris 1825, in 8vo, 13 fr. 50.

Le premier Tome 1824, *ibid.* 15 fr. 50 c.

Journal de Médecine Vétérinaire et comparée, Paris 1826, 8vo, 14 fr. 50 c — Dit werk is de voortzetting van het bovenstaande tijdschrift, en wordt jaarlijks vervolgd.

Journal Pratique de Médecine Vétérinaire, consacré à l'étude des maladies sporadiques des animaux, aux épizooties et à leur thérapeutique; par les Professeurs Dupuy et Vatel. Paris 1826, 8vo, 15 fr. 50 c. — Dit werk wordt ook jaarlijks vervolgd.

Van de twee bovenstaande werken komt elke maand een stukje uit.

DUITSCH E WERKEN.

Der Tollwuth oder Wasserscheu der Hunde. Worte der Erfahrung von C. W. gr. 16. Augsb., Leipz. 1825 2 gr.

Dieterichs F. F. C. Handbuch der Veterinär-Chirurgie, oder: die kunst, die ausseren Krankheiten der Pferde und andere Hausthiere zu erkennen und zu heilen, 2te verm. und verb. Aufl. mit 2 Kupfertaf. gr 8, Berlin 1825. 2. thl. 16 gr.

Franque D. Die Lehre von dem Körperbaue, den Krankheiten und der Heilung der Hausthiere, für Landleute enz. Wiesbaden, 1 thl. 8 gr.

Gurlt Dr. E. F., Anatomische Abbildungen der Haus-Säugethiere, 3te u. 4te Liefer. Text Bogen 10—15. Tafel 21—40. gr. Fol. Berlin, 3 thl. 1ste und 2te Liefer. 1826, kosten auch 3 thl.

Je Blanc, U., Abhandl. über die Augenkrankheiten der wichtigsten Hausthiere, besonders des Pferdes. Eine gekrönte Preisschrift. Deutsch bearb. von D. J.

Radius, mit 3 Stein-tafel, in Fol. — gr 8., Leipzig 1825, 1 thl. 16 gr.

Pollitz, A., Anweisung und sichere Leitung zum Englisiren der Pferde, 8. Berlin, Enslin. 1825, 10 gr.

Pollnitz, G. L. v., Das fehlerhafte Pferd, oder Darstellung aller an einem Pferde ausserlich sichtbaren Mängel und Gebrechen, nebst kurzer Beschreibung u. Heilung derselben. Neue Aufl. mit 1 kpf. gr 8. Halberstadt 1826, 6 gr.

Steinhoff, Fr. L. C. Katechismus über die Kenntniss und Behandlung des Pferdes und seiner gewöhnlichen Krankheiten, mit 2 Steintaf. 8. Dresden 1825, 1 thl.

Tennecker, G. v., Handbuch der Practische Heilmittellehre für Pferdeärzte, 2r Bd., umgearbeitet und stark verm. Aufl. Leipzig 1825, 2 thl.

Die 2te Aufl. vom 1sten Bde, 1824, kostet auch 2 thl.

Brauell, J. Fr. Versuch über die seit mehreren Jahren in Deutschland unter den Pferden herrschende Epizoötie, und über dieselbe Krankheit bey Schafen und bey dem Rundvieh, gr 8, Weimar 1826, 6 gr.

Carus, Dr. C. B. Erläuterungstafeln zur vergleichenden Anatomie. Heft 1., enthaltend auf VIII Kupfert. die Erläuterung der Bewegungswerkzeuge in den verschiedenen Thierklassen. — Auch u. d. Titel Tables Synoptiques de l'anatomie comparée. Trad. par *Dr. E. Martini*. 1 livr I. Deutsch u. Fransch gr. Royal fol. Leipzig, 12 thl.

Dieterichs, J. F. C. Handbuch der Allgemeinen und besondern, sowohl theor. als pract. Arzneimittellehre für Thierärzte und Landwirth, gr. 8., Berlin 1826, 1 thl. 8 gr.

————— Katechismus der Pferdesucht, oder vollständiger, leichtfasslicher Unterricht über die Zucht,

Behandlung und Veredlung der Pferde, (Gekrönte Preisschrift) gr. 8, Berlin 1826, 12 gr.

Girard, J. Beschreibung der gegenwärtig in Frankreich herrschenden Pferde-krankheit. Nach den fran- zösisch. orig. Ausg. ins Deutsche übers. und mit Bemerk. versehen von Dr. *S. J. Teuffel*, 8vo, Karlsruhe 1826, 6 gr.

Gurlt, Dr. E. F. Anatomische Abbildungen, der Haus-Säugethiere, 5te Liefer. Text Bogen 16, 17. Tafel 41—50 gr. fol., Berlin 1826, 1 thl. 12 gr.

Merk, T. Der practische Hausvieh-Arzt. Ein Hand- buch für Oeconomiebesitzer und Landleute. Mit Deut- schen Recepten und einem besondern Anhang über die Krankheiten der Schafe. Munchen 1826, 10 gr.

—— Der practische Pferde-Arzt. Ein Handbuch für Pferde-Liebhaber und Oeconomen. Mit Deutschen Recepten. Munchen 1826, 12 gr.

—— pract. Handb. für Stallmeister, Officiere, Oeconomen, Thier-ärzte und Pferde-Liebhaber. Nebst tabell. Uebersicht der in verschiedenen Krankheiten behandelten Pferde. Munchen 1826, 12 gr.

Rohlfes, J. N. Das Ganze der Thierheilkunde, nebst allen damit verbundenen Wissenschaften. Nach des Verfassers Tode fortgesetzt von *S. von Tennecker*, 4ter Thl. Auch u. d. Titel: Pferde-Heilkunde und Kriegs-Pferdekunde etc., 3er Thl. Leipzig 1826, gr. 8, 2 thl. 4. gr.

11—5r Thl. 1822—24, kostet à 1 thl. 12 gr.

Schüpfer, Dr. J. M., Ueber Entstehung und Ein- theilung der Sencken bey den Hausthieren. Freiburg 1826, 8, 16 gr.

Storig, Dr. J. C. I. Beschreibung sieben verwandter oder sich ähnelnder Krankheiten der Schafe, näm- lich: des Schwindels, der Hirnentzündung, der Dreh-

oder Fallsucht, der Kreuzdrebe, der Gnubber- und Oestrus-larven-krankheit, deren characteristische Unterschiede und Heilung, nebst einem neuen Vorschlage zur Verhütung der Drehkrankheit durch Eiterbände, Mit 2 Kupfern, Berlin 1826, 12 gr.

Sturm, K. Ch. G. über Racen, Kreuzungen und Veredlungen landwirtschaftlichen Hausthiere. Mit 2 steintaf. 8., nebst einer allgemeinen Beschreibung des Sceletts der Hausthiere von Dr. Prof. Weher, Elberfeld 1826, 1 thl.

Archiv für Pferdekenntniss, Reitkunst, Viehzucht, Thierarzneykunde und Thierhandel; in Verbindung mit *S. von Tennecker*, herausgegeben von D. J. J. Weidekeller. Jahrg. 1826. 4 Hefte, Althenburg 1826, 2 thl. 12 gr. Erscheint unter etwas veränd. Titel seit 1818. Jahrg. 1818—20 kosten 5 thl. 27 gr.

Eckel, Dr. G. Frz., thierärztliche Receptierkunst, oder Anleitung zur Verschreibung der Arzneymittel; durch Beyspiele erläutert, und für angehende practische Thierärzte zu ihrer wissenschaftlichen Ausbildung bearbeit. Wien 1826, gr. 8., 20 gr.

Gurlt, Dr. E. F. Anatomische Abbildung der Haus-Säugethiere, 6te Lieferung. Text Bogen 18, 19. Tafel. 51—60 gr. fol., Berlin 1826, 1 thl. 12 gr.

Jahrbuch für Pferdezucht, Pferdekenntniss, Pferdehandel, die Militär-, Campagne-, Schul-, u. Kunstreitery und die Rossarzneykunst in Deutschland und den angrenz. Ländern, auf d. J. 1826; herausgegeben von *S. von Tennecker*, 3r Jahrg. Mit *Baptist's* Portrait. Ulmenau 1826, 1 thl. 8 gr.

Magazin für Pferdezucht, Veredelung der Pferde u. äussere Pferde-kenntniss; herausgegeben von Gestüt-Inspector *G. G. Ammon*, 1r Heft. Mit 2 Abbild. in Steindr. gr. 8., Hilburghausen, 1826 gr. 8., 16 gr.

Müller, D. J. Einleitung zur vergleichendem Physiologie des Gesichtssinnes des Menschen und Thiere, nebst einem Versuch über die Bewegungen der Augen u. über den menschlichen Blick, Mit 8 kupftaf. Leipzig 1826, gr 8. 3 thl. 12 gr.

Schwab, Dr. K. L., Lehrbuch der Veterinär-Physiologie, Munchen 1826, gr 8., 1 thl.

Flourens, P. Versuche über das Nerven-System. Fortsetzung von dessen Versuchen u. Untersuchungen über die Eigenschaften u. Verrichtungen des Nerven Systems bey Thieren mit Rückenwirbeln. Aus d. Franz. von Dr. *G. M. Becker*, Leipzig 1826. gr 8. — 8 gr.

Dessen Verzüge (und Untersuchungen enz. 1824 ebendasselbst kostet $1\frac{1}{2}$ thl.

Grüll, F. M. A. Anleitung, nach welcher Gesundheitszustand bey den Slachtbaren Hausthieren zu erkennen, und durch welche kennzeichen man diejenigen krankheiten dieser Thiere erkennt, dessen Fleischgenuss für die menschliche Gesundheit nachtheilig is. Breslau 1826, gr 8, 4 gr.

Klatte, Katechismus der Pferde-erhaltungskunde, oder Unterricht zur Wartung u. Pflege der orientalischen, englischen, nordischen und deutschen Pferde-Racen, für Deutschland u. seine Nachbarstaaten bearb. 8vo. Leipzig. 1826. 6 gr.

Noack, Dr. C. A., Commentatio veterinario-medica de Melanosi, cum in hominibus tum in equis obveniente; specimen pathologiae comparatae. Cum III. tab. aeneis, 4 maj. Lips. 1826, 1 thl. 8 gr.

Peterka, J. Versuch einer System. Darstellung der Dreh-, Horn-, und Lungen-wurmkrankheit der schafe. Nebst Verhaltensregeln für die Schäfer. Mit Beantwortung der von der K. K. Landwirtschaftsgesell-

schaft in Wien, über die Drehkrankheit, am 19 Jän. 1824, ausgesetzten fünf Preisfragen, gr 8, Prag 1826, 10 gr.

Plank, D. Grundriss der Epizoöniologie oder Thier-Seuchen-Lehre. Programm. 8. Münch, 12 gr

Rohlwes, I. N. allgemeines Vieharzneibuch, nebst einem Anhang. Eine gekrönte Preisschrift, 11te Aufl. Mit 1 künftaf. 3, Berlin 1826, 20 gr.

Schwab, Dr. K. L. kleine Beiträge zur prakt. Veterinär-wissenschaft, 8, Münch 1826, 8 gr

Tennecker, S. v. der Militair-und Civil-Pferdearzt, Cur-und Beslagschmidt, in allen seinen-Dienstgeschäften und Dienstverhältnissen, 2te Aufl. gr 8., Leipzig 1826 1 thl. 8 gr.

—— der Taschen-schmidt oder Taschen-rossarzt. Ein kurzer doch gründlicher Unterricht über die Erkenntniss, Ursachen und Heilung der gewöhnlichen Lähmungen, Verletzungen u. Krankheiten der Pferde; 12te ganz umgearb. Aufl. 12 Leipzig 1826, 3 gr

Veith, I. E. Handbuch der gesammten gerichtlichen Thierarzneikunde, Wien 1826, gr 8, 2 thl. 12. gr.

Verhandlungen der K. K. Landwirthschafts-Gesellschaft in Wien, 4ter B. 18 Hest, mit 1. Kpfr. gr. 4 Wien 1826, 1 thl. 4 gr.

1r Bd. in 2 Heften 1816—18 kosten $2\frac{1}{2}$ thl.; 2r und.

3r Bd. in 2 Heften 1821—24 kosten $4\frac{2}{3}$ thaler.

INHOUD.

Verslag van den staat der zieke Paarden, Runderen en Schapen, in den *Alblasserwaard* en de *Vijf-Heeren-Landen*, veroorzaakt door den beklagenswaardigen toestand der weiden, de armoede en het gebrek aan goed voeder, ten gevolge eener plaats gehad hebbende overstroming der gemelde streken, in het jaar 1809, opgemaakt en overgelegd aan den WelEdelen, Zeer Geleerden, Heer J. BONEL, door G. DE HOOG, Vee-arts van de 1ste klasse. . . . . blz. 177.

Waarnemingen omtrent het Miltvuur, welke ziekte, in de jaren 1825, 1826 en 1827, in de Provincie *Gelderland* en *Noord-Brabant* heeft geheerscht, getrokken uit de verslagen, door de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toeverzigt der eerstgemelde Provincie, gedaan aan Zijne Excellentie, den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken, en volgens de mededeelingen van de Vee-artsen I. B. C. RIJNDERS, W. H. MONTENS, en N. CLASSEN. . . . . blz. 212.

Waarneming omtrent de genezing van de Mondklem (*Trismus*), onstaan door het vatten van koude, bij een Paard, door I. W. A. HART, Vee-arts der 1ste Klasse, aan 's Rijks Vee-artsenschool. . . . . blz. 264.

I N H O U D.

Waarneming omtrent de genezing eener algemeene krampverstijving der spieren (*Rigiditas musculorum spastica, Tetanus*), bij een Paard, ontstaan na het terugdrijven van een roosachtig uitslag aan den staart, gepaard met doorloop. . . . . blz. 288.

Scheikundige ontleding van het gas, verkregen uit twee Runderen, welke aan opgeblazenheid leden Medegedeeld door Dr. P. J. I. DE FRÉMERIJ, Hoogleeraar in de Natuur-, Schei- en Artsenijmengkunde, aan 's Rijks Vee-artsenijnschool. . . . . blz. 300.

Over het zuiveren van besmette stallen, door middel der zoutstof-soda en zoutstof-kalk (*Chloruretum sodae et calcis*). . . . . blz. 305.

Korte mededeelingen en uittreksels. . . . . blz. 309.

1. Watervrees bij eene koe. . . . . blz. 309.

2. Nieuwe wijze om Paarden te angliseren. blz. 313.

3. Besmettelijkheid van het schurft-uitslag des Paards voor den mensch en andere dieren. . . . . blz. 314.

4. Gebruik der Croton-olie in de Vee-artsenij-kunde. . . . . blz. 315.

5. Over het ontstaan van bloedige melk bij eene Koe, door het eten van den Sevenboom (*Juniperus Sabina*). . . . . blz. 316.

6. Nadeelige uitwerking, ontstaan door het voederen van de tijdeloozen (*Colchicum Autumnale*), bij het Rundvee. . . . . blz. 318.

7. Dronkenmakende uitwerking der klaprozen op het Rundvee. . . . . blz. 321.

I N H O U D.

8. Merkwaardige tegennatuurlijke geboorte van een
Schaap. . . . . blz. 543.
- Verplaatsing en sterfgeval van Vee-artsen. . . . . blz. 554.
- Opgave van Vee-artsenijkundige werken. . . . . blz. 555.

VERBETERINGEN.

Op bladz. 195, regel 16, staat: *endemie*; lees: *enzoëtie*;
Insgelijk op bladzijde 207, regel 15.

—•—•—•—•—•—•—

Daar de inrigting van dit Magazijn medebrengh, dat in hetzelfde de meest belangrijke zaken uit vreemde Vee-artsenijkundige werken, hetzij tijdschriften of andere, zullen worden opgenomen, is het mij voorgekomen, dat als nuttige bijdragen hiertoe vooral in aanmerking kunnen komen de jaarlijksche berigten der werkzaamheden van de Fransche Vee-artsenijscholen, te *Alfort* en *Lijon*, waarvan ik dus bij opvolging de zakelijke uittreksels zal mededeelen. Ik zal mij evenwel, overeenkomstig het oogmerk van dit tijdschrift, hoofdzakelijk bepalen tot de onderwerpen, welke van een' practischen aard zijn, of die tot de uitoefenende deelen der Vee-artsenijkunde in eene regtstreeksche betrekking staan.

Aangezien de proeven en waarnemingen, zoo door de beroemde Hoogleeraren aan de gemelde Scholen, als door vele bekwame Fran-

sche Vee-artsen, in de laatst verloopene jaren gedaan, gewigtige daadzaken, ter verrijking der wetenschap, hebben opgeleverd, welke in ons land weinig, althans niet algemeen, bekend zijn, heb ik geoordeeld met derzelver mededeeling een begin te moeten maken van af het jaar 1820, vertrouweade, dat de inhoud dezer vroegere stukken den beoefenaar der Vee-artsenij-kunde, die geene gelegenheid gehad heeft dezelve in de oorspronkelijke taal te lezen, nog allezins welkom zijn zal. Men vindt deze berigten in de *Annales de l'Agriculture Française* Tom. XVIII, en volgende deelen, terwijl ook, sedert 1824, dezelve bij verkorting zijn geplaatst in het *Recueil de Médecine Vétérinaire*.

Vermits sommige onderwerpen mij aanleiding hebben gegeven, om aan dezelve, ter meerdere leerzaamheid, meer of minder uitvoerige aanmerkingen of uitbreidingen toe te voegen, heb ik dezelve doorlopend in den text ingelascht, ten einde de lezing niet telkens zou behoeven te worden afgebroken, gelijk zulks het geval is, wanneer de bijvoegselen onder of achter den hoofd-inhoud worden geplaatst. — De insluiting en ondertekening met de letter N. zullen het bijgevoegde van het oorspronkelijke doen onderkennen.

UITTREKSEL UIT HET VERSLAG DER
WERKZAAMHEDEN AAN DE VEE-ARTSENIJSCHOOL TE
ALFORT, OVER HET JAAR 1820—1821, VOOR-
GELEZEN IN DE OPENBARE ZITTING, GEHOUDEN
AAN DE GENOEMDE SCHOOL, OP DEN 28 OCTOBER
1821, door den Hoogleeraar GIRARD,
DE ZOON.

Bij eene vorige gelegenheid heeft de Hoogleeraar DUPUY aangedrongen op de noodzakelijkheid om het ruggemerg te openen bij gestorvene dieren, welk deel zulk eene gewigtige rol speelt in de dierlijke huishouding. Men kan over het gewigt dezès werktuigs oordeelen, indien men de voorzorgen beschouwt, door de natuur in acht genomen, ten einde hetzelfde tegen alle uitwendige belediging te beschermen, welke oogmerk zij op eene bewondering waardige wijze heeft bereikt.

De Heer DUPUY is, volgens deze overweging, er toegeleid, om, volgens eene zeer eenvoudige wijze van bewerking, de wervel-kolom van den rug te openen bij Runderen, die aan de gevolgen der dolheid gestorven waren, waardoor hij heeft bevonden, dat het ruggemerg zich week bevond, vlocibaar was en eene donker gele kleur bezat, vooral op de plaats der laatste verdikking of zwelling (*renflement*), waaruit de

zenuw-bundels ontspruiten, welke zich door de achterste ledematen verspreiden; de bekleedse-len waren rood, opgespoten, bevattende ook meer weiachtig vocht, dan in den natuurlijken staat. Deze verschillende kleuren bleven zes dagen lang bestaan, alhoewel men de weefsels in het water had geworpen, en hetzelfde meer-malen had vernieuwd.

Bij een Paard, door dezelfde ziekte aange-daan, werd niets anders waargenomen dan eene zeer aanmerkelijke weekheid omtrent de derde en vierde verdikkingen des ruggemergs. Ook bestond er eene uitstorting of insijpeling van een geelachtig vocht in de verdubbeling van het dunne hersenvlies en het spinneweb-vlies, en tusschen de verschillende draden der zenuwen, vóór derzelve uitgang uit het harde hersenvlies.

De Heer DUPUY, Vee-arts van de eerste klasse (*Medicin Vétérinaire*) te Senlis, in het Departement d'Oise, heeft aan den Hoogleeraar verscheidene waarnemingen medegedeeld omtrent eene zeer kennelijke weekwording van het rug-gemerg op de hoogte van de vierde verdik-king, bij Paarden, gestorven aan ziekten, welke gepaard gingen met verschijnselen van den zoogenaamden *maag-koller* (*vertige abdo-minal*).

Ten einde de waarnemingen te vervolgen, be-trekkelijk het gewigtig stelsel der zenuwen, wor-den de uitwerkingen aangewezen, gevolgd na het

doorsnijden van verschillende takken der aangezichts- en bovenkaaks-zenuwen (*nerfs facial et sus-maxillaire*).

1°. Het doorsnijden van al de onderjukbeens-takken van de aangezichts-zenuw, aan derzelve oorsprong, had het verlies van beweging der lippen en van de neus-vleugel ten gevolge, aan de zijde, daar de zenuwen waren afgesneden, terwijl deze deelen het gevoel behielden.

2°. Door al de draden van de bovenkaaks-tak van het vijfde paar, bij haren uitgang door de opening van dezen naam, doortesnijden, ontstond er verlies van gevoel, met voortdurende van het vermogen der beweging in dezelfde deelen.

Men is voornemens deze proeven op andere zenuwen te herhalen, ten einde te bepalen, welke degene zijn, die voor de bewegingen dienen, en welke voor het gevoel bestemd zijn.

(Dit onderwerp behoort tot die, welke vooral in lateren tijd, de voorwerpen eener opzettelijke nasporing der ontleedkundigen hebben uitgemaakt, en het zijn de belangrijke proeven van BELL, SCHAW, MAJENDIE, MAJO, ESCHRICHT en anderen, welke, in dit opzigt, over de werking van het zenuwgestel een geheel nieuw licht hebben verspreid. Ten aanzien van de aangezichts-zenuwen schijnt het, volgens de proefnemingen der twee laatstgemelden en de daaruit afgeleide gevolgtrekkingen, genoegzaam uitgemaakt te zijn:

1°. Dat het 7de paar zenuwen geheel dient voor de beweging van de spieren des aangezichts. Ter weerszijde afgesneden wordende, ondergaan zoowel de spieren, die tot de ademhaling dienen, bijv. van den neus, welke bij het hoesten, het niezen, het lagchen enz. in werking worden gebragt, die de gelaats-uitdrukkingen daarstellen, als de bewegende spieren der lippen, verlamming, waarbij het vermogen der beweging ophoudt, terwijl het gevoel in de deelen blijft bestaan.

2°. Het 5de paar zenuwen, hetwelk zich insgelijks door deze spieren verspreidt, dient om aan dezelve gevoel mede te deelen, zonder op de beweegkracht invloed uitte oefenen. Worden deze zenuwen aan hunnen oorsprong afgesneden, zoo worden de deelen van gevoel beroofd, terwijl de beweging ongekrenkt blijft.

3°. Het gevoel, hetwelk het 7de paar zenuwen op zich zelf bezit, waardoor de dieren, bij het doorsnijden van dezelve, eenige pijn ondervinden, — welke evenwel op ver na zoo sterk niet is, als de aandoening, welke zij te kennen geven bij het doorsnijden van het 5de paar — ontleent hetzelfde van deze laatstgenoemde zenuwen, of van de hals-zenuwen, waarmede het in verbinding staat. Van hier, dat de gevoel-zenuwen doorgesneden wordende, het 7de paar daardoor voor allen indruk gevoelig wordt. ESMICH wil daarom dit paar zenuwen, niet zonder grond, de beweegzenuw

(*nervus motorius faciei*), — het 5de paar bij uitsluiting de gevoel-zenuw des aangezigts (*nervus sentiens faciei*) genoemd hebben.

4°. Hij toont verder aan, dat de bovenste tak van den onderkaakschen tak (*ramus superior rami maxillaris inferioris* s. *rami tertii nervi quinti paris*), welke tot dus ver voor een gedeelte van het vijfde paar werd gehouden, en zich verspreidt in de slaapspier, de kaauwspier, de wangspier en vleugel-spiere, eene afzonderlijke zenuw uitmaakt, welke niet voor het gevoel maar voor de beweging der genoemde spieren dient. Dezelve ontstaat afgezonderd van het vijfde paar uit de hersenen, maakt geen ganglion, gelijk dit, binnen den schedel, en haar inwendige zelfstandigheid verschilt insgelijks van hetzelfde, zijnde de eerste witachtig, terwijl het vijfde paar meer roodachtig van kleur is. Zij vereenigt zich wel met een tak van het vijfde paar, — den ondersten tak namelijk van den onderkaakschen tak (*ramus inferior rami maxillaris inferioris*) — en hangt, daarmede bij den uitgang door het eironde gat zeer sterk te zamen, doch alleen om op deze wijze eigen gevoel te ontvangen, even als het 7de paar zulks voor zich zelf van het 5de paar verkrijgt. — Hij oordeelt daarom, dat de bedoelde zenuw de kaauw-zenuw (*nervus masticatorius*) dient te worden genoemd, als bij uitsluiting aan de spieren voor de verrigting van het kaauwen toekomende.

De voornaamste inhoud der schriften van de hierboven aangehaalde Geleerden is te vinden in het *Journal de physiologie* van MAGENDIE, Tom. I, II, en VI, als mede in het zeer belangrijke werkje van P. W. LUND, *physiologische Resultate der Vivisectionen neuerer zeit, einer von der Kopenhagener Universität gekrönte Preisschrift, Kopenhage, 1825.* N).

De Hoogleeraar DUPUY herhaalde dit jaar de reeds lang ondernomene proeven over de afsnijding der long-maag-zenuwen, (*nerfs pneumo-gastriques*) daaronder mede begrijpende de groote tusschenribbige zenuwen (*nerfs trisplanchniques, nervus sympatheticus magnus*). Hij heeft de uitwerkingen van deze doorsnijding op de stem van het Paard nauwkeurig waargenomen, en bevonden, dat dezelve een geluid ten gevolge heeft, vrij gelijk aan dat, hetwelk men opmerkt bij zoodanige Paarden, die door de pijpende dampigheid (*le cornage, sifflement*) zijn aangedaan. Deze proeven zijn medegedeeld in het *Journal Général de Medicine*, en hij bepaalt zich thans slechts tot de opgave van twee daadzaken, welke kunnen strekken ter bevestiging en nadere verklaring dezer oorzaken.

Het strottenhoofd van een Paard, hetwelk hem ter hand werd gesteld door BOULEY de jonge, Vee-arts te *Parijs*, vertoonde eene valsche geleding, ter oorzake van eene breuk op het middengedeelte van het linker spleetma-

kende kraakbeen, zoodat het bovenste gedeelte naar beneden gedrukt en tegen het tegenovergestelde kraakbeen gerigt was. De opening der strotspleet bevond zich bijna gesloten, uitgezonderd aan den grond van het kraakbeen des strotkleps. Het meest opmerkelijke, dat hierbij plaats vond, was, dat dit gedeelte niet kon bewogen worden, dan bij de uitademing. Bij de inademing naderde hetzelfde onmiddellijk de lip van het tegenovergestelde spleetmakende kraakbeen. Dit Paard, daar het voor geen' dienst meer geschikt was, werd gedood, toen de ademhaling, zelfs wanneer het dier in rust was, met een zeer hoorbaar geraas gepaard ging.

Bij eene koe, gedood om voor de ontleedkunde te dienen, welker ademhaling pijpende was, werd een gezwel waargenomen, hetwelk zich uitstreckte van de keel-opening der neusgaten tot aan de gewrichts-vereening van den eersten met den tweeden hals-wervel. Gelegen tusschen de groote armen van het tongbeen, was dit gezwel in tweeën verdeeld door eene diepte, alwaar de long-maag-zenuwen en de terugkeerende zenuwen loopen, die gerekt werden door de bogt, welke dezelve verpligt waren te beschrijven, om het aanmerkelijk zak-gezwel te omvatten, voor dat zij het strottenhoofd bereikten.

De terugkeerende zenuwen zich, door de afsnijding der long-maag-zenuwen en der groote tusschenribbige zenuwen, verlamd bevindende,

zoo verliezen de verwijdende spieren der strot-opening derzelver beweging, terwijl de zamen-trekkende spieren, die nu geene tegenwerkers (*antagonisten*) meer hebben, de strotspleet be-stendig gesloten houden. Men heeft zich, door naauwkeurige openingen van onderscheidene Paarden, omtrent de verspreiding van de dra-den dezer zenuwen verzekerd, zooals dezelve door MAGENDIE is bevonden.

(De verklaring, door den Hoogleeraar DUPUY, omtrent dit verschijnsel gegeven, berust op de verspreiding der strottenhoofds-zenuwen, zoo als deze door MAGENDIE (*Mémoire sur l'épiglotte*, pag. 8, Physiologie, Tom. I. p. 206), alsmede door CLOQUET (*Traité d'anatomie descriptive*, Tom. II. p. 622) wordt opgegeven. Volgens dezelve verspreiden zich de takken der terugloopende of onderste strottenhoofds-zenuwen door de spieren, welke ter verwijding der strotspleet dienen, en niet door die, welke deze opening slui-ten, die derzelver takken van de bovenste strottenhoofds-zenuwen ontvangen. Wordt nu de long-maag-zenuw afgesneden of aanmerke-lijk gedrukt op de plaats boven den oorsprong der terugkeerende zenuwen, of worden slechts deze afgesneden, zoo moet daarvan het gevolg zijn, dat de verwijdende spieren in hare wer-king verlamd worden, terwijl de vernaauwende spieren, daar zij den zenuw invloed der her-senen blijven behouden, de strot-opening sterx

ker dan gewoonlijk vernauwen, hetwelk de indringing der lucht belet, en waardoor, bij de adembaling, een meer of min hoorbaar geluid ontstaat.

Vermits dit geluid genoegzaam overeenkomt met een zeker ongemak, waaraan het Paard vooral onderhevig is, bekend onder den naam van het *blazen* of van de *pijpende dampigheid*, is het waarschijnlijk, dat de oorzaak van dit gebrek veeltijds in eene belette verrigting der long-maag-zenuw of der terugkeerende zenuwen kan gelegen zijn, hoewel ook andere werktuigelijke beletselen, in het strottenhoofd of der luchtwegen bestaande, daartoe aanleiding kunnen geven.

Het blazen bestaat daarin, dat de adembaling van een hoorbaar gedruis of een snorkend geluid vergezeld gaat, hetzij dat het Paard in rust is, of in beweging wordt gebragt, hetgeen meer algemeen het geval is. Voorts heeft zulks in verschillende trappen plaats, naarmate het beletsel voor den toegang der lucht door het strottenhoofd aanmerkelijker of geringer is.

Hoewel het blazen in allen geval eene werktuigelijke verhindering in dit deel doet veronderstellen, zoo mogen wij niet onopgemerkt laten, dat de gemelde takverdeeling der bovenste en onderste strottenhoofds-zenuwen door RUDOLPHI ontkend wordt, (*Grundriss der Physiologie, zweiter Band, Erste Abtheilung* S. 374, 375). Integendeel stelt hij, dat zich inder-

daad de bovenste strottenhoofds-tak der stem-zenuw, door eenige kleinere takken, binnen het strottenhoofd, met den ondersten of terug-loopenden tak vereenigt, en dat beide zoo wel draden afgeven aan de sluitspieren als aan de verwijdende spieren. Hierdoor zou dus de grond, waarop de verklaring van DUPUIJ rust, vervallen, indien het voldoende bewezen ware, dat de bedoelde vereeniging plaats hebbe tusschen zoodanige draden van de bovenste en onderste strottenhoofds-zenuwen, die voor de beweging dezes deels dienen. Deze zenuwen intusschen van de long-maag-zenuw afkomstig, schijnen, even als deze hoofdzenuw, een gemengden invloed uitte oefenen, en door bijzondere draden voor eene vrijwillige beweging van de spieren des strottenhoofds te dienen, terwijl zij, door andere draden, gevoel aan dit deel mede deelen en in hetzelfde onderhouden. Het komt er dus voornamelijk op aan, tusschen welke dezer draden de vereeniging bestaat, welke door den Heer RUDOLPHI bedoeld wordt, daar, indien deze alleen tusschen de draden plaats hebbe, voor het gevoel bestemd, de gegrondheid der bovenstaande redenering, onzes oordeels, niet wordt opgeheven. (Vergelijk LUND, *Versuche uber die stimme*. a.p.s 273).

Hoe dit zij, de uitstekende proeven van LE CALLOIS hebben mede voldoende geleerd, dat de drukking of afsnijding der long-maag-zenuwen boven den oorsprong der terugkeerende zenuwen uit dezelve, of van deze laatsten alleen,

een' krampachtigen toestand in de strotspleet te weegbrengt, waardoor deze geheel of gedeeltelijk gesloten, en de toegang der lucht naar de longen aldus in gelijke evenredigheid vermindert of belet wordt, zoodat de dieren onmiddelijk of later door verstikking sterven. Dit blijkt vooral daaruit, dat het slagaderlijke bloed een zwart aanzien verkrijgt, gelijk aan het aderlijke, terwijl de lucht-pijpsnede, gelijktijdig met de afsnijding der zenuwen, of ook voor of kort na dezelve, in het werk gesteld, de verstikking trager doet ontstaan, en het blazend geluid der ademhaling doet ophouden, iets hetwelk door eene proef van DUPUY, bij een Paard genomen, bevestigd is (*Recueil de Médecine Vétérinaire* Tom. II. p. 385. Zie ook de verdere waarnemingen van dit verslag omtrent een blazend Paard, dat op deze wijze drie jaren in het leven werd gehouden).

De proeven van LE GALLOIS hebben verder bewezen, dat hoewel jonge dieren, bijv. honden veel langer aan den verstikkings-dood in het algemeen weerstand bieden dan volwassene, deze evenwel de doorsnijding der long-maag-zenuwen langer overleven kunnen, dan de eersten, daar hij bevonden heeft, dat dezelve binnen een half uur na dezelve stierven, terwijl de oudere één, twee, of meerdere dagen in het leven bleven, ja dat honden, die de afsnijding der teruglopende zenuwen drie maanden overleven, daaraan niet sterven. Jonge katten, aan deze proef onder-

worpen, leefden niet zoo lang als jonge honden; de eersten leden meer en stierven spoediger, als dezelve tot beweging werden genoodzaakt. — Omtrent konijnen en het ratkonijn (*cavia porcellus*) had hetzelfde plaats. De eersten worden daarbij altijd meer aangedaan dan de laatsten. Een konijn, dat eene maand oud is, lijdt altijd sterker dan een ratkonijn van drie maanden.

De oorzaak van dit verschil, ten aanzien der dieren en van den ouderdom, wordt afgeleid uit de verschillende grootte der stemspleet, welke naar de onderscheidene dieren verandert, en met den ouderdom toeneemt. Het gevaar van de doorsnijding der genoemde zenuwen neemt in evenredigheid af, zoodat honden en katten dezelve eenige uren overleven kunnen, als zij den ouderdom van 14 dagen bereikt hebben. — Van de waarheid, dat hier een wezenlijke verstikkings-dood plaats heeft, overtuigde LE CALLOIS zich nader, door het strottenhoofd te ontblooten, bij konijnen en honden. In den natuurlijken staat was de strotspleet langwerpig rond. Zoodra de ademhaling slechts eenigermate gehinderd werd, verwijdde dezelve zich bij de inademing, en trok zich bij de uitademing te zamen. Werden nu de teruglopende zenuwen doorgesneden, zoo sloot zich de stem-opening bij jonge konijnen bijna volkomen toe, en bij jonge honden zoodanig, dat men zelfs niet in staat was, door middel eener spuit, door eene opening in de

luchtpijp gebragt, lucht in te zuigen, terwijl de uitademing integendeel niet verhinderd werd.

Volgt de dood niet spoedig na de afsnijding der meergemelde zenuwen en onder duidelijke toevallen van verstikking, maar een' langen tijd daarna, en onder zwakke en eerst tegen het laatst aanmerkelijk toenemende teekenen van verstikking, zoo heeft de lucht wel een vrijen toegang tot de longen behouden, en de dood schijnt dan meer op eene middelrijke wijze te worden veroorzaakt, doordien de longen nu aanmerkelijk worden uitgezet en met vochten opgevuld, waardoor de onmiddelijke aanraking der lucht met de vaatwanden verhinderd wordt, terwijl ook eene wezenlijke verzwakking van het vermogen der longen, om de zuurstof der lucht op te nemen, zal mogen worden aangenomen.

Ik heb geoordeeld deze zaken, in zoo ver dezelve kunnen gerekend worden te behooren tot het onderwerp, waarover in dit verslag melding wordt gemaakt, ter meerdere opheldering, hierbij te mogen voegen. Men vindt dit stuk meer breedvoerig behandeld in het reeds genoemde werkje van P. W. LUND, s. 222 en verv., *Art. C: die function des Athemholens.* — Voorts in het berigt der Vee-artsenijschool te *Alfort: sur les causes du cornage*, door den Hoogleraar DUPUY, in het *Recueil de Médecine Vétérinaire*.

De medegedeelde proeven verspreiden voorzeker een belangrijk licht over den aard en de algemeene ongenesbaarheid van het gebrek des

Paards, bekend onder den naam van het *blazen*. Hetzelve, kan, zooals wij reeds hebben aangemerkt, uit verschillende oorzaken ontstaan, die meest op eene werktuigelijke wijze het strottenhoofd drukken, de strotspleet of ook de luchtpijp of de bronchiën vernauwen, als opgezette lijmphaticke klieren, verharding der schildklier, beursgezwellen, verdikking van het bekleedend vlies des strottenhoofs na voorafgegane ontsteking, enz., waardoor de vrije toegang der lucht tot de longen belet wordt, en de adembaling ongeregeld geschieden moet. Eene buitengewone nauwheid der neusholligheden, bij eene te sterke smalheid of platheid van den kop, schijnt daartoe ook somwijlen aanleiding te kunnen geven. Doch zeer dikwijls bestaat dit ongemak zonder eene zichtbare tegennatuurlijke gesteldheid in de luchtwegen of eenige afwijking in de vorming van het ligchaam des Paards. Algemeen wecrstaat hetzelve alle, zelfs de meest vermogende, middelen der kunst. — Ik althans heb tegen hetzelve, tot dus ver, even als anderen, alles vruchteloos beproefd. Zelfs het brandijzer of punt-vuur op het strottenhoofd en langs den hals over de luchtpijp aangewend, heeft ons, in meer dan een geval, aan de Veeartsenijschool alhier, als het laatste beproevingsmiddel aangewend, zoowel als te *Alfort* (*Recueil de Médecine Vétérinaire*, Tom. II. p. 383), allen dienst ontzegd.

Dat het blazen dikwijls uit den dijnamschen

invloed, namelijk door de belette werking der long-maag-zenuw op het strottenhoofd, en eene daardoor veroorzaakte krampachtige vernauwing der strot spleet wordt voortgebracht, daarvan hebben wij ons, zoo ik meen, op waarschijnlijke gronden, onlangs nader mogen overtuigen, door de volgende waarneming.

Een vierjarig Paard had door een slag of andere uitwendige oorzaak aan het midden van den hals eene zware kneuzing ontvangen, waarin zoowel de luchtpijp als de omliggende spierachtige deelen begrepen waren. Terwijl de zwelling en spanning aanmerkelijk toenamen, begon het onder de beweging, meer en meer te blazen, en daarbij zoo kortademig te worden, dat het dreigde neder te storten, wanneer de beweging eenigzins sterk werd voortgezet. Reeds op een aanmerkelijken afstand kon het gedruis van het blazen worden gehoord. Zulks duurde twee of drie weken onveranderd voort, totdat de zwelling en spanning aan de beleedigde plaats van den hals afnamen, wanneer, tot onze verwondering, het blazen zoowel als de kortademigheid, gelijktijdig verminderden, en spoedig geheel verdwenen. — Zal men niet mogen vaststellen, dat als oorzaak dezer verschijnselen hier eene drukking op de long-maag-zenuw, door het bestaande gezwel, hebbe plaats gehad? Dat deze zenuw niet in de kneuzing zelve deelde, schijnt daaruit te moeten worden besloten, dat het blazen niet

van het begin, dat dezelve was toegebracht, bestond, maar eerst later werd waargenomen, toen de zwelling sterker werd. — Dat voor het overige de kneuzing dezer zenuw zelve soortgelijke verschijnselen zou kunnen te weeg brengen, laat zich gemakkelijk aannemen. N.)

De Heer LASSEIGNE heeft een vergelijkend onderzoek in het werk gesteld van het aderlijke en slagaderlijke bloed van een Paard, gestorven op den vierden dag, nadat de proeven van de afsnijding der long-maag-zenuwen en groote tusschenribbige zenuwen genomen waren, (zijnde de ademhaling middelerwijl onderhouden geworden door eene opening, in de luchtpijp gemaakt,) hetwelk de volgende uitkomsten opleverde:

Het bloed uit de halsader gaf eene stoffe van een schijnbaar vezelachtigen aard, welke, na verloop van twaalf uren, geheel werd opgelost in overgehaald water. Het verdient opgemerkt te worden, dat deze hoedanigheid eigen is aan de eiwitstof. Het slagaderlijke bloed integendeel verschaftte volkomene en oplosbare vezelstof (*fibrine*), welke al de overige eigenschappen dezer dierlijke zelfstandigheid bezat.

Deze uitkomst, welke men volstrekt niet verwacht had, schijnt te bewijzen, dat het bloed vatbaar is om te worden veranderd in zoodanige ziekten, waarbij de verrigtingen der ademhaling zijn opgehouden.

(Men zal ten aanzien dezer proef in aanmerking behooren te nemen, dat de adembaling door de opening in de luchtpijp was onderhouden, waardoor de lucht toegang tot de longen behouden had. — In hoe ver de dood, na het doorsnijden van de hierboven gemelde zenuwen, een onmiddelijk gevolg zij van het ophouden der werktuigelijke adembaling, of van de scheikundige verandering (*chemismus*) des bloeds, of van andere, meer verwijderde, oorzaken, hieromtrent vindt men de voornaamste proeven en daaruit afgeleide gevolgtrekkingen bij een verzameld in het aangehaalde werk van LUND; *C. Die abhängigkeit des respirations-chemismus von dem Nervensystem* s. 226. Men vergelijkte ook de nadere proeven van den Hoogleeraar DUPUY hieromtrent genomen, medege-deeld in het *Journal pratique de Médecine Vétérinaire, Juillet 1827*, waaruit duidelijk blijkt, dat de hoeveelheid vezelstof in het bloed vermindert, naarmate de verrigting der adembaling, na de doorsnijding der long-maag-zenuwen, zwakker wordt.

N.)

Dezelfde Hoogleeraar de hals-zenuw-knoopen van het Paard, door eene eenvoudige handgreep en zonder veel pijn te veroorzaken, hebbende uitgenomen, gaven de dieren, gedurende eenigen tijd, dat dezelve in het leven werden gehouden, weinige verschijnselen van aanbelang te kennen, dan alleen eene zwelling der ach-

terste ledematen en van den balzak, vergezeld van eene vurigheid op de huid, niet ongelijk aan het schurft-uitslag.

Deze uitkomsten, zoo zeer verschillende van die, welke door de physiologen worden opgegeven, hebben den Heer DUPUY bepaald, om den Heer LASSEIGNE in de gelegenheid te stellen de zenuw-knoopen te onderzoeken, zijnde werktuigen, welker verrigtingen men nog weinig kent. Deze scheikundige heeft bewezen, dat de zelfstandigheid, waaruit dezelve bestaan, de grootste overeenkomst heeft met de vezelstof, en dat zij al de eigenschappen bezit van deze dierlijke stof, zoo als BERZELIUS zulks heeft aangetoond in zijne nasporingen omtrent de organische zelfstandigheden.

(Volgens het onderzoek van den Heer LASSEIGNE worden de volgende zelfstandigheden als de zamenstellende deelen der hals-zenuw-knoopen van het Paard opgegeven:

- 1°. Vezelstof voor het grootste gedeelte;
- 2°. Vaste eiwitstof, in eene geringe hoeveelheid;
- 3°. Oplosbare eiwitstof;
- 4°. Bewijzen van eene vetstof;
- 5°. Phosphoorzure en koolstofzure kalk, MANGENDIE, *Journal de Physiologie*, T. 1. p. 392. (N.)

De Hoogleeraar DUPUY heeft ook aan den

Heer LASSEIGNE de gelegenheid verschafft tot het onderzoek der zwarte gezwellen (*tumeurs noirs*), welke ontstaan in het celweefsel bij sommige grijze Paarden. Hij heeft bevonden, dat de zelfstandigheid, waaruit dezelve waren zamengesteld, bijna geheel overeenkomt met geronnen bloed, welks kleurend gedeelte veranderd is. Deze gezwellen worden door hen, die over de ontleedkundige ziektekunde hebben geschreven, onderscheiden door den naam van *melanosis*.

(Voor hen, die met den aard van dit bijzonder ongemak niet bekend zijn, zal het niet ondienstig wezen hier kortelijk eenige hoofdzaken betrekkelijk hetzelfde mede te deelen.

De zwarte gezwellen (*melanosis*, *melaroides*, *tumeurs mélaniques*, *dégénération noire*, *cancer melané*) is eene ziekte, welke zich vestigt in het celweefsel, in de huid, als ook in de parenchymateuse ingewanden, bestaande in knobbels van eene meer of minder aanmerkelijke grootte, welke eene zwarte stof bevatten, niet ongelijk aan pik of chinesche inkt. — Dezelve komen het meest bij het Paard voor, en zijn het gemeenzaamst aan Paarden van wit of graauw haar. — Intusschen bestaan er vele voorbeelden dezer ziekte bij den mensch, en is dezelve mede bij sommige andere zoogdieren, als bij honden, konijnen, en ook bij vogelen waargenomen.

Bij het Paard ontstaan de zwarte gezwellen doorgaans rondom den aars en onder den staart,

van waar zij zich uitbreiden tot de ballen en de schacht. Ook komen dezelve bij merrien in de schede en aan de uijers voor, en wel meermalen zoo menigvuldig, dat de veulens belet worden aan dezelve te zuigen; voorts ook aan den inwendigen ooghoek, in welk geval de traanhevel eene zwarte kleur en de grootte eener gewone noot verkrijgt.

In den beginne hebben de knobbels doorgaans deze uitgebreidheid, doch zij nemen bestendig in omvang toe, gaan somwijlen tot verettering over, en geven een' tamelijk dikken etter, die zwart is, niet ongelijk aan wagensmeer. — Ook over het ligchaam, onder de huid, als aan de wortels der ooren, in de liezen, en oksels enz. worden dezelve waargenomen. Zij verkrijgen hier meermalen de dikte van een kalkoenei. Binnen het ligchaam, zoo wel rondom als in de zelfstandigheid der ingewanden, de spieren en klieren, in de wanden van het hart, in de longen, het borstvlies, de milt, de alvleeschklier, bovenal in de holligheid van het bekken ontwikkelen zich nog grootere gezwollen, zoodat men er bevonden heeft van meerdere, ja van 36, ponden, na aftrek van eene menigte kleinere, welke door alle organen verspreid waren. De meeste en zwaarste gezwollen worden altijd waargenomen in den omtrek van den aars en de teeldeelen.

De gemelde gezwollen beginnen algemeen te verschijnen op den ouderdom van twee of drie

jaren. Dezelve komen ook wel bij oudere Paarden voor, en zelfs op den leeftijd van 15 tot 18 jaren, maar als dan zijn zij niet zoo na-deelig en blijven kleiner.

Dit ongemak schijnt geheel erfelijk te zijn; althans vinden wij door GONIER, *Mémoires et Observations sur la Chirurgie et la Médecine Vétérinaires*, Tom. I, p. 327. aangeteekend, dat een tweejarige witte Dek-hengst, welke door de zwarte knobbels werd aangedaan, vervolgens aan al de veulens, zoowel mannelijke als vrouwelijke, door denzelfden voortgebracht en die hetzelfde haar hadden als de vader, deze kwaal, in een' meerderen of minderen trap, mededeelde. Men dient dus nimmer zulke Paarden tot de voortteling aan te houden: hoewel men wil opgemerkt hebben, dat hetzelfde geen nadeeligen invloed op de vruchtbaarheid heeft, welke er bij de merrien eerder door versterkt dan verminderd zoude worden. Ook blijven de Paarden nog somwijlen voor den arbeid geschikt, en schijnen bij dit ongemak lang de krachten te behouden.

Besmettelijk schijnt hetzelfde, voor het overige, niet te zijn, daar men de inënting met de stoffe uit de knobbels aan andere Paarden van onderscheidene kleuren, ook aan Ezels, Vossen en Honden heeft beproefd, doch zonder eenig gevolg. Even min heeft men gezien, dat de ziekte zich heeft medegedeeld aan hengsten, die merrien dekten, welker scheden door zwerende knobbels bezet waren.

Volgens een scheikundig onderzoek, door socQUET in het werk gesteld (zie GOHIER, a. p. p. 333) bezit de asch dezer wratten meer dan eene drie dubbele hoeveelheid phosphoorzure kalk en een weinig ijzer, voorts eene zwarte kleurstof, welke eene bijzondere ontbinding van koolstof in een dierlijk vocht schijnt te zijn, die zich niet laat scheiden, en in alcohol onoplosbaar is.

Volgens het onderzoek van den Heer LASSEIGNE bestaat de stof uit de zwarte knobbels uit de volgende beginselen:

- 1°. Uit eene vezelachtige en gekleurde stoffe;
- 2°. Uit eene zwartachtige kleurstof, welke oplosbaar is in verdund zwavelzuur, in eene oplossing van onderkoolstofzure soda, welke aan dezelve eene roode kleur mededeelt;
- 3°. Uit eene geringe hoeveelheid eiwitstof;
- 4°. Uit zeezoutzure soda, onderkoolstofzure soda, phosphoorzure kalk en ijzer-oxijde.

Het onderzoek omtrent deze stoffe uit de zwarte knobbels bij den mensch heeft soortgelijke uitkomsten opgeleverd.

De ziekte schijnt tot dus ver bijna niet voor genezing vatbaar. Men kan er weinig meer aan doen, dan door het wegnemen der zwaarste gezwollen, die sommige verrigtingen beletten, als de ontlasting der drekstoffen en der pis, of in zoo ver dezelve, aan de uijers zittende, het zogen verhinderen, daaraan eene palliatieve

verbetering toe te brengen. — Ontbindende middelen, als de kwik- en spiesglans-middelen, en de gevlaakte scheerling, zijn niet in staat de zwarte gezwellen tot oplossing te brengen, ofschoon het laatste middel niet zonder eenige vrucht, zoo uitwendig als ook inwendig, schijnt beproefd te zijn.

Met het meeste voordeel is nog het zwavelzuur door GASPARIN (*Sur la cure palliative des mélaroides des chevaux; zie Compte rendu des travaux de la Société Royale etc. de Lyon, pendant le cours de 1818 par M. GROGNIER*) aangewend. Hij merkte namelijk op, dat het ontstaan der zwarte stof belet werd door de dampen van brandende zwavel. Hij beproefde dit middel en bevond, dat de herhaalde berookingen eene zeer voordeelige uitwerking hadden, en wel bij een Paard, bij hetwelk zich groote zwerende knobbels rondom den aars bevonden, terwijl de staart door dezelve was aangevreten. Bij het gebruik des middels werd de sluitspier van den anus slapper; de afgang ging gemakkelijker, en nadat, gedurende veertien dagen, twee malen daags, de gezegde berookingen waren aangewend, werden de gezwellen met een likteeken bedekt, en zelfs de zweren aan den staart genezen.

Volgens ERDELIJI, (*Zoo-physiologie, Wien. 1820. s. 263.*) zou men kunnen beproeven of niet de *chlors* (het overgezuurde zeezout-zuur) dezelfde of eene nog betere uitwerking op dit ongemak

zou doen, daar het de huid van zwarte menschen bleeker maakt.

Wij hebben slechts deze korte mededeelingen hier kunnen geven omtrent deze bijzondere ziekte, en moeten den lezer verder tot de oorspronkelijke schrijvers verwijzen, waaronder wij als de voornaamsten mogen noemen: BRECHET, *Considerations sur une altération organique, appelée dégénération noire, mélanose, cancer mélané etc.* Paris 1821. Ook in het *Journ. de Physiologie* van MAGENDIE, Tom. I. p. 854; HURTREL D'ARBOVAL, *Notice sur la Mélanose, considérée dans le cheval; Bulletin de la Société med. d'émulation*, Mai et Juin 1825; *Dictionnaire de Médecine et de Chirurgie Vétérinaires*, op het woord *Mélanose*; G. A. NOACK, *Commentatio Veterinario-Medica de Melanosi, cum in hominibus tum in equis obveniente, cum III tabulis aeneis.* Lipsiae et Paris. 1826. In dit werk vindt men genoegzaam alles in het kort bijeen verzameld, wat tot dus ver over deze ziekte, zoo als dezelve bij den mensch en onderscheidene dieren, in verschillende vormen, voorkomt, geschreven is, terwijl de gezwollen door duidelijke afbeeldingen worden voorgesteld. (N.)

Dezelfde scheikundige heeft op nieuw de stoffe onderzocht, voortkomende uit de longen van eene koe, gestorven ten gevolge der knobbelachtige tering, gewoonlijk *la pommelière* genaamd. Hij heeft bevonden, dat deze geelachtige, dikke

en korrelachtige zelfstandigheid is te zamengesteld uit eene groote hoeveelheid eiwitstof, uit eene vetachtige stoffe, en uit eene grootere evenredigheid van phosphoorzure kalk, dan die, welke in de beenderen gevonden wordt, en uit een weinig minder koolstofzure kalk.

De Heer DUPUY deelt deze nieuwe ontleding mede met oogmerk, om aan te toonen, dat de nedergezette stoffe der knobbels bestendig is te zamengesteld uit eene zelfstandigheid, eenigermate overeenkomende met die der beenderen.

Hij heeft getracht door proefnemingen de hoeveelheid dampkringslucht te bepalen, welke er vereischt wordt, om in de halsader van een Paard te worden gebragt, ten einde den dood te veroorzaken.

De eerste proef is genomen op een Paard van ongeveer twintig jaren oud; er moest een litre en zeventig centilitres (1 kan en 70 vingerhoeden) lucht in de ader worden gebragt.

De tweede proef geschiedde aan een Paard van twaalf jaren; de dood volgde na het inbrengen van vier litres en vijf en twintig centilitres (4 kannen en 25 vingerhoeden) lucht.

De derde proef had plaats bij een Paard, insgelijks twaalf jaren oud, hetwelk stierf door de inbrenging van vijf litres en tien centilitres (5 kannen en 10 vingerhoeden) lucht.

Eindelijk bragt men in de halsader van een vierde Paard zes litres en tachtig centilitres (6 kannen en 80 vingerhoeden) lucht.

Bij dit laatste Paard, zijnde in een hoogen trap dampig, nam men, bij de opening, waar, dat het bloed in de linker holligheden van het hart rood en schuimende was, terwijl men zulks bij de overige Paarden, die aan de proefneming waren onderworpen, doch welke niet door dampigheid waren aangedaan, alleen in de regter holligheden vond. Zou men hieruit welligt mogen besluiten, dat de longen der dampige Paarden een meer vrijen doorgang verleen en aan de dampkringslucht, welke in de aderen wordt gestort?

Behalve deze veranderingen, heeft men de lymphatieke buis, de regter arm-hoofdtak en de lymphatieke vaten van het hart en der longen bevonden sterk opgevuld te zijn met een geelachtig en doorschijnend weivocht. Misschien zou het mogelijk zijn eene dergelijke proefneming te bezigen, om dit belangrijk stelsel van werktuigen te onderzoeken, waarfomtrent FLANDRIN de vader, Hoogleeraar aan deze school, talrijke proeven heeft in het werk gesteld, die hem hebben geleid tot het daarstellen eener nieuwe theorie, welke nieuwere waarnemingen schijnen te bevestigen.

De Heer DUPUY, in den loop van dit jaar, bij de opening van onderscheidene Paarden, bevonden hebbende, dat de maag gescheurd was in de groote bogt en in de nabijheid van den uitgang, heeft proeven genomen, ten einde zich dit verschijnsel te verklaren,

waaromtrent hij reeds een groot getal van waarnemingen heeft bijeen verzameld.

De proefneming bestaat daarin, dat men in de huid en de buikspieren, nabij en ter zijde van het zwaardwijze kraakbeen, eene insnijding maakt, groot genoeg, om er den arm door te voeren. Men brengt de hand tusschen het middenrif en de lever, zoodanig dat men de opening van den regter pilaar kan herkennen; men gevoelt alsdan, door er de vingers in te plaatsen, eene zeer sterke drukking, welke nog veel aanmerkelijker wordt, indien men vier grammen braakwijnsteen in de hals-ader brengt; deze drukking, welke de slikbuis gevoelt, in het midden van den regter pilaar doorlopende, schijnt de voorname oorzaak te zijn van de onmogelijkheid, waarin het Paard verkeert van te kunnen braken. — De verhandeling, welke hij over dit onderwerp voorgelezen heeft, in de Koninklijke Academie der Geneeskunde, is gedrukt in het *Journal de Physiologie* van MAGENDIE, Tom. I. p. 333, waarhenen hij verwijst, ten einde de bijzonderheden, hiertoe behorende, meer uitvoerig te vernemen.

(De waarnemingen, welke door den Heer DUPUY, in het gemelde tijdschrift, worden medegedeeld, bewijzen dat de maagbersting bij het Paard bestendig op dezelfde wijze plaats vindt, gelijk hier vermeld wordt, namelijk in *de groote bogt en nabij den poortier*.

De scheuring dezès ingewands komt menigvuldig bij het Paard voor, zeldzaam bij de overige huisdieren, zoodat DUPUY zegt dezelve bij deze nimmer te hebben waargenomen. De maagbersting wordt bij het Paard algemeen veroorzaakt door eene te sterke opvulling van de maag zelve, vooral door graan-voeder, hetwelk, door deszèlfs zwelliing, dit deel onmatig doet uitzetten. Dikwijls neemt men ook bij het Paard verscheuring van den karteldarm waar, in de lever- en middenrif-bogten, en deze zoowel als de maag-bersting gaan niet zelden gepaard met eene scheuring in het midden van het peesachtig, en vooral van het spierachtig gedeelte des middenrifs, hetwelk aan het borstbeen gehecht is. Meermalen gaan deze verscheuringen vergezeld van eene hevige ontsteking van het inwendige vlies van het hart, van de groote slagader, van de achterste holle ader, en van de slagaderen en aderen der longen. Men vindt ook een roodachtig vocht, in eene vrij aanzienlijke hoeveelheid, uitgestort in het harte-zakje, en het spierachtig weefsel van het hart is bleek en verweekt.

Bij de verscheuring der maag wordt algemeen bevonden, dat dezelve het aanzienlijkst plaats vindt in het buitenste vlies, hetwelk van het buikvlies afkomstig is, terwijl de scheur in den vleesch-rok kleiner en in het binnenste of slijmvlies het minst aanmerkelijk is. De vaste voederstoffen worden dan doorgaans in het net

uitgestort, of ook in den buik, in welken dezelve zich verspreiden tot op den bodem van het bekken; zelfs dringen de stoffen, vooral de vloeibare, tot in den schederok door, waardoor het aanzien van eene breuk ontstaat.

Welke zijn de redenen, dat de maagbersting zoo menigvuldig bij het Paard ontstaat? Deze zijn in de volgende omstandigheden te zoeken. Vooreerst in de evenredige kleinheid der maag bij dit dier, als bevattende algemeen slechts dertien *kannen* (*litres*) water, waardoor dit deel, na het binnen zwelgen van eene eenigzins te groote hoeveelheid voedsel, inzonderheid van zoodanige voeders, welke zich bij de verwekking in de maag sterk uitzetten, gelijk koorervoeder, aan sterke opspanning blootstaat; ten tweede, in het onvermogen des Paards, om door braking de maag van de bevatte stoffen te kunnen ontledigen. Er bestaan wel meerdere waarnemingen, dat men het Paard als ook den Ezel, zonder nadeelige gevolgen, heeft zien braken (*Mémoire sur le vomissement contre nature dans les Herbivores Domestiques*, J. GIRARD, *Traité d'Anatomie Vétérinaire*, Tom. I.; *Observations sur les vomissemens chez les Solipèdes*, par MIQUEL, *Journal Pratique de Médecine Vétérinaire*, Mei 1826, p. 206), dan zulks schijnt niet anders dan onder bijzondere omstandigheden, bijv. van eenen verslaptten toestand van den maagmond, (*cardia*) te kunnen plaats vinden. Men heeft ook bevonden, dat de slikbuis eene zakvormige ver-

wijding kan ondergaan in een gedeelte van hare uitgestrektheid, waarin zich dan voederstoffen, bij de doorzwelging, verzamelen, welke daaruit meermalen naar boven ontlast worden. Daar de stoffen, in dit geval, eenige verandering ondergaan hebben, geeft zulks het aanzien, alsof dezelve inderdaad uit de maag zelve komen, hetgeen evenwel geensins het geval is.

De oorzaak van deze ongeschiktheid om de stoffen uit de maag naar boven te kunnen ontlasten, moge nu voornamelijk mede in de hierboven vermelde drukking gelegen zijn, welke de aanmerkelijke spierbundels, die zich tot eene en dezelfde pees begeven en het regter been des middenrifs daarstellen, op de slikbuis uitoefenen, dezelve zal niet als de eenige mogen beschouwd worden, welke het onvermogen om te braken bij het Paard daarstelt. Hier komen mede in aanmerking de schuinsche inplanting der slikbuis in de maag zelve, het ongemeen sterke vliezige zamenstel en de bijzondere inrigting van deze buis, ter plaats, daar zij in de maag overgaat. Inwendig is de slokdarm alhier van zware plooiën voorzien, welke zich eenigermate spiraalswijze zoodanig te zamen vouwen, dat zij den ingang der maag even als een klapvlies sluiten, waarbij wel de toegang des voedsels tot dezelve veroorloofd, doch de teruggang onmogelijk wordt gemaakt, als komende de kracht dezer sluiting door de pogingen tot braken niet worden overwonnen. Men

kan zich hiervan nader, door de volgende proefneming, overtuigen, welke door BERTIN, HALLER, en BOURGELAT in het werk gesteld en door ons meer dan eens herhaald is. Dezelve bewijst, onzes oordeels, ten duidlijkste, dat de eigenschap des Paards van niet te kunnen braken, ten minste grootendeels, uit de bedoelde inrigting der maag kan worden verklaard. Indien men de ontleedde maag van een nieuws gestorven Paard met water vult, en slechts den poortier toebindt, zoo vloeit hetzelfde niet alleen niet uit den maagmond terug, al wordt ook dit deel naar beneden gekeerd, maar zelfs niet, wanneer de maag in verschillende rigtingen gedrukt wordt. Ja, dit vermogen om den maagmond gesloten te houden is zoo sterk, dat de vloeistoffen niet door denzelven uitvloeijen, al wordt de maag ook gedrukt door de zwaarte van twee menschen, die op dezelve slaan, waneer de maag namelijk op den grond wordt gelegd, terwijl men eene plank over haar plaatst. Trekt men nu evenwel sterk aan het slikbuis-gedeelte, in onderscheidene rigtingen, zoodat de inwendige plooijen eene regte strekking met de slikbuis aannemen, zoo vloeit het vocht uit de maag in dezelve, door de veranderde betrekking namelijk harer inplanting. — Dit sluitend vermogen des maagmonds gaat verloren, indien zoodanige maag eenige dagen bewaard wordt, vermits alsdan de gemelde plooijen te zeer verslapt worden om de sluiting

te bewaren. Hetzelfde heeft plaats, wanneer de maag, in plaats van met water, met lucht wordt gevuld.

Deze proefneming kan ons eenigermate het verschijnsel verklaren, dat het Paard somwijlen na zware overvoeding braakt, hetwelk dan doorgaans van het bersten der maag achtervolgd wordt. Wanneer namelijk de maag sterk door voeder opgevuld en uitgezet wordt, begeeft dezelve zich naar achteren en meer in de linkerzijde. — De maagmond wordt, op deze wijze, onder het middenrif, verlengd, en, terwijl het Paard, bij de neiging, welke het gevoelt, om de maag te ontledigen, den hals en kop uitstrekt, wordt alzoo de geheele slikbuis, als tusschen twee punten gespannen en zoodanig gerekt, dat daardoor de sluiting ter oorzake harer schuin-sche inplanting en geholpen door de gemelde plooijen, verloren gaat, waardoor eene ontlasting der bevatte voederstoffen mogelijk wordt, welke evenwel zeldzaam eene genoegzame ontlediging te weeg brengt, dat het bersten dezes deels wordt voorgekomen. Zoodra deze plaats heeft, houdt het braken op, wordende dit verschijnsel natuurlijk van een' schier plotslijken dood achtervolgd.

Eindelijk mag hier als eene derde oorzaak, welke het Paard tot braking ongeschikt doet zijn, worden bijgevoegd, dat de maag te zeer van de buikspieren verwijderd is, dan dat deze onmiddellijk en genoegzaam op dezelve kunnen werken. Zij is van den inwendigen wand der buikspieren af-

gescheiden door den karteldarm, welke eene ongemeene uitgebreidheid bezit bij het Paard. — De verwijdering der maag van den buikwand wordt nog aanmerkelijker, naarmate zij meer gevuld is, zijnde het tegenovergestelde van het geen, te dezen opzigte, plaats vindt bij dieren, welke gemakkelijk braken. De gevulde maag trouwens wordt, zoo als gezegd is, achterwaards en naar de linkerzijde geplaatst, terwijl de voorste vlakke meer de onderste, en de achterste de bovenste wordt, waarmede zij nu tegen de lende-wervelen wordt gekeerd, rustende van onderen op den karteldarm. En vermits, bij deze ligging, de grootte bogt het minst ondersteund wordt, terwijl ook dit gedeelte der maag, wegens de meerdere dunheid der vliezen te dezer plaats, aan de drukkende kracht, welke het deel tusschen de lendewervelen en den karteldarm, bij de poging tot braking, ondervindt, den geringsten tegenstand biedt, zoo is het geen wonder, dat de maagbersting bepaaldelijk hier ter plaats voorvalt, even als zulks geschiedt, indien men eene, met water gevulde, maag van een Paard tusschen twee planken brengt, en dezelve zoodanig zamenperst, dat de vliezen moeten scheuren, als wanneer de bersting bestendig in den grooten bogt nabij den poortier wordt voortgebracht. (N.)

Dezelfde Hoogleeraar heeft de opening verrigt van drie Runderen, gestorven aan de gevolgen

eener ontsteking van het harte-zakje (*pericarditis*), eene ziekte, welke niet wordt aangeduid in de Vee-artsenijkundige werken, en die niet-temin zeer gemeenzaam voorkomt.

Het pericardium bevatte een melkachtig vocht, waarin eene groote hoeveelheid eiwitachtige flokken dreven. Een vrij dik valsch vlies bedekte de vrije oppervlakte van het harte-zakje, hetwelk zeer naauwkeurig was te zamen gegroeid met de spierachtige zelfstandigheid van het hart. De uitwendige wanden van dit orgaan waren veranderd in een wit, gelijkvormig, weefsel, gelijkende naar de zelfstandigheid der witte vezelachtige weefsels. — Voorts waren de holligheden duidelijk in omvang verminderd.

Dezelfde verstoringen werden waargenomen in drie dieren, wier ademhaling, voor den dood, gelijk was aan die der dampige Paarden, met eene zeer aanzienlijke wanorde in den bloedsomloop.

Zal men mogen vaststellen, dat de ziekten van dit ingewand meer algemeen plaats vinden dan men gewoonlijk denkt? Het is waar, dat dezelfde oorzaken, welke elders verstoringen in de bewerktuigde deelen voortbrengen, ook die van het hart kunnen verwekken, maar dezelve hebben eene veel sterkere werking in dit deel, dan in de overige. Waar vindt men inderdaad een werktuig, hetwelk eene voortdoring en volharding van werking aan den legt, welke vergeleken kan worden met die van

het hart, daar van de geboorte des diers tot aan deszelfs dood, dit ingewand, onophoudelijk zich bewegende, ter naauwernood het na-deel kan herstellen, dat het ondervindt door eene groote menigte van oorzaken, welke strekken, om deszelfs verrigtingen te verstoren? Door zorgvuldig de veranderingen gadeteslaan, welke in den bloedsomloop plaats hebben, zal men ontegenzeggelijk de ziekten van het hart van die der longen leeren onderscheiden.

Dezelfde Hoogleeraar heeft zijne nasporingen en waarnemingen voortgezet omtrent de ziektekundige ontleedkunde van den kwaden Droës, eene ziekte zoo verwoestende, dat zij alleen zoo vele Paarden doet verloren gaan, als de overige te zamen genomen. Hij is vóornemens, binnen korten tijd, onderscheidene verhandelingen over deze ziekte in het licht te geven.

HOEFBESLAG EN GEREGETELIJKE VEE-ARTSENIJKUNDE.

Het hoefbeslag der Paarden is in Frankrijk, zonder twijfel, nog ver verwijderd van den hoogsten trap van volmaaktheid te bezitten; hetzelfde heeft, zooals overal, het groote ongemak van de natuurlijke gedaante van den voet te veranderen, en de bewegingen van het Paard minder vrij te doen zijn. Men mag intusschen niet ontkennen, dat al de volken van Europa hetzelfde nog altijd beschouwen, als berustende op

de beste beginselen van een geschikt hoefbeslag.

Deze oude roem, zijnde de vrucht der ondervinding, heeft ons de gelegenheid verschaft, om dit jaar eene verzameling van model-ijzers en beslagen voeten van een- en tweehoevige dieren te vervaardigen voor de keizerlijke Veeartsenijschool te *Petersburg*, op verzoek van het Russisch Gouvernement daartoe gedaan. De Engelschen zelve, die zich zoo zeer hebben toegelegd op de verbetering van het hoefbeslag, de meerdere geschiktheid van het onze erkennende, beginnen hetzelfde met eene zeer geringe verandering te volgen, gelijk men zich daarvan kan overtuigen door het werk van GOODWIN, getiteld: *Nouvelle methode de ferrer les Chevaux, Paris. 1827.*

(Men kan aan de Franschen de verdienste niet ontzeggen, dat zij de eersten zijn geweest, die het hoefbeslag tot vaste en wetenschappelijke beginselen hebben gebragt, gegrond op het natuur- en ontleedkundig zamenstel van den voet. Het zijn BOURGELAT, doch vooral LA FOSSE de vader, en CHABERT, aan wien de Vee-artsenijskunde de eerste gewigtige verbeteringen omtrent dit, zoo hoogst belangrijk, onderwerp te danken heeft. — Onder de latere werken over het hoefbeslag verdienen, behalve meer andere, in onderscheidene opzigten, aanbeveling: EDW. COLEMAN, *Observations on the structure, oeconomy, and diseases of the*

foot of the Horse, and on the principles and practice of shoeing. London 1798 and 1802; voorts van denzelfden schrijver: *Observations on the formation and uses of the natural frog of the Horse; with a description of a patent artificial frog, to prevent and cure contracted hoofs, trusses, cankers and sanderacks; London 1800.* B. CLARK, *Dissertation on the foot of the Horse and shoeing, London 1812.* J. GOODWIN, *a new system of shoeing Horses, with an account of the various modes practised by different nations. etc., second edition, London 1824.*, in het fransch vertaald, onder den, in den tekst, opgegeven titel. — I. GIRARD, *Traité du Pied, considéré dans les animaux domestiques, Paris 1813.* M. JAUZE, *l'Art complet du Vétérinaire, Paris et Leipzig 1827.* — K. L. SCHWAB, *Katechismus der Hufbeslagskunst, mit 16 steintafeln, 3te aufl. München 1820.* S. VON TENNECKER, *Practisches Lehrbuch der Hufbeslagskunst und die Erkenntniss und Heilung der Hufkrankheiten, 1 Th. Altenburg 1821.* J. F. C. DIETRICH, *Hufbeslagskunst, mit 2 Kupfern, Berlin 1823.* (N.)

Het pontoffel-ijzer, zoo zeer geröemd door SOLLEYSSEL, doch vervolgens, door LA FOSSE en door al de kunsttoefenaars, verworpen, op eene geschikte wijze veranderd zijnde, kan intusschen met nut worden aangewend, wanneer het oordeelkundig wordt gebezigt, gelijk door het

volgende geval wordt aangetoond: een rijd-Paard werd, in den vorigen winter, in de school gebragt, ter behandeling eener slepende voet-ontsteking (*fourbure chronique*) vergezeld van eene zamen-trekking van den hoorn (*encastelure*) der voorvoeten. Alle middelen, gedurende twee maanden, aangewend, zonder eenige uitwerking ter verbetering zijnde gebleven, deed zulks den Heer BARTHELEMY de jonge, te zamen met den Hoogleeraar in de uitoefenende Vee-artsenijkunde, besluiten, om het beslag met het pantoffel-ijzer te beproeven. Nadat de voeten behoorlijk besneden waren, werden onder dezelve ijzers gelegd, welker armen, zonder nagel-gaten, zeer smal zijnde en van boven schuins afloopende, vereenigd waren door de takken (*éponges*), ten einde door dit middel eene drukking op den straal te veroorzaken, en de kwartieren buitenwaards te dringen. Dit beslag alleen was voldoende om de zamenkrimping des hoorns weg te nemen, en dit Paard volkomen te herstellen, hetwelk naderhand altijd beslagen werd op de gewone wijze.

Terwijl dezelfde Hoogleeraar zijne proeven omtrent de genezing der chronische voet-ontsteking heeft voortgezet, is hij in de gelegenheid geweest van zich te overtuigen, dat de beenderen bij de dieren, even als men zulks bij den mensch heeft waargenomen, somwijlen buitengewoon brosser worden dan in den natuurlijken staat. Eene merrie, zijnde acht jaren

ond, in een goeden staat, bezittende eenige worm-gezwellen (*boutons farcineux*) en daarenboven aan eene langdurige voet-ontsteking onderhevig, welke dezelve tot den dienst ongeschikt maakte, werd, twee malen in eene maand, ter nedergeworpen, door de kweekelingen en onder het oog van den Hoogleeraar, met alle gebruikelijke voorzorgen; toen deze merrie voor de tweede maal werd nedergeworpen, brak dezelve de ruggraat en twee ribben, terwijl zij op het stroo-bed nederviel, tot dat oogmerk op den grond gemaakt. Het dier dus gedood zijnde, deed de opening zien, dat aan de zijde, waarop het de eerste keer was nedergefallen, insgelijks eene rib was gebroken geworden, en dat er zich heen-eelt ter genezing der breuk begon te vormen. Zou niet de geringe kracht, welke er noodig was tot het veroorzaken dezer beenbreuken, vergeleken met de gemakkelijheid, waarmede de beenderen breken in scrophuleuse ziekten, kunnen dienen, om een nieuw gezigtspunt optevatten van overkomst tusschen deze laatste ongesteldheid en den worm (*farcin*)?

De verscheuringen van de vliezen der maag, zoowel als der dikke darmen, zijn niet zeldzaam bij de eenhoevige dieren. De onvermijdelijke dood, welke hiervan het gevolg moet zijn, wordt dikwijls eene oorzaak van verschil in den handel. De Vee-artsen in dit geval, door de regterlijke autoriteiten, geraadpleegd wordende, zijn verpligt uitspraak te doen over de duur-

zaamheid van het bestaan dezer beledigingen. In de hoop van eenig licht te verspreiden over dit, nog duister, onderwerp der geregtelijke Vee-artsenijkunde, heeft de Heer BARTHELEMIJ, in den loop van den verleden zomer, de twee volgende waarnemingen verzameld.

Een trek-Paard, aftands van jaren (*hors d'age*), hetwelk tegen gewoonte neerslagtig scheen, en geweigerd had deszelfs voedsel des nachts te nuttigen, werd geleend, en des morgens voor een vrachtwagen gespannen. Na twee uren geloopt te hebben, begon het Paard door buikpijnen te worden aangedaan, welke steeds heviger werden, zoodat het niet dan met groote moeite naar de Vee-artsenijschool werd gebracht, ongeveer twee uren, nadat de eerste verschijnselen van het koliek zich hadden geopenbaard. Het dier waggelde reeds in den gang; het liet zich plotseling nedervallen, en stond met veel geweld en ontstuijgheid wederom op; het ligchaam was met koud zweet overdekt; de pols bijna onvoelbaar; alles kondigde een nabijzinden dood aan; het Paard stierf een uur na de aankomst.

Bij de opening van den buik, nam men eene verscheuring van ongeveer vierentwintig duimen (centimètres) waar in het blindarm-maags-gedeelte van den karteldarm; eene groote hoeveelheid uitwerpselen, rood geverwd door het bloed, dat uit de wond kwam, had zich uitgestort in de buiksholligheid, en eene ontsteking van het buik-

vlies veroorzaakt; het net was zeer rood en opgezet door bloed; al de buiks-ingewanden waren bezet met de uitgestorte stoffen, waarvan eene zekere hoeveelheid vast en te zamen gedrukt was tusschen de kwabben der lever en het middenrif; de lippen der wond waren onregelmatig, niet gezwollen, en slechts een weinig rood gekleurd op een gedeelte van derzelve uitgestrektheid.

Een ander trek-Paard, sedert eenige dagen, aangekocht, werd ter verkoop aangeboden op de Paarde-markt te *Parijs*; aldaar werd het eensklaps overvallen door koliek-pijnen, en veiligheidshalve vroeg de kooper van hetzelfde waarborg; eenige uren daarna stierf het Paard. De Heer DESPLAS, Vee-arts te *Parijs*, werd benoemd als zaakkundige (*expert*), door den Regtbank van koophandel van het Departement *de la Seine*, om de oorzaak van den dood bij dit Paard te bepalen. Bij de opening van het dier, waarbij de Heer BARTHELEMIJ de jonge tegenwoordig was, nam men eene scheuring van ongeveer 14 duimen waar in de groote bogt der maag; het net was insgelijks gescheurd, maar de voedselstoffen, welke in de buiksholigheid waren uitgestort, waren noch van die groote hoeveelheid, noch zoo verspreid tusschen de buiks-ingewanden, als bij het voorwerp der eerste waarneming. Dezelve waren ook minder rood gekleurd door het bloed, dat uit de wond kwam. De lippen der gescheurde wond waren onregelma-

tig, met franjes, en niet gezwollen. Er had geene ontsteking van het buikvlies plaats. De koper heeft geene de minste aanspraak tegen den verkooper kunnen in het werk stellen, daar het duidelijk bewezen werd, dat de plaats hebbende verscheuring versch was, en dezelve den dood slechts weinige uren was voorafgegaan.

PRACTISCHE WAARNEMINGEN.

De Hoogleeraar BARTHELEMIJ werd geraadpleegd, in de maand Februarij van dit jaar (1821), over eene ziekte, waardoor de lammeren aangedaan werden eener kudde merinos, toebehoorende aan den Hertog DE MAILLÉ, door welke alle lammeren verloren gingen, welke de ziekte kregen. — Deze kudde, zijnde in goeden staat en behoorlijk verzorgd, genoot denzelfden leefregel, als in vorige jaren, met uitzondering, dat dezelve, in den verleden winter, met zeer voedzaam en overvloedig stroo gevoederd was. De dragtige schapen bleven volkomen gezond, en zulks onveranderd, zelfs bij het lammen, en gedurende het zogen. De lammeren schenen insgelijks geheel gezond te zijn, als zij ter wereld kwamen; maar kort naderhand werden dezelve treurig, en de eetlust ging verloren bij de jonge dieren; dezelve werden kortademig; er ontstond buikslaan, doorloop, waaraan zij binnen weinige dagen stierven. Bij de opening der ligchamen,

nam men roodheid van den inwendigen of vlokachtigen rok der leb en der darmen waar. De eerste bevatte altijd geronnen melk, waarvan de gestolde brokken, die van eene aanmerkelijke hardheid waren, den uitgang of poortier niet konden doordringen, welke ook merkbaar zamengetrokken of vernaauwd was. Onderscheidene geneeswijzen waren vruchteloos tegen deze verwoestende ziekte aangewend, door verschillende bekwame Vee-artsen, uit die streken. Al de lammeren waren gestorven, welker getal reeds tot 54 was geklommen.

De Heer BARTHELEMIJ de jonge deze ziekte beschouwende als eene belette spijsverteering, voortvloeiende uit onverteerde melk (*indigestion lacteuse*), beval het gebruik der manna aan. Deze laxerende zelfstandigheid, opgelost in melk, met water verdund, en aan de jonge lammeren, herhaalde malen en in kleine giften, ingegeven, had eene volkomene uitwerking ten goede, en deed de sterfelijkheid spoedig ophouden. De eerste proefnemingen werden vergeleekend genomen op zeven lammeren; aan zes van deze werd de manna gegeven; de zevende, zijnde een der gene, waarbij de ongesteldheid in den ligtsten trap plaats had, welke tot het voorwerp van vergelijking diende, ontving dit middel niet, en stierf des nachts; drie der zes overigen herstelden in vierentwintig uren; de andere drie, welke sterker ziek waren dan de drie eerstgemelden, waren eerst na twee dagen buiten ge-

vaar. Deze aanmoedigende uitwerking, ten aanzien eener ziekte, welke, tot dus ver, aan alle hulpmiddelen weêrstand had geboden, is op nieuw door de ondervinding bevestigd. Van veertig lammeren, door deze ziekte aangedaan, welke men dezelfde behandeling deed ondergaan, stierven slechts twee, nadat dezelve, een langen tijd, in eenen staat van zwakheid hadden voortgeleefd.

De zeer veranderlijke luchtgesteldheid van den laatst verloopenen zomer, heeft een groot getal van zinkingen op de borst, als ontstekingen van het borstvlies en der longen, bij het Paard veroorzaakt.

De sterke hitte, welke eensklaps tegen het midden van de maand Julij ontstond, bragt bij onderscheidene dieren van dezelfde soort eene algemeen doodelijke ziekte te weeg, gelijkende naar die aandoening, welke door de Vee-artsenijkundigen met den zeer onbepaalden naam van wezenlijken koller (*vertige essentiel*) wordt bestempeld. De opening van twee Paarden, aan deze vreesselijke ziekte gestorven, deed niets belangrijks ontdekken, dan eene sterke opvulling van de holligheden der hersenen met een volkomen helder wei-vocht en de ontkleuring van de vaatvlecht dezes deels.

De maag-ontsteking (*rage mae*) vertoonde zich niet minder veelvuldig, noch minder doodelijk, bij den hond, dan dezelve, gedurende de voorgaande jaren, had plaats gehad.

(Onder de benaming *rage mue* verstaan de Fransche Vee-artsenijkundigen algemeen eene keelontsteking, waarbij de stem eene bijzondere verandering ondergaat, en meer een heesch of knorrend, dan een blaffend geluid bezit. De ziekte heeft somwijlen uitwendig eenige gelijkheid met de hondsdolheid. Eenigen willen, dat dezelve, door den beet, aan andere honden zoude worden medegedeeld, doch dat zij voor den mensch onschadelijk zoude zijn. GASPÉRIN, *Manuel d'Art Vétérinaire* blz. 390 op het woord: *Rage*; HURTREL D'ARBOVAL, *Dictionnaire* etc. op het woord: *Angine*, vol. I. p. 62.

Eenige gevallen dezer ziekte, wederom dit jaar, aan de Vee-artsenijschool waargenomen, hebben ons in staat gesteld dezelve te leeren kennen. De ziekte vertoonde zich onder de volgende verschijnselen. De Honden waren, sedert eenige dagen, gramstorig, hadden een' woesten blik en deden pogingen, om naar menschen en andere Honden te bijten. — Dezelve snaptten dikwijls in de lucht; de mond kon niet volkomen worden gesloten; de slikking was geheel belet, zoodat het water en de dunne voedselstoffen, welke zij nog trachtten te nuttigen, zijdwaards den mond uitliepen. De tong was zeer gezwollen, zwartachtig, en hing gedeeltelijk buiten den mond, waaruit bestendig uitvloeijing van speeksel plaats had. — Voorts was er algemeen gedurige hoest aanwezig, als mede kortademigheid, zoodat de honden hevig met de flanken sloegen.

De stem was heesch en moeilijk, de afgang traag of verstopt. — De slijmvliezen waren rood, als mede de oogen, die tevens, wegens gezwollenheid, meer dan gewoonlijk uitpuilden. Voor het overige kon men niet opmerken, dat er watervrees bestond, daar de Honden meermalen vrijwillig zich in het water begaven, en zelfs meer dan gewonen lust schenen te bezitten, om zich in hetzelfde te verkoelen.

De ziekte was ongemeen hevig in het beloop, zoodat de Honden, aan de school opgenomen, met den derden dag gewoonlijk stierven. Vermits het begin van dezelve doorgaans niet bepaaldelijk, door de eigenaren, was opgemerkt, kon de geheele duur niet met zekerheid worden vastgesteld. De dieren werden vervolgens spoedig zwak, en gaven een pijnlijk gevoel, door schreijend geluid, te kennen. Wegens het bestendig bijten, waartoe de lust hun somwijlen tot aan het einde der ziekte bijbleef, vertoonde de tong zich meer en meer zwart. — De Honden lagen voorts bestendig neder, of hielden, wanneer dezelve stonden, den rug omhoog gebogen en den staart nederhangende en tusschen de beenen getrokken. — De blik werd eindelijk dof; de oogen werden met slijm bedekt, terwijl de dieren eindelijk geheel liggen bleven, met den kop tusschen de voorbeenen geplaatst of zijdelings gebogen, en aldus stierven.

Wegens de vrees, om zich aan eenig vermoedelijk gevaar bloot te stellen, konden aan deze

Honden geene geneesmiddelen worden ingegeven, terwijl ook hun onvermogen, om dezelve door-teslikken, zulks onmogelijk maakte. Alleen werden aderlatingen uit de halsader en inwrijving van het vlugtig smeersel aan den hals in het werk gesteld, nadat men zich, door den Hond een' muilband aan te leggen, genoegzaam tegen alle mogelijke belediging had verzekerd. Deze middelen waren nogtans onvoldoende, om de hevigheid der ziekte te overwinnen. Het verdient opgemerkt te worden, dat deze ziekte op eens zich openbaarde, in het midden der maand Julij, onder eene zeerwarme, drooge, luchtgesteldheid, en kort nadat de zwaarste hitte van dezen zomer van 90 à 91 gr. Fahr. was vooraf gegaan.

Bij de opening der gestorvene Honden werd bevonden, dat de buiks-ingewanden algemeen, vooral de maag, door ontsteking waren aangedaan, bijzonder aan de groote bogt. De slikbuis was slechts weinig ontstoken. Er bevonden zich plekken van koud vuur aan de eerstgemelde deelen; de milt was donker, zwart, zeer met bloed opgezet, doch niet bros; de lever was insgelijks donker gekleurd en brozer dan gewoonlijk; de alvleesch-klier deelde in de ontsteking der dikke en dunne darmen; de laatsten waren ledig van drekstoffen en bevatteden weinig slijm.

De longen waren weinig ontstoken; de luchtpijp was bleek, de tong gezwollen, inwendig rood, het hart met geronnen bloed vrij sterk gevuld.

Het komt mij, uit deze verschijnselen, voor, dat de ziekte, door ons waargenomen, overeen-

komt met de *rage muc*, waarvan hierboven in den tekst gesproken wordt, en dat dezelve meer voor eene maag- dan voor eene keel-ontsteking te houden zij. Of de beet van eenen, door dezelve aangedanen, Hond, gevaarlijke gevolgen voor den mensch of andere dieren aan zich verbindt, durf ik inderdaad niet beslissen. Dat het verschijnsel van bijtlust meermalen ook eigen is aan andere ziekten bij den Hond, is reeds door mij in het eerste stuk van dit Magazijn (blz. 153) opgemerkt, en dit toeval kan dus in geen deele tot een vast kenmerk der honds-dolheid verstreken. Intusschen is het zeker, dat elke ziekte van den Hond, waarbij zich ongewone neiging tot bijten vertoont, dezelve verdacht maakt, en ons in den omgang met het dier alleszins behoedzaam moet doen zijn.

Dat de echte kenteekenen der Hondsdolheid in het algemeen nog grootendeels onzeker zijn, vinden wij aangewezen in de onlangs medegedeelde *Bijdrage tot de kennis dezer ziekte*, door J. VAN DISSEL J. Z., M. D^r. te Zutphen, in de *Vaderl. Letteroef.* n^o. X. 1828, *Mengelw.* blz. 479. (N).

De ontlastings-middelen in kleine giften toege- diend en zoolang voortgezet, totdat er overvloedige afgang volgt, zijn niet minder werkzaam geweest, dan in het vorige jaar, tegen de zoogenaamde *honde-ziekte*. De ondervinding heeft den Heer BARTHELEMY den ouderen geleerd, dat sterke opwekkende middelen, als de *campher*, altijd na- deel doen in dergelijke gevallen, zelfs wanneer

de ziekte met zenuwachtige toevallen en aanvallen van vallende ziekte gepaard gaat.

(Wij hebben, vooral in dit jaar, aan de Veeartsenijschool, de gelegenheid gehad vele waarnemingen te doen omtrent deze ziekte, waarbij eene ontstekingswerende geneeswijze ons bijzonder veel nut heeft betoond. Terwijl, wij op andere tijden, meermalen van zachte braakmiddelen en oplossende geneesmiddelen in deze catarhale of slijmachtige zenuw-ziekte met veel vrucht gebruik hebben gemaakt, zoo werden thans algemeen bloeds-ontlastingen gevorderd, die uit de hals-ader werden in het werk gesteld. — Voorts deden verzachtende en verkoelende likkingen, bestaande uit eene geringe hoeveelheid *salpeter*, *bloem van zwavel* of eenige bereiding van *spiesglans*, *gom*, *olijf-olie* en *honig*, voordeelige uitwerkingen. De roodheid der oogen en neusvliezen, alsmede de zwelling van den kop gaven eene plaats hebbende ophooping des bloeds naar deze deelen te kennen, en de openingen van eenige Honden, welke aan de zoogenaamde hondenziekte stierven, toonden duidelijk aan, dat bij dezelve de complicatie eener ontsteking van het slijmvlies der maag en darmen plaats vond, welke niet zelden dieper doordrong, en zich somwijlen tot andere deelen, als de lever, de milt en de longen, zelfs ook tot de vliezen der hersenen en van het ruggemerg uitbreidde.

Nadat de ontstekings-toestand was weggenomen, werden algemeen, met weglating des salpeters, langzamerhand opwekkende versterkende mid-

delen, als het *poeder van valeriaan-wortel* of der *bloemen van arnica*, de *campher*, in gepaste hoeveelheden, met de verzachtende vereenigd, ten einde de zwakheden-toestand te verbeteren, en om de zenuwachtige toevallen, als stuipachtige bewegingen des ligchaams, den scheven of slingerenden gang, welke zeer dikwijls als gevolgen der bedoelde ziekte, gelijk bekend is, overblijven, weg te nemen. Aan deze zwakheden konden dan ook *geestrijke wasschingen met kamfer* en *vlugtig loogzout* enz. veel tot herstelling toebrengen. — In geval van volkomene verlamming van achteren hebben wij van het *alcoholisch extract der braaknoot*, enkele malen, uitstekende diensten ondervonden. N).

De aanwending van den onder-zwavel-waterstofzuren spiesglans (*kermes mineralis*) tegen den nieuws ontstane Droes, en inzonderheid tegen den Worm, heeft op nieuw aan dezen Hoogleeraar eenige voldoende uitwerkingen opgeleverd, die daarmede tot de gift van negentien oncen (*decagrammes*), daags is opgeklommen, voor Paarden van eene middelbare grootte.

Eene Merrie, sedert drie jaren, aan de pijpen de dampigheid lijdende, stierf aan verstikking. Dit dier, hetwelk, gedurende al dien tijd, niet kon ademen, dan door eene, van blik gemaakte, buis, welke in de luchtpijp was gebragt, was altijd wel gevoed en bij krachten gebleven, en kon, op deze wijze, genoegzaam ademen, om meer dan twee uren (*nyriumètre*), in drie

kwartier nurs, te doorloopen, voor eene chais gespannen zijnde. Terwijl men verplicht was in de zieke-stallen der school een groot getal Paarden te huisvesten, moest hetzelfde in een afgezonderden stal worden geplaatst, wanneer de buis zich, in den nacht van den 28 Augustus, toevallig verplaatste, waardoor het Paard, bij gebrek aan hulp, stierf. Bij de opening vond men, gelijk men zulks verwacht had, de luchtpijp geheel en al plat gedrukt, over een gedeelte van derzelve uitgestrektheid.

Sedert BOURGELAT, die de eerste was, welke de luchtpijpsnede met een goed gevolg bij het Paard in het werk stelde, hebben de Vee-artsenijkundigen daarvan dikwijls de beste gevolgen ondervonden, in zoo ver als deze operatie het middel aan de hand geeft, om eene verstikking voor te komen, in zekere gevallen van luchtpijps-ontsteking (*angina laryngea*), maar zij bepaalden zich algemeen, om dezelve uitte oefenen aan de grootere huisdieren. In dezen zomer kreeg men gelegenheid dezelve, met geene minder voordeelige uitwerking, aan te wenden, in een soortgelijk geval, bij eenen hof-hond van eene kleine gestalte, die op het punt was van te sterven, toen hij aan de Vee-artsenijschool werd gebracht. Na verloop van tien dagen, was de hond op den weg tot volkomene herstelling, toen hij schier plotseling stierf aan eene ineenschuiving der darmen, ter lengte van acht en vijftig duimen.

Onder de gevallen van darm-ineenschuivingen, welke dit jaar werden waargenomen, bevindt zich eene, welke verdient vermeld te worden. Bij de opening van eene Merrie, welke gestorven was, nadat zij gedurende zes en dertig uren aan de hevigste koliekijsen had geleden, nam men met verwondering waar, dat het laatste of achterste gedeelte der dunne darmen, zich op zich zelf terug slaande, in den blinden darm was gedrongen, binnen welken dezelve drie lissen maakte, volkomen gelijk aan die, welke deze zelfde dunne darm in de buiksholligheid vertoont. De lengte van het gedeelte, dat ingevat was door den blinden darm, bedroeg meer dan twee ellen (*mètres*).

De kolieken uit ophooping van drekstoffen (*coliques stercorales*) zijn altijd menigvuldig. Dezelve hebben inderdaad bij oude Paarden plaats, in evenredigheid van de afslijting hunner tanden, waardoor de kaauning niet dan onvolkomen kan geschieden, en hen verpligt de vezelachtige voedsels, niet behoorlijk gekaauid, door te slikken, hetwelk aanleiding geeft, dat dezelve zich tot zware ballen te zamen voegen, welke de dunne darmen gewoonlijk verstoppen. Bij twee Paarden, aan de gevolgen van dusdanige kolieken gestorven, nam men in de leverbegt van het colon eene scheuring waar, ter lengte van tusschen vierentwintig en dertig duimen.

Gelijk het waar is, dat de kennis der oorza-

ken een voornaam hulpmiddel is, om de aanwijzingen ter behandeling eener ziekte te bepalen, zoo is het niet minder zeker, dat, in vele gevallen, dit belangrijk gedeelte der ziektekunde veel te duister is, om tot een wezenlijk nut te kunnen verstrekken.

Bij de opening van eene Merrie, welke aan eene ontsteking van het borstvlies gestorven was, waarvan men de oorzaak niet herkende, ontdekten men met verbazing eene naauwe, gestokene, wond, welke van de inwendige borst-ader (*l'interars, vena thoracica interna*) zich uitstreckte tot in den linker zak van het borst-bekleedsel; de longen waren volstrekt niet beleedigd.

LA ROSSE haalt het voorbeeld aan van de afscheuring der doorborende spier bij een Paard. Gelijk dit gebrek slechts zeer zeldzaam kan voorkomen, wanneer de peesachtige koord, waarover hier gesproken wordt, gezond is, zoo is zulks geenszins hetzelfde geval, indien deze pees door eene hevige ontsteking is aangedaan, welke zich op eenen kleinen afstand van hare inplanting vestigt. Wij hebben, dit jaar, twee gevallen waargenomen, welke bewijzen, dat een ontstekings-toestand bijzonder deze soort van afscheuring begunstigt. ¶ Wanneer dezelve plaats heeft, staat de voet niet behoorlijk vast meer; maar dezelve rust op de achterste deelen der hielen, en zelfs somwijlen op den kogel, terwijl de toon omhoog staat.

Een zwaar Trek-Paard, hetwelk een' slag had

ontvangen tegen den linker schouder, door den boom van het rijtuig, waarvoor het gespannen was, zich den volgende dag buiten staat bevindende, om te werken, werd aan de Veeartsenijschool gebragt, alwaar hetzelfde niet dan met groote moeite aankwam. De gang was moeilijk, langzaam en waggelende; de voorste ledematen waren stijver dan de achterste; dezelve werden meer voortgesleept, dan voortgezet, en het linker voorbeen scheen meer bijzonder aangedaan. Het Paard liet den kop naar beneden hangen; zoo dikwijls als men beproefde hetzelfde boven de krib optebeuren, begon het dier te waggelen en dreigde neder te vallen.

Het onderzoek van den linker schouder ging met pijn vergezeld, en het duurde niet lang, of er vertoonden zich toevallen eener algemeene terugwerking van het geheele ligchaam. Van den tienden tot den twintigsten dag scheen de toestand te verbeteren; na dit tijdperk ging het Paard zich nederleggen; te vergeefs werden er pogingen aangewend, om het op te doen staan; hetzelfde stierf op den achtsten dag daarna.

Het onderzoek bewees, dat de onderkenning zoo naauwkeurig mogelijk had plaats gehad. Men nam waar, dat het vezelachtig kraakbeenige weefzel, hetwelk den laatsten halswervel met den eersten ruggewervel vereenigt, volkomen was verscheurd, dat de ontsteking, welke hiervan het gevolg was, een ettergezwel had veroorzaakt, waardoor het ruggemerg gedrukt werd, en dat

de eerste linker borst-rib was gebroken geworden.

Een Paard zet zich achteruit en valt op eene egge, waarvan een ijzeren tand hetzelfde eene diepe en naauwe wond toebragt tegen het midden gedeelte van den zitbeens-boog; eene aanmerkelijke zwelling was hiervan het gevolg, waarbij zich vochtgolving ter regter zijde van den aars openbaarde; het ettergezwel geopend zijnde, ontstond er eene tweede fistel, welke zich vrij diep in de holligheid van het bekken vereenigde met de eerste; uit de twee openingen vloeiden gelijkelijk etter en pis. Tegen het einde van zes weken, gedurende welke men genoegzaam het ongemak vruchteloos had behandeld, werd het dier, als ongeneesbaar wordende beschouwd, aan de school gezonden en door den eigenaar afgestaan.

Nu werden de pijpzweren geopend, en men herkende, dat het wondend ligchaam door de pusbuis was gedrongen, aan derzelfer uitgang buiten het bekken, en zich naar de regterzijde der blaas had gerigt; dat de fistel ter zijde van den aars eene diepte had van meer dan drie en dertig duimen, en dat het onder-schaambeens-gedeelte der pusbuis bijna geheel gesloten was. De pijpzweren behoorlijk geopend zijnde, werd het Paard, onder aanwending van geschikte inspuitingen en geregelde verbanden, binnen drie weken, in staat gesteld van te kunnen arbeiden. Naderhand werd het, door den eige-

naar, wederom van de school terug gehaald, terwijl het niets van dit zware ongemak had overgehouden, dan de toevallige opening van de pisbuis, zijnde de eenige uitgang, waardoor de pis kon en moest worden ontlast.

Daar, tot dus ver, geen Vee-artsenijkundige gewag heeft gemaakt van een kanker-gezwel in de maag bij de dieren, zoo schijnt het volgende geval der mededeeling waardig. Een oud Paard, dat opgeofferd werd voor het onderwijs der leerlingen in de heilkundige kunstbewerkingen, en hetwelk zeer hevige pijnen scheen te ondervinden, geopend zijnde, nam men waar, dat het gedeelte der maag aan den uitgang, de poortier, en het begin van de dunne darmen, de zitplaats waren eener kankerachtige onttaarding, gevorderd tot het laatste tijdperk; dat eene stinkende, grijze, dunne, etter (*ichor*) door onderscheidene openingen uit dezelve ontlast werd, en dat de water-vaats-klieren der voorzijde van het darmscheil dezelfde verandering hadden ondergaan.

Een Hoogleeraar van het Vee-artsenijkundig Collegie te *London*, op het denkbeeld gekomen zijnde, dat, in het geval eener langdurige kreupelheid, veroorzaakt door de zamentrekking of vernaauwing van den hoof, de afsnijding van den uitwendigen tak der zool-zenuw de pijn zou kunnen wegnemen, en bijgevolg de kreupelheid doen ophouden, door de gevoeligheid van den voet te verminderen, heeft de Heer BARTHELEMY

de oude gemeend de ondervinding te moeten raadplegen omtrent zulk eene belangrijke zaak. Dien ten gevolge heeft hij de bedoelde kunstbewerking verrigt op verscheidene Paarden, bij welke dezelve scheen aangewezen, wegens den ziekelijken staat der voeten; maar hij kan de gevolgen van dezelve niet roemen, zoodat hij geneigd is te gelooven, dat, indien deze geneeswijze eenige voordeelen zal aanbrengen, zulks alleen kan plaats hebben in bijzondere gevallen. — Het zou nuttig zijn, dat deze werden bepaald.

(Sedert den tijd, dat dit verslag, door den Hoogleeraar BARTHELEMY, werd gegeven, is deze operatie, bekend onder den naam van *neurotomie*, meer beproefd. Wij hebben dezelve aan de Vee-artsenijschool ook reeds veelvuldige malen in het werk gesteld. In een volgend stuk van dit magazijn ben ik voornemens daarvan den uitslag mede te deelen. N).

MEDEDEELINGEN.

(*Correspondance*).

De Heer Directeur deelt mede, dat de schaaps-pokken dit jaar zeer menigvuldig zijn geweest, en dat de kudden, welke niet aan de inënting

zijn onderworpen, groote sterfte hebben onder-
vonden.

Hij heeft zich tevens verzekerd, dat eene worm ziekte, bestempeld met den naam van *ze-
nuw-aandoening* (*maladie vermineuse*), van de *trillende* of *beef-ziekte* (*maladie tremblante*), zich onder verscheidene uitgezochte kudden heeft geopenbaard, dat dezelve doodelijk is voor de dieren, welke er door aangedaan worden, en dat zij, tot dus ver, weêrstand heeft geboden aan de middelen, welke tegen dezelve zijn aangewend. Daar de ziekte tot hiertoe vrij algemeen als erfelijk wordt beschouwd, hetwelk evenwel geenszins bewezen is, heeft zulks groote vrees onder de eigenaars der fijne schapen verspreid, en het zal belangrijk zijn de gedachten op dit punt nader te vestigen.

Deze ziekte, waarover wij nog geene afzonderlijke beschrijving bezitten, heeft zich, tot nog toe, niet geopenbaard dan onder de *mérinos*, of onder de veredelde schapen. Zij begint met eene ontsteking, welke algemeen niet zeer hevig is, en gaat spoedig tot een staat van kwaadsappigheid over. Dezelve heeft vele overeenkomst met de draai-ziekte, met eene verzameling van water in de holligheid van den ruggraat (*hydro-rachitis*), en zelfs met de rotziekte (*la pourriture*) of het *ongans*. De ziekte begint met jeukte in den staart, aan de ledematen, in het kruis, en zelfs van den kop, welke steeds sterker wordt. Hierbij voegt

zich, na verloop van eenigen tijd, eene zwakheid in het kruis, welke tot eene volkomene verlamming overgaat, en met den dood eindigt. Het dier, door de tril- of beefziekte aangedaan, wordt onrustig, verwilderd, en laat niet dan met veel moeite toe, dat men hetzelfde nadert. Het houdt, onder het loopen, den kop omhoog, maakt vele bewegingen, loopt heen en weer, slaat dikwijls met de beenen, en ondervindt eene vermindering van den eetlust, welke terugkeert, wanneer de jeukte minder hevig is, en tot aan den dood voortdaart. De behoefte, om den rug op het kruis en het begin van den staart te wrijven, neemt bestendig toe, en brengt eene soort van aanvallen te weeg, gedurende welke het dier alle pogingen aanwendt, om zich te schuren, en het gevoel te bevredigen, waardoor het geplaagd wordt. Zoodra het zich verligt gevoelt, begint het wederom te eten, en geniet rust, totdat een nieuwe aanval volgt, hetwelk spoediger komt, naarmate de ziekte zelve verder is gevorderd. De verzwakking in het kruis maakt den gang meer en meer waggelend en onzeker. Eenigen tijd, voor dat er eene volkomene verlamming plaats heeft, wordt het achterstel nagesleept; het dier valt dikwijls neder, en kan niet dan met moeite weer op staan; op een anderen tijd, loopt het op de knieën, en zich dan in de onmogelijkheid bevindende, om zich den staart en het kruis te wrijven, bijt het dier zich in de voorpooten, en

maakt dezelve raauw of vilt die af. In het een en ander geval, eindigt zulks met verlamming van al de vier beenen; het dier blijft uitgestrekt op de zijde liggen, en sterft in dien toestand. Het grootst gedeelte der zieken ondervindt, op een zekeren tijd, wezenlijke aanvallen van vallende ziekte, welke heviger zijn en meermalen terugkeeren, naarmate dat de ziekte meerdere vorderingen heeft gemaakt.

Tot dus ver is het ons onmogelijk geweest genoegzame daadzaken bijeen te verzamelen, om den duur der ziekte met voldoende zekerheid te bepalen, dewijl de eigenaars, ten einde hunne schade te verhoeden, de zieke dieren, als zijnde ongeneesbaar, doodden. Het gering getal waarnemingen, omtrent dit onderwerp gemaakt, bewijst intusschen, dat de dieren gewoonlijk eerst op het eind der derde of vierde maand sterven; eenigen bieden aan de ziekte zes maanden en zelfs langer tegenstand.

De opening der dieren, welke in den eersten tijd der ziekte, gedood worden, duidt eene meer of minder sterke ontsteking in het darm-scheil aan, als mede in de geheele lengte der darmbuis, en zelfs rondom de blaas. Bij de beschouwing der dieren, gestorven of gedood, in een meer gevorderd tijdperk der ziekte, vindt men volstrekt geene organische belediging, maar men treft eenige wormen aan, welke niet dezelfde zijn bij alle voorwerpen. De meest gewone, en welke altijd in een gering getal wor-

den aangetroffen, zijn de blaas-wormen (*taenia hydatigena*, *cysticerque vesiculeux*), welke gehecht zijn of aan het middenrif, of aan het darmscheil, of aan de magen, of aan al deze deelen te gelijker tijd. Somwijlen ontmoet men, in het laagswijze weefsel buiten het buikvlies, naar de lenden-heiligbeens-streek, verschillende korlachtige lichamen, welke een vetachtig aanzien hebben, waarin zeer dunne draadwormen (*filiaria*, *crinons*) bevat zijn. Dergelijke korrels zijn ook gevonden tusschen de twee bladen van het darmscheil. In een voorwerp, dat reeds lang ziek was geweest, was een hard gezwel aanwezig, vastzittende aan het darmscheil en inwendig met dergelijke draadwormen gevuld.

Eenige landlieden hadden gemeend waargenomen te hebben, dat alleen de jonge dieren voor de beefziekte bloot staan, en dat dezelve er van bevrijd bleven, wanneer zij den ouderdom van drie jaren bereikt hebben, doch latere en talrijke daadzaken hebben het tegendeel aangetoond en bewezen, dat de ziekte zonder onderscheid zich ontwikkelt bij de schapen van allen ouderdom, maar dat de lammeren het meest algemeen van dezelve verschoond blijven.

Wij zijn niet verder gevorderd omtrent de behandeling, dan ten aanzien van de oorzaken, welke deze ziekte voortbrengen. Het gevoelen, dat de beefziekte zich zoude mededeelen door de voortteling staat in tegenspraak met eenige daadzaken, en komt geenszins overeen met de

verschijnselen der aandoening, voor zoo ver die gekend worden. Alles loopt zamen, om te vermoeden, dat de omstandigheden, welke in staat zijn, om de worm-ziekte, waarover hier gehandeld wordt, voort te brengen, weinig verschillen van die gene, welke de overige kwaadsappigheden teweegbrengen, waarmede wij de tril-ziekte hebben vergeleken.

De militaire Paarden-Arts, de Heer CAILLIEUX heeft een berigt ingezonden, wegens opmerkingen, welke hij gelegenheid heeft gehad te maken te *Chevincourt*, in het Departement de *Seine-et-Oise*, omtrent de beefziekte, waarover hier gesproken is, en welke aldaar heerschte onder de kudde van den Heer JOUVENCEL. Het verhaal van CAILLIEUX is nauwkeurig, en bevat zeer voldoende daadzaken, welke de reeds bekende bevestigen, en dienen kunnen om de kenmerken der ziekte bepaaldelijk vast te stellen.

(Naar de verschijnselen te oordeelen, welke hier worden opgegeven aan de *tril* of *beefziekte* eigen te zijn, komt het mij voor, dat de kwaal, waardoor in sommige gewesten van ons land, de schapen worden aangedaan, bij de landlieden bekend onder den naam van de *schuur* of de *schuring*, daarmede groote overeenkomst heeft. Men vindt omtrent dezelve melding gemaakt in den *Staat van den Landbouw in Holland*, gedurende het jaar 1809, geplaatst in het *Magazijn van Landbouw*, door JAN KOPS, D. IV. blz. 342.

Deze ziekte komt ook niet zelden in de Prövincie *Utrecht* voor. Het is mij evenwel nog niet gelukt dezelve in haar geheel beloop waartenenemen. Wel zijn een en andermaal enkele schapen aan de Vee-artsenijschool gebragt, die door de Herders werden gehouden *schuurziek* te zijn, zoodat zij voor eenen geringen prijs werden afgestaan, op grond der volkomene overtuiging, dat de aangedane dieren slechts eene geringe waarde meer hadden, daar men meende, dat de kwaal steeds zoude toenemen, en de schapen, als naar gewoonte, binnen vier, zes, of acht weken daaraan zouden sterven. Er hadden indedaad ook sommige der opgegevene kenteekenen plaats, als eene gedurige neiging om het ligchaam te schuren, en den kop tegen den muur of palen te wrijven; dan in plaats dat zulks toenam, verminderden deze verschijnselen, en dezelve hielden eindelijk geheel op, zoodat de schapen, bij ons overgebragt zijnde, gezond werden, waardoor de voorzegging der Herders niet bevestigd werd. Indien wij mogen aannemen, dat deze, door gestadige opmerkzaamheid, de gewone ziekten der kudden, door uiterlijke teekenen, dikwijls wel kennen, zoo twijfel ik ook te minder aan het bestaan der beginnende *schuur-ziekte*, bij de schapen, waarvan hier gesproken wordt. Dan, dit zoo zijnde, geeft de opvolgende herstelling veel grond, om de genezing aan de verandering des bodems en van de weide toeteschrij-

ven. Het zou dus, mijns oordeels, raadzaam zijn te beproeven, om de schuurzieke schapen, wanneer de ziekte nog niet ver is gevorderd, eene verandering van bodem of weiden te doen ondergaan, ten einde, zoo mogelijk, de verdere ontwikkeling dezer, anders, gelijk men wil, altijd doodelijke kwaal, te voorkomen. Ik hoop in staat te worden gesteld deze ziekte, in derzelve aard en oorzaken, verder na te sporen, en noodig tevens de Vee-Artsen uit, om hierop derzelve aandacht te vestigen, en mij hunne waarnemingen te willen mede deelen.

N.)

Eene verhandeling van den Heer CLICHY, Veearts te *Allaine*, in het Departement *d'Eure-et-Loir*, bevat twee practische waarnemingen. De eerste is betrekkelijk den heerschenden, doch niet besmettelijken, *antrax* of *charbon*; in de tweede wordt de geschiedenis medegedeeld eener steensnede, door hem, met een gelukkig gevolg, aan een Paard verrigt.

De Opper-Vee-Arts bij het eerste Regiment ligte Artillerie, te *Metz*, de Heer MAURICE heeft eene verhandeling ingezonden over de ziekte, welke door de Duitschers de *koller* wordt genoemd. Dit stuk, met nauwkeurigheid bewerkt, bevat nuttige bedenkingen, welke bewijzen, dat de *koller* slechts eene verscheidenheid is van de slepende duizeligheid (*vertige chronique*), en dat dezelve eene gelijke behandeling

vordert. De schrijver verzekert, dat de Paarden, door den koller aangedaan, genoegzaam dezelfde toevallen vertoonen als die, welke onbeweeglijk of steegsch (*immobiles*) zijn, en dat dezelve ook lang leven. Hij meent te regt, dat de oorzaken dezer ziekte, welke zeer gemeen is aan de oevers van den Rijn, en aldaar tot die ziekten behoort, welke den koop verbreekbaar (*rethibitoire*) maken, kunnen worden toegeschreven aan het voedsel, waaraan de veulens onderworpen zijn.

Door Zijne Excellentie den Minister, Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken, wordt aan de school eene verhandeling medegedeeld van den Heer roupp, Paarden-Arts bij het Depôt der Hengsten, te *Abbeville*, over de langdurige en omslagtige behandeling van eenen Hengst. Volgens de overeenkomst van deze ziekte met de venerische ziekte (*syphilis*), heeft de gemelde Paarden-Arts eene zamengestelde behandeling in het werk gesteld, en daarvan een volkomen gevolg verkregen, welke wij in het licht zullen doen verschijnen, zoodra de gelegenheid ons dit zal veroorloven.

Eene zaak, welke al de aandacht van het bestuur der stoeterijen verdient, is, dat, volgens berigt van den Markies DE CHATEAUVIEUX, de ziekte door roupp behandeld, zich reeds bij onderscheidene Merrien, in de omstreken van *Duinkerken* en *Calais* laat ontwaren, en dat zij zoude schijnen zich door besmetting voort

te planten. Het zou belangrijk zijn voor de wetenschap zulks door daadzaken volkomen te bewijzen, en naauwkeurige waarnemingen omtrent het stuk der besmetting en zelfs der behandeling te verzamelen.

(Wij zijn van gevoelen, dat er geene gemeenschap bestaat tusschen de ziekte, welke bij den mensch onder den naam van *syphilis* voorkomt, wat namelijk derzelver specifieke aard betreft, en sommige ziekelijke verschijnselen, welke zich aan de teeldeelen der dieren openbaren, noch ook dat men hier eene wederkerige besmettelijkheid zal mogen aannemen. Men vergelijkte het geen de Heer HURTREL D'ARBOVAL in den *Dictionnaire de Médecine et de Chirurgie Vétérinaires* op het woord: *syphilis* ter staving van dit gevoelen uitvoerig aanvoert. Hij komt aldaar op het hier medegedeelde geval van den Vee-arts ROUFF terug, en houdt zijne waarnemingen voor ongegrond, in zoo ver de bedoelde ziekte, door hem en anderen, als van eenen waren syphilitischen aard gehouden wordt, waarbij eene behandeling, hiermede overeenkomstig, gevorderd en met goed gevolg werd aangewend, namelijk door zoodanige inwendige middelen, waarvan de *bijtende zoutzure kwik* het voorname werkzame bestanddeel uitmaakte.

Hoe zeer wij ons hiermede geroedelijk kunnen vereenigen, zoo valt het evenwel niet te ontkennen, dat er bij de dieren ziekte-vormen

voorkomen, welke in uiterlijke gedaante vele overeenkomst bezitten met de toevallen, waarmede de *venus-zichte* bij den mensch meermalen gepaard gaat.

Vele onzer huisdieren, zoowel mannelijke als vrouwelijke, bijv. het Paard, de Ezel, het Rund, de Hond en Kat, zijn aan den slijmvoed uit den pisweg of den druiper, (*blennorrhoea, leucorrhoea*) onderhevig. Men treft hiervan in de schriften van BARTLET, *Gentilhomme Maréchal*, p. 350, van VITET, *Médecine Vétérinaire*, Tom. II., p. 833, van GOHIER, *Mémoires et Observations*, etc. Tom. II., p. 371, van GREVE, *Erfahrungen und Beobachtungen*, u. s. w. *Erstes Bändchen*, s. 89, en van meer andere Vee-artsenijkundigen, voldoende waarnemingen aan. — Ook SCHWEDJAUR, (*Practical Observations on venereal complaints*, 1784, s. 31) meent den druiper bij Honden en Hengsten te hebben gezien. Mij zelve zijn voorbeelden bekend, dat kudden Runderen van 8 of 10 stuks door deze slijm-uitvloeiing werden aangedaan. Men neemt dezelve doorgaans het eerst waar bij de stieren, die met een aantal koeijen in gemeene weiden loopen, waarbij een gedurig bespringen en verhitting des ligchaams plaats hebben. Gedurende den laatstverloopen zomer zijn ons aan de Vee-artsenijschool veelvuldige gevallen ter behandeling voorgekomen van Honden, aan de gemelde uitvloeiing lijdende. Dezelve ging gepaard met eene zeer pijnlijke spanning, vermeerderde

warmte en zwelling der roede, waarbij de dieren steeds met een gebogen rug stonden, met opzetting van de voorstander-klier, moeilijke pislozing en koortsige beweging des vaatgestels. Sommige dezer Honden waren gewoon veel in het water te gaan, en het was niet onwaarschijnlijk, dat eene te sterke of schielijke verkoeling des ligchaams bij deze voor de voorname oorzaak des ongemaks moest worden gehouden. — Daar hetzelfde als eene catarrhale ontstekingachtige aandoening moest worden beschouwd van het slijmvlies, dat den pisweg inwendig bekleedt, deed eene ontstekingweerende behandeling, namelijk eene of meerdere aderlatingen van vier, vijf of zes oncen, naar de zeer verschillende grootte der Honden, uit de hals-ader, het bestendig baden der ontstoken deelen met een laauw afkooksel van *lijnzaad* of *kaasjes-bladen*, en inwendig het gebruik van slijmachtige en verzachtende middelen, bijv. van *arabische gom*, *olijfolie* en *honig* met eene geringe hoeveelheid *sulpheter*, de beste uitwerking ter genezing. Somwijlen bleef de uitvloeiing nog eenigen tijd aanhouden, nadat de ontstekings-toestand reeds was weggenomen, en hiertegen werd meestal het inwendig wasschen der deelen met goulards-water of eenig ander zacht versterkend vocht voldoende bevonden, om de uitvloeiing, uit slapheid der afscheidende slijm-klieren voortdurende, langzamerhand te doen ophouden.

Door dezelfde behandeling wordt de slijm-uit-

vloeiing bij de overige Huisdieren, naar derzelve verschillende ligchaams-grootte gewijzigd, algemeen genezen. Wat de besmettelijkheid dezer ziekte betreft, zoo schijnt het, dat dezelve aan dieren van hetzelfde geslacht, door onmiddelijke aanraking der deelen bij de paring, kan worden medegedeeld. De waarnemingen door GOHIER, a. p. opgeteekend, bevestigen zulks ten opzichte van het Rund. Dezelfde uitvloeiing namelijk ontstond, bij de koeijen, uit de scheede, eenige dagen, nadat dezelve gedekt waren geworden door stieren, die daaraan onderhevig waren. Hetzelfde wordt door GREVE bevestigd ten aanzien van den Hond, a. p. s. 90.

Bij dit dier zou, volgens het geen wij, door den laatstgemelden schrijver, vinden medegedeeld, de slijm-uitvloeiing of druiper somwijlen eene algemeene verwoesting des gestels ten gevolge hebben; daar hij chankerachtige stinkende zweeren aan de uitwendige teeldeelen, als mede in de scheede zag ontstaan, welke bestendig eenen dunnen scherpen etter afscheidde. De omstreek van den aars, de schaamdeelen, de kop, inzonderheid de inwendige oppervlakte der ooren, de lippen, oogleden, de neus, het tandvleesch, de geheele keel en de tong werden met ontelbare, witte, zachte, vuile, bloemkoolachtige wratten bezet, welke bij het aanraken ligtelijk bloeden, en het dier pijn veroorzaakten, waarbij het zeer vermagerde, en niets dan dunne zachte voedsels kon gebruiken. Hij nam, in

een soortgelijk geval, van de groene kaasachtige stof uit eene der zweren, en entte dezelve in op de voorhuid van eenen anderen gezonden Das-Hond. Deze kreeg, zes dagen na de inënting, op die plaats, eene voortknagende chanckerachtige zweer met opstaande randen, waaruit bestendig eene groene, kaasachtige, dunne, stoffe vloeide. De geheele voorhuid zwol op; de roede was bestendig gespannen; de pis-ontlasting werd verstopt, en de Hond stierf op den twee en twintigsten dag na de inënting.

Hieruit mag dus met waarschijnlijkheid worden afgeleid, dat, hoewel men niet denzelfden aard der smetstoffen behoeft aan te nemen, die deze, eenigermate gelijkvormige, ziekten bij den mensch en sommige dieren teweegbrengen, het nogtans ook aan de organisatie der laatste eigen is, dat een ongewone geprikkelde toestand der teeldeelen tot ziekelijke afscheidingen aanleiding kan geven, en dat de prikkelende stoffe, door opslorping, aan het ligchaam medegedeeld, eene algemeene ziekelijke gesteldheid in hetzelfde kan veroorzaken. Op dezelfde wijze zien wij, dat ook sommige andere ziekten in uitwendige gedaante en beloop de grootste overeenkomst hebben met gelijksoortige ziekten van den mensch, doch welker smetstoffen in aard geheel verschillen. Ik noem hier slechts de schaaps-pokken, welke, zoo in beloop als verschijnselen, eene merkwaardige gelijkheid bezitten met de kinderpokken, terwijl het intusschen genoeg-

zaam bevestigd is, dat noch de mensch vatbaarheid bezit voor de smetstofte der schaaps-pokken, noch de schapen voor het menschelijk pokgif. Hetzelfde heeft plaats met andere uitslag-ziekten, als bijv. het uitslag der varkens, door sommigen het roodvonk genoemd, — met de mazelen der schapen, en meer anderen. Dit moet verklaard worden uit de eigene vatbaarheid, welke elk dier bezit, om door bijzondere prikkels te worden aangedaan en op dezelve terug te werken, waardoor de ziekten en derzelver voortbrengselen natuurlijk bij elk dierslacht onderscheidenlijk gewijzigd worden, zoodat ieder geslacht in het algemeen deszelfs eigene smetstoffen bezit, hoewel sommige op meerdere geslachten werken, gelijk bij voorbeeld de smetstofte der koepok, het dolgift, het *anthrax*-of bloedgif, en meer andere. N.)

Er vallen bij de Paarden vrij dikwijls breuken van den grond des schedels voor, en er zijn weinige Vee-artsen van eene eenigzins uitgebreide practijk, die er niet meerdere voorbeelden van ontmoeten. Dezelve hebben dikwijls plaats, ten gevolge van een' val op den nek, hetzij wanneer de Paarden steigeren, of dat zij aan de leist of den teugel-riem trek-kende, dezelve breken.

De Heer BOULEY de jonge, Vee-arts te *Pa-rijs*, heeft aan den Heer Directeur eenige voorbeelden van zoodanige beenbreuken gezonden,

welke, zoo als hij te regt aanmerkt, dikwijls met verscheuring van het midden-rif gepaard gaan.

Eene dezer breuken ontstond en vertoonde zich op zulk eene bijzondere wijze, dat zulks verdient vermeld te worden. Een Paard schiet vooruit, en houdt eensklaps op, na een kwartier uurs, terwijl het, in de volle vaart van den loop, de kruin van den kop, tegen het rad van een wagen stoot; hetzelve wordt bij den Vee-arts BOULEY gebragt; het vertoont, gedurende twee uren, alle toevallen van den hevigen koller, en sterft onder zware stuiptrekkingen. Bij de opening vindt men eene breuk, niet alleen van het grond-uitwas des achterhoofd-beens, maar bovendien van den geheelen omtrek van de beenige doos des schedels, welke slechts meer aan het overige hoofd bevestigd was, door de spieren en het steenbeens-gedeelte van het slaapbeen der regter zijde.

De beroerte en hersen-ontsteking zijn zeldzaam bij het Paard; meest bepalen dezelve zich tot het ruggemerg. Dezelfde Vee-Arts heeft bij zijne waarnemingen over de schedel-breuken eene zeer belangrijke geschiedenis gevoegd over eene hevige ontsteking van het spinneweb-vlies des ruggemergs. De eerste verschijnselen bestonden daarin, dat het Paard nederviel, en niet wederom kon opstaan, de achterste ledematen werden weldra verlamd, waarop spoedig verlamming der voorbeenen volgde, vergezeld van de

hevigste pijnen en van alle toevallen eener sterke ontsteking, waardoor het Paard, in vierentwintig uren, stierf, niettegenstaande de aanwending van herhaalde aderlatingen, en van alle verzwakkende en afleidende middelen, welke men in het werk kon stellen.

De lijk-opening deed sporen ontdekken eener zeer hevige ontsteking van al de borst- en buisingewanden, van de inwendige oppervlakte der darmbuis en bovenal der maag, zijnde overdekt met eene menigte van blaren, die met een weichtig vocht gevuld waren. De hersenen en hersen-bekleedsels vertoonden niets bijzonders, terwijl het ruggemerg zeer vloeibaar en de bekleedsels scharlaken-rood van kleur werden bevonden, vooral in de lenden-streek, alwaar de kenmerken der hevigste ontsteking aanwezig waren.

UITTREKSEL UIT HET VERSLAG OMTRENT DE WERKZAAMHEDEN AAN DE VEE-ARTSENIJSCHOOL TE LYON, GEDURENDE HET JAAR 1821, door den Hoogleeraar GROGNIER.

Ziektekundige Ontleedkunde.

Een staande jagt-hond van gewone grootte, tusschen vijf en zes jaren oud, werd in de ziekestallen der school gebragt. Dezelve was mager

en zwak; de adembaling moeijelijk. Er scheen borst-waterzucht plaats te hebben. Fontanellen en pisdrijvende middelen bragten geene uitwerking te weeg, en het dier stierf na verloop van eenige dagen. Bij de opening vond men een onregelmatig gezwel, van ongeveer elf duimen (*centimètres*) in de doorsnede. Hetzelve was door celweefsel aan de takken der luchtpijp, aan de slikbuis, aan de voorste groote slagader, en aan de regter zijde van den grond van het harte-zakje vereenigd. Dit gezwel was deszelfs oorsprong verschuldigd aan de ontaarding der klieren van de watervaten der bronchien; de long was knobbelachtig, en de klieren van het darmscheil waren gezwollen.

Een koets-Paard ademde zeer moeijelijk, sloeg met de flanken; de gang was slingerende, de pols zamengetrokken, schielijk en eenigermate tusschenpoozende; de zichtbare slijmvliezen waren eenigzins rood, de mond warm. Op het aanvoelen onder den buik en tegen de borst-wanden, gaf het dier geene teekenen van pijn te kennen; de eetlust was niet opgehouden, en de dorst aanmerkelijk. Men deed eene ligte aderlating; er werd eene mosterd-pap onder de borst gelegd, en inwendig een afkooksel van garst met honig gegeven. Den volgenden dag was de pols zwakker geworden, en op den derden dag stierf het Paard.

Men vond tusschen den linker buik-wand en het buikvlies, zeer nabij de kraakbeens-boog

der ribben, een gezwel van eenen aanmerkelijken omvang, vereenigd aan de uitwendige oppervlakte der milt, en bevattende ongeveer een halve kan (*demilitre*) eener witachtige, dikke, en stinkende etterstofte. De milt, drie malen grooter in omtrek dan in den natuurlijken staat, woog zes nederlandsche ponden (*kilogrammen*) en een half. Dit deel vertoonde in zijne zelfstandigheid meerdere etterzakken. Hetzelve was vereenigd met de linker nier, als mede aan de bogten van den karteldarm. De aderlijke vaten van den buik waren sterk met bloed gevuld.

Bij de opening van een oud Paard, gedood om te dienen voor het onderwijs der kweekelingen, werd de linker nier bevonden een' omvang te bezitten, ter dubbele grootte van den natuurlijken staat, en, in plaats van de gewone eigene stofte (*parenchyma*), vond men een groot getal van steenen van eene ongelijke grootte. De zwaarsten, ten getale van twee, hadden de dikte van eene zware kastanje. Vijfentwintig of dertig dezer vreemde ligchamen waren zoo groot als veldboonen. Alle hadden eene bruine, zwartachtige, kleur; dezelve waren zeer hard en gedrukt in eenen klomp van geelachtige aarde, bezittende de vastheid van een weekachtig deeg. De blaas bevatte eene geringe hoeveelheid pis, welke een sterk bezinsel bezat.

Practische ziektekunde.

De meest gewone ziekten onder de Paarden waren, gedurende den herfst van het laatst verloop, en de lente van het tegenwoordige jaar, catharrhale aandoeningen van den neus en de longen, welke ziekten veroorzaakt werden door de veranderingen van den dampkring. Dezelve hadden een ongunstigen uitgang, wanneer men haar aan zich zelve overliet. Met vrucht werden etterdragten aan den hals gezet, welke men zoo na mogelijk aan den nek bragt, wanneer de aandoening zich tot het slijmvlies van den neus bepaalde.

Voorts werden, in de lente en het begin van den zomer, bij de Paarden, builen (*échaubou-lures*) op het ligchaam waargenomen; men schreef dezelve toe aan het gebruik van nieuwe voeders, welke, volgens de gewone uitdrukking, nog niet waren uitgebroeid of uitgezweet (*jété leur feu*). Dit uitslag werd verergerd door de buitengewone hitte van den laatsten zomer, en de onzuivere lucht der stallen. Hetzelve is, door de verandering van het voeder, van zelf opgehouden.

Eene meer doodelijke ziekte brak uit, gedurende de zware hitte van den zomer, namelijk die soort van oogenblikkelijke beroerte, welke *coup de sang* genaamd wordt, en hoofdzakelijk de postpaarden treft, alsmede de zoodanigen, die voor zware vragtwagens trekken (*chevaux*

de roulage). Deze Paarden vielen somwijlen onder het gareel ter neder, zonder dat men den tijd had, eenige hulp toetebrengeu. De middelen, welke hielpen, bestonden in het terstond begieten van den kop met water, met een weinig azijn vermengd, en voorts in het doen van herhaalde aderlatingen. Wanneer, na de aanwending dezer middelen, de pupil verwijderd bleef, de eelust niet terug keerde, en men geene ontlastende of prikkelende middelen op de huid kon aanwenden, zoo volgde er een tweede aanval, vergezeld van stuiptrekkingen, welke den dood teweegbragten.

De Paarden, welke het meest aan dit toeval waren blootgesteld, werden bevonden te zijn de zoodanige, die sterk moesten werken, die te sterk met haver werden gevoederd, vooral met zemelen, en welke in al te warme stallen werden gehouden. Men nam waar aan de school, dat, zoo dikwijls als de aderlatingen werden in het werk gesteld vóór dat er overvloedige waschingen waren gedaan, de dieren stierven. De gene, die ter neder waren gevallen, werden op de beenen geholpen; men ondersteunde dezelve, en wekte hen door de stem, en door middel van de zweep, weder op.

(Ook bij ons gebeurt het niet zelden, dat Paarden voor de zwaar beladene snel-wagens, wegens dezelfde oorzaak, plotseling nederstorten en sterven. Vooral hebben daarvan, in den heeten zomer

van het jaar 1826, meerdere gevallen plaats gehad, die mij bekend zijn. N).

Wij hebben, zonder goedgevolg, onderscheidene duizelingen behandeld, voortvloeiende uit gastrische oorzaken (*vertiges abdominaux*), en zijn verzekerd geworden, dat deze ziekte den meesten tijd veroorzaakt wordt door het misbruik van zemelen, zijnde eene onverteerbare zelfstandigheid, welke uit den leefregel van het Paard diende te worden gebannen.

(Zal men het niet daarvoor mogen houden, dat het misbruik het gebruik niet wegneemt? De tarwen-zemelen, mits niet van alle meel beroofd, met water aangemengd, en nu en dan gegeven, kunnen als een zacht omwindend voedsel worden beschouwd, hetwelk op de zeer prikkelbare ingewanden des Paards voordeelig werkt. In groote hoeveelheid en aanhoudend gevoederd, verslappen de zemelen voorzeker de verteeringskrachten, en wanneer dezelve, geheel uitgezift, alleen uit den bast der tarwe-korrels bestaan, zijn zij vast weinig voedzaam en verteerbaar. N).

Wij hebben gelukkige uitkomsten ondervonden van de afsnijding der pees van de diepe spier (*muscle cubito-phalangien* en *tibio-phalangien*) bij Paarden, die regt op de beenen, en zelfs bij de zoodanige, die overkoots stonden.

Een der dieren, betwelk deze kunstbewerking had ondergaan, trok een oogenblik daarna een wagen, beladen met twaalf honderd ponden, en de wond was met 14 dagen tot volkomene heeling gebragt.

(Gevallen van opzettelijke en toevallige afsnijdingen der pees van de bovengenoemde spier zijn ons, ook dit jaar, aan de Vee-artsenijschool voorgekomen, waarvan ik nader verslag wensch te geven. N.)

Wij hebben meermalen eene opening in de luchtpijp gemaakt, om in dezelve eene, van blik gemaakte, buis te brengen, met oogmerk om het blazen (*corner*) bij zekere Paarden te beletten, en hebben ons overtuigd, dat dit middel slechts, voor een' bepaalden tijd, eene gunstige uitwerking kan te weeg brengen. De oppervlakten, welke met de buis in aanraking komen, nemen inderdaad spoedig eene, eenigermate beenachtige, verdikking aan. Het slijmvlies, dat hieraan verbonden is, zwelt op; er vormt zich een rand of wrong, welke de luchtpijp verstopt, waardoor het dier in gevaar wordt gebragt van te stikken. Door de opzwellling wordt ook de blikken buis dikwijls uitgestoten, welke er niet wederom kan worden ingebragt, zonder de operatie op nieuw te doen. Men zou zonder twijfel al deze moeilijkheden kunnen voorkomen door maauwkerige zorgen, doch men kan niet verwachten

dat deze met de behoorlijke naauwgezetheid zullen worden aangewend, door het grootst gedeelte van hen, welke dusdanige Paarden oppassen.

Wij hebben een kwaaddroesig Paard behandeld met de *bijtende zoutzure kwik*, en meenden hetzelfde te hebben genezen, daar al de toevallen der ziekte verdwenen waren; dan weldra brak de worm van zelf uit (*sarcin spontané*). Deze nieuwe ziekte scheen te luisteren naar de gewone middelen; er ontstonden een zware hoest, en vervolgens nieuwe wormbuilen, en deze twee toevallen wisselden beurtelings af. Het dier verviel in uittering en stierf. Er werden in de longen verscheidene knobbels aange troffen en twee geslotene etterzakken, bevattende eene half vaste, witte, stoffe.

Nieuwe waarnemingen hebben ons de goede uitwerkingen van den duivelsdrek bewezen tegen den *Sint-Vitus-Dans* (*la danse de Saint Guy*), waaraan de honden onderhevig zijn. Dit middel werd gegeven in eene oplossing van azijn, en verdund met een aftreksel van de *valeriana* of van lindebloezem, van een tot twaalf wigjes (*grammen*).

(Onder den naam van *Sint-Vitus Dans* wordt eene ziekte verstaan, welke met ongewone, onregelmatige, en tevens onwillekeurige bewegingen van een of meerdere deelen des ligchaams gepaard gaat. — Dezelve zijn algemeen, zoodat het ligchaam door stuipachtige schuddingen wordt

aangedaan, doch meermalen bepalen deze zich tot de voorste of achterste ledematen, welke bij afwisseling of aanhoudend, door trilling, schokken, krampachtige buiging en uitstrekking, bewogen worden. Deze ziekte, algemeen voortvloeiende uit eene ongeregelde werking of wel eenen zwakheden-toestand der zenuwen, welke uit het ruggemerg ontstaan, en zich door de spieren, voor de willekeurige bewegingen dienende, verspreiden, is bij den Hond meest een gevolg der voorafgegane zoogenaamde *honde-ziekte*, waaruit dit dier ook deze, gelijk sommige andere zenuw-ziekten, niet zelden overhoudt, (verg. blz. 385). GONIER, a. p. Tom II. p. 423 deelt ook het geval mede van den *Sint-Vitus-Dans* bij een zadel-Paard, hetwelk slecht behandeld was. De voorste ledematen, vooral het linker voorbeen, waren door de ziekte aangedaan. De aanvallen, welke zeer hevig waren, zoodat het Paard onder dezelve bijna nederviel, ontstonden bij de minste schrik of tegenstreving, welke hetzelfde ondervond, en hielden vijf of zes minuten aan, gedurende welke het linker voorbeen sterk en krampachtig werd bewogen. Na elken aanval liep het Paard een weinig kreupel, doch deze kreupelheid ging spoedig over. Deze ziekte, zoo zeldzaam bij het Paarden-geslacht, bestond reeds, sedert twee jaren, en het Paard was, gedurende dezelve, veelvuldige malen van de eene hand in de andere overgegaan.

De *duivelsdrek*, in een *aftreksel der wateriaan-*

wortel toegediend, deed in het eerst de aanvallen zichtbaar afnemen; doch naderhand kwamen dezelve met meerdere hevigheid terug, ongeacht de aanwending van nog verschillende andere geneesmiddelen. Deze geneeswijze gelukte evenwel beter bij een' *Muil-Ezel*, welke, eenigen tijd naderhand, door denzelfden Hoogleeraar, met deze ziekte behandeld werd. Hier waren de beide voorste ledematen in eenen sterken trap aangedaan. De oorzaak was onbekend; doch het dier was na verloop van acht dagen hersteld. Terzelfde plaats worden de gunstige herstellingen medegedeeld van den *Sint-Vitus-Dans* bij den Hond, door versterkende (*tonische*) baden, door geestrijke wasschingen, en door het inwendig gebruik van den *duivelsdrck* in een *afstrek-sel der valeriaan-wortel*. In volgende gevallen gelukte evenwel deze geneeswijze minder, terwijl, bij eenen Hond, de staal-baden naderhand nog eene voordeelige uitwerking deden.

Sedert de maand Junij 1828 tot op dit oogenblik, bevindt zich aan de Vee-artsenijschool een Wind-Hond onder onze behandeling, door de gemelde ziekte, als een overblijfsel uit de hondenziekte, aangedaan, waarbij het regter voorbeen onophoudelijk door stuipachtige schokken in den schouder bewogen wordt, zonder dat het dier in staat is het deel een oogenblik stil te houden. Tot dus ver zijn daartegen versterkende, zoo wel als krampstillende wasschingen van *wijngeest* met *vlugtig loozout*, ook van

een *aftreksel van het bilzenkruid*, en inwendig de *zink-kalk*, — van welk middel wij dit jaar tegen een zwaren en aanhoudenden lik of opstoting bij eenen Hond eene zeer gunstige uitwerking hebben ondervonden, — de *valeriana*, *kamfer*, *duivelsdrek* en bittere maagmiddelen, in gepaste evenredigheden vereenigd, vruchteloos aangewend. — Door de bijvoeging van twee greinen *opium* daags werd de trilling zichtbaar sterker, en dezelve verspreidde zich meer door de spieren van het geheele ligchaam, terwijl het dier zich minder vlug bevond. Thans wordt het *extractum nucis vomicae alcoholicae*, tot $\frac{1}{4}$ grein 's avonds en 's morgens, beproefd, met welke gift langzamerhand zal worden opgeklommen. Ik ben nog niet in staat de volkomene uitwerking mede te deelen, welke dit middel zal te weeg brengen; doch aanvankelijk schijnt dezelve gunstig te zijn, daar de trilling, onder deszelfs gebruik, vermindert. N).

Wij hebben de buikwaterzucht genezen bij eenen Hond, door de buiksteek, en de inspuiting van specerijachtige aftreksels, in deze holligheid, terwijl de *terpentijn*, ter hoeveelheid van 10 tot 12 druppel, in een *afkooksel van glaskruid (parietaria)*, inwendig werd gegeven.

Met een gelijk goed gevolg werd door ons aangewend het *azijnzure lood*, vereenigd met eenige druppel *salpeter-zuur*, tegen eene soort

van vochtig huiduitslag (*dartres*), waaraan de Honden onderhevig zijn. Hetzelve begint in het aangezicht, en neemt langzamerhand al de overige deelen van het ligchaam in; zijnde vergezeld van kleine blaasjes en zweren op de huid. Het uitslag doet ook meermalen het bindvlies des oogs aan, en veroorzaakt als dan blindheid; hetzelve dringt ook tot in den pisweg door, en brengt eene uitvloeiing te weeg, gelijk aan eenen slijmvoed (*blennorrhœa*). Uittering en de dood zijn de gevolgen van dit ongemak, wanneer het aan zich zelf wordt overgelaten, welke nog spoediger volgen, wanneer men het uitslag met gewone schurft-middelen behandelt.

In navolging der Heelkundigen voor den mensch, hebben wij, van de behandeling der beenbreuken, de zamengestelde en zware ijzeren verbanden verwijderd, welke voor de ledematen vermoeijende zijn, verzweringen te weeg brengen, en de vorming van het been-eelt vertragen. Wij hebben dezelve doen vervangen door eenvoudige houten spalken, welke door banden en klevende pleisters bevestigd worden. Wij hebben op deze wijze twee beenbreuken van den voorarm (*cubitus*) bij het Paard hersteld. Ten aanzien van kleine dieren is het voldoende, om de been-einden in derzelfer natuurlijke ligging te brengen, en dezelve te bevestigen door spalken van bordpapier, bekleed met zwaar linnen. Wanneer dit verband behoorlijk werd aangewend,

bleef hetzelfde, gedurende twintig dagen, zitten, welke tijd voldoende werd bevonden, om de gebroken been-einden te vereenigen.

Negentien Honden, welke van dolheid verdacht werden gehouden, werden aan de school gebragt, en wel het grootste getal, gedurende de twee warmste maanden van het jaar. Alle toonden lust tot bijten, en geen derzelve had afkeer voor vloeibare lichamen. De ziekte kwam onder twee duidelijke verschillende gedaanten voor. Bij de meeste dezer dieren hadden de volgende toevallen plaats: zeer groote gevoeligheid, ontstekingsachtige toestand der slijmvliezen, geneigdheid tot toorn op de geringste aansporing, vervolgens bepaling van het gezigt op een vast punt, zonder dreigend te zijn, schelle, korte stem, ongerustheid te kennen gevende, spaarzame ontlastingen, duidelijke neiging tot bijten; deze toestand duurde van drie tot vijf dagen. Bij de opening werden nu eens de hersenen en derzelve vliezen, zoowel als het ruggemerg bevonden in eene ligte ontsteking te verkeeren; dan eens waren in de ingewanden vreemde lichamen aanwezig, terwijl somwijlen sporen van roodheid op het slijmvlies der maag en darmen gevonden werden.

In de tweede wijziging der ziekte nam men eene meer of minder overvloedige uitvoeiing van kwijl waar, roodheid der zichtbare slijmvliezen, kramp van het geheele ligchaam, krampachtige verdraaijing der kaken, brakingen,

somwijlen van eene zwarte pikachtige stoffe (*me-laena*). De drekstoffen waren rood, bijna zwart-achtig, stevig, en werden altijd in eene geringe hoeveelheid ontlast; het blaffen was moeilijk, de stem heesch; er werd geene of slechts eene onduidelijke geneigtheid tot bijten opgemerkt; meestijds had zulks plaats, wanneer de dieren getergd werden, doch dezelve waren buiten staat, om de voorwerpen met de kaken te vatten. Bij de opening der gestorvene dieren werd het slijmvlies van de darmbuis bestendig meer of minder hoog rood van kleur bevonden; de vaten van hetzelfde waren, vooral in de maag, spatachtig uitgezet, of er waren zwarte vlekken in deze deelen aanwezig, somwijlen ook zweren van geringe uitgestrektheid, maar in grooten getale; er bestonden insgelijks sporen van roodheid op het slijmvlies der luchtpijp en van derzelve takverdelingen; in eenige gevallen waren er ook zwarte vlekken in de longen aanwezig, en op een' anderen tijd, waren de aders van de uitwendige oppervlakte der hersenen opgespoten.

Na al deze waarnemingen, is het moeilijk om deze ziekte te bepalen, bekend onder den naam van hondsdoelheid. Inderdaad kan de geneigdheid tot bijten, — het eenige wezenlijk toeval, hetwelk men aan dezelve met mogelijkheid kon toekennen, — de uitwerking geweest zijn der aandoeningen, veroorzaakt door de meer of minder hevige pijn. Dezelve vergezellen, voor het overige, de keel-ontsteking; de maag:

ontsteking, de leyer-ontsteking, de worm-ziekten, welke bij den Hond zoo dikwijls voorkomen; (vergelijk blz. 383).

MEDEDEELINGEN.

(Correspondance.)

De Vee-arts BRAGARD, te *Grenoble*, in het Departement de *l'Isère*, deelde eene waarneming mede omtrent eene soort van tusschenpoozende verstandeloosheid (*vésanie*), of koller bij eene Merrie, nadat dezelve gebeten was door eenen Hond, welke verdacht gehouden werd van dol te zijn. De ziekte openbaarde zich, eene maand nadat de beet had plaats gehad, door krampachtige bewegingen der lippen, der ooren en oogleden, door verwijding der pupil, blindheid, sardonischen lach, en, drie dagen later, door aanvallen van rasernij, neiging tot bijten, zonder vrees voor water. Deze toevallen werden gevolgd van eene volkomene nederzinking des ligchaams; somwijlen draaide het dier in het rond, even als bij de duizeligheid; het viel neder en stond schielijk wederom op; het deed geene de geringste moeite om de doorzwelging te kennen in de doorzwelging. Deze toestand duurde vijf dagen, wanneer het Paard stierf. — Bij de opening werd niets opmerkelijks gevonden.

De Vee-arts LAMI, te *Chalamont*, in het De-

partement de l'Ain, deelt eene waarneming mede omtrent eene *anthrax*-aardige koorts-ziekte van een ontstekingsachtigen aard, waardoor verscheidene hoornbeesten werden aangedaan. Er vertoonden zich op de oppervlakte des ligchaams gezwollen van drie en dertig duimen (*centimètres*) in de doorsnede; er vloeide uit de neusgaten eene slijmige, zeer stinkende, stoffe; de oogen waren rood, en tranende; de ledematen koud; de pols ongewoon hard en vol; men deed aderlatingen in de halsader, zette etterdragten aan de borst, vlijnde de gezwollen door, verbond de wonden met etterbevorderende middelen, en ondervond daarvan gelukkige uitwerkingen.

Van denzelfden Vee-Arts werd ontvangen eene mededeeling omtrent de *tongblaar* (*glossanthrax*), welke geheerscht heeft onder het hoornvee. Dezelve werd toegeschreven aan den invloed van stinkende nevels, en aan het eten van stroo, met roest bezet. De ziekte was besmettelijk, en ging met uitzetting van den buik door lucht gepaard, waardoor de dieren zeer schielijk stierven. Aderlatingen, een schraale en gepaste leefregel, verkoelende middelen werden ter voorbehoeding angewend, en de behandeling ter genezing bestond in de verstoring der gezwollen of blaren, welke zich onder de tong bevonden, wordende de zweren met den *helschen steen* aangeraakt, of ook met den *bytsteen*, of met het *versterkt zwavelzuur*. Het getal der beesten, op deze wijze genezen, bedroeg drie honderd.

De Vee-Arts PASCAL, te *Villefranche-de-Belvez*, in het Departement de la *Dordogne*, deelt eene waarneming mede omtrent beenachtige gezwellen aan het voorste gedeelte van den kop of de voor-kaak (*chanfrein*), bij een groot getal Runderen. Deze gezwellen gingen doorgaans gepaard met verzweringen, waaruit een stinkende etter vloeide; dezelve strekten zich meermalen zoo ver uit, dat de beweging der kaken er door verhinderd werd. De oorzaak van dit ongemak was onbekend. De behandeling bestond in de aanwending van het brandijzer, welke eene goede uitwerking teweegbragt. Deze waarneming bevestigt reeds andere, welke omtrent hetzelfde ongemak gemaakt zijn (*).

De Vee-arts DEBEAUX, te *Lavoute*, in het Departement de l'*Ardèche*, deelt een verhaal mede omtrent de wegneming van een verbazend vleeschachtig uitgroeijsel aan de roede van een' Muil-Ezel. De operatie werd op onderscheidene tijden verrigt, en het geheele gewigt van het weggenomen vleesch bedroeg ongeveer elf Nederlandsche ponden (*kilogrammen*). De krachtigste ettermakende zalven de uitgroeiing van het nieuwe vleesch niet kunnende bedwingen, nam de Vee-arts toevlugt tot zeer dunne platen van lood, welke op het deel, door een zamenge-

---

(*) *Instructions et observations sur les maladies des animaux domestiques*, Tom. VI. troisième partie, p. 355.

steld verband, werden bevestigd, ten einde de uitgroeiing, door drukking, te beletten.

De Vee-arts THOMAS, te *Lourmarin*, in het Departement de *Vaucluse* deelt een verslag mede omtrent de breuk aan het bovenste gedeelte des pijpbeens van het linker been eener Muil-Ezelin. Dezelve werd, volgens de bekende wijze, hersteld. Tegen den vijftienden dag ontstond er een stank, welke aanduidde, dat er versterf plaats had; het verband werd weggenomen, en men wendde nu een' specerijachtigen wijn op het deel aan. Het been-eelt vormde zich op het eind van vijf en dertig dagen, maar het been bleef als verlamd; het gevoel en de beweging werden hersteld, door de aanwending van het brandijzer. Het dier hield daarvan geene andere gevolgen over, dan eene ligte afwijking van het been buitenwaards.

De Vee-arts ALLEMAND, te *Château-Renard*, in het Departement des *Bouches-du-Rhone*, deelt waarnemingen mede omtrent de goede uitwerking van de inënting der schaaps-pokken. Een eigenaar, die drie honderd jonge schapen bezat, verloor vijftig van dezelve door de pokken; de overigen werden ingeënt door den genoemden Vee-arts, waarvan geen enkel stierf. Eenigen tijd daarna brak de ziekte uit in eene kudde van vijftien honderd lammeren; drie honderd waren gestorven, toen ALLEMAND geroepen werd, die door de inënting elf honderd en vijftig behield, en de gene, welke stierven, waren ingeënt

met stof van een schaap, hetwelk op het ster-
ven lag.

De Vee-Arts MARIMPOEIJ, te *Naij*, in het De-
partement *des Basses Pyrénées* deelde mede:

1°. Eene waarneming omtrent eene verdonke-
ring des gezichts, door verminderde gevoeligheid
der gezichts-zenuw (*mijdriasis*) bij een Paard,
welke ziekte genezen werd door het inwrijven
van *spaansche vlieg-zalf* op de wangen, ontlaste-
nende middelen, aderlatingen, en den damp van
ammoniak-geest.

2°. Het geval eener verlamming van de vier
beenen bij eene Merrie, welke genezen werd
door het aanwenden van enkel water, waarin
veel zout was ontbonden.

3°. Eene waarneming omtrent de aanwending
van het brandijzer, als voorbehoedmiddel tegen
de hondsdolheid.

4°. Het omstandig verhaal van de herstelling
eener breuk der knieschijf bij een merrie-veulen;
na verloop van twee maanden was dezelve ge-
nezen.

5°. Eene waarneming omtrent eene belette
spijsvertering, vergezeld van eene ontsteking der
teeldeelen en pis-werktuigen bij een Paard. De
ziekte was veroorzaakt door overmaat van voe-
dering. Men gaf opwekkende middelen, *ether*
onder het drinkwater, en wendde ontlastende
klisteren aan, waardoor eene sterke ontlasting
van meststoffen en van bedorvene lucht werd
teweegebracht. Vervolgens werd de geneeswijze

tegen de aandoening der piswegen en teeldeelen gerigt; de ontsteking werd door herhaalde aderlatingen en verzachtende middelen, welke de pisafscheiding bevorderen, tegen gegaan.

6°. Eene waarneming, betreffende de ontmanning van een Paard. De welige of zwamachtige uitgroeiingen, welke dikwijls na deze operatie ontstaan, werden bedwongen door drukking en de *bijtende zoutzure kwik*. Eenige dezer uitgroeiingen wogen vier nederlandsche ponden, (*kilogrammes*).

De Vee-arts GUILLEME, te *Issoudun*, in het Departement *de l'Indre*, deelt mede:

1°. Eene verhandeling over de verlamming van het regter voorbeen, bij eene Merrie, ten gevolge der wegneming van het pijramiedswijze ligchaam aan den voet van het tegenovergestelde been. Een spijker, in den voet getrapt, had deze operatie noodzakelijk gemaakt. Het verband aangelegd zijnde, zag men met verwondering, dat het Paard ruste op den voet, waaraan dezelve verrigt was, en men ontwaarde weldra, dat het tegenovergestelde been alle kracht verloren had en onbeweeglijk was. Men stelde eene aderlating in de hoofd ader (*vena cephalica*) van dezelfde zijde in het werk, en deed krachtige inwrijvingen. Spoedig was men genoodzaakt, daar het Paard niet staan kon, hetzelfde in zeeltuigen te hangen. Terwijl de lamheid voortduurde, nam men toevlugt tot scarificatiën en het brandijzer. Acht dagen na de aanwending

dezer middelen stierf het Paard. Daar de operatie op een stroo-leger was in het werk gesteld, zou men hebben kunnen gelooven, dat het rug-gemerg of eenige zenuw-stam, bij het nedervallen, ware beleedigd geworden; dan het dier was met de meest mogelijke omzigtigheid neder-geworpen, zoodat men niet kon verklaren, aan welke oorzaak dit zoo buitengewone verschijnsel moest worden toegeschreven.

2°. Eene waarneming omtrent eene *eigenlijdige regtstijvigheid (tetanus idiopathicus)* bij een Ezel. Dit dier was, wegens eene kreupelheid, waarvan de oorzaak onbekend was, doch welke aan jicht werd toegeschreven, behandeld met zeer sterke smeersels, waardoor zeer hevige pijnen waren ontstaan, zoodat men de toevlugt tot verzachtende middelen en eene aderlating moest nemen. Er volgden verschijnselen van de wezenlijke regtstijvigheid, welke langzaam toenamen, zoodat het dier eerst vijf en veertig dagen, na het verschijnen der eerste ziekte-toevallen, stierf.

3°. Eene waarneming omtrent eene krampachtige aandoening van de spieren der ademhaling bij een Paard. De toevallen van deze bijzondere ziekte waren de volgende; de neusgaten waren zeer verwijd; de ademhaling was zoodanig stuipachtig, dat met dezelve schuddingen en een stooten door al de deelen des ligchaams gepaard gingen; er werd een diepe indruk of eene groef in al de spieren langs de ribben waargenomen; bij het aanraken ontwaarde men

het gevoel eener sterke hartklopping. Er werd eene ruime aderlating in het werk gesteld, en inwendig krachtdadige krampstillende middelen gegeven, waardoor de ziekte trapswijze verminderde. Op den zevenden dag was het Paard volkomen genezen.

4°. Eindelijk de waarneming omtrent een' *maagkoller* (*vertige abdominal*) bij een Paard. Hetzelve was gevoed geworden met nieuw hooi, hetwelk nog niet had uitgebroid. Eene bellette spijsverteering was daarvan het gevolg, waarbij zich stuiptrekkingen en aanvallen van razernij voegden, benevens teekenen van hersen-ontsteking. Niettegenstaande de maag opgevuld was, oordeelde men eene aderlating in het werk te moeten stellen. De toevallen bedaarden, maar verschenen den volgenden dag op nieuw met dezelve hevigheid. Op de stuipachtige bewegingen volgde nedergeslagenheid der krachten. Men trachtte dezelve optebeuren door versterkende middelen. Het Paard was niet voor den vierentwintigsten dag volkomen hersteld.

WAARNEMING OMTRENT DE VOLKOMENE
GENEZING EENER EENZIJDIGE VERLAMMING
(*HEMIPLEGIA*) BIJ EEN PAARD; DOOR
N. CLASSEN, *Vee-arts der eerste klasse, te*
ROERMOND.

Op den 14 Julij 1827, werd ik, door H. J.

HALLU, Schipper te *Sneu*, in de Provincie *Luik*, verzocht een zijner trek-Paarden, zijnde een achttienjarigen bruinen Ruin, te behandelen, hetwelk, daags te voren, zonder eene bekende oorzaak, in deszelfs beweging was belemmerd geworden, en zich, onder het gaan, bestendig naar de regterzijde draaide.

Bij het onderzoek van het gemelde Paard, deed ik het voortleiden, en zag nu duidelijk, dat het Paard de vrijwillige beweging van het linker voor- en achterbeen bijna geheel verloren had, en dat, niettegenstaande hetzelfde links werd geleid, het bestendig pogingen deed, om zich naar de regter zijde henen te wenden. Het Paard liet voorts den kop hangen, was lusteloos, de oogen stonden dof. Uitwendige indrukken, als roepen of slaan enz., hadden op het dier geringen invloed, en het scheen weinig bezef te hebben van hetgeen rondom hetzelfde gebeurde. Het slijmvlies van den mond, van den neus en der oogen was hoog rood gekleurd; de pols was ongemeen vol, hard en gespannen, en sloeg 56 malen in eene minuut. Uit deze verschijnselen meende ik te mogen besluiten, dat er aandrang van bloed naar de hersenen en het ruggemerg plaats had, waardoor de invloed der eersten op de zintuigen, en van het laatste op de spieren, voor de vrijwillige beweging der ledematen van de linker zijde bestemd, aanmerkelijk verminderd was.

Daar het Paard, hoewel reeds oud zijnde,
I. D. III. Sr.

nogtans wel gevoed en sterk was, deed ik eene aderlating van 9 ponden uit de hals-ader, deed hetzelfde alle droog voeder onthouden, en gaf bij groenvoeding, laauw zemel-water, met bijvoeging van een poeder van *heemst-wortel*, *zoethout*, *honing* en *salpeter*. Ik beval den kop bestendig met koud water te bevochtigen, en liet den rug en het ligchaam met laauw water baden, met oogmerk, om den aandrang en de ophooping in den kop tegen te gaan, en aan de bloedvaten des overigen ligchaams de gelegenheid te geven, ten einde eene meerdere hoeveelheid bloed te ontvangen, wordende daarbij over de ledematen herhaalde wrijvingen aangewend.

Op den 15 Julij was de toestand over het geheel een weinig beter. — Er werd nog wederom eene aderlating van 8 ponden in het werk gesteld, terwijl ter weërszijden van den hals eene etterdragt werd geplaatst, wordende de overige behandeling voortgezet.

Op den 16 Julij waren de etterdragten reeds zeer gezwollen, en de toestand van het Paard in het algemeen was aanmerkelijk beter. Hoewel de belemmerde beweging van de linkerzijde des ligchaams nog weinig of niet veranderd was, liep hetzelfde evenwel meer regt uit, en deed het mindere pogingen, om naar de regter zijde te draaijen. Aangezien de reeds verrigte aderlatingen eene zoo gunstige uitwerking ten gevolge hadden, herhaalde ik dezelve nog eens, of

schoon in geringere hoeveelheid; voor het overige werd met dezelfde behandeling aangehouden.

Op den 17 was het Paard reeds zoo veel gebeterd, dat hetzelfde, in den gang gebragt, volkomen regt uit liep, en zoowel in de beweging naar de linker- als rechterzijde even vrij was, zonder meer naar deze dan naar gene zijde te neigen. Ik liet de ledematen der aangedane zijde nu nog met eene wassching uit *brandewijn*, *terpentijn-olie*, en eenig *zwavelzuur*, ter versterking, wrijven. Op den 21sten konden de setons, die zeer werkzaam waren geweest, worden weggenomen. Het Paard werd tot deszelfs gewonen leefregel en arbeid langzamerhand teruggebragt, en was op den 24sten volkomen hersteld. Hetzelfde heeft, tot dus ver, een volnaakten welstand mogen behouden.

WAARNEMINGEN OMTRENT HET VRIJWILLIG BREKEN VAN HET DIJE-BEEN BIJ RUNDEREN, DOOR *G. KIJLSTRA*, *Lz.*, *Veearts der 1ste klasse, te DRAGTEN in VRIESLAND.*

Reeds driemaal is het breken van het dije-been bij Runderen, zonder eenige uitwendige of geweldige oorzaak, mij voorgekomen. Ik acht

de zaak belangrijk genoeg, om dezelve mede te deelen.

GERRIT VENEMA, een arbeider te dezer plaats, bezat drie Runderen, namelijk eene vijfjarige melk-vare, eene vierjarige dragtige, en eene twee en een halfjarige dragtige koe.

De eerstgemelde, namelijk de vare melkkoe, had zich, sedert eenigen tijd, op den stal gedragen, als of zij pijn gevoelde in de achterste ledematen. Het dier ging in het eerst dikwerf liggen, doch stond alsdan ook spoedig weder op, en staande trippelde het bestendig heen en weder. Langzamerhand begon het meermalen en voor langeren tijd zich neder te leggen, en werd hoe langer hoe moeilijker tot opstaan te bewegen. Eindelijk kwam het dier in het geheel niet meer op de beenen, dan wanneer hetzelfde, om gemolken te worden, des morgens en des avonds, door geweld tot opstaan gedwongen werd.

Onder dit alles bleef het dier echter zoo goed eten, drinken en herkaauwen, als elk ander gezond Rund; doch ten tijde, dat de koe niet meer opstond, dan wanneer zij daartoe door geweld genoodzaakt werd, openbaarden zich nog andere verschijnselen. De meststoffen namelijk, hoezeer niet buitengewoon hard zijnde, werden zeldzaam ontlast. Het dier wendde tusschen beiden meermalen pogingen aan, om zich van dezelve te ontdoen; doch scheen bij die pogingen pijn te gevoelen; onder zichtbaar pijnlijken

aandrang, ontlastte het ook vaker dan gewoonlijk eene geringe hoeveelheid heldere pis.

Er waren nu ongeveer vier weken verloop, sedert dat men de eerste ziekelijke verschijnselen had opgemerkt, en omtrent veertien dagen lang had ik het beest gadegeslagen en behandeld, toen men mij, in den avond van den 9 Maart 1827, verzocht, om schielijk toeteschieten.

Het dier lag bij mijne komst op den grond. Het hield den hals en kop uitgestrekt. De oogen stonden helder en de blik was wild. Er stond schuim op den muil. De ademhaling was schielijk en geschiedde met een razend geluid. De pols was menigvuldig, klein en hard. Na eene aderlating verminderden deze toevallen (*).

(*) Reeds meermalen had ik, en heb ik, sedert dien tijd, Bunderen aangetroffen met eene soortgelijke krampachtige spanning van het vaatgestel in het algemeen, en van dat der longen in het bijzonder, en ik houde mij verzekerd, dat zij in aard niet van de zoogenaamde blaar-ziekte verschilt. Beide ziekten hebben alle verschijnselen, behalve de zwelling van eenige uitwendige deelen, als der oogleden, der kling, enz. met elkanderen gemeen. Beide brengen, aan zich zelve overgelaten, in een oogenblik of ten minste spoedig, den dood teweeg; doch zij wijken ook genoegzaam zeker voor eene ruime aderlating uit eene groote opening, indien er namelijk als dan nog geene gevolgelijke (*secundaire*) uitwerkingen zijn voortgebracht.

Of het al of niet verschijnen dezer zwellingen het gevolg zij eener bijzondere gesteldheid der dieren,

Des anderen daags de zieke weder bezoeken-
de, vond ik dezelve tamelijk wel. Van de kramp
der longen was geen spoor meer te vinden. De
drekstoffen en de pis werden nu geregeld en
zonder persingen geloosd; doch het dier wei-
gerde op te slaan, of liever het was daartoe niet
meer in staat.

De regter achterpoot (het dier was op de lin-
ker zijde gelegen) lag regt uitgestrekt langs den
buik, en was in geen der gewrichten te buigen,
zoodat het deel, in dit opzigt, geleeek naar een'
paal. Alleen ter plaats van het heupgewricht,
liet de poot eenige beweging toe, doch dit ver-
oorzaakte het dier groote pijn.

Den 11 derzelfde maand, had de koe zich op
de regter zijde geworpen, en dit was ook de
laatste maal, dat het dier tot zoodanig iets zon-
der hulp in staat was. Ik bevond nu tot mijne

durf ik niet bepalen; doch het verdient opmerking,
dat ik deze krampachtige aandoening van het vaatge-
stel zonder zwelling reeds driemaal bij één en het-
zelfde Rund, hetwelk met genever-spoeling gemest
werd, heb waargenomen, en dat ik dezelfde ziekte,
onder de gedaante van blaar-ziekte, even zoo dik-
wijls zag ontstaan, bij een ander Rund, zoowel toen
het in weide liep, als toen het met hooi gevoederd en
met water gedrenkt werd.

In hoe verre de bovengemelde toestand hier als een
verschijnsel der ziekte, of wel als een *bijkomend toe-
val* te beschouwen ware, valt moeilijk met zekerheid
te bepalen.

verbazing, dat het met het linker achterbeen juist zoo geschapen stond, als ik omtrent het regter heb opgegeven.

Van nu af aan veranderde de pols, welke tot aan den dood toe, langzamerhand menigvuldig, kleiner, en ongeregelder werd. De afgang werd hoe langer hoe lossen, en eindelijk ontstond er een doorloop, welke niet ophield. De pis vloeyde bestendig onwillekeurig af. De eetlust verdween meer en meer. De herkaauwing hield op, en het dier stierf, onder hevige stuiptrekkingen, in den avond van den 30 Maart.

Het hoofd van het regter, zoowel als het hoofd van het linker, dije-been was van het ligchaam dezès beens gescheiden door eene breuk, waarbij het been in zoo vele en zulke kleine splinters verdeeld was, dat ik, met de grootste moeite, al deze deelen niet tot een tamelijk geheel konde verzamelen. Deze splinters behoorden gedeeltelijk tot de halzen, en gedeeltelijk tot de, daaraan behoorende, bovenst-binnenste deelen der dijebeenderen.

De geheele bovenste einden der dijebeenderen waren weeker, dan de overige gedeelten dezès zelfden beens, en der andere beenderen van het ligchaam, daar er slechts eene geringe kracht vereischt werd, om de eerstgemelden met den beitel te verdeelen.

Het merg der beide dije-beenderen kwam mij daarentegen vaster voor, dan in den gezonden staat plaats heeft.

Rondom de breuken vond ik uitstortingen van eene geele, lilachtige, stof. De spieren in den omtrek waren bloedig en murw.

Het ruggemerg leverde, bij eene naauwkeurige beschouwing, niets tegennatuurlijks op.

Daar ik de aanleidende oorzaken dezer ziekte zocht in de bedomphtheid en onzuiverheid van den stal, welke niet dikwijls genoeg van meststoffen gezuiverd wordende, eene scherpe en stinkende lucht onthield, en voorts ook in gebrek aan reiniging des ligchaams, zoowel als in eene schrale voeding, had ik den eigenaar aangeraden, dat hij de twee overige, nog gezonde dieren, in de weide zoude doen. Ik wist wel, dat dit zonder dringende redenen, nog te vroeg was; doch ik zag geen ander middel, om de dieren aan den invloed van de opgegevene, schadelijke, oorzaken te onttrekken. Mijne raadgeving werd echter niet opgevolgd.

Intusschen zag de eigenaar met vrees, dat aanstonds na den dood van het gemelde Rund, ook de vierjarige dragtige koe minder gemakkelijk opstond, en een' langeren tijd bleef nederliggen, dan te voren. Te meer verontrustte hij zich over deze verschijnselen, daar deze koe met de gestorvene op denzelfden stal had gestaan.

Schielijker dan bij de laatsbedoelde koe was hier het beloop der ziekte, en reeds op den 9 April deszelfden jaars, vond ik, bij mijn eerste bezoek, het dier onvermogen, om op te

staan, terwijl ten aanzien van deszelfs beide achterpoten hetzelfde werd waargenomen als omtrent het reeds gestorven Rund had plaats gehad.

Ik raadde het dier te dooden, doch zulks werd niet opgevolgd, en men liet zich, gedurende eene week, overhalen den raad aan te wenden van eenen onkundigen, die, in deze streken, de vee-artsenijkundige praktijk, tot nadeel der vee-houders, uitoefent. Het dier stierf, na verloop van dien tijd, onder dezelfde verschijnselen als het vorige.

Zelf het dier niet kunnende onderzoeken, omdat ik van deszelfs dood geene kennis droeg, dreef mij de weetgierigheid echter, op het vernemen van die tijding, naar den eigenaar, die mij alleen wist te zeggen, dat beide dijenbeenderen juist zoo gebroken waren bevonden, als hij dit, bij mijn onderzoek van het eerst gestorven Rund, gezien had.

Het derde, nu nog alleen in leven zijnde, beest, was thans reeds in de weide gebragt en leeft nog op dit oogenblik.

In Maart 1828, werd ik geroepen bij zekeren ATE DURKS, arbeider in de *Wilgen*. Hij had eene kalf-koe, welke reeds, gedurende veertien dagen, gelegen had, zonder dat het dier, in al dien tijd, in staat was geweest, zich te kunnen oprigten. Bij het bezigtigen van het dier, viel mij dadelijk het linker achterbeen in het oog. Deze poot lag, even als de straks be-

schrevene, langs den buik uitgestrekt, zoodat ook alleen in of bij het heupgewricht beweging kon ontdekt worden. Bij deze beweging kon men echter duidelijk de beenstukken op elkanderen hooren kraken, indien men het oor tegen de bedoelde plaats hield.

De regter achterpoot was gezond. Door te vragen, konde ik slechts met zekerheid ontdekken, dat men aan het dier, vóór dat het was blijven liggen, geene andere ziekelijke verschijnselen had opgemerkt, dan alleen traagheid in het oprigten en pijnlijkheid in de achterbeenen bij het staan.

Het dier op mijn' raad, doch in mijne afwezigheid, gedood zijnde, heb ik zelf geen nader onderzoek omtrent deze zaak in het werk kunnen stellen. De eigenaar heeft mij intusschen berigt, dat het bovenste gedeelte des dije-beens in stukken was bevonden; doch, of deze breuk nu ook juist in den hals des dije-beens heeft plaats gehad, kan ik niet bepalen.

Ik moet ten slotte nog aanmerken, dat, tot het doen ontstaan der ziekte bij het laatste dier, dezelfde oorzaken hebben kunnen aanleiding geven; daar trouwens ook hier de stal, zoowel als het ligchaam des diers, op verre na niet zindelijk waren, en de voeding schraal moet geweest zijn.

Er waren, behalve dit beest, nog twee andere Runderen in hetzelfde achterhuis aanwezig, welke echter gezond zijn gebleven.

IETS OVER KALE PAARDEN.

Velen zullen zich met mij herinneren, dat, voor weinige jaren, onder de dieren-verzameling, van den Heer MARTIN, een kaal Paard ter bezigtiging, op de kermissen, werd rondgevoerd, hetwelk als eene groote zeldzaamheid werd beschouwd. — Ofschoon zulks ook als eene bijzonderheid mag worden aangemerkt, zoo ontbreekt het nogtans niet aan meerdere voorbeelden van dezelve. De Heer J. G. NAUMANN, Hoogleeraar aan de Vee-Artsenijschool te *Berlijn*, heeft eene uitvoerige beschrijving van een kaal Paard gegeven, hetwelk aan de gemelde school, een' tijdlang, heeft gestaan en aldaar is gestorven, in zijn werk: *über die vorzüglichsten Theile der Pferdewissenschaft*, Th. I. s. 21. Hij heeft daarvan eene afbeelding achter hetzelfde medegedeeld, welke ik heb overgenomen, en onder Fig. I., aan het eind dezes deels wordt voorgesteld. Dezelve doet eene treffende overeenkomst herkennen met het bovengenoemde kale Paard, hetwelk in ons land is vertoond geworden.

Het eerst bedoelde Paard wordt, door den gemelden Hoogleeraar, beschreven als een *individu* van eenen wezenlijk zelfstandigen aard, en, hij geloof, ter goeder trouw, dat het eene verscheidenheid is van het gewone Paard, welks

vaderland, tot dus ver, geheel onbekend is Hij neemt als waarschijnlijk aan, dat hetzelfde met de, reeds meer bekende, zoogenaamde turksche, Honden, onder een en dezelfde, en wel onder eene zeer heete, hemelstreek te huis behoort, en dat het, wegens deszelfs negerachtige huid, even zoo waarschijnlijk van africaanschen oorsprong zij. Volgens de verzekering van den Vorst REPIN, a. p. s. 23., zouden, in de *Krim*, meerdere zulke kale Paarden gevonden worden.

Intusschen schijnt het, dat men, ten aanzien van het reeds gemelde Paard, hetwelk door den Koninklijk-Pruissischen Opperstalmeester, als een kabinet-stuk, voor de Berlijner Vee-artsenij-school, was aangekocht van een' franschen Emigrant, met name ALPI, voormaligen Bestuurder der diergaarde te *Versailles*, een al te gunstig vertrouwen heeft verleend aan de verzekering van dezen, dat een Keizerlijk Officier dat Paard van *Belgrado* zoude hebben medegebragt, alwaar hetzelfde, benevens twee andere Paarden, doch die van maan- en staart-haren voorzien zouden zijn geweest, was veroverd geworden. Indien wij trouwens geloof mogen slaan aan hetgeen G. T. SEBALD in zijne *Vollständige Naturgeschichte des Pferdes, mit besonderer hinsicht auf die Litteratur dieses Gegenstandes, herausgegeben von K. W. AMMON*, s. 396 *und. w.*, opzigtelijk de geschiedenis van het bedoelde voorwerp mededeelt, zoo was hetzelfde slechts een gemeen Duitsch boeren-Paard, dat op eene toevallige wijze van

het haar was beroofd geworden. Hetzelve namelijk, in het jaar 1780, aan een' voerman, te *Oehringen* in *Wurtemberg*, toebehoorende, werd door dezen aan een' Boer verkocht in de nabijheid. Bij dezen viel het Paard in den droes, waartegen aan hetzelve dagelijks eenige hoeveelheid verschen *zevenboom* (*juniperus sabina*) te eten werd gegeven, en waarmede den geheelen zomer werd aangehouden.

Weldra begon het Paard van haar te verwisselen, hetwelk als een gunstig voorteeken van herstelling werd aangezien, en den Boer deed besluiten het gebruik des middels voorttezetten, ten einde, zoo als hij zich uitdrukte: » *nach und nach einen neuen Gaul daraus zu machen.* »

Dan, wat gebeurt nu? Driemaal wisselde het Paard, onder het aanhoudend gebruik van den *zevenboom*, het haar, en de vierde keer, bleef hetzelve terug. Het dier was nu geheel kaal, behalve aan eenige plaatsen van den hals, aan de kroonen der vier beenen, en aan den staart-wortel, welke deelen slechts nog eenige kleine haren behielden, doch die ook vervolgens, toen de Boer het Paard, — dat nu een voorwerp tot gelach voor het geheele dorp geworden was, — had verkocht, werden uitgetrokken. SEBALD trachtte het Paard te koopen, doch te vergeefs, daar men besloten had er mede rond te reizen, om het voor geld te laten bezichtigen. Men ging er eerst mede naar *Frankfort*, alwaar het voor een Cyprisch Paard werd

uitgegeven. Het werd op nieuw aan een Italiaan verkocht, en van dezen ging het over aan ALPI, die er een' grooten ophef van wist te maken, en het, onder den naam van een Afrikaansch Paard, op de bovengemelde wijze, wist af te zetten. — Naderhand kwam dit bedrog aan het licht.

Een ander kaal Paard is het eigendom geweest van een Franschen Oversten, den Heer FLANDRÉ D'ESPINAY, die daarvan geen minder gerucht maakte, en het uit *Aethiopiën* liet afstammen. De geschiedenis van dit Paard is intusschen even zonderling, zoodat dezelve, gelijk SEBALD aanmerkt, reeds hierdoor twijfelachtig wordt.

Hetzelve werd namelijk, door den genoemden bezitter, te *Lyon* aangekocht van eenen Zwitser, die het van een' Jood had gekregen, welke, in het begin van den winter van 1807, over den *St. Gothards-berg* met meerdere buitenlandsche Paarden binnen Frankrijk was gekomen. — Deze Jood gaf voor hetzelve in *Calabrien* te hebben gekocht voor eenen hoogen prijs, alwaar men het aan den oever der zee zou hebben gevonden, zijnde het aldaar, door het stranden van een schip, aangekomen. — Voor de waarheid van dit bericht waren evenwel geene borgen aanwezig. Niet onwaarschijnlijk is het, dat, indien de geschiedenis van dit kale Paard kon hebben worden nagegaan, dezelve zou bevonden zijn met die van het eerstgemelde vele overeenkomst te be-

zitten, daar het, op eene soortgelijke wijze als dit, van het haar beroofd kan zijn geworden: hebbende men denkelijk voor gegeven, dat het in een afgelegen land aan de zee-kust ware gevonden, om de zaak een belangrijker aanzien te doen verkrijgen. Dat er in eenig land een kaal ras of zoodanige soort van het Paard zou bestaan, hieromtrent ontbreekt het ten eenemale aan berigten. — Zou zulk een gemis van het haar somwijlen ook als een aangeboren gebrek kunnen worden beschonwd? Dit komt mij niet onaannemelijk voor.

Hocwel het even zeer tot de ongemeene zeldzaamheden behoort, dat een veulen geheel van haar ontbloot of volkomen kaal geboren wordt, zoo bestaan daarvan evenwel insgelijks voorbeelden, gelijk het voorwerp, dat in de verzameling onzer Vee-artsenijschool bewaard wordt, waarvan hier de afbeelding onder Fig. II, naar het opgezette dier geteekend, wordt medegedeeld, daarvan ter bevestiging kan verstrekken.

Hetzelve werd, op den 25 April 1826, te *Kuilenburg*, geboren van eene bruine kol-Merrie, voor de eerste maal zwanger zijnde, en van een volkomen zwarten Hengst. Het veulen stierf, door gebrek aan voedsel, op den 28sten daaraan volgende, door eene ongesteldheid der moeder, ten gevolge van het verslaan der melk, waaraan zij insgelijks overleed. Tot dien tijd was het zeer gezond en vrolijk geweest. Blijkens de aanwezige melk-tanden, en melk-kiezen was

hetzelve volkomen voldragen, gelijk dit mede uit de lichaams-grootte bleek, en voorts uit den gewonen dragt-tijd kon worden opgemaakt, zijnde de Merrie, in het laatst van April des jaars 1825, gedekt. Hieruit volgt dus, dat zij weinig minder dan twaalf maanden had gedragen. Het veulen was geheel kaal, hebbende slechts eenige zeer korte maanharen en een gering pluimtje aan den staart, benevens oogharen. Of hetzelve nu, in geval het in het leven ware gebleven, vervolgens haar over het ligchaam zoude hebben verkregen, valt moeilijk te bepalen. De Heer Baron R. VAN DER CAPELLEN, Resident van het *Preanger Regentschap* op Java, heeft mij medegedeeld, dat tijdens het verblijf van zijn HoogWelGeboren aldaar, een soortgelijk kaal veulen als het eerstgemelde was gevallen, hetwelk bij zijn vertrek, toen het reeds acht maanden oud was, nog geen haar had gekregen. Het veulen was, voor het overige, volkomen gezond.

Ik stel het mij dus als mogelijk voor, dat, gelijk het zeldzaam verschijnsel van het ontbreken des harigen bedeksels der huid moet worden toegeschreven aan eene afwijkende scheikundige werking der vormkracht, welke omtrent het jonge dier, in het moederlijke ligchaam plaats heeft, dusdanige gesteldheid ook nog naderhand, bij het opgroeijen des diers, zal kunnen blijven voortduren, zoodat eene dergelijke kaalheid des Paards, waarover wij hier gehandeld

hebben, gedurende het geheele leven, blijft bestaan.

Voor het overige heeft men, omtrent andere dieren, soortgelijke wanschapenheid van gebrek (*monstrositas per defectum*) opgemerkt. In de *Mémoires de l'Acad. des Sciences* van het jaar 1722, p. 21. wordt het geval medegedeeld van een kalf zonder haren, waarbij de geheele huid als met schubben bedekt was. Omtrent het gemis van haar bij een konijn, en eene kat, insgelijks van het ontbreken der vederen bij eene duif, vinden wij gevallen, met aanhaling der schrijvers, die dezelve geboekt hebben, aange- teekend in het zaakrijke werk van A. W. OTTO: *Handbuch der Pathologischen Anatomie der Menschen und der Thiere*; Breslau 1814, s. 163. In het *Archif für die Geburtshülfe* van STARK, B. IV. s. 684, en in het duitsche tijdschrift: *Asklepieion* van WOLFART, 1812, Manz, s. 281. worden de waarnemingen vermeld van menschen, die aan het geheele ligchaam geene haren hebben gehad.

Beoordeeling.

HEELKUNST DER PAERDEN, HUNNE NATUER, EIJGENSCHAPPEN, ZIEKTENS, GENEESMIDDELS, ENZ.; OOK HANDELENDE VAN ALLE ANDERE HUIJSDIEREN, OSSEN, KOEIJEN, SCHAEPEN, HONDEN, ENZ.; WERK TEN BEHOEVE VAN ALLE VEE-MEESTERS, PAERDEN-SMITS, LANDSLIEDEN, KOOPMANS IN PAERDEN, ENZ. door den Burggraef *Em. DUTOICT*, *Ritmeester en Onder-Dirrecteur der Koninklijke Paerden-Stoeterij in het Groot-Hertogdom van Luxembourg, in dienst van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, enz. enz.* Gend, 1827.

De Paarde-kennis is ten allen tijde een onderwerp van uitstekende liefhebberij geweest voor vele Officieren der Cavallerie. Niet weinige hebben zich insgelijks op de kennis van de ziekten des Paards toegelegd. Daar ook dit dier zoo geheel aan het bedrijf van den Krijts-Ruiter verbonden is, dat deze zich niet zonder hetzelfde laat denken, maar met zijnen dierlijken gezelschap en onderdaan, als in dezelfde voorstelling, wordt begrepen, is het geen wonder,

dat het Paard het voorwerp van bijzondere be-
 hartiging zijn en blijven moet van hem, wiens
 leven en roem van deszelfs moed, vlugheid,
 sterkte en gezondheid dikwijls in den oorlog
 onmiddelijk afhangen. Het is dan ook aan deze
 noodzakelijke belangstelling in de kennis van het
 Paard, zoo in deszelfs gezonden als ziekelijken
 staat, dat de Vee-artsenijkunde van oudsher
 geene onbelangrijke bijdragen te danken heeft.
 Toen deze trouwens nog niet, volgens grondige
 beginselen, werd geleerd, waren de Cavallerie-
 Officiëren, de Rijd- en Stal-meesters hoofdzake-
 lijk de gene, die zich met de behandeling der
 ziekten van het Paard bemoeiden.

Ofschoon hunne werken, naar den voormaligen,
 min of meer gevorderden staat der wetenschap,
 eene grootere of geringere waarde bezitten, ter-
 wijl vele hunner leerstellingen, volgens de latere
 en betere inzigten, geheel in onbruik geraakt, of
 wel naar de nieuwere vorderingen gewijzigd zijn,
 zoo hebben zij evenwel toegebracht tot het daarstel-
 len van den grondslag, waarop het wetenschappe-
 lijk gebouw vervolgens te spoediger heeft kunnen
 worden gevestigd. Hoe voordeelig, in lateren tijd,
 sommigen zich een grondig onderwijs in de
 Vee-artsenijkunde hebben ten nutte gemaakt,
 kunnen de schriften bewijzen van eenen PILGER,
 ROHLWES, VON TENNECKER, om van geene anderen
 te gewagen, welke als Cavallerie-Officiëren, met
 een gelukkig gevolg, zich of bijzonder aan de
 beoefening der Paarden-artsenijkunde, of ook

van de geneeskunde der overige Huisdieren hebben toegewijd.

De Ritmeester en Onder-Directeur der Paarden-stoeterij, te *Luxemburg*, Burggraaf *DUTOIT*, zoo het schijnt, het voetspoor der genoemde mannen wenschende te volgen, toont den wil met hen gemeen te hebben, om anderen, ten aanzien van de gewigtige aangelegenheden der Paarde-fokkerij en Vee-artsenijkunde voor te lichten. Hij is reeds vroeger bekend als schrijver van een *Traité des Haras et Médecine Vétérinaire simplifiée, mis à la portée de tout le monde*, alsmede van een werkje, getiteld: *Traité Hygiénique, Physiologique, et considerations sur le système animal, à l'usage de l'Art Vétérinaire*. Met voorbijgaan dezer schriften, bepalen wij ons thans, ingevolge het plan, voor dit Magazijn beraamd, om ons oordeel te geven over het werk, aan het hoofd vermeld, zijnde dit het eerste, betwelk, in de nederduitsche taal geschreven, zich tot dit oogmerk aanbiedt.

Ingevolge den titel: *Heelkunst der Paerden, enz.*, zoude men, naar het nederduitsche spraakgebruik, oordeelen, dat in dit werk alleen over uitwendige gebreken der dieren wordt gehandeld. Zulks is evenwel geenszins het geval, daar het ook over de inwendige ziekten loopt. Vooraf gaat eene ontleedkundige en *physiologische* beschrijving van het dierlijk ligchaam. — Ook vindt men er bereidingen in van eenige geneesmiddelen.

Daar elke bijdrage ter bevordering en uitbreiding van het, te lang, inzonderheid in ons land, verwaarloosde vak der Vee-artsenijkunde, aan hare beoefenaren welkom moet zijn, zoo hadden wij ons aanvankelijk gevleid ons te mogen verheugen over dezen nieuwen arbeid van den Heer DUROICR. Dan, bij het doorlezen van het werk, zagen wij onze verwachting ten eene male te leur gesteld. Hetzelve trouwens draagt niet alleen de kenmerken van oppervlakkigheid, maar het bevat ook vele onjuiste begrippen en verkeerde leerstellingen, terwijl de schrijfwijze gebrekkig en somwijlen schier onverstaaubar is. — Wij zullen slechts uit het eerste gedeelte, bij wijze van uittreksel, eene en andere proeve mededeelen, ten einde een ieder zelf te laten oordeelen.

Beschrijving der Levens Geesten.

» De eerste oorzaak des levens schijnt te spruij-
 » ten uijt het element des vuers; het vuer *elemen-*
 » *taire* doordringt ende beweegt alle de lichaem-
 » men der natuer. Zijne oorsprongelijke hitte
 » maakt den omloop des bloeds, verwekt ende
 » beweegt de levens kragt in de *animale*, gelijk
 » in de *vegetale circulatie*.”

Van den omloop des bloeds.

Hier vindt men vooraf de spijsvertering en bloedmaking op de volgende wijze beschreven:

» Dus de spijs in de maeg gekomen zijnde,
 » onderstaat zij verschillende werkingen door de
 » beweginge der *gastrieke vogten*, ende de be-

» roerte van de maeg op haer zelve door de
 » locht en de warmte; hieruit volgt het gone
 » wij noemen tweede teeringe of bereijdinge.
 » Dus gaet dan het voedsel door de krop van
 » de *pylores* (onderste opening der maeg), naar
 » den *canal intestinal*, (ofte weg der darmen)
 » alwaar een half voet gezonken zijnde en pas-
 » serende langs den *duodenum* (ofte eersten
 » darm), word het doordrongen van tweederlij
 » vogten, te weten de galle door de lever ende
 » het vocht *pancreatik* die gescheet is door
 » den *pancreas* (ofte buijk-klier-bedde). Alhier
 » word den *chylum* (ofte gijl) bereijd, die
 » maakt de derde kokinge. «

» De spieren (ofte *musculen*) van den buijk en
 » de werkinge der darmen die scheijden den
 » *chylum* (ofte gijl) met de grove stoffe die het
 » mest maekt in de groote darmen, en de *chy-*
 » *lum* die daer nog in gebleven is word uitge-
 » spreijd door de *gelacteerde* vaten, ofte witte
 » melk-vaten genaemd, want den *chylus* wit is
 » als melk. Van daar gaet den *chylum* voort
 » naer de klieren van het *mesenterium* (ofte
 » darm-vliesen); aldaer zijne wegen doorloopen
 » hebbende door differente witte aders, ver-
 » zaemeld zig in de *reservoir* ofte blaes van
 » het *pequet* genaemd, gelegen digt bij de wer-
 » velbeenen van de lenden. Van daer gaet den
 » *chylum* naer den weg genaemd *thorachique*
 » (ofte borst-ader), en passerende boven het
 » *diaphragma* (ofte midden-schoot), loopt voort

» langs de wervel rugge-graet, door een lang
 » vat gaende van regt naer lijn^x naer de bloed-
 » vaten des oksels (ofte *veine axillaire* genaemd),
 » en de zich aldaer vermengeld vindende met
 » het bloed, loopt mede door het geheel li-
 » chaem. Zoo word het bloed hersteld en den
 » gijl in bloed veranderd.»

Van de hersenen :

» De hersenen zijn verdeeld in tweederlij
 » eijgenschappen, te weten, de grijze (genaemd
 » de *corticale*), en de witte, (genaemd *medu-
 » laire*), strekkende beijde tot de oeffeninge
 » van hun kragt op de wjtwerkende gevoelens
 » des lichaems.»

Van den Buijk :

» De lever ligt op de regte zijde; zij distil-
 » leerd de galle, de welke besloten ligt in de
 » gal-pijpen, ofte *vesiculus* genaemd in de ont-
 » leed-kunde. — Alle de grootste ontleed-kun-
 » dige peijzen dat de lever de bijzonderste ko-
 » kinge geeft aen het bloed, het welk ik zeker
 » geloove; want de bloed vaten ende de werkinge
 » van de lever op alle de andere gedeelten het
 » klaerlijk bewijst.»

De *vena cava* wordt de groote *keller-ader* ge-
 noemd, denkelyk omdat het woord *cave* in het
 fransch een kelder beteekent, waarvan de
 schryver zijne overzetting of afleiding, voorzeker
 zonderling genoeg, moet genomen hebben; an-
 ders begripen wij althans niet, hoe hij aan
 dezen naam voor de *holle ader* gekomen zij.

» Al den lijken kant ligt de *milte*, de welke
 » mede werkt op de teeringe, want haer bloed
 » van een bijzonder kouleur ende aert is; zij
 » heeft gemeenschap met de maeg, de lever
 » en den *pancréas*, door het bloed die zij ont-
 » tangt van eenen der bijzonderste aders ge-
 » noemd *veine porte*; de eigenschap haerder
 » vogt is zuer en scherp." — Op blz. 30 nog
 wederom *van de milte* handelende, wordt ge-
 zegd: » De milte die ligt al de linker lenders;
 » zij is ten geheelen naer van het *peritoïner*
 » buijk-vlies overtrokken, zij heeft eensgelijk de
 » lever haere beweging op haer zelve, dat is
 » te verstaan dat deze deelen als een balancier
 » werken. — Voorts de milte ligt opgehouden
 » door verscheijde vliezen, maer bijzonder aen
 » de lenden, aen het *diaphragma* ofte midden-
 » schoot, ende aen de maeg door den *epiploon-*
 » vlies ende de korte vaten zij stort haere vog-
 » ten, wanneer de maeg vol is, en trekt de zelve
 » weder als de maeg ledig is.

Van de Maeg:

» De maeg is als een zak spieragtig en vlie-
 » zig; zij ligt in den buijk tegen het *diaphragma*
 » ofte midden-schoot, vooren de darmen, tus-
 » schen bejde de lever en de milte; zij houdt
 » aan de *oesophage* (slok-darm genaemd), en
 » onder aen de nauwe eerste darm. De maeg
 » verandert van groote volgens dat zij vol of
 » ijdel is; haere vliesachtigheid is door een
 » getrokken als een geweven net met draeden

» die dwerschen de gone op en neer gaen.
 » Deze maeg-vliesen hebben eene bijzondere
 » kragt om op hun zelve te werken tot de
 » teeringe der spijsze. Boven de maeg aen de
 » *oesophage* ofte slok-darm genaemd, zijn er
 » verscheijde water-klieren (*glandens lymphatica*
 » *conglobata*); ik naeme dezelve op verscheijde
 » wijzen, ten behoefte van een ieder); dus deze
 » klieren zijn zeer gevoelig tot ontsteking en
 » opzwellung als de maeg gelijk gesloten is;
 » het gone men dikmaels hoord dat zij klaegen
 » even als een pak op de maege te hebben,
 » ende wel zouden willen eten, maer zoo dra
 » vernoeft zijn ende hun etens-lust verdwijnt.»

Wie de klagenden zijn, die hier bedoeld worden, is duister. — Dieren? Menschen?

» Het zelve heeft ook plaets, wanneer men
 » al te lang zonder zijne maeltijden gaet,
 » dan den etens lust verdwijnt met de eerste
 » zwelgen dat men doet. Deze wonderheden
 » zijn te begrijpen, als met de ontleed-kunde
 » kend; want door de werkinge der maege op
 » hun eijgen vogten zwellen dan de klieren van
 » de slok-darm, ende het voedsel blijft steken
 » aen de maeg-krop, hetwelk eene zwaermoe-
 » digheijd voordsbrenge, eene onlust ende
 » slegte kokinge der spijsze; dan de klieren meer
 » of min ontstelt wezende worden die in ont-
 » steking gebragt.»

Van den Pancreas ofte Buijk-klier.

» Deze klier die ligt geheel diep onder het

» *diaphragma* of midden-schoot; zij is plat en
 » dweers, van kleur als eene bleeke roos, is
 » aenklevende aen den eersten darm *duodenum*,
 » en overtrokken van het buijk-vlies. Wanneer
 » men de *pancrea*-klier midden opensnijdt, zoo
 » vind men haer verschillende roode en witte
 » aderkens, de eerste loopen met pijpkens naer
 » het vat pancreatik genaemd, het welk ontrent
 » een duim en half lang is, en loopt naer de
 » darm *duodenum*, digt bij den *canal chole-*
 » *doque* enz.»

Van de Nieren:

» De nieren zijn tweederleij, rood-bruijn van
 » kleur; zij liggen in de lenden, het *peritoine-*
 » *vlies* die houd hun vast. De vaten die in
 » de nieren komen zijn: 1°. de arterie-slagader
 » (*émulgente* genaemd), die het bloed in de len-
 » den brengt, ende hetzelfde ontfangt van de
 » groote slag-ader des lichaems genaemd *arterie*
 » *aorte*; 2°. de ader der lenden loopende bo-
 » ven de arterie-slag-ader voornoemd; dezen
 » laatsten is dikke en loopt naer de groote
 » kelder-ader genaemd *vena cava.*»

» Wat nu aangaat de water-peezen (ofte *ure*
 » *tères*), van sommige ook pis-leijders genaemd,
 » dees zijn twee ronde pijpen, veselachtig (dat
 » is *membraneus*), opspannig, wedertrekkende
 » ofte *élastiek* genaemd. Die komen voort
 » van den bassin waarof alreede gesproken is
 » geweest. Zij ontfangen de urine van de nie-
 » ren. Zij loopen schuijns op het binnenste

» van het laetste wervel-been (*sacrum*) naer de
 » blaese. Deze water-peezen die zijn geformeerd
 » van drij vliesen eijgentlijk, ende nog over-
 » trokken van de aeneen-schaekeling hollagtig
 » buijk-vlies, enz.

De bijgebragte letterlijke proeven zullen, gelijk wij vertrouwen, wel voldoende zijn, om des schrijvers kennis en inzigten omtrent het zamenstel en de verrigtingen des dierlijken ligchaams en de wijze om zijne denkbeelden voortestellen, te doen kennen. Indien gij alles klaar en volkomen begrijpt. Lezer! zoo overtreft gij ons in bevassing, daar wij bekennen moeten, althans ten aanzien van sommige zaken, niet dan van verre, en als bij gissing, te bevroeden, wat hij zeggen wil. Wij kunnen verzekeren, dat de geheele inhoud des werks aan deze stalen beantwoordt, en achten het daarom overtollig, aangaande de practische beschrijvingen der ziekten zelve, iets ten voorbeelde aan te voeren.

Ten aanzien van het *pharmaceutisch* gedeelte ziet het er even zonderling uit. De geneesmiddelen worden in de latijnsche, fransche, hollandsche of vlaamsche talen, en dan nog gebrekkig uit meerdere derzelve te zamengesteld, (bijv. *proto-sulphate van ijzer*, *sulphate van zinc*, (*spilter* genaamd) *muriate van ammoniac*, *muriate mercurius dulci*, *althea officii*, *oxyde van bruijn ijzer* (*saffran van Mars appéritif*) *sulphate van magnesie* enz. enz.), op eene bonte wijze door elkander, in eene en dezelfde bereiding, ge-

noemd, Dan, dit zou het minste gebrek zijn, indien de keus en samenstelling der middelen, en de aanwijzingen van derzelver gebruik slechts eenigermate oordeelkundig waren opgegeven.

De schrijver heeft bijzonderlijk acht genomen — zoo als hij herinnert — » op den *thériakel*, hoe denzelven moet bereijdt worden. » Deze confectie heeft nog hedendags haere » reputatie blijven behouden maer is zeer ver- » valscht, waerom hij alhier de goede compo- » sitie te kennen geeft, als ook om een goed » cordiael-poeder te maeken, het gone zoo dik- » mals geordonneerd is met mengelinge van » substantien, die gans tegenstrijdig zijn. »

Nu, deze *theriak* bestaat uit niet minder dan veertig onderscheidene zelfstandigheden, van verschillenden, doch meest van eenen specerijachtigen, heeten, aard. De krachten aan dezelve toegeschreven, komen met de zamengesteldheid overeen. — » Het is eenen grooten bewaeren- » den middel tegen de peste en alle rotte be- » smettelijke ziekten (uijtwendig tegen alle fe- » nijn steken van ongedierten), tegenoden buijk- » loop door *flauwte der darmen*; hij doet de » maeg teeren; hij is zweet-verwekkende, en » allerbest gegeven in *schielijke verkoudheden*; » is goed tegen de wormen, en in oude hoes- » ten, in het strangilloen, flauwten der maeg » enz.; immers in alle gevallen waer de krag- » ten moeten behouden worden, of waer men » moet uitdrijven. »

Het cordiael poeder bestaat uit zes- en twintig zelfstandigheden, en hetzelfde wordt aanbevolen » in alle gevallen, waer men de kragten wilt » doen werken, de maegte verwekken en doen » zweeten.» Men moet zeggen, dat de schrijver hier en daar nog van den ouden stijl is, niettegenstaande hij, zoo als uit de volgende zinsnede der voorrede van het werk, waarin hij de reden van zijn geschrijf mededeelt, afteleden is, meer den hedendaagschen smaak in de beoefening der Vee-artsenijkunde schijnt te willen volgen; dan, hij voegt er bij: » alles wat goed » is zoo van den ouden als dezen tijd zal in » dit werk aangewezen worde,» en tot het goede van den ouden tijd behooren dan zekerlijk vooral de twee genoemde, zoo zeer zamengestelde, en omslagtige bereidingen. Wij voor ons zouden de voorkeur geven aan den theriak, zoo als deze in de Belgische Apotheek, onder den naam van *Electuarum opiatum* wordt voorgeschreven, welke veel eenvoudiger is, slechts uit zes of op zijn hoogst uit zeven verschillende zelfstandigheden bestaat, en welke bereiding ook zeer wel voor het gebruik bij de Huisdieren zal kunnen dienen, of daarvoor ten minste, door eene gepaste verwisseling van eenige bestanddeelen, op eene gemakkelijke wijze, geschikt en goedkooper zou kunnen worden gemaakt.

De Heer DUROIET zegt in de voorrede: » Hebbende mijne studie in de fransche taal gedaan, het zal niet wonder schijnen, dat ik

» eenige werken in deze tael hebbe gemaakt,
 » want men altijd gemakkelijker schrijft, zoo
 » als men de onderwijzing heeft gehad; — over-
 » tuigd, dat er in de vlaemsche nederduitsche
 » taele geene werken wezende en zijn, als oude
 » boeken, die heel verre ten agteren in de he-
 » dendagsche kennissen gebleven zijde, met
 » geen nut en kunnen gevolgt worden, enz.
 » heeft hij aen het verzoek van vele liefheb-
 » bers van Paerden en Paerden-meesters vol-
 » doen, om een zijnder werken te doen druk-
 » ken in de moeder-taele.» Op blz. 80: » Wel
 » wetende, dat de hooge hollandsche tael, zoo
 » als die tegenwoordig geschreven word, niet
 » goed verstaen en word in Vlaenderen, daerom
 » geeft hij het werk in de goeden nederduijt-
 » sche tael zoo als die geschreven was in den
 » tijd van den doorlugtigen Heer CATS, en de
 » moeder-taele geworden is.» Het is geenszins
 onze taak in een onderzoek of beoordeeling te
 treden, in hoeverre de Burggraaf in dezen aan
 zijn voorbeeld beantwoordt, doch dit is zeker,
 dat andere, in jongeren tijd, in de vlaemsche
 taal geschrevene, werken er oneindig beter uit
 zien, wat taal en stijl betreft, dan deze *Heel-
 kunst der Paerden*. Hoe voordeelig, bijv. steekt,
 in dit opzigt, niet bij dezelve af, het werk van
 den Heer J. L. AELBROECK, getiteld: *Werkdadige
 Landbouwkunst der Vlamingen, verhandeld in
 zes zamenspraken, tusschen eenen Grond-Eigenaar
 en zijnen Pachter*, te Gend, 1823.

Uit dit alles zal men genoegzaam kunnen op-
 maken, dat wij het werk van den Heer DUROIC
 in geenen deele beschouwen als eenigermate die-
 nende ter bevordering van Vee-artsenijkundige
 kennis in ons land, gegrond op zuivere ontleed-
 kundige, *physiologische*, *pathologische*, *therapeu-
 tische* denkbeelden, en geholpen door de schei-
 kunde, de leer der geneesmiddelen, en andere
 kundigheden, van welke men hedendaags niet
 behoort verstoken te zijn, om in dit vak werk-
 zaam te zijn, overeenkomstig de vorderingen,
 welke in hetzelfde, sedert deszelfs wetenschappe-
 lijke beoefening, gemaakt zijn en nog dagelijks
 gemaakt worden; hoedanige kundigheden de
 Burggraaf, in aanmerking genomen zijne zucht
 voor deze studie, zich zeer wel zal kunnen ver-
 werven door eene naarstige lezing der beste
 schriften, welke, in vele talen, over de Vee-
 artsenijkunde voorhanden zijn.

Dan of men hem genoegzame geschiktheid
 mag toekennen, om voor als nog als schrijver
 over dit onderwerp, in de nederduitsche taal,
 op te treden, moge uit dit proefstuk blijken.

KORTE

MEDEDEELINGEN

EN

UITTREKSELS.

9. UITWERKING VAN HET LAURIER-KERS-WATER,
EN UITTREKSEL VAN HET BILZENKRUID IN LANG-
DURIGE HOEST, BIJ HET PAARD.

De vermogende uitwerking van het *Aqua Lauro-cerasi*, en van het *Extractum Hyosciami Nigri* in vele krampachtige aandoeningen der longen bij den mensch, en van zoodanige hoesten, welke met eene verhoogde gevoeligheid van de zenuwen der luchtwegen gepaard gaan, is genoegzaam bekend. Ten aanzien der dieren zijn deze middelen, in soortgelijke ongesteldheden, nog minder beproefd. Wij ondervinden van derzelve aanwending nogtans meermalen eene voordeelige uitwerking. Zoo zagen wij een langdurige hoest bij een tienjarig Merrie-Paard, waartegen reeds vele andere borst-middelen van verschillenden aard, ook aderlatingen en etterdragten, vruchteloos waren gebezigd, spoedig genezen onder het gebruik van het volgende voorschrift:

℞. *Aquae Lauro-cerasi*,
 — *Communis*, aa unc. VIII.
Extr. Hyoscyami, drachmas II.

M.

S. 2 malen daags eene lepel vol, met twee kopjes gewoon water, in te geven.

Het poeder van het bilzenkruid, van twee tot zes drachmen daags, onder andere geschikte borst-middelen gegeven, werkt bedarend op de long-zenuwen bij het Paard, en kan met veel nut in sommige hoesten van een krampachtigen aard, waarvan dit dier ongemeen onderhevig is, worden aangewend.

10. INËNTING VAN HET DOL-GIF AAN EEN PAARD.

De Hoogleeraar BARTHELEMY heeft aan de *Academie de Médecine* het volgende geval medege-deeld. — Het speeksel van een' dollen Hond werd aan een Paard ingeënt. Hetzelve werd spoedig door de watervrees overvallen, en stierf op den derden dag. Bij de opening bevond men aan het geheele ruggemerg de graauwe zelfstandigheid zeer verweekt en als wijnmoër geverwd. De vliezen van het ruggemerg waren sterk met bloed opgevuld. De Heer DUPUY verhaalde bij die gelegenheid, dat hij bij dollen Runderen eene dergelijke verweeking heeft waargenomen (zie blz. 313), doch dezelve niet bij Honden heeft aangetroffen. Hij wierp daarom de

vraag op, of deze verweeking als toevallig zal moeten worden beschouwd, dan of dezelve bij uitsluiting aan de gras-etende dieren eigen zij?

II. GENEZING VAN DEN KWADEN DROES
DOOR DAMPBADEN.

Omtrent den bevestigden kwaden Droes der Paarden, en deszelfs genezing door dampbaden heeft de Heer MAUREL, die, gedurende zijn verblijf in het zuidelijk Frankrijk en Europa, de gelegenheid heeft gehad den heilzamen invloed eener verhoogde temperatuur op deze droesziekte optemerken, in de Vee-artsenijschool te Lijon, de volgende waarnemingen gedaan, welke in het *Journal de Médecine Vétérinaire et Comparée*, Avril 1827, p. 198. etc., zijn medege- deeld. Hij liet drie kwaaddroesige Paarden in eene plaats sluiten, in welke zij vrijelijk door een klein venster konden ademen, hetwelk voor den kop van elk derzelve was gemaakt. Binnen dit vertrek liet hij waterdampen leiden, welke met vlierbloemen en geneverbezien waren doortrokken. Deze drie Paarden bleven andere half uur aan deze inademing blootgesteld waarbij zorg werd gedragen, dat de warmtemaat steeds op 36° des honderdeeligen Thermometers werd behouden. Den volgenden dag werd hetzelfde bad herhaald, doch toen werden met de spec-

rijachtige waterdampen nog kwik-dampen verbonden.

Deze behandeling, op dezelfde wijze twintig dagen lang voortgezet, terwijl dezelve door de aanwending van eenige versterkende middelen werd ondersteund, had de gelukkigste uitwerking.

**12. VOORDEELIGE UITWERKING VAN HET ZOUTZUUR
IN DE LEKZIEKTE BIJ HET RUNDVEE.**

In het *Archiv für Thierheilkunde von der Gesellschaft Schweizerischer Thierärzte*, *Dritter Band, viertes Heft*, 1816, s. 400, vinden wij, door den Vee-arts RUDOLF PFISTER, te *Wädenschweil*, in het Canton *Zurich*, de voordeelige uitwerking medegedeeld, van de aanwending des zee-zoutzuurs in eene bijzondere ongesteldheid van het Rundvee, welke uit eene ziekelijke aandoening der verteerings-werktuigen schijnt voort te vloeijen, en waarbij zich de onweerstaanbare neiging vertoont, om allerhande ongewone zelfstandigheden, als leder, hout, aarde enz. binnen te slikken of aan omringende ligchamen, als palen, kribben, enz. te knagen, terwijl de dieren daarbij eindelijk mager worden en uitteren. In *Duitschland* draagt deze ziekte den naam van *Sleckzucht* of *Leckzucht*. Algemeen wordt dezelve gehouden gegrond te zijn in eene slechte,

gesteldheid, hetzij zure of andere ontaarding der verteerings-vochten, waardoor de rokken der ingewanden geprikkeld worden, welk gevoel zich aan den mond mededeelt, zoodat hierdoor de neiging zou ontstaan, om bestendig aan de voorwerpen te knagen of te lekken: hetgeen nogtans ook uit een instinctmatig gevoel kan voortvloeijen, hetwelk de dieren aanzet zoodanige stoffen tot zich te nemen, als welligt ter verzachting of wegneming des prikkels in de maag en darmen kunnen dienen. Mogelijk kunnen ook wormen of andere werktuigelijke of dynamische prikkels als de oorzaak der *lekziekte* worden beschouwd. Het ongemak is dikwijls hardnekkig, en weerstaat niet zelden de middelen, welke men daartegen aanwendt.

De bovengenoemde Vee-arts prijst, op het voetspoor van anderen, die het zeezout-zuur in vele ongesteldheden der onderbuiks-werktuigen, welke met zwakheid gepaard gaan, bij de huis-dieren met voordeel hebben aangewend, dit middel tegen de lekziekte aan, hebbende hij daarvan de beste uitwerking ondervonden. Hetzelve wordt op deze wijze toegediend: men neemt *vier ponden water*, waaronder *acht looden gewoon zoutzuur* worden gemengd, en hiervan wordt, 's middags en 's avonds, een kwartier uurs of een half uur na het voederen, ieder beest een mengsel ingegevn

In den tijd van veertien dagen waren niet alleen de dieren van de hevige neiging om te kna-

gen en de verschillendste zelfstandigheden binnen te slikken bevrijd, maar ook was derzelver aanzien veel beter geworden; de melk-afscheiding, welke sterk verminderd was, had wederom aanmerkelijk toegenomen, en de melk zelve had eene veel betere hoedanigheid verkregen dan te voren, zoodat de dieren als volkomen genezen konden worden beschouwd, en het zeezout-zuur kon worden weggelaten, terwijl de nog overgeblevene zwakheid, door eene gepaste voeding en verzorging, werd hersteld.

---

13. BEVINDING BIJ DE OPENING EENER, AAN DE
LEKZIEKTE LIJDENDE, GEDOODE KOE.

In hetzelfde tijdschrift deelt de Vee-arts c. BRANDENEERGER, te *Flaach*, in het Canton *Zurich*, de bevinding mede omtrent de opening eener zes- of achtjarige koe, die in een hevigen trap aan de lekziekte leed, en ongemeen mager was, zoodat men dezelve voor ongeneeslijk hield. Het dier gedood zijnde, werd, behalve algemeene slapheid der deelen, ten gevolge der verminderde voeding, eene ontelbare menigte van kleine, naauwelijks zichtbare, wormen aangetroffen, in de pens en in de tweede maag, van eene roode

kleur, welke nog eenigen tijd, nadat dezelve van het slijmvlies waren verwijderd, voort leefden (*).

Of nu evenwel deze wormen als de oorzaak der ongesteldheid, of als een gevolg van dezelve moesten worden aangemerkt, dan of zij als een toevallig verschijnsel, welke noch als oorzaak noch als de onmiddellijke uitwerking der ziekte te beschouwen waren, hieromtrent meent de gemelde Vee-arts niets te kunnen beslissen, moettende verdere waarnemingen daaromtrent uitsluiting geven.

---

14. NIEUWE WIJZE OM AAN DE MANNELIJKE
DIEREN HET VERMOGEN DER VOORTTELING
TE BENEMEN.

De Engelsche Heelkundige de Heer LAMBERT heeft aan de geneeskundige societeit te Londen, in hare vergadering van den 19 Mei dezes jaars, het voorstel gedaan, om de ontmanning door het wegnemen der zaadballen te doen vervangen door de eenvoudige verdeeling van het afvoe-

---

(* Het is moeilijk te bepalen, welke wormen hier bedoeld worden; — waarschijnlijk de *distoma conicum*. N.

rend vat (*vas deferens*). Bij zijne proeven, op Houden genomen, heeft hij waargenomen, dat, wanneer deze buis onderbonden en verdeeld, of een gedeelte van dezelve afgescheiden wordt, er uittering (opslorping) van den bal volgt. Hij voegt er bij nog niet te durven bepalen, in welke ziekten der ballen, bij den mensch, deze kunstbewerking nuttig kan zijn, maar dat dezelve bij het Paard zekerlijk de gevaarlijke operatie van ontmanning, volgens de gewone wijze, kan vervangen. De Heer LAMBERT zegt dit denkbeeld verschuldigd te zijn aan den Heer MORGAN, en nader vernomen te hebben, dat deze kunstbewerking eens aan den mensch is in het werk gesteld. — Het zal van belang zijn zich verder door genoegzame proeven op dieren volkomen te verzekeren, in hoe ver dezelve aan het bedoelde oogmerk kan beantwoorden, en zij boven de gewone wijze van castreren de voorkeur zal verdienen.

15. SCHEIKUNDIGE ONTLEDING VAN SPEEKSEL-STEENEN,
BIJ DIEREN VOORKOMENDE.

Een steen van eene aanmerkelijke grootte, door den Vee-arts LE JEUNE, te *Dreux*, uit de linker speekselbuis, door middel eener insnij-

ding, weggenomen, bij een zesjarig Paard, werd door den Heer LASSEIGNE onderzocht, en bevonden te bestaan uit:

Onderkoolstofzure kalk.	84 deelen.
Phosphoorzure kalk.	3 ———
Dierlijke stoffe.	9 ———
Water.	3 ———
Verlies.	1 deel.

100 deelen.

Het speeksel des Paards bevat de hieronder genoemde zouten en bestanddeelen (*).

Deze steen bezat eene half elliptische gedaante, en had eene hardheid, gelijk aan marmer.

Een ander speeksel-klier, uitgenomen door PREVOST, Vee-arts bij *Montargis*, van eene eironde gedaante, bezittende de dikte van eene vuist, en wegende 620 wigjes, (ongeveer 6 oncen) werd

---

(*) 100 deelen gaven aan den Heer LASSEIGNE, door uitdamping, $1\frac{1}{2}$ deelen vaste zelfstandigheid, welke bestond uit:

- 1°. Dierlijke, in alcohol oplosbare, stoffe;
- 2°. Dierlijke, in water oplosbare, stoffe,
- 3°. Eiwit-stoffe,
- 4°. Sporen van slijm,
- 5°. Zoutzure potasch en soda,
- 6°. Soda,
- 7°. Koolstofzure soda,
- 8°. Phosphoor-zure soda.

Deze zamenstelling verschilt van die des mensche-lijken speeksels, van hetwelk de slijm het overvloedigste dierlijke bestanddeel uitmaakt.

insgelijks ontleed door den Heer LASSEIGNE. Deze werd bevonden van denzelfden aard te zijn, en zamengesteld (gerekend naar 100 deelen), uit :

Vocht.	3, 6.
Oplosbare speeksel-deelen.	1.
Dierlijke stof.	6, 4.
Phosphoorzure kalk en sporen van	
ijzer-oxijde.	3.
Onderkoolstofzure kalk.	86.

100.

De Heer VAUQUELLIN heeft de scheikundige ontleding bekend gemaakt van een' steen, gevonden in de speeksel-klieren van den Olifant, die gestorven is, in den plantentuin, te *Parijs*, en welke dezelfde samenstellende deelen heeft opgeleverd.

Een zeer groote steen, genomen uit de speeksel-buis van eene koe, gezonden aan den Heer LASSEIGNE, werd bij de ontleding bevonden, in dezelfde evenredigheid, die bestanddeelen te bevatten, welke wij hier hebben doen kennen.

De nederzetsels, welke zoo dikwijls in de longen der Runderen voorkomen, en de ziekte voortbrengen, algemeen bekend onder den naam van *knobbelachtige longziekte* (*la pommelière des vaches*), bezitten eene gelijkaardige samenstelling. Wij hebben longen gezien, die geheel en al door deze beenachtige stoffe waren bezet, bestaande uit onderkoolstofzure en phosphoorzure kalk.

Het scheikundig onderzoek der melk van eene koe, in een' hoogen trap door deze ziekte aangedaan, gaf zeven malen meer phosphoorzure kalk, dan de melk eener gezonde koe, door BERZELIUS onderzocht. Het schijnt dus, dat, bij deze ziekte, er eene overmaat van kalk-zouten in de dierlijke huishouding bestaat. (Verg. blz. 360.)

Bij kwaaddroesige Paarden, ontstaan op het beenvlies, dat de voorhoofds- en kaak-beenderen bekleedt, kleine, witte, sponsachtige zwellingen, welke voor een groot gedeelte bestaan uit onderkoolstofzure kalk. Het kraakbeen, hetwelk het middenschot der neusholten uitmaakt, biedt zeer dikwijls zamengroeisels aan, welke men in den eersten opslag zou kunnen houden voor verbeeningen. Men ontmoet ook dergelijke nederzetsels in de longen der hoender-soorten en van vleesch-etende dieren (*), waarvan alleen de evenredigheid der phosphoorzure kalk grooter is bij deze laatsten dan bij de plant-etende dieren. Dezelve ontwikkelen zich zelfs in de longen van den Aap, gelijk zulks bewezen wordt door een stuk, hetwelk in het pathologisch kabinet te *Alfort* aanwezig is, en door het fraaije werk van den Heer DEGENETTES over het *stelsel der watervaten*. Deze schrijver verzekert, dat bijna al de dieren van

---

(*) Van zoodanige longen van eenen Hond bezitten wij fraaije voorwerpen in de ziektekundige verzameling onzer Vee-artsenijschool. N.

dit geslacht, welke naar *Engeland* worden overgebragt, aan de tering sterven, en dat zulks insgelijks het geval is met de negers, die in dit land hun verblijf houden, (*Journal Pratique et Médecine Vétérinaire*, 1826, n°. 1. p. 45).

---

16. INVLOED VAN LOOD-DAMPEN OP DE
HUISDIEREN.

Er bevindt zich, te *Tours*, eene fabriek van menie of roode lood-kalk, waarin vele menschen en eenige Paarden werken. Alle jaren worden er meerdere personen in het Hospitaal opgenomen en behandeld, welke in deze fabriek werkzaam zijn geweest, bij wie zich al de verschijnselen vertoonen, aan het lood-koliek eigen. De Paarden der fabriek worden weldra door de pijpende dampigheid of het snuiven (*le cornage*) aangedaan. De ademhaling, welke snorkende wordt, wanneer het dier in sterke beweging wordt gebragt, wordt meer en meer moeilijk; en indien men het Paard wil behouden, is men verpligt de luchtpijp-snede in het werk te stellen, en eene opening te onderhouden, door middel eener ruime buis. (Zie blz. 341—351, 385, 441). Alsdan verdwijnen alle toevallen; de ademhaling wordt geregeld en gemakkelijk, zoodat deze Paarden, in volle kracht zijnde, de zwaarste vrachten door de stad trekken.

De Heer PÉCARD-TASCHEREAU, Directeur van de

gemelde inrigting, heeft geene andere toevallen bij de Paarden waargenomen; maar de katten, welke eenigen tijd in het huis, en vooral in de werkplaatsen verblijven, worden spoedig aangedaan door stuiptrekkingen, waaraan zij binnen kort sterven. Het is jammer, dat men niet eenige openingen der gestorvene dieren heeft in het werk gesteld, welke niet minder nuttig voor den Geneesheer, dan voor den Vee-artsenijkundigen zouden zijn geweest. Wij voegen hier als iets zeer opmerkelijks bij, dat de Honden van het huis, en der werklieden, die dikwijls hunne meesters in de werkplaatsen volgen, nimmer dergelijke uitwerkingen ondervinden.

De invloed der loodbereidingen op het zenuwgestel is zeer aanmerkelijk. Hoe dikwijls ziet men niet, dat schilders, potwerkers enz. dan eens aan geweldige koliekijsen, dan aan stuip-trekkingen lijden? Wie heeft niet de wreedste zenuw-pijnen waargenomen, waaraan zij onderhevig zijn, en de verlammingen, welke nog gevaarlijker zijn te achten?

Ik heb, zegt de Heer TROUSSEAU, schrijver van dit berigt, een' jongen glaswerker gezien in het Hospitaal, te *Tours*, welke eerst behandeld werd wegens het lood-koliek, en die, in de volgende aanvallen, eene ongemeene moeilijkheid ondervond in de ademhaling, hoewel het weefsel der longen volkomen onaangedaan was. Waarschijnlijk hing de ziekte bij dezen lijder af van eene onvolkomene verlamming der spieren van

het strottenhoofd, overeenkomende met die, waardoor de Paarden de pijpende dampigheid verkrijgen, als dezelve aan de inademing van lood-uitvloeiselen (*emanations saturnines*) worden blootgesteld.

Het is opmerkenswaardig, dat men inwendig zeer groote giften van loodbereidingen kan nemen, zonder dat dezelve gevolgen van dezen aard teweeg brengen. Er zijn menschen, die, gedurende den loop eener ziekte, tot meerdere oncen, *azijnzuur lood* hebben ingenomen, zonder daarvan die uitwerkingen te ondervinden, waarvan hier gesproken wordt (*). De Heer

---

(*) Indienal zulke sterke giften des *azijnzuren loods*, in enkele gevallen, zoo schadeloos verdragen werden, als hier wordt opgegeven, zoo mogen zulke voorbeelden ons geenszins tot eene stoute toediening der loodmiddelen verleiden, daar somwijlen ook geringere giften hoogst nadeelige uitwerkingen teweegbrengen. Ik herinner mij eenmaal te hebben waargenomen, dat een lijder, aan wien slechts weinige greinen *loodzuiker*, in zeer verdeelde giften, tegen de valende ziekte waren gegeven, door hevige koliek-pijnen werd aangedaan, gevolgd van eene verlamming der bovenste ledematen, waarvan hij eerst na langen tijd werd hersteld.

De nadeelige uitwerkingen van de lood-middelen op de Huisdieren zijn ook van elders bekend. In de *Edingburger Proeven* van 1761 wordt vermeld, dat ook de dieren, welke zich in de nabijheid van smelthutten, waarin lood gegoten wordt, ophouden, even als de menschen, door het lood-koliek worden aan-

PÉCARD-TACHEREAU gaf eene groote hoeveelheid *menie* aan katten, zonder dat bij deze zoodanige verschrikkelijke stuipen werden teweeggebracht,

---

gedaan, en dat dezelve door de dampen, die uit dezelve opstijgen, zijn gedood geworden. Zelfs de kruiden, aldaar groeiende, welke, door deze dampen, eene blaauwachtige kleur verkrijgen, waren dezelve nadeelig.

Volgens het berigt van een Engelsch Geneesheer, met name PERCIVAL, bragten de weiden, waarop water vloeide, dat met lood-deelen bezwangerd was, bij de Paarden en Runderen, op dezelve grazende, het lood-koliek met verstopping te weeg. (Zie ZIFF, *Lehrbuch der Krankheiten der Thiere und besonders der Pferde*, Mannheim 1807, Th. II. s. 141).

HURTREL D'ARBOVAL (*Dict. de Médec. et de Chir. Vétér.* Tom. I, p. 313.) zegt, dat de Honden der schilders aan het lood-koliek onderhevig zijn. En de nadeelige uitwerkingen van de loodkalken op deze dieren worden insgelijks bevestigd door GOHIER, (*Mémoires et Observations, etc.*, Tom. I. p. 409 en 410), die, door het ingeven van eene zekere hoeveelheid goudglit (*oxydum semi-vitreum plumbi*), bij eenen Hond het lood-koliek teweeg bracht, waaraan het dier stierf. Hij vond bij de opening geene de geringste sporen van ontsteking in de maag of darmen, doch de maag werd bevonden zamengetrokken en als uitgedroogd te zijn en, zoo zeer verkleind, dat dezelve nauwelijks het tiende gedeelte besloeg van den omvang, welke zij gewoonlijk bezit. Het lood in den metaalstaat bracht volstrekt geene verschijnselen van vergiftiging voort, hoewel eene hoeveelheid van meer dan drie oncen, ja zelfs aan eenen Hond, zes oncen loodvïjtsel waren ingegeven.

dat zij daardoor stierven, zooals plaats vond, indien zij zich slechts eenige dagen in de werkplaatsen, alwaar het lood-oxyde bereid wordt, ophiielden.

—*—

17. EENE, AAN HET MONDZEER DER DIEREN
GELIJKE, ZIEKTE BIJ MENSCHEN.

Ten zelfden tijd, dat in de omstreken van het gebied der Regering van *Frankfort*, in 1820, het mond- en klaauw-zeer onder de Huisdieren heerschte, werd ook onder de menschen eene ontsteking van het tandvleesch, der tong, en van al de inwendige deelen van den mond waargenomen. Afvoerende middenzouten deden daartegen de beste diensten. (RUST, *Magazin für die gesammte Heilkunde*, B. XIII, 2).

Hetzelfde is meermalen opgemerkt. In het jaar 1778, heerschte er eene spruw-ziekte, in de omstreken van *Weenen*, onder de menschen en het vee. Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze ziekte uit gemeenschappelijke oorzaken, op den mensch en de dieren werkende, kan worden voortgebracht. Men wil evenwel ondervonden hebben, dat de melk van koeijen, die aan het mondzeer lijden, somwijlen de eigenschap verkrijgt van de spruw bij den mensch te veroorzaken, wanneer dezelve door dezen tot voedsel gebruikt wordt. PAULET verhaalt, dat bij het mondzeer, hetwelk, in het jaar 1764, te *Nordhausen* en deszelfs omstreken,

algemeen onder de Huisdieren heerschte, de melk der zieke koeijen, als zij op het vuur werd gebragt, tot kaas stolde, hare natuurlijke vlocibaarheid miste, eenen onaangenaamen reuk bezat, en bij de dieren, zoowel als bij de menschen, die dezelve nuttigden, spruw in den mond veroorzaakte.

De laatsten, door deze ziekte aangedaan wordende, ondervonden mocijelijkheid in het doorzwelgen, ja somwijlen was de slikking onmogelijk, terwijl daarmede eene brandende hitte in de keel gepaard ging, Gorgel-dranken met *rozenhoning*, en inwendig *rhabarber* met *electuarium lenitivum* namen deze toevallen weg. (*Beyträge zu einer Geschichte der Viehseuchen*, enz. 1. Th. s. 272). Van soortgelijke verschijnselen maakt ook SAGAR gewag. (*Libellus de aphthae pecorinis, Viennae* 1765). N.

---

18. BUITENGEWONE VRUCHTBAARHEID EENER KOE.

In het *Bulletin des Sciences Médicales*, Fevrier 1828, vinden wij medegedceld, dat eene koe negen kalveren ter wereld bragt, in drie dragten, in de jaren 1817, 1818 en 1819. Al deze kalveren, met uitzondering van twee der eerste dragt, werden door de moeder gezoogd. Volwassen zijnde geworden, werden dezelve dragtig, maar zij bragten slechts één jong op eens ter wereld, zoo als zulks gewoonlijk plaats heeft.

De waarheid dezer zaak wordt bevestigd door eene verklaring van den Heer CLEMENT, Maire van *Lusigny*, arrondissement de *Troyes (Aube)*, zijnde de plaats, alwaar dezelve is waargenomen. Men heeft de mededeeling ontvangen van den Hoogleeraar DE BLAINVILLE.

---

19. TWEE AAN ELKANDER GEGROEIDE KALVEREN.

De Vee-Arts R. WANINGEN te *Ommen*, in de Provincie *Ooerijssel*, heeft aan de Vee-artsenij-school gezonden het opgezette voorwerp van een merkwaardig wanschepsel, zijnde een dubbeld kalf, waarvan door hem op den 19 Februarij dezes jaars, eene koe, ter gemelde plaats, op eene kunstmatige wijze, is verlost. Hetzelve bezit twee koppen en halzen, tot de borst van een gescheiden, vier beenen en twee volkomene staarten. Bij de opening werd, volgens de mededeeling van genoemden Vee-arts, bevonden, dat er twee volkomene wervel-kolommen aanwezig waren, welker doornvormige uitsteeksels, aan derzelve einden, door zamen-groeiing waren vereenigd. Langs iederen hals liep eene slikbuis en eene luchtpijp, welke in hare bijzondere maag en longen overgingen. — Het hart en de lever waren mede dubbeld. Omtrent de gesteldheid der overige deelen ontbreekt het voldoende berigt. De twee aars-openingen doen evenwel veronderstellen, dat de darmbuis ook dubbeld zal bestaan hebben.

20. WANSCHAPEN LAM, ZIJNDE VOOR EEN GEDEELTE
 DUBBELD; — KALVEREN MET GEMIS VAN EEN
 ACHTERPOOT EN HET HEUPBEEN, EN VAN
 EEN VOORPOOT MET HET SCHOU-
 DERBLAD.

Van den Vee-arts B. J. C. REINDERS, te *Zalt-
 Bommel*, ontving de Vee-artsenijschool:

1°. Een wanschapen zwart lam, hebbende één oog, vier ooren, zonder mond en aangezigt, acht pooten, en twee staarten. Van de onware ribben af is het ligchaam verdeeld, zijnde de dubbelingen met de borstbeenderen te zamen gegroeid. Dezelve zijn van het mannelijk geslacht.

2°. Een voldragen kalf, bij hetwelk het linker achterbeen met het ongenaamde been ten eenemale ontbreekt. Ter plaatse van dit lid had zich de huid tot eenen zak uitgezet, waarin de buiks-ingewanden voor een gedeelte bevat waren. Hetzelve kwam dood ter wereld.

Wij hebben een voldragen en wel gevoed kalf verkregen, zijnde te *Amerongen* gevallen, waarbij het regter voor-been benevens het schouderblad gemist worden. Hetzelfde leefde aan de Vee-artsenijschool ongeveer elf weken, onder sterk toenemenden groei, toen het plotseling aan eene hevige ontsteking der inwendige deelen stierf.

21. AANMERKELIJK VERHARD GEZWEL, WEGGENOMEN
UIT DEN UIJER EENER DRAGTIGE KOE.

De Vee-arts H. S. WAGENAAR, te *Leeuwaarden*, heeft aan eene koe, welke in de zesde maand zwanger was, een aanzienlijk verhard of scirrheus gezwel uit den uijer weggenomen, hetwelk met eene sponsieuse uitgroeiing en stinkende ettering gepaard ging. Hetzelve was eerst ontstaan door verzuim van de koe goed uitmelken, waardoor harde klonters en ontsteking in het deel werden geboren. — De eigenaar besloot, volgens de onvoorzigtige en wreede handelwijze veler landlieden, den tepel met eene stoute hand aftesnijden, ten einde aan de stoffe uitgang te verschaffen.

Deze operatie bragt nogtans geenszins de verwachte uitwerking te weeg. Het dier, eenige dagen aan zich zelf overgelaten zijnde, nam het gezwel in hardheid en omvang toe. — Door het besmeren met *laurier-olie* en *heemstzalf* werd hetzelve tot rijpheid gebragt, en bij het openbreken ontlasteden zich ten minste acht of negen oude ponden etter. Dan, niettegenstaande men nu het vooruitzicht meende te kunnen hebben, dat het gezwel tot ontbinding en de verzweering tot heeling zoude worden gebragt, vond zulks geene plaats. — De uijer werd op nieuw hard, en de zelfstandigheid van denzelfden groeide uit den

afgesneden tepel weelderig uit; de verharde massa nam tot eene buitengewone grootte toe, zoodat het noodzakelijk werd het ziekelijk gedeelte des uijers weg te nemen. Hetzelve, door middel der bistourie uitgedeld zijnde, woog vijf oude ponden. — De wond werd geregeld tot genezing gebragt, waarop het beest, dat zeer mager was geworden, begon te groeijen. — Het gezwel, bezittende eene vrij vaste, talkaardige, hoedanigheid, is aan de Vee-artsenijschool, door den genoemden Vee-arts, ten geschenke gezonden, om in de verzameling der ziektekundige voorwerpen te worden bewaard. Hij meldt nog eenmaal dezelve operatie aan een Schaaap met denzelfden gelukkigen uitslag te hebben verrigt.

---

22. BIJDRAGE TOT DE VERZAMELING VAN VER-
LOSKUNDIGE VOORWERPEN.

Door den Heer VAN DER LINDT, Apothekar te *Bodegraven*, werd ons geschonken de vrucht van een Paard, van tusschen de 3 en 4 maanden oud.

Ik neem de vrijheid mijne Landgenooten, inzonderheid de vaderlandsche Vee-artsen, die in de gelegenheid zijn soortgelijke of andere belangrijke voorwerpen te verkrijgen, nittenoodigen, om de loffelijke voorbeelden te volgen van hen, die door het zenden van de genoemde

stukken hunne belangstelling in 's Rijks Vee-artsenijschool toonen; zullende elke bijdrage, welke van eenige aangelegenheid kan geacht worden, dankbaar worden aangenomen. N.

---

23. PAARDE-VOETEN MET MEERDERE VINGE-
REN, DOOR EEN VLIJS VEREENIGD.

In de verzameling van den Heer BREDIN, Directeur der Vee-artsenijschool te Lijon, bevindt zich de vrucht van een Paard met meerdere vingeren (*cheval polydactyle*). Hetzelve is 8 of 9 maanden oud. Het werd eerst in wijngeest gezet, doch toen er uitgenomen en droog bewaard. De voorbeenen alleen zijn veelvingerig, eindigende de linker voet in drie, nagenoeg even lange, vingeren, doch de rechter slechts in twee (*Annales de Sciences Naturelles*, 1827. Tom. XI. Juin, p. 224.) (*).

DERDE ALGEMEENE EXAMEN,
GEHOUDEN AAN 'S RIJKS VEE-ARTSENIJ-
SCHOOL, OP DEN 28, 29 EN 30 JULIJ 1828.

De Commissie, te wier overstaan het examen werd afgenomen, bestond uit de Heeren G. VRO-

---

(*) In de verzameling van ziektekundige voorwerpen onzer Vee-artsenijschool, bezitten wij eenen schaaps-
poot met drie volledige vingeren.

LIK, Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Koninklijk Institut, en Hoogleeraar aan het Athenaeum te *Amsterdam*, G. H. WACHTER, Doctor in de Genees- en Heelkunde, Lijf-Chirurgijn van Z. M. den Koning, te 's *Gravenhage*, J. BODEL, Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Voorzitter van de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in *Zuid-Holland*, te *Dordrecht*, J. WOLTERBEEK, Hoogleeraar in de Geneeskunde aan de Hoogeschool, te *Utrecht*, benoemd door Zijne Excellentie, den Minister van Binnenlandsche Zaken, en den Heer M. F. N. COLSON, Chirurgijn Majoor bij het Regiment Hussaren n°. 8, benoemd door Z. K. H. Prins FREDERIK, Commissaris Generaal van Oorlog.

Tien kweekelingen, die hunnen leertijd volbragt hadden, werden door de Hoogleeraren onderzocht. Daar alle voldoende blijken van bekwaamheid in de verschillende vakken der Vee-artsenijkunde aan den dag hebben gelegd, zijn dezelve, op den 31 Julij, bij monde van den Hoogleeraar-Directeur, tot Vee-artsen van de eerste en tweede klasse bevorderd.

Aan deze Vee-artsen, wier namen hier volgen, zijn, door Z. Exc. den Minister voornoemd, op voordragt van den Heer Referendaris, Inspecteur Generaal, belast met de waarneming der Administratie voor de Nationale Nijverheid, de plaatsen aangewezen, alwaar zij,

onder genot der toegestane jaarwedden, zich met de woon zullen moeten vestigen, als:

In Limburg,

Aan TH. BILLEKENS, *Vee-arts van de eerste klasse*, in de stad Weert;

Aan W. J. STAMS, *Vee-arts van de eerste klasse*, in de stad Hasselt;

In Luik,

Aan P. J. A. PETRIJ, *Vee arts van de eerste klasse*, te Mounalle;

In Henegouwen,

Aan S. A. DUPONT, *Vee-arts van de eerste klasse*, in de stad Gosselies;

In Zuid-Holland,

Aan CH. TH. LE COMTE, *Vee-arts van de eerste klasse*, te Giessen-Niekerk;

In Vriesland,

Aan P. L. KIJLSTRA, *Vee-arts van de eerste klasse*, te Heeren-Veen;

In Noord-Brabant,

Aan G. BOUMANS, *Vee-arts van de tweede klasse*, te Vortum;

In Overijssel,

Aan E. VEENHOVEN, *Vee-arts van de tweede klasse*, te Raalte.

Zijnde A. AALBERS, bevorderd tot Vee-arts van de eerste, en CH. VAN STEENACKER, tot Vee-arts van de tweede klasse, die van wege het Departement van Oorlog aan de Vee-artsenijschool waren opgeleid, door Z. K. H. den Commissaris Generaal van Oorlog, aangesteld tot Adjunct-Paarden-Artsen bij 's Lands Armees.

 VERPLAATSINGEN VAN VEE-ARTSEN.

Bij besluit van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 25 Mei 1827, is de Vee-arts o. KOOPMANS verplaatst van *Oosterlittens* naar *Dronrijp*, in de Provincie *Vriesland*; bij besluit van den 30 Augustus 1828, de Vee-arts J. F. W. KORNDÖRFFER, van *Giessen-Niekerk*, in *Zuid-Holland* naar *Rotterdam*; en, bij besluit van den 18 September 1828, de Vee arts J. E. VAN HERTSEN van *Boom* naar *Sandoliet*, in de Provincie *Antwerpen*.

OPGAVE

VAN

VEE-ARTSENIJKUNDIGE
WERKEN.

FRANSCHÉ WERKEN.

Traité analytique de médecine légale vétérinaire, contenant: 1°. les principes généraux de la médecine légale vétérinaire, 2°. un extrait de la médecine légale vétérinaire de *F. Toggia*, trad. de l'Italien, par *J.-B.-C. Rodet*, Paris, 1827, in 12. Prix. 4 fr. et 5 fr. franc de port.

Conjectures sur l'origine ou l'étymologie du nom de la maladie dans les chevaux sous le nom de *fourbure*, aux quelles on a ajouté des notes bibliographiques sur quelques anciens ouvrages de vétérinaires; par *M. Huzard*, de l'Institut Royal de France, Paris 1827, in 8vo, Prix. 1 fr. 25 c. et 1 fr. 35. c. franc de port.

Précis nosographique des indigestions et coliques dans les animaux domestiques; contenant les causes, les symptômes, le traitement et les moyens préservatifs propres à chacune de ces affections. Par *J.-B.-S. Everts*. Paris, Arras, 1827 in 12. prix 5 fr. et 3 fr. 50c. franc de port.

Guide du vétérinaire et du maréchal pour le ferrage des chevaux et le traitement des pieds malades; traduit de l'Anglais de *Goodwin*, par *M. M. O. et B.* avec des notes de *M. Berger*. Paris 1827, in 12. prix 4 fr. 50 c. carton,

Polagonii Veterinaria ex richardiano codice descripta et à mendis purgata a Josepho Sarchiano, nunc primum edita cura C. Cionii; accedit Sarchiani versio italiana, Florentiae 1828, in 8. prix, 8 fr. et 9 fr franc de port.

Le Chasseur Médecin, ou Traité complet sur les maladies du chien; par Francis Clater. Traduit de l'Anglais sur la 25. édition; par M. M. D. O. R. Paris 1827, in 18. prix 2 fr. en 2 fr. 50 c. franc de port.

Pharmacie vétérinaire, chimique, théorique et pratique, à l'usage des élèves, des artistes et des propriétaires, etc. par Lebas; quatrième édition. Paris 1827. Prix 7 fr. et 9. fr. franc de port.

Traité des chiens de chasse, contenant l'histoire générale de l'espèce, les soins à prendre pour faire des élèves, croiser les races, entretenir une meute en santé et guérir les maladies. Paris 1827, in 8. avec 16 pl. Prix 6. fr. et 7. fr. 25 c. franc de port.

Traité des hernies inguinales dans le cheval et autres monodactyles; par Girard, Directeur de l'Ecole Royale Vétérinaire d'Alfort, etc. Paris, 1827, in 4, avec sept grandes planches lithographiées Prix, 15 fr. et 16 fr. franc. der port.

Avec les planches cartonnées séparément, 17 fr.

Traité des articulations du cheval, par F.-J.-J. Rigot, Paris 1827, en 8. Prix 2 fr. 50. c. et 5 fr. franc de port.

Journal de Médecine Vétérinaire et comparée. Paris 1827.

Journal Pratique de Médecine Vétérinaire. Paris 1827.

HOOGDUITSCH E WERKEN.

Brandt, Dr. J. F. und Dr. J. T. G. Ratzeburg, Getreue Darstellung und Beschreibung der Thiere, die in der Arzneiwissenschaft in Betracht kommen, 1stes

Heft. gr. 4 (5 B. und 3 fein illum. und 2 schwarze Kupfertaf.) Berlin 1827. In umschlag. n. 1. Thl. 14 gr.

Carus, Dr. C. G. Erläuterungstafeln zur vergleichenden Anatomie, Heft. 11. enthalend auf IX Kupfertaf. die Erläut. der sceletbildungen in den verschiedenen Thierklassen. Mit deutschen oder latein. Text. gr. Roy-fol. (9 B.) Leipzig 1827.

$7\frac{1}{2}$ Bogen Text zum 1sten Hefte werden an die Besitzer gratis ausgegeben. — Dies werk erscheint nicht mehr mit französ. Text.

Franque Dr. J. B. Die Seuche unter den Füchsen und andern Raubthieren in den J. 1823 bis 1826, nebst Bemerkungen über die ursprüngliche wuthkrankheit der Thiere 8 (12 B.) Frankf. 1827. 21 gr.

Gurlt, Dr. E. F. Anatomische Abbildungen der Haus-säuge-Thiere, 7te Lief. Text. Bogen, 20—21. Tafel. 61—70. gr. Fol. Berlin 1826, 2 Thal. 12. gr.

8ste Lief. Text. Bogen 22—23. Tafel. 71—79. gr. Fol. Berlin 1827.

Hoffmann, Dr. J. A. Rabiei caninae ad Celsum usque historia critica, 8 maj. (4 Bog.) Lipsiae 1827.

Huzard, Sohn., Nachrichten über einige Pferde-Racen, Gestüte u. Remonten im oesterreich. Kaiserthum. Aus d. Franz. mit kurzen historischen berichtigenden u. erläut. Anmerk. von J. B. Müller, gr. 8. ($6\frac{1}{2}$ Bog.) Wien. 1827. 19 gr.

Jahrbuch für Pferdezucht, Pferdekenntniss, Pferdehandel, die militär Campagne-schul- und Kunstreiterei und die Rossarzneikunst in Deutschland und den angrenz. Ländern, auf d. J. 1827. herausg. von S. von Tennecker, 4r Jahrg. Mit des herausg. Portr. 12. (21 Bog.) Ilmenau 1 Thl. 8 gr.

Klatte, die von mir erfundene Pferde-Dressur-Maschine (Spanische Reiter), und ihre Anwendung zur

Bearbeitung und Biegsammachung starrhälsiger, hartmäuliger und verdorbener Pferde, in Bildern aus der Erfahrung dargestellt. Mit 1 Zeichnung. 8. ($12\frac{1}{2}$ B.) Berlin 1827. 1 Thl.

Laubender, D. B. Prodomus einer polizeilich-gerichtlichen Thierarzneikunde, oder Handbuch der gerichtlichen Thierheilkunde, 2te verm. u. verb. Aufl. bearb. von *J. F. C. Disterichs*, gr. 8. (14 B.) München 1827, 1 Thl. 4 gr.

Peterka, J. Gründl. u. kurzgefasste Darstellung der Verschied. Arten von Knochenbrüchen u. Hufkrankheiten unserer Landwirthschaftl. Haus- und Nutzthiere, um sie mittelst einer neuen, zweckmäss. und individuell stehenden Schwebemachine leicht und sicher zu heilen u. s. w. Mit 4 Steintaf., die Schwebemachinen vorstellend. gr. 8. (3 B.) Prag. 16 gr.

Tiedemann, Fr und *L. Gmelin*, Die Verdauung nach Versuche. In 2 Bänden, 1r. Bd. gr. 4. (52 B.) Heidelberg 1826; 4 Thl. 2r Bd. gr. 4. (56 B.) Heidelberg 1827, 3 Thl.

Am-pach D. J. G. v., über die Natur, Erkenntnismittel, Heilart, und Vorbauung der Drehkrankheit der Schafe. Ein versuch zur Beantwortung der, von der K. K. Landwirthschafts-Gesellschaft in Wien ausgesetzten Preisfragen. (Mit einem Preisantheile und der Ehren-Medaille der Gesellschaft ausgezeichnet), gr. 4. (12 B.) Wien, 22. gr.

Charpet, D. Die Wirkung des Opium und seiner constituirenden Bestandtheile auf die thierische Oekonomie, durch Beobachtungen und versuche an Menschen und Thiere dargestellt. a. d. Franz. von . . . f. gr. 8. ($15\frac{1}{2}$ B.), Leipzig. 1. Thl.

Geheimnisse, enthülte, aller Handelsvortheile und Pferde-Verschönerungskünste der Pferdehändler. Aus den Papieren des verstorb. israelitischen Pferdehändlers *Abr. Morgens* in Dessau. Nebst einem Anhang über

die leichteste u. einfachste Art des Englisirens, u. die für den Händler daraus erwachsenden Vortheile, 2te verb. Aufl. gr. 8. ($12\frac{1}{2}$ B.) Ilmenau 1827. 1. Thl.

Gurlt Dr. *E. F.* Anatomische Abbildungen der Haus-Säuge-Thiere, 9te Liefer. Text. Bogen 24—25. Tafel 80—90. gr. fol. Berlin 1827. 1. Thl. 12 gr. oder 1. Thl. 15 gr.

Hörman, Prof. *J.* Die Lämmerruhr oder die brandige Gedärmentzündung neugeborner Lämmer, ihre Vorbanung und Heilung. Nach eigenen Beobachtungen dargestellt. gr. 15. ($3\frac{1}{2}$ B.) Wien. 8 gr. oder 10 gr.

Notter, Dr. *Fr.* De qualitibus parentum in sobolem transeuntibus, praesertim ratione rei equariae. Dissert. 4 maj ($9\frac{1}{2}$ B.) Tubingae, 12 gr.

Rychner, *J. J.*, Versuch durch mehrere Vorslage mittelbar dem Wesen der Hundwuth näher zu kommen. Oder Beantwortung der von der Medicinisch Chirurg. Gesellschaft des Kanton Zürich aufgestellten Preisaufgaben über Hundswuth. (Gekrönte Preisschrift) gr. 8. ($3\frac{1}{2}$ B. und 4 Steintaf.) Aarau 1827. 6 gr.

Schwab, Dr. *K. L.* Lehrbuch der Allgemeinen Pathologie der Hausthiere, 5te verb. Aufl. gr. 8 (11 B.) Munchen 1827, 18 gr.

Tennecker, *S. v.*, Beobachtungen und Erfahrungen über die Erkenntniss, Ursachen, Verlauf, und Cur der Kolik bey Pferden, 8. ($3\frac{1}{2}$ B.) Altenburg, 6 gr.

Zhuber, Dr. *A.*, Neue Versuche an Thieren und deren Resultate über die Wiedererzeugung der Arterien, mit beygefügtten Bemerkungen darüber. Mit 3 lithogr. Taf. gr. 8. ($3\frac{1}{2}$ B.) 18 gr.

ENGELSCHER WERKEN.

James White, a treatise of Veterinary Medicine, vol. II., containing the Materia Medica, Dietetica and the Pharmacopoea, Fifth Edition, 12°, price 6 s. 1827.

James White, a compendium of the Veterinary Medicine, 14 Edit. 4 vol.

NEDERDUITSCHÉ WERKEN.

Dutoict, Em. Heelkunst der Paerden, hunne natuer, eigenschappen, ziekten, genees-middels, enz.; ook handelende van alle andere. Huijsdieren, Ossen, Koeijen, Schaepen, Honden enz. werk, ten behoeve van alle Vee-meesters, Paerden-smits, Landslieden; te Gend, bij Joff. Mestre, 1827.

Dieterichs, J. F., Handboek der Vee-artsenijkundige Heelkunde, of de kunst, om de uitwendige ziekten der Paerden en van andere Huisdieren te kennen en te genezen, naar den tweeden, vermeerderden en verbeterden, druk uit het Hoogduitsch vertaald, door *J. W. A. Hart* en *G. Kylstra*, met eene voorrede en eenige aanteekeningen door *Dr. A. Numan*, Directeur en Hoogleeraar aan 's Rijks Vee-artsenijschool, enz. te Utrecht; te Groningen bij *R. J. Schierbeek*, 1827. f 9, 50.

INHOUD.

Uittreksel uit het verslag der werkzaamheden aan de Vee-artsenijschool te *Alfort*, over het jaar 1820—21, door den Hoogleraar GIRARD de zoon.

Weekheid en veranderde kleur des ruggemergs bij Runderen en een Paard, aan de dolheid gestorven, door den Hoogleraar DUPUIS. . . . blz. 336.

Weekwording van het Ruggemerg bij Paarden, gestorven aan den maag-koller (*vertige abdominal*), door den Vee-arts DUPUIS. . . . . blz. 337.

Proeven omtrent de uitwerkingen, gevolgd na het doorsnijden van verschillende takken der aangezichts- en bovenkaaks-zenuwen. . . . . blz. 338.

Bijvoegsel van den Redacteur. . . . . blz. 338.

Herhaling van vroegere proeven over het afsnijden der long-maagzeruwen, door den Hoogleraar DUPUIS. . . . . blz. 341.

Bijvoegsel van den Redacteur, bevattende aanmerkingen en eene waarneming omtrent het blazen (*le cornage*). . . . . blz. 343.

I N H O U D.

- Vergelijkend onderzoek van het aderlijke en slag-
aderlijke bloed, na de afsnijding der long-maag-zenu-
wen en groote tusschenribbige zenuwen, door LAS-
SEIGNE. . . . . blz. 351.
- Aanmerking van den Redacteur. . . . . blz. 352.
- Uitwerking van het wegnemen der hals-zenuw-knoopen
bij een Paard, door den Hoogleraar DUPUI. blz. 352.
- Scheikundig onderzoek der hals-zenuw-knoopen, door
den Heer LASSEIGNE. . . . . blz. 353.
- Scheikundig onderzoek der zwarte gezwellen (*tu-
meurs noirs, melanosis*), door denzelfden. blz. 354.
- Bijvoegsel van den Redacteur omtrent den aard en de
verschijnselen dezer ziekte. . . . . blz. 354.
- Scheikundig onderzoek der stoffe uit de longen eener
koe, gestorven aan de knobbelachtige tering (*la pom-
melière*), door den Heer LASSEIGNE. . . . . blz. 359.
- Proeven om de hoeveelheid dampkrings-lucht te be-
palen, welke er vereischt wordt om in de halsader van
een Paard te worden gebragt, ten einde den dood te
veroorzaken, door den Hoogleraar DUPUI. blz. 360.
- Waarnemingen en proeven omtrent het bersten der
maag bij Paarden, door denzelfden. . . . . blz. 361.
- Bijvoegsel van den Redacteur. . . . . blz. 362.
- Openingen van Runderen, gestorven aan ontste-
king van het hartzakje, door den Hoogleraar DU-
PUI. . . . . blz. 369.

I N H O U D.

Hoefbeslag en Geregtelyke Vee-artsenijkunde.

Het hoefbeslag bezit in Frankrijk de meeste volkomenheid. . . . . blz. 370.

Bijvoegsel van den Redacteur. . . . . blz. 371.

Nuttige aanwending van het pantoffel-ijzer. blz. 373.

Opmerking omtrent de buitengewone brosheid der beenderen bij de dieren, door den Hoogleeraar DUFUI. . . . . blz. 373.

Overeenkomst van den Worm (*farcin*) met scrophulziekten, hieruit afgeleid, door denzelfden. blz. 374.

Verscheuring van de vliezen der maag en van de dikke darmen niet zeldzaam bij eenhoevige dieren. blz. 374.

Waarnemingen daaromtrent door den Hoogleeraar BARTHELEMIJ. . . . . blz. 375.

Practische Waarnemingen.

Waarnemingen omtrent eene ziekte onder de Lammeren, voortvloeiende uit eene belette spijsvertering (*indigestion laiteuse*), door den Heer BARTHELEMIJ de jonge. . . . . blz. 378.

Zinkings-ziekten bij het Paard, zijnde de uitwerking eener veranderlijke luchtgesteldheid in 1820. blz. 379.

Kollerachtige aandoeningen, ten gevolge der sterke hitte in Julij 1821, bij de Paarden. . . . . blz. 379.

Maagontsteking (*rage mûe*) bij den Hond. blz. 379.

I N H O U D.

Bijvoegsel en waarnemingen van den Redacteur. blz. 380.

Werkzaamheid der ontlastende middelen, en schadelijkheid der sterke opwekkende middelen, in de zoogenaamde *Honde-ziekte*, door den Heer BARTHELEMIJ. . . . . blz. 383.

Bijvoegsel en waarnemingen van den Redacteur. blz. 384.

Nuttigheid der aanwending van den *onder-zwavel-waterstofzuren spiesglans*, tegen den Droes, en den Worm, door den Heer BARTHELEMIJ. . . . . blz. 385.

Eene Merrie, sedert drie jaren, aan de pïpende dampigheid lijdende, en door middel der luchtpijpsnede in het leven gehouden, door een toeval gestorven. . . . . blz. 385.

De luchtpijpsnede aangewend bij eenen Hond. blz. 386.

Waarnemingen omtrent eene inëenschuiving der darmen bij een Paard. . . . . blz. 387.

Kolieken uit ophooping van drekstoffen (*coliques stercorales*) inzonderheid eigen aan oude Paarden. blz. 387.

Doodelijke ontsteking van het borstvlies, ten gevolge eener, niet ontdekte, verwonding van het borstbekselsel. . . . . blz. 388.

Afscheuring der doorborende spier, het gevolg van hevige ontsteking, en de pees dezer spier plaats hebbende. . . . . blz. 388.

Doodelijke belediging van een Paard, door een slag van den boom des rijtuigs veroorzaakt. . . . . blz. 389.

I N H O U D.

Beleediging van een Paard, door het vallen op eene egge. . . . . blz. 390.

Kanker-gezwel in de maag bij het Paard. blz. 391.

Ondervinding van den Heer BARTHELEMIJ, omtrent de afsnijding van de zool-zenuw (*neurotomie*), bij langdurige kreupelheden, in den voet huisvestende, bij het Paard. . . . . blz. 391.

Aanmerking van den Redacteur. . . . . blz. 392.

MEDEDEELINGEN (*Correspondance.*)

Mededeeling omtrent de schaaps-pokken en het voordeel der inënting. . . . . blz. 392.

Mededeeling omtrent eene nieuwe worm-ziekte, bestempeld met den naam van *zenuw-aandoening* (*mala-die vermineuse*), van de *trillende* of *beefziekte* (*mala-die tremblante*), welke zich onder verscheidene schaaps-kudden heeft geopenbaard. . . . . blz. 393.

Vergelijking dezer ongesteldheid met de ziekte der Schapen, welke in ons land voorkomt onder den naam van de *schuur* of de *schuring*, door den Redacteur. blz. 397.

Mededeeling omtrent den heerschenden, doch niet besmettelijken *anthrax* of *charbon*, en de gelukkige aanwending der steensnede, bij een Paard, door CLY-CHY, Vee-arts te *Allaine*. . . . . blz. 399.

Mededeeling van den Opper-Vee-arts MAURICE, te *Metz*, omtrent den koller. . . . . blz. 399.

Mededeeling eener verhandeling van den Vee-arts

I N H O U D.

ROUFF, te *Abbeville*, omtrent de venerische ziekte (*syphilis*) bij Paarden. . . . . blz. 400.

Bijvoegsel en waarnemingen van den Redacteur. blz. 401.

Schedel-breuken bij Paarden. . . . . blz. 406.

Beroerte- en hersen-ontsteking zeldzaam bij het Paard; dezelve bepalen zich meest tot het rugge-
merg. . . . . blz. 407.

Uittreksel uit het verslag omtrent de werkzaamheden aan de Vee-artsenijschool te *Lijon*, over het jaar 1821, door den Hoogleeraar GROGNIER.

Ziektekundige Ontleedkunde.

Bevinding omtrent de inwendige deelen bij eenen Hond, die aan borstwaterzucht scheen te lijden. . . . . blz. 408.

Een gezwel aan de milt en vergrooting van dit deel, met etterzakken in hetzelfde, benevens een aantal steenen van verschillende groote in de nieren bij een, daaraan gestorven, Paard. . . . . blz. 410.

Practische ziektekunde.

Catarrhale aandoeningen, ten gevolge der veranderingen van den dampkring, in den herfst van 1821. . . . . blz. 411.

Builen (*échaubouloures*) op de lichamen der Paarden, toegeschreven aan het eten van nieuwe voeders, welke nog niet waren uitgebroeid. . . . . blz. 411.

Oogenblikkelijke beroerte (*coup de sang*), veroorzaakt door de zware hitte van den zomer, bij Paarden. . . . . blz. 411.

I N H O U D.

- Bijvoegsel van den Redacteur. . . . . blz. 412.
- Duizeligheid uit gastrische oorzaken (*vertiges abdominaux*), door het misbruik van zemelen. . . . . blz. 413.
- Aanmerking van den Redacteur. . . . . blz. 413.
- Gelukkige uitkomsten van de afsnijding der pees van de diepe spier (*muscle cubito-phalangiën en tibio-phalangiën*), bij Paarden. . . . . blz. 413.
- Bijvoegsel van den Redacteur. . . . . blz. 414.
- Opening der luchtpijp en het inbrengen eener blikken buis in dezelve, om het blazen (*corner*) te beletten bij zekere Paarden, benevens de redenen, waarom dit middel slechts voor een bepaalden tijd eene gunstige uitwerking kan teweeg brengen. . . . . blz. 414.
- Vruchteloze behandeling van den kwaden Droes met de *bijtende zoutzure kwik*. . . . . blz. 415.
- Nuttigheid der aanwending van den duivelsdrek tegen den *St. Vitus-Dans*, bij den Hond. . . . . blz. 415.
- Bijvoegsel en waarneming van den Redacteur. blz. 415.
- Genezing van de buikwaterzucht bij een' Hond, door de buiksteek. . . . . blz. 418.
- Genezing van eene soort van vochtig huid-uitslag (*dartres*), bij den Hond, door de aanwending van het *azijnzure lood* met eenige druppels *salpeterzuur*. blz. 418.
- Nadeelige uitwerking van zamengestelde en zware ijzeren verbanden, bij de behandeling van beenbreuken,

INHOUD.

bij de dieren. — Herstelling van twee beenbreuken van den voorarm bij Paarden. . . . . blz. 419.

Waarneming omtrent negentien Honden, welke van dolheid verdacht werden gehouden. Verschillende wijziging der hondsdolheid. Moeijelijkheid om het bestaan der ziekte te bepalen. . . . . blz. 420.

MEDEDEELINGEN (*Correspondance*).

Mededeeling omtrent eene soort van tusschenpoozende verstandeloosheid (*vésanie*), bij eene Merrie, nadat dezelve door eenen Hond was gebeten, welke verdacht gehouden werd van dol te zijn, door den Vee-arts BRAGORD, te *Grénoble*. . . . . blz. 422.

Mededeeling van den Vee-arts LAMI, te *Charlemont*, omtrent eene anthrax-aardige koortsziekte bij het hoornvee. . . . . blz. 422.

Mededeeling van denzelfden Vee-arts omtrent de tongblaar (*glossanthrax*). . . . . blz. 422.

Mededeeling van den Vee-arts PASCAL, te *Ville-franche-de-Belves*, omtrent beenachtige gezwellen aan het voorste gedeelte van den kop of de voorzaak (*chanfrein*). . . . . blz. 424.

Mededeeling van den Vee-arts DEBAUX, te *Lavautte*, omtrent de wegneming van een verbazend vleeschachtig uitgroeijsel aan de roede van een Muil-Ezel. blz. 424.

Mededeeling van den Vee-arts THOMAS, te *Lourmarin*, omtrent de breuk aan het bovenste gedeelte des pijpbeens, bij eene Muil-Ezelin. . . . . blz. 425.

I N H O U D.

Mededeeling van den Vee-arts ALLEMAND, te *Chateau-Renard* omtrent de goede uitwerking van de inënting der schaaps-pokken. . . . . blz. 425.

Mededeeling van den Vee-arts MARIMPOEIJ, te *Nay*, omtrent de genezing eener verminderde gevoeligheid der gezichts-zenuw (*mydriasis*), bij een Paard. blz. 426.

Mededeeling omtrent de genezing eener verlamming van de vier beenen bij eene Merrie. . . . . blz. 426.

Mededeeling omtrent de aanwending van het brandijzer, als voorbehoedmiddel tegen de hondsdolheid. blz. 426.

Mededeeling omtrent de herstelling eener breuk der knieschijf bij een Merrie-Veulen. . . . . blz. 426.

Mededeeling omtrent eene belette spijsvertering, gepaard met eene ontsteking der teeldeelen en piswerktuigen, bij een Paard. . . . . blz. 426.

Mededeeling omtrent de ontmanding van een Paard. . . . . blz. 426.

Mededeeling van den Vee-arts GUILLAUME, te *Issoudun*, over de verlamming van het regter voorbeen, ten gevolge der wegneming van het piramiedswijze ligchaam aan den voet van het tegenovergestelde been. blz. 427.

Mededeeling omtrent eene eigenlijdige regtstijvigheid (*tetanus idiopathicus*), bij een Ezel. . . . . blz. 428.

Mededeeling omtrent eene krampachtige aandoening

INHOUD.

van de spieren der ademhaling, bij een Paard. blz. 423.

Mededeeling omtrent een' maag-koller (*vertige abdominal*), bij een Paard. . . . . blz. 429.

Waarneming omtrent de volkomene gensing eener eenzijdige verlamming (*hemiplegia*) bij een Paard; door N. CLASSEN, Vee-arts der eerste klasse, te Roermond. . . . . blz. 429.

Waarneming omtrent het vrijwillig breken van het dijbeen, bij Runderen; door G. KIJLSTRA, L. Z., Vee-arts der eerste klasse, te Dragten, in Friesland. . . . . blz. 452.

Iets over kale Paarden. . . . . blz. 440.

Beoordeeling.

Heelkunst der Paerden, hunne Natuer, Eigenschappen, Ziektens, Geneesmiddels, enz., door den Burggraaf EM. DUTOIT. . . . . blz. 447.

Korte Mededeelingen en Uittreksels.

9. Uitwerking van het *Laurier-kers-water* en *uittreksel van bilzenkruid* in langdurigen hoest, bij het Paard. . . . . blz. 461.

10. Inënting van het dol-gif aan een Paard. blz. 462.

11. Genezing van den kwaden Droes door dampbaden. . . . . blz. 465.

INHOUD.

12. Voordeelige werking van het zoutzuur in de lekziekte bij het Rundvee. . . . . blz. 463.
13. Bevinding bij de opening eener, aan de lekziekte lijdende, gedoode koe. . . . . blz. 466.
14. Nieuwe wijze om aan de mannelijke dieren het vermogen der voortteling te benemen. . . . . blz. 467.
15. Scheikundige ontleding van speeksel-steenen, bij dieren voorkomende. . . . . blz. 468.
16. Invloed van lood-dampen op de Huisdieren. . . . . blz. 472.
17. Eene, aan het mondzeer der dieren gelijke, ziekte bij menschen. . . . . blz. 476.
18. Buitengewone vruchtbaarheid eener Koe. blz. 477.
19. Twee aan elkander gegroeide Kalveren. blz. 478.
20. Wanschapen Lam, zijnde voor een gedeelte dubbeld; — Kalveren met gemis van een achterpoot en het heupbeen, en van een voorpoot met het schouderblad. . . . . blz. 479.
21. Aanmerkelijk verhard gezwel, weggenomen uit den uijer eener dragtige Koe. . . . . blz. 480.
22. Bijdrage tot de verzameling van verloskundige voorwerpen. . . . . blz. 481.

INHOUD.

23. Paarde-voeten met meerdere vingers, door
een vlies vereenigd. . . . . blz. 482.

Derde algemeen examen, gehouden aan 's Rijks Vee-
artsenijschool. . . . . blz. 482.

Verplaatsingen van Vee-artsen. . . . . blz. 485.

Opgave van Vee-artsenijkundige werken. . . . . blz. 486.

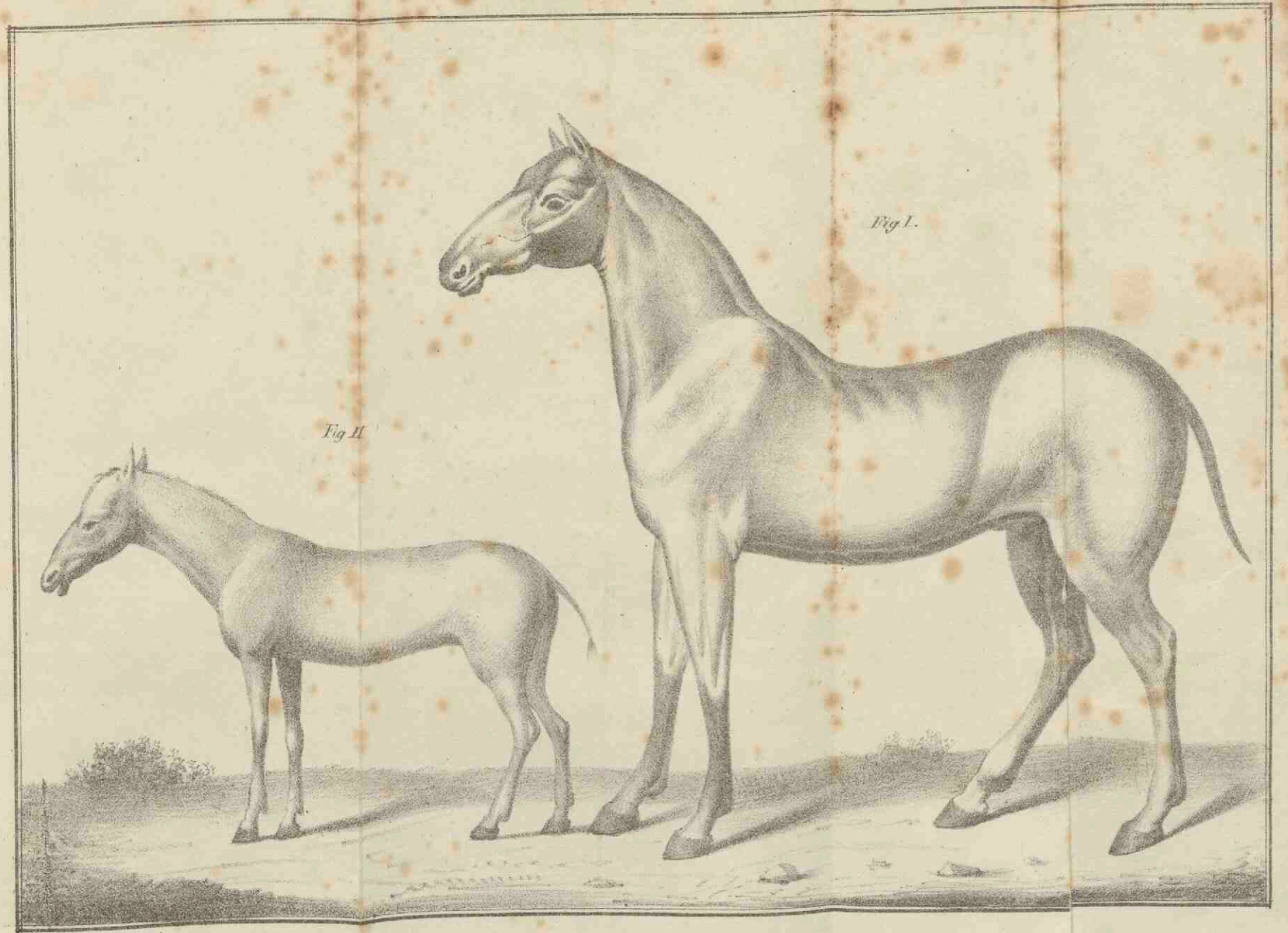
VERBETERINGEN.

- Op blz. 335., reg. 12 van onderen, staat: *Médecine*; lees: *Médecine*; welke fout ook op eenige andere plaatsen alzoo moet worden verbeterd.
- 338, — 7 — — — staat: *text*; lees: *tekst*.
- 338, — 8 — — — staat: MAJENDIE; lees: MAJENDIE.
- 341, — 6 van boven, staat: *einer*; lees: *eine*.
- 430, — 2 — — — staat: achttienjarigen bruinen; lees: achttienjarige bruine.
- 446, — 4 van onderen, staat: *Manz*; lees: *Mainz*.
- 447, — 5 — — — staat: *krijs*; lees: *krijgs*.
- 461, — 9 van boven, staat: *Hyosciami*; lees: *Hyoscyami*.
- 462, — 6 en 7, — — — staat: LANGDURIGE; lees: LANGDURIGEN.
- 462, — 19 — — — staat: langdurige; lees: langdurigen.
- 464, — 10 — — — staat: *Thierärzte*, lees: *Thierärzte*.
- 479, — 6 — — — staat: REINDERS; lees: RIJNDERS.

BIJVOEGSEL.

Na het afdrukken van het stukje over de kale Paarden, zie ik, dat er in de werken van de *Société Philomatique*, A. 4. T. 2. p. 177., eene beschrijving bestaat van een kaal Paard (*description d'un cheval sans poil*), door C. P. LASTEIJRIE. Daar ik dit werk niet heb kunnen raadplegen, weet ik niet, of dit voorwerp al of niet behoort tot die Paarden, waarover alhier gehandeld is; (zie blz. 440.).

Fig. I.

Fig. II.

